

Baxtiyar Vahabzade

TARTIOLISI

Baxtiyar Vahabzade

TARTIOLISI

Bəxtiyar Vahabzadə

III/6

V-27

İSTİQBAL

220 895

M. F. Axundov adına
Azərbaycan Dövlət
KİTAPXANASI

Бакы - 1999

Redaktoru: Əlican Əliyev

Bəxtiyar Vahabzadə
B.80. İstiqlal. Bakı. Gənclik, 1999. 496 səh.

B 47020204
M653(07)99 qrif nəşri

ISBN-5-8020-1450-4 © Gənclik, 1999.

Hasan Hasanov

Azərbaycanın Bəxtiyarı, yaxud "Gülüstan"dan "Şəhidlər"ə gedən yol!

1. Bəxtiyarın siyasi təfəkkürü.

Tədqiqatçılar Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığının istər üslubunu, istər janrını, istərsə də mövzu çələnginin bir çox tərəflərini araşdırıblar. Lakin Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığının vacib cəhəti — onun siyasi dünya görüşü, demək olar ki, ya heç yada düşməyib, yada ki lap az tədqiq edilib.

Maraqlıdır ki, Bəxtiyar Vahabzadə sovet dövründə dövlətin rəsmi ideologiyasına zidd fikirlər söyləməkdən, öz siyasi baxışlarını bildirməkdən qorxmayıb, amma bir çox tədqiqatçılar onun işıqlandırdığı qadağan mövzuları təhlil etməkdən, bir növ çəkiniblər və görməməzliyə vurublar. Ona görə də Bəxtiyar Vahabzadənin azadlıq, ana dili, millət, milli mədəniyyət, bəşəri mənəviyyat mövzuları haqqında baxışları uzun illər tədqiqatdan kənarda qalaraq, ancaq 1991-ci ildən sonra araşdırma mövzusunə çevrilibdir.

Tarixə Nizami, Xaqani, Nəsimi, Füzuli, Vəqif, Sabir kimi şairlər bəxş edən xalqın şairi, M.F.Axundzadənin, Hüseyn Cavidin və Cəfər Cəbbarlının vətəninə dramaturq, H.B.Zərdəbinin, Mirzə Cəlilin, N.Nərimanovun və Ö.F.Nəmanzadənin vətəninə publisist olmaq, xalqın ürəyinə yol tapmaq bir o qədər də asan deyil, lakin 20-ci əsrin burulğanlarından qeyrətlə keçən Bəxtiyara bu nəşib olmuşdur.

Bəxtiyar ənənəyə sadıq qalsa da, ənənəni yamsılamır. O öz yaradıcılığı ilə yeni ənənələr yaradır. Bəxtiyar orta əsr klassik poeziyamıza müraciət edərək onu təkrar etmədən irsimizin əsrlər boyu formalaşdırdığı qanunlara əsaslanır. Bəxtiyarın fəlsəfəsi xalqın müdrikliyindən və klassik irsimizdən gələn fəlsəfədir.

Bəxtiyar Vahabzadənin şerində sanki dünya fəlsəfəsinin müdrikliyi toplanmış və onun şe'ri bir tərəfdən öz fikiryüklülüüyü və mə'nayüklülüüyü ilə, müdrük və fəlsəfəliliyi ilə fərqlənirsə, o biri tərəfdən fikir və dil aydınlığı ilə seçilir. Filosof-şair kimi tanınan Bəxtiyar Vahabzadənin fəlsəfəsi dünya elminin nailiyyətləri ilə yanaşı xalq müdrikliyinə və məntiqinə, fəlsəfi dili isə xalq dilinin sadəliyinə və aydınlığına əsaslanır.

Sovet dövründə yaranan şerimizin, yabançı təsirlərə məruz qalmadığını və ondan asılı olmayaraq inkişafını, müasir şerlə qədim şe'rimiz arasındakı varisliyi Bəxtiyar öz poeziyasında göstərərək orta əsr klassik şerimizi əlçatmaz bir zirvə, gözləri qamaşdıran inci, hər zərrəsi ürekləri isidən atəş adlandırır.

Bəxtiyar Vahabzadə kimdir sualına mən belə cavab verərdim: Bəxtiyar, siyasətə gəlmədən siyasətçi, dövlət vəzifəsini tutmadan bir dövlət xadimi, milli istiqlal hərəkatının heç bir qurumunda iştirak etmədən həmin hərəkatın başçılarından biri, daha doğrusu onun Vıcdanı olmuşdur. Bəxtiyar millət, dil, azadlıq fədaisi, şair-filosof, şair-carçı, şair-mübariz, şair-etnoqraf, dramaturq, publisist, alim, müəllimdir. Bəxtiyarın özündən soruşsan o deyər ki, mən sadəcə bir şairəm.

Tarix qarşısında, çağdaş nəslin boynuna düşən vəzifələrin öhdəsindən gəlmək yolunda, Bəxtiyar öz şairlik məramnaməsini bəyan edərək deyir:

Can vermə hər ötürki dər-d-qəmə,
şe'rim mənım,
Əzmə-büzmə gözələ bənzəmə,
şe'rim mənım.

Sən atəş ol, sən od ol,
Yandır da sən, yax da sən,
İldırım ol çax da sən.
Göstər öz işığında bu dünyaya özünü.
Bir an yumma gözünü,
Həm gör sən, həm də göstər!
Fərəhləri fərəhdə, qəmi də
qəmdə göstər.

Demirəm ki zərrəni geniş kürrədə göstər,
Qüdrətin varsa sənın
Sən bu boyda kürrəni kiçik zərrədə göstər.
Sən düşün dərin-dərin, düşündür dərin-dərin,
Vətəninı, elini danan tufeylilərin
Vətənçin yox, manatçın yanan tufeylilərin
Yumruğa dön başında.
Keşikçi ol
bu yurdun
Torpağında, daşında.

2.Bu dünyanı oyuncaqmı bilmisən?

Həyatın mürəkkəbliyini və ziddiyyətlərini görən və duyan Bəxtiyar, poeziyası ilə yalnız emosiya yox, ilk növbədə düşüncə doğurur, o oxucusunu şair fikrinə və mövqeyinə doqmatik şəkildə inanmağa və tabeçiliyə yox, onunla dərldəşməyə, onun fikri ətrafında sərbəst düşünməyə, hətta həyatın özü ilə mübahisiyə girməyə çağırır.

Yaz ayları çağıldayan selmisən?
Bu dünyanı oynucaqmı bilmisən?
Həyat səni güldürəndə gülmüsən,
Hünərin var, ağladanda gül görüm.

Dünyamızı yasa-toya bölmüşük,
Sevdamızı oda, suya bölmüşük,
Ömrümüzü günə, aya bölmüşük,
Min arzuya, min diləyə böl görüm.

Bu fikirlər ondan irəli gəlir ki Bəxtiyar şəxsən özü
də həyata bir rəngdə baxmır. O, dövlətə birmə'nalı-
ədalətli, cəmiyyətə birmə'nalı-bərabər, insanlara
birmə'nalı-mənəviyyatlı, zamana birmə'nalı-hökmlü,
tarixə birmə'nalı-ibrətamiz, hətta müəllimə
birmə'nalı saf və şair fikrinə birmə'nalı tabeçiliyə
"yox" deyir.

O, həyatı və dünyanı bütün ziddiyyətləri ilə vəh-
dətə götürür:

Gəl qışa zəhrimar, yaza can demə,
Qışın dəhşətləri yaz içindədir.
Enişdə yoxuş var, yoxuşda eniş,
Ən böyük atəş də buz içindədir.

Yüz təpə boyu var, bir uca dağda,
Yaxından yaxındır bəzən uzaq da.
Nifrət də, sevgi də, qara da, ağ da,
İşiq da, zülmət də göz içindədir.

Daş da qiymətlənir əldən gedəndə,
Mələk də səndədir, şeytan da səndə.
Yaxşı da, yaman da, dost da, düşmən də
Sənin öz içində, öz içindədir.

Bəxtiyar Vahabzadə hətta səsdən doğan qafiyəni
də süni sayıb birmə'nalı qəbul etməyərək, həyatın
qafiyəsini təzadlarda, qarşıdurmada, müxtəliflikdə
və mübarizədə görür.

İstəmirəm səsdən doğan qafiyəni,
Düşündürür mə'na məni, hikmət məni,
Qafiyədir
İki simin bir kök üstə titrəməsi,
Qafiyədir
Gül nəfəsi, bülbül səsi.
Qafiyədir
göy ilə yer.
Qafiyədir
sevinc-kədər
Qafiyədir eniş-yoxuş,
axşam-səhər,
təzə-boyat.
Ən müqəddəs qafiyədir
Ölüm-həyat.

Bəxtiyar Vahabzadə üçün hətta Azadlıq da
birrəngli deyil. O deyir ki, tam azadlıqla yanaşı,
azadlıq var özgəsinə yamaq kimidir, azadlıq da var
ki qollarda qandallara bənzəyir.

3.Zaman sənə ögey olsa vay halına!

Bəzən hücrə filosofları zamanlarına ögey qalaraq
mücrərd fikirlərinin, hansısa, gələcək nəsli
tərəfindən anlanılacağı ümidi ilə yaradırlar. Amma
şair öz zamanəsi ilə vəhdət təşkil etməli, gələcəyə
ziya verməlidir. Şairin sözünə ilk növbədə öz
zamanəsinin ehtiyacı var, ona görə də onu öz
zamanəsi duyub, dərk etməlidir, onun sözünü,

fikrini, duyğularını ilk əvvəl öz zamanəsi qiymətləndirməlidir ki, gələcək nəsillər də onu qiymətləndərsinlər. Bəxtiyar həməni fikri çox yığcam olaraq belə ifadə edir:

Nöqsanını üzə deyən namərd deyil,
Kırayədə yaşadığın ev yurd deyil.
Anan sənə ögey olsa, bir dərd deyil,
Zaman sənə ögey olsa vay halına!

Bəxtiyarın yaşadığı zamanı və həmin zamanın şairin yaradıcılığına təsirini qiymətləndirmək üçün, Azərbaycanın Sovet İttifaqı adlanan dövlət qurumunun tərkibində olduğu 20-ci əsrin son 50 ilini və bu dövrdə hakim olan siyasi cərəyanları qiymətləndirmək lazımdır.

Bu dövrün və bu qurumun Azərbaycan tarixinin çox mühüm bir hissəsi olduğundan tariximizdə buraxdığı izləri qeyd-şərtsiz qiymətləndirmək olmaz. Bu dövr xalqımızın mədəniyyəti tarixinə həm qızıl, həm qanlı səhifələr yazdı. Bu dövrün siyasi cərəyanları mürtece bolşevizm ideologiyası ilə başlayıb, xalqımızın böyük oğlu Nəriman Nərimanovun Mirzə Ələkbər Sabirə heykəl qoymaq təşəbbüsünü "bir naməlum müsəlman şairinə" lazımsız diqqət kimi qiymətləndirənlər də oldu. Cəlil Məmmədquluzadənin böyük imkanları xalqın naminə tam istifadədən təcrid edildi. Xalqımızın bir sıra böyük şəxsiyyətlərini Hüseyn Cavid, Əhməd Cavad, Əmər Faiq Nəmanzadəni, Mikayıl Müşfiqi və başqalarını ölümə məhkum edərək məhv etdilər və xalqı onların yaradıcılığından təcrid etdilər. Bunların məhv edilməsi Bəxtiyarın yeniyetməlik dövrünə təsadüf edərək onun həyat məramında silinməz bir iz buraxdı.

İkinci cahan müharibəsindən sonra, dünyada siyasi qüvvələr münasibəti dəyişdiyindən və Stalinin ölümü həmin vaxta təsadüf etdiyindən, yırtıcı bolşevizm ideologiyası demək olar ki, tarix səhnəsindən gedərək yerini varisi olan sərt sovet-kommunist ideologiyasına verdi. Və tarixə ottepel, yəni yumşalma məfhumu ilə daxil olan bir dövr gəldi. Ziyalılara qarşı ölüm cəzası aradan götürüldü və siyasətdə və ədəbiyyatda fikir sərbəstliyi bəyan edildisə də, amma hər hansı milli və siyasi sərbəstlik təqiblərlə, hədə-qorxularla, qadağanlarla, təcridlərlə müşayiət olundu. Məhz tarix Bəxtiyara bu dövrü qismət etmişdi.

Bəxtiyar, qismətinə düşən bu zamanənin bütün şirinliyi və acılığı ilə vəhdətləşib öz şair vəzifəsini müəyyənləşdirdi, bu seçimin labüd mübarizələrinə qatılmaq üçün həyatın burulğanlarına atıldı. Bəxtiyar heç vaxt konyukturaya uğramayıb, zamanın aldadıcı, şirin hissələrinə qapanmadan daim zamanın acı həqiqətləri ilə üz-üzə durdu. O poeziyasında sovet məfkürəsinin nəinki əsiri olmadı, hətta böyük ustalıqla onunla mübarizəyə qalxdı.

Bəxtiyar Vahabzadə Azərbaycan sovet ədəbiyyatına yenilikçi kimi daxil oldu, lakin onun yenilikçiyi poetik forma, janr, mövzu yeniliyi deyildir. Bəxtiyarın gətirdiyi yenilik onun zamanə ilə vəhdətindən irəli gəlirdi, həyatda bəzən gözə görünməyən, bəzən isə görünməyi istənilməyən qarşıdurmanın varlığına yeni baxış, cəsarətli qiymət və mübariz ruh yeniliyi idi.

Moskvada sovet ideologiyasını müəyyənləşdirənlər Sovet İttifaqına daxil olan xalqların assimilyasiyası yolunda, milli dili beynəlmiləl dil ilə, millət məfhumunu isə sovet xalqı məfhumu ilə əvəz etmək

yolunda canfəşanlıq edirdilər. Sapı özümüzdən olan baltalar onların bu istəyinə öz laqeydlikləri ilə təkən verirdilər. İntibah məfhumu dünya elminə məhz mədəni prosessin göstəricisi kimi daxil olubsa da, mən deyərdim ki Bəxtiyar 20-ci əsrin 50-70-ci illərində sərt sovet ideologiyasının hökmranlığı etdiyi bir dövrdə Azərbaycan poeziyasında və onun vasitəsi ilə ictimai fikirdə, milli düşüncənin vacibliyinin, ana dilinin müqəddəsliyinin, millət və azadlıq məfhumlarının vəhdətinin intibahını yaradanlardan olmuş, bunların Azərbaycan tarixində tam bərqərar olduğu dövrə qədər, bir çox həmfikirililərlə həmin intibahın ağır, əzab-əziyyətli yükünü öz çiynlərində daşımışdır! Bəxtiyar hər hansı bir mövzuda yazır yazsın, xalqda, düşüncə azadlığı, müstəqillik, mübarizlik ana dilinə hörmət hissini, tərbiyə etməyə can atırdı. Mövcud həqiqətləri ifşa etmək məqsədi ilə Bəxtiyar senzura və şablondüşüncəli məmurların maneələri qarşısında öz qəhrəmanlarını başqa ölkələrə, başqa zamanlara köçürsə də hər hansı bir oxucu- istər sırayı, istər ziyalı, istər məmur, Bəxtiyar Vahabzadənin dəst-xəttini tanıyaraq, şairin əsl məqsədini və əsl hədəflərini anlayırdı. Bütün böyük filosof və ədiblər kimi Bəxtiyar da öz xalqının milli azadlığının və ana dilinin problemlərini zaman və ərazi çərçivəsindən çıxardaraq onları bəşəri səviyyəyə qaldırmışdır. Beləliklə də o, dünyada baş verən oxşar dərd- bəlaları göstərməklə dünyanı öz xalqının taleyinə şəriək etmişdir.

"Gülüstan", "Yollar-oğullar", "Ağlar-güləyən", "Mərziyyə" poemalarını, "Latin dili", "Ana dili", "Neo", "Dan yeri", "Anamın kitabı", "Riyakar" şe'rlərini və yüzlərlə bunlara bənzər əsərlərini Bəxtiyar həmin problemlərə münasibətdə tarixçiləri

və zamanəsinin keşməkeşli hadisələrini qabaqlaya bildi.

50-60-cı illərin rəsmi dairələri Azərbaycanın çar Rusiyasına birləşməsinə könüllü birləşmə kimi qələmə verib bayram edəndə, Bəxtiyar həmin birləşmənin Azərbaycan xalqının iradəsinə zidd olduğunu söylədi, Xalqımızı tərəqqiyə yad dillə getməyini və yeni nəslin yad dildə savadlanmasını tövsiyə edənlərə Bəxtiyar ana dilinin mütləqilliyini gur səsle bəyan edirdi. "Böyük qardaşın" ancaq xeyir və tərəqqi gətirdiyini deyənlərə üz tutaraq yada bel bağlamağın və qul olmağın mümkünslüyünü car çəkirdi. Kommunist əqidəsinə aid olan şəxslərin hamılıqla təmiz olduğunu deyənlərə üz tutaraq məhz onların arasında da oğruların olduğunu deyirdi. Sovet ideologiyası ittifaq respublikalarının suveren olduğunu bəyan edəndə Bəxtiyar bunu "özgəsinə yamaq olmaq" kimi qiymətləndirirdi.

1973-cü ildə Türkiyənin "Varlıq jurnalında" "Ölü ədəbiyyat" adı ilə dərc edilmiş məqalədə Füzuli, Nəsimi yaradıcılığının ədəbi dəyər daşmadığı və bugünkü nəslə heç bir şey verməyəcəyi iddiaları irəli sürüləndə Bəxtiyar Almaniyaadakı dostu Əhməd Şmide vasitəsi ilə həmin mövqeyə cavab kimi yazdığı məqaləni Türkiyəyə göndərüb həmin jurnalda çap etdirir. Məqalənin müəllifinə cavab olaraq Bəxtiyar "Yel qayadan nə aparır" məqaləsini yazır, böyük türk ədəbiyyatının tərkib hissəsi olan klassik Azərbaycan ədəbiyyatının, bəşəriyyəti və ölməzliyini, müasir nəslə verdiyi mənəvi dəyərlərdən danışır. O dövrdə Türkiyənin rəsmi təbliğatında Sovet ittifaqı türk xalqlarının qenimi kimi təbliğ olunduğu bir zamanda oradan gələn Azərbaycan şairinin sözü və sözünün kəsəri sanki

bir ildırım kimi çaxdı, şair Bəxtiyar milyonlarla türkün ürəyində unudulmaqda olan Azərbaycan xalqına qarşı məhəbbət və taleyinə həmrəylik hissi oyadı.

Bəxtiyar Vahabzadənin əsərlərini oxuyandan sonra türk şairi Yavuz Bülənd Bakilər yazdı ki, "Bəxtiyar bütün türk dünyasının ortaq səsi, sevən ürəyi, aydın üzü və gözəllik cizgisi, rəmzidir!" Dursun Yıldırım isə Bəxtiyarı dünya türklərinin böyük şer ustası adlandırır, Əli Yavuz Akpınar deyir ki, başqaları üçün bəlkə də şer mövzusu olmayan mövzuları, Bəxtiyar öz şair nəfəsi ilə şərə çevirməyi bacaran ustad şairdir.

Bəxtiyarın "Köklər-budaqlar" kitabında nəşr olunan "Latin dili", "Riyakar", "Anamın kitabı", "Oğrular", "Köhnə bayatı" şerlərində sovet ideologiyasına zidd bir sıra fikirlər var, yəni Bəxtiyar Vahabzadə uşaqlarını rus dilində oxudanlara qarşı çıxır, "böyük oğrular" deyərəkən yüksək vəzifəli məmurları nəzərdə tuturdu.

Bəxtiyar Vahabzadə isə sözündən dönmədən, inadla bunları etiraf edir! Nəticədə Bəxtiyarın, 1968-ci ildə artıq nəşr olunmuş, satılmış və kitabxanalara paylanmış "Köklər-budaqlar" kitabının sovet ideologiyasına zidd olduğuna görə kitabxanalarından və mağaralardan yığdılar. Amma ev-ev gəzib yığmaq imkanları olmadı. Həmin kitab müəllifdə olmadığından Xəlil Rza 1976-ı ildə bu kitabı öz şəxsi kitabxanasından şairə hədiyyə etmişdir.

Bəxtiyarın məntiqinin, müdrikliyinin, fəlsəfəsinin möcüzəsi ondan ibarətdir ki, onun şerində dediyi fikirlərin, rəsmi dövlət ideologiyasına zidd olduğunu, millətçi ruhvan doğulduğunu xalq həmin zaman, hakimiyyət isə xeyli gec, üstündən uzun vaxt sovuşandan sonra anlayırdı.

"Miss Amerika" əsəri- əslində sovet rejimində bir çox meyyarların yalan, riyə olduğunu nəzərdə tutur, Sınıfı parçalanma ilə mübarizə aparan cəmiyyətin özündə həm insanlar, həm millətlərin siniflərə bölündüyünü göstərilir. "Bağışlayın-səhv olub" poemasında isə o, insan hüquqlarının tapdanasından bəhs edir. "Fəryad" pyesi Nəsimiyə həsr olunsa da, əslində ateistliyi dövlət siyasəti kimi yeridən dövlətdə allahsızlıqla yanaşı, mənəviyyatsızlığın da hökm sürdüyünü göstərir.

4. Öz dilində danışmasan, de kim sənə azad deyər?

Elə bu dövrdə Azərbaycan xalqının ərimək qorxusunda olan dilinin yaşaması və inkişafı uğrunda mübarizə aparan əsgərlərindən biri Bəxtiyar oldu.

Dünya alimlərinin milli məfhum haqqında bir çox nəzəriyyələri var. Amma Bəxtiyarın baxışı bunların arasında ən sadə və məntiqlidir. Bəxtiyar deyir ki, millətin dilini bilməyənin millətə mənsub olduğunu iddia etməyə haqqı yoxdur.

Bəxtiyarın dil mövzusu elə geniş, əhatəlidir ki, dilşünas alimlərə də tədqiqat mövzuları tövsiyyə edir. Dil və milli düşüncə, dil və milli mənsubiyyət, dil və milli azadlıq, dil və milli mənəviyyət, nəhayət, dili yaradan qaynaqlar.

Hələ 1954-cü ildə yazdığı bir şerdə ana dilinin əmələ gəlmə mənbələrinə aid Bəxtiyarın mülahizələri, bəlkə də dünya ədəbiyyatında müstəsna fəlsəfi yanaşmadır:

Bizim uca dağların sonsuz əzəmətindən,

Yatağına sığmayan çayların hiddətindən,
Bu torpaqdan, bu yerdən.

Elin bağrından qopan yanıqlı nəğmələrdən,
Güllərin rənglərindən, çiçəklərin iyindən,
Mil düzünün, Muğanın sonsuz genişliyindən,
Ağsaçlı babaların əqlindən, kamalından,
Düşmənin üstünə cuman o Qıratın nalından
Qopan səsdən yaradın.
Sən xalqımın aldığı ilk nəfəsdən yaradın.

1967-ci ildə yazıb və açıq mətbuatda çap etdirdiyi "Latın dili" şerində Bəxtiyar yaşayan Azərbaycan xalqının dilinin, yox olmuş latın xalqının dilinə nisbətə acı taleyi haqqında söz açır. O dövrdə elə vətənpərvər gənc tapılmazdı ki, bu şəri oxumasın və əzbərləməsin. Yenə hakimiyyət gecikərək Bəxtiyara qarşı sıxma-boğma tədbirlərini həmin şer xalqın dilində əzbər olandan sonra başa düşdü, lakin yenə, Bəxtiyarın ətrafında formalaşmış, ictimai fikir ona basqı etməyə cəhd göstərənlərin əl-qolunu bağladı.

Mən azadam, müstəqiləm sözlərini
Öz dilində deməyə də
İxtiyarın yoxsa əgər,
De kim sənə azad deyər?..
Söylə, necə azadsan ki,
Komalarda dustaq olub
ana dilin,
Böyük-böyük məclislərdən
İtirilib ilim-ilim?..
İndi söylə,
Hansı dilə ölü deyək.
Vətən varkən,
Millet varkən,

Kiçik, yoxsul komalarda
dustaq olan bir diləmi?
— Yoxsa, uzun əsrlərdən
Keçib gələn,

Xalqı ölən,
Özü qalan bir diləmi?

Ana dilinin yaşamamağının təhlükəsini Bəxtiyar ancaq yad ünsürlərdə görmür, azərbaycanlı gənclərinin öz ana dilinə laqəyd olmalarında görür:

Ey öz doğma dilində danışmağı ar bilən,
Fasonlu ədəbazar,
Qəlbinizi oxşamır qoşmalar, telli sazlar.
Bunlar qoy mənim olsun,
Ancaq vətən çörəyi sizlərə qənim olsun.

Ana dilini bilməyənlər, Bəxtiyarın fikrincə, milli düşüncə və vətənpərvərlik baxımından da şərəfsiz olur, onlar üçün Vətən məfhumu şəxsi mənzili ilə, millət məfhumu isə qohum-qardaşı ilə əvəzlənir, milli dilini bilməyən insan millətin ruhuna, mənəviyyətinə və tarixinə yaddır və millətin övladı deyil.

Ey Vətən gözəli, gəl, öpüm sənin
Vətən dili deyən dodaqlarından.
Haqq sözün qəlbimi titrətdi mənim,
Bu Vətən torpağı qoy olsun qənim,
Vətəndə yaşayıb onun dilinə,
Ruhuna, zövqünə, doğma elinə
Xor baxan şərəfsiz vətənsizlərə!
Ən böyük düşməndir onlar bizlərə.
Külfət namusunu çəkərmə görə
Vətən namusuyla yaşamayanlar?

Heyhat!.. Hələ çoxdur evini Vətən,
Qohum-qardaşını millət sayanlar.

Ana dilinin tədrisində və təbliğində olan rıya-
karlıqla Bəxtiyar barışmaz mübarizə aparır:

Mənim övladıma ana dilində
Dərs deyən ağıllı müəllimə bax.
Vətən, Vətən deyir,
Öz övladını
Əcnəbi dilində oxudur ancaq.

Özgəyə Dilini öyrən – deyirsən
Özünsə...
Bu dili bəyənməyirsən!...
Nə deyək bu miskin rıyakarlığa?..
Yoxsa öz qınını bəyənmir bağa?..

Bəxtiyar "Mərziyyə" poemasına əsərin qəh-
ramanının adını verib. Lakin əsərdə ana dilinin
müsbəti elə alovlu bir dillə qələmə alınıb və o
dərəcədə təsirlidir ki, Zaur adında bir gənc oxucu
80-ci illərdə əsəri oxuyaraq poemanın əsl adının
"Mərsiyə" olması qənaətinə gəlib və düşünüb ki,
müəllif sadəcə senzorların diqqətini yayındırmaq
üçün ona Mərziyyə adı verib.

Yatmış hissləri oyatmaq, laqeydliyin buzunu
əritmək, xalqların ana dillərinə qarşı yönəlməmiş
qəddar siyasəti yumşaltmaq üçün, Bəxtiyar, ana
dilinin, özü demişkən, sinə dağını, acı taleyini, Zaur
demışkən, "Mərsiyəsi"ni, yaradıb! Xalqı diri, özü ölü
dil, komalarda qalan dil, ölkəsindən sürgün edilən
dil, hakim dil qarşısında titim-titim titrəyən dil, dilim-
dilim doğranan dil, sinəsində od qalanan dil,
qapıların arxasında boynu bükük qalan dil, var ikən
yox olan dil, ayaqlarda kilim dil, özgənin dilinə ov

olan dil, daxmalar küncünə qovulan dil, ali
təbəqələrdə danışan dil, öz sacında qovrulan dil,
yasaq dil, kilidlənmiş dil, pərişan dil, tapdanan dil,
ovulan dil, yetim dil....

Yadın fitvasıyla, öz gülləmişlə
Özgənin dilinə ov olan dilim.
Möhürlü, hüquqlu idarələrdən
Daxmalar küncünə qovulan dilim.

Ali təbəqələr səni dandılar,
Sən bir ümman ikən dayaz sandılar.
Özgənin dilində xoruzlandılar,
Sən ey öz sacında qovrulan dilim.

Xətai taxtında sən fərman oldun.
Dillərə hökm edən qəhrəman oldun,
Bəs niyə sən bu gün pərişan oldun,
Bilgə qılıncından od alan dilim?!

Tarixin yolunu keçdin uğurlu,
Sənə batamması bir qolu zorlu,
Dünəni möhtəşəm, sabahı nurlu,
İndisi tapdanıb ovulan dilim.
Analı-atalı a yetim dilim!
Şərəfim, şöhrətim, qeyrətim, dilim.

Ana dilinin əsl mahiyyətini və mənasını Bəxtiyar
daha nikbin obrazlarda görür: Əcdadımızın bizə
miras verdiyi qiymətli xəzinə, bütün vətən
övladlarını qohum edən və əhdi-peyman yaradan,
insanı ana vətəninə, dününə, bu gününə,
sabahına bağlayan, insanın dərd və sevincini
dodağında çağıladan, qürbəti də vətən edən, vətən
ruhunu nəsildən nəsilə keçirdən, insan ruhunu

cingildədən, keçmişdən gələcəyə körpü salan,
insanın səsinə səs verən, millətin varlığını yer
üzünə göstərən, qiymətli sərvət, millətin vəhdəti,
insanın ilk dərslisi, laylamızın təranəsi, qılıncda
ovxarlanan söz kəsəri, vuruşlarda qəhrəman,
barışlarda həlim, ümman, fərman, qılıncdan od
alan, mötəşəm, nurlu, insanın adı-sanı, namusu,
vicdanı, ruhu, eşqi, canı, bayrağı, şərəfi, şöhrəti,
qeyrəti... ana dili..., - belədir Bəxtiyar üçün ana dili!

Amma şairin fikrinin bütün möhtəşəmliyini
anlamaq üçün gerek şerin özünü oxuyasan:

Hər ulusun

Ən qiymətli sərvətidir ana dili,

Övladları yer üzünə səpələnsə,

Pərən-pərən düşənlərin

Vəhdətidir ana dili.

Bu dünyanın

Hansı uzaq bucağında səslənərsə,

O bucağı mənim üçün

əzizlədən ana dilim,

Qürbəti də Vətən edən ana dilim,

Sözlərinin nəğməsində

Ruhumuzu cingildədən ana dilim!

Məni ana Vətənimin

Bütün oğul qızlarıyla

Qohum edən ana dilim!

Sən gözlərə görünməyən

Bir təlsən ki,

Yol açmışan keçmişimdən gələcəyə.

Ana yurdun öz ruhunu

Keçirirsən bu nəşildən o nəsilə,

Bu ürəkdən o ürəyə.

Öz dərdimi, sevincimi

Dodağımda çağladanım,

Məni ana Vətənimə,

Bu günüm

Sabahıma, dünənimə

Bağladanım.

Ey səsimə səs verənim,

Sən ey mənim varlığımı

Yer üzünə göstərənim.

Ey şərəfim, ey bayrağım,

Ey anamın kitabında adı qalan

Doğma ikən ögey olan

Sinə dağım,

Xətainin qılıncında,

Füzulinin qəzəlinə

Bülövlənib ovxarlanan söz kəsərim,

Dağlarımdan

Damcı-damcı sızıb gələn öz əsərim.

Ey bu günü dilim-dilim

Parçalanan ana dilim.

Sinəsində od qalanan ana dilim.

Qapıların arxasında

Boynu bükük qalan dilim,

Var ikən yox olan dilim.

Ayaqlarda kilim, dilim,

Vuruşlarda bir qəhrəman,

Barışlarda həlim dilim!

Ana dili uğrunda mübarizə B. Vahabzadənin yalnız
şer poema və dram sərlərinin də deyil, onlarla məqalə
və elmi əsərlərində də əsas mövzulardandır.

Əhməd Bican Ercilasun haqlı qeyd edir ki
Bəxtiyar bizə hər millətin ana dilinin o millətin
namusu və vicdanı olmasını öyrətdi. Alman alimi
Əhməd Şmide yazır: "Bir insanın öz xalqını və öz
doğma dilini dəliçəsinə sevmə bilmək qabiliyyətini

mən Bəxtiyar Vahabzadədən öyrəndim".

5. Azadlıq alınar, yaddan umulmaz.!

Azadlıq mövzusu Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığının aparıcı mövzularındandır. Bəxtiyar Vahabzadə azadlığı şe'r pafosu ilə romantik bir tərzdə yox, demək olar ki, bu anlayışı dərinlən təhlil edərək onun dolğun və gerçəkçi izahını verir: Azadlıq bütün inamların ən yüksəyidir, kimdənə umulmamalıdır, o ərnağan şəklində verilməməlidir, yadlara ümidli olmaqla onu əldə etmək olmaz, onu xalq öz mübarizəsi ilə qazanmalıdır və onun yolunda xalq qurbanlar verməyə hazır olmalıdır...

1964-cü ildə yazıb açıq mətbuatda çap etdirdiyi "Yollar- oğullar" poemasında Bəxtiyar fransız dövlətinin Əlcəzair xalqına qarşı azğın müstəmləkə siyasətini elə ustalıqla ifşa edir ki, sovet ideoloqları burada çar Rusiyası və onun bir növ sələfi olan Sovet hakimiyyəti ilə Azərbaycan münasibətlərinin açıq-aydın əks-sədasını körür, poemaya qarşı qəti tədbir görməyə cəhd göstəriblər. Lakin Bəxtiyar sözündən dönmür, əsər çap olunur və dildən-dilə düşür.

Gəlib evimizdə bizi soydular,
Ancaq adımızı vəhşi qoydular,
Bir soruşan yoxdu bu gəlmələrdən,
Bu vəhşi dediyin sənsən, yoxsa mən?

Adət-ənənə də məhv olur artıq,
Biz talan olmuşuq öz evimizdə.
Bu mahir oğruluq,

Bu talançılıq
Bəlkə mədəniyyət sayılır sizdə?

Lakin Bəxtiyar vəziyyəti umudsuz saymır və bu ahu-nalə edənlərə yol göstərir.

Tarixin ən böyük bir amalı var.

Azadlıq! Bu sözə tapınmış insan.

Azadlıq –səadət, Azadlıq! -bahar,

Yaranmış insanın arzularından!

İnsan azadlığı ilk arzu sanmış,

Bu söz bir işıqdır insana darda.

Azadlıq! Azadlıq! Tarix yaranmış

Bu amal uğrunda vuruşmalarda.

Bəxtiyar Vahabzadə vətən-dövlət azadlığı ilə yanaşı, insan azadlığını da ali tutur, onun həmin bəşəri dəyərlərə uyğun öz fəlsəfi konsepsiyası var. İnsan azadlığı olmayan dövlətdə fəlakətlər törənər, düşünən beyinlər sönər, dünya xəyala dərisqal gələr, həqiqət riyə, ədalət isə boya olar, insan ürəyində kin və nifrət məskunlaşar, adamlar yaşasa da, insanlıq mövcud olmaz, yalanla həqiqət üzbəüz durar, nadan başda gezər, aqıl isə ayaqda...

Azadlıq!

Azadlıq əldən getdimi,

Dünya da xəyala dərisqal gələr.

İnsan azadlığı itirən kimi,

Bütün fəlakətlər dalbadal gələr.

Gedər ağızlardan dad da, ləzzət də,

Ağıl da, ürək də gülər arzuya.

Azadlıq olmayan bir məmləkətdə,

Həqiqət riyadır, ədalət boyl!

İnsan ürəyində kin də, nifrət də
Əbədi köz bağlar, bir anlıq olmaz.

Azadlıq olmayan bir məmləkətdə
Adamlar yaşayar, insanlıq olmaz.
Düşünən beyinlər sönər zülmətdə
Yalanla həqiqət üzbəüz olar.
Azadlıq olmayan bir məmləkətdə
Düz əyri adlanar, əyri düz olar.

"Anamın kitabı" şerində Bəxtiyar Vahabzadə birmə'nalı deyir ki, xalq öz azadlığını, öz mənəviyyatını, öz dilini – bu nə qədər əzab-əziyyətli olsa da - özgəsinə bel bağlamadan özü çəkməlidir.

Ana ümid oldu doğma övlada,
Övlad bel bağladı yadlara yalnız.
Övlad bilmədi ki, qonşuya, yada,
Göz tikən qalacaq şamsız, çıraqsız.

Nəhayət sovet gerçəkliyində həsrətində olduğu Azadlığın Dan yerinin görünməsini, hər gecədən sonra bir gündüzün açılacağını da Bəxtiyar Vahabzadə birinci gördü və Sovet ədəbiyyatında ilk dəfə məhz Bəxtiyar 1986 -cı ilin dekabrında Alma-Atada, qazax gənclərinin milli qürurdan irəli gələn çıxışları haqqında həmin gün şer yazıb millətlərin azadlıq duyğularının heç bir qüvvə ilə boğula bilməyəcəyini və imperiyaların dağılmasının labüdlüyünü söylədi:

Lal axan çayların altında yerdən
Qaynayan suları görmürük fəqət,
Qırır qolundakı zənciri birdən
Yatmış bildiyimiz bir kölə millət.

Vaxtın axarında sular durulur.
Gerçək gül açanda solur riyalar.

Bir anın içində uçub məhv olur,
Yüz illik, min illik imperiyalar.

Sovet ideologiyası insanın düşüncəsinə və davranışına hakim olan dövrdə Bəxtiyar dövlətdən, hakimiyyətdən, hakim ideologiyadan şikayətlənirdisə, xalq, azadlıq, müstəqillik əldə etdikdən sonra Bəxtiyar artıq cəmiyyətdə əmələ gələn xoşagəlməz hadisələrdən narazılığını gizlətmir. Bəxtiyar üçün Azadlıq, romantik bir məfhum deyil, xalqın və vətənin əsl səadəti deməkdir. Yuxarıda gətirdiyim Azadlıq haqqında sovet dövründə yazdığı şerinə cavab olaraq Bəxtiyar Vahabzadə müstəqillik əldə olunandan sonra yuxarıdakı Azadlıq şerinə istinadən yazır:

Həyat da, zillət də həməndir bu gün,
Verilən vədlər də tez unuduldu.
Azadlığın özü, vallah bizimçün
İndi başqa cürə məhkumluq oldu.

Təzə kol-kos bitib yollarımızda,
Nə solumuz bəlli, nə də sağımız.
Elə bir gündəyik, qollarımızda
Qandala çevrilib azadlığımız.

Yeri gəlmişkən qeyd etməliyəm ki, bu parça istisna olmaqla, gətirdiyim bütün şerlər Bəxtiyar Vahabzadənin məhz sovet dövründə yazdığı əsərlərdəndir.

Bəxtiyar Vahabzadənin millət məfhumuna öz fəlsəfi baxışı var. Onun fikrincə xalq üçün səfəlet, aclıq və fəlakət bir o qədər zillət deyil – çünki bu zülmələr içərisində də o, milliliyini hiyf edə bilər. Lakin əgər millət qul, ayaqlara çul və fikircə yoxsul olsa, onda onun millətliyi də itib gedər. Əsir xalqın

dünyada nə yeri var, nə səsi, Çünki əsir xalqın yerinə qanan da, görən də, danışan da özgəsidir.

Bəs Bəxtiyar Vahabzadə milləti necə görür? O hesab edir ki, millət ləyaqətini, qeyrətini, şərəfini və azadlığını qoruyursa onda ona millət demək olar, çünki cəmiyyətdə xalqın mötəbər vəsiqəsi onun azadlığıdır.

Bəs əgər tale xalqı azadlıqdan məhrum edibsə? Bu halda Bəxtiyar Vahabzadə hesab edir ki, xalq əlindən gələni edib özünü köləlik damğasından qurtarmalı, azadlığa çıxmalıdır. Çünki bu hər bir millətin ali haqqıdır.

Bir xalq üçün səfalet,

Ya aclıq, ya fəlakət

Bir elə zillət deyil.

Amma millət qul olsa,

Ayaqlara çul olsa,

Fikirəcə yoxsul olsa,

O hələ millət deyil.

Eşqində, qeyrətində,

Şərəfində adında

Bir də... azadlığında.

Axi o öz xalqını kölə deyil, qul deyil,

Azad görmək istəyir.

Xalqın kürəyndəki köləlik damğasını

O götürmək istəyir.

Ən adicə haqqıdır azadlıq hər millətin,

Birinci övladıdır ləyaqət hürriyyətin.

Əsir xalqın dünyada nə yeri var, nə səsi.

Əsir xalqın yerinə qanan da özgəsidir,

Görən də özgəsidir, danışan da özgəsi!

Xalqın azadlığıdır —

Xalqların cərgəsində mötəbər vəsiqəsi!

Bir xalqın ki yerinə düşünlər, qanırlar

O xalqı nə sanırlar?

Hanı hanı bəs onun özünün ləyaqəti?

Millət saymaq olarmı əsir olan milləti?

Hanı hanı bəs onun öz kamalı, öz dili..?

Kim seçdi yad milləti başqasının vəkili?

Azadlıq məfhumuna Bəxtiyar Vahabzadə öz fəlsəfi baxışını bir az da dərinləşdirərək yazır ki, azadlıq şirin arzu, xoş niyyət, sadəcə danışiq mövzusu olmaqla yetişiləsi nemət deyil. Ona nail olmaqdan ötrü gerek azadlıq ehtiyac və zərurət səviyyəsində arzulansın, xalq onun yolunda ölümə getməyə hazır olsun.

Hələ azadlığı hiss edir bu xalq

Şirin arzu kimi, xoş niyyət kimi.

Hələ azadlığı dərk etmir ancaq

Bir ehtiyac kimi, zərurət kimi.

Elə danışırıq...bəs əməl hanı?

Sözlər ürəkdəki dağı əritməz.

Zərurət bilməsə azadlığını

Xalq onun yolunda ölümə getməz.

Budur ilk borcumuz, ilk vəzifəmiz.

Demişəm qardaşlar, deyirəm yenə,

Xalqın nəzərində azadlığı biz

Qaldıraq zərurət səviyyəsinə.

Azərbaycan xalqının bir çox övladı və onların sırasında Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığı ilə xalqımızda tariximizin yeni mərhələsində milli-azadlıq düşüncəsinin formalaşmasında əvəzsiz rol oynadı. Təsadüfi deyildi ki 80-cı illərin axırlarında milli azadlıq hərəkatı başlayarkən Bəxtiyar

Vahabzadə Azərbaycanın saysız hesabsız meydanlarında bir səsle Azadlıq tələb edən xalqın, həm də hakimiyyətdə olan saf düşüncəlilərin ideya rəhbəri, satqınların isə mühakimi oldu.

1989-cu il noyabr ayında Bakının mərkəzi meydanında baş verən mənzərəni görən adam heç vaxt onu unuda bilməz. Bir milyon vətənpərvər yığışan və elə o günlərdən də Azadlıq adlanan meydana Bəxtiyar Vahabzadəni xalq əlləri üstündə gətirdi. Və toplaşanlara o, başlanan qasırğalardan çox əvvəl yazılmış və indi bura yığışanlara onları vaxtilə təbəhiyə etmiş şerini xatırlatdı:

Azadlıq alınar, yaddan umulmaz,
Azadlıq verilməz armağan təkin.
Verilən azadlıq, azadlıq olmaz,
Başqa bir rəngidir o, əsərin.

Şərəfidir ölmək də azadlıq üçün,
Bu məslək dəyməzmi bütün dinlərə?
Deyirəm eşq olsun dünən və bu gün
Azadlıq yolunda can verənlərə.

Milyonlarla azərbaycanlı küçə və meydanlara çıxaraq mitinqlər eləyəndə, vətənpərvər rəsmi-nümayəndələrimiz mühafizəkar-rəsmilər qarşısında söz deyəndə, gənclərimiz, yanvar hadisələrində tankların qarşısına atılarda Bəxtiyarın bu şeri, mübariz mövqe formalaşdıran ilham qaynağı idi.

1990-cı ilin yanvar ayında Moskvanın qərarı ilə milli-azadlıq hərəkatını boğmaq məqsədi ilə xalqımıza qanlı divan tutuldu. Yanvar hadisələrinin kulminasiya məqamında Bəxtiyar öz şəxsi təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikası Ali

Sovetinin (Parlamentin) sessiyasını çağırırdı, həmin toplantıya xalqın tale yüklü məsələlərinin müzakirəsində həmfikri olan İsmayıl Şıxlı ilə birlikdə başçılıq etdi, qırğının vəhşiliyini pisləyən qərarın müəlliflərindən biri kimi, hələ 1962-ci ildə yazdığı, ürəyinin çığırtısını və bağğırtısını dünyaya çatdırdı:

Yox, mən çağırmalıyam,
Yox, mən bağırmalıyam!
Köməyimə, dadıma
Göyü çağırmalıyam,
Yeri çağırmalıyam!
Mən bütün qaydaları,
Qanunları, sədləri
Dağıdıb qırmalıyam!
Hansı qanunda var ki,
Öz sərvətin, öz varın
Özünə qənim olsun?
Dünənin yetim olsun,
bu günün yetim olsun?
Hansı qanunda var ki,
Öz elindən olasan,
Öz dilindən olasan,
Hədəf də sən olasan,
Güllə də sən olasan?

Hansı qanunda var ki,
Bir xalqın ana dili
Dilim-dilim kəsilə.
Od içində yanasan,
Sənə yasaq edələr
Yandım deməyi belə!.

Azadlığın müqəddəsliyini, mübarizənin və

itkilərin labüdlüyünü bir daha xatırladan Bəxtiyar
üzünü xalqına tutub deyirdi:

Anamız torpağı biz zaman-zaman

Qızıl qanımızla suvaran olduq.

Arzu göyermədi torpağımızdan,

Qırıla-qırıla yenə doğulduq.

Yenə də gözləyir bizi ölüm, qan,

Demə ki son məqsəd bizdən uzaqdır.

Tökülən qanların qızartısından

Vətənin dan yeri qızaracaqdır.

6. Biz işıqlı fikirlilər bir fikirsiz, əqidəsiz qulbəçəyə qul olmuşuq.

Bəxtiyar Vahabzadə öz atəşini şerlə ifadə
edəcəyinə vəd verir və mübarizə itkilərini matəm
yox, həyat, dirilik nəğməsi ilə vəsf etməyi üstün
tutur:

Elə yaz, şerindən gəlsin top səsi,

Sözün ahəng tutsun əqidəmizə.

Bizə gerek deyil matəm nəğməsi,

Gəl həyat nəğməsi oxu sən bizə.

Sovet ideologiyasının əsas amillərindən biri də
ondan ibarət idi ki, fikir, düşüncə, inam şəxslərin
fərdi işi deyil, hamı eyni cür düşünməyə və eyni
ideyaya sadıq olmağa borcludur. Amma Bəxtiyar
Vahabzadə bununla heç cürə razılaşmır və həmin
ideoloqların adından istehza ilə yazır:

Mənim fikrim,

sənin fikrin,

onun fikri...

Bu nə demək?

Bir ölkənin milyon-milyon vətəndaşı

Başqa-başqa düşünərsə,

Bəs hökumət nəyə gerek?

Biz hamımız bir fikirin

bir səsiyik.

Və ardınca Bəxtiyar Vahabzadə həmin məsələyə
öz etirazlı mövqeyini bildirir:

Mən qulam, nökerəm, uşağam nəyəm?

Niyə sənin kimi düşünməliyəm?

Niyə məni məndən alırsınız siz,

Niyə çərçivəyə salırsınız siz —

Mənim düşüncəmi, mənim fikrimi?

Düşünmək istəmə mən özüm kimi!..

Nədir bu ehkamlar, nədir qanunlar?

Axı öz fikrinə inanır onlar.

Bəxtiyar Vahabzadə sovet ideoloqlarına üz
tutaraq sual verir ki, onların bu fikir müxtəlifliyindən
qorxuları nədir. Və onların cavabını da irəlicədən
bilərək həmin məsələyə sərrafcasına fəlsəfi diaqnoz
qoyur:

Qorxun nədir-bilirmisən?

Yrəyinin ortasından

Bir səs dedi-haqqa sığın!

Sənin qorxun-haqsızlığın!

Sən qorxursan dünən, bu gün.

Min hidrogen bombasından

qorxuludur sənin üçün

qanan bir baş,

yanan ürək!

Sən atomdan qorxmamısan
Bir fikirdən, düşüncədən
qorxduğuntək!
Boyları həqiqətdən,
həqiqəti rəzalətdən,
Öz gözüylə gördüyünü boş nağıldan
Seçə bilən
bir ağıldan
niyə qorxdun?
Bilirəm mən!
Əgər o bir böhtançısı
yalançısı
Niyə onun dediyini
Məmləkətdən gizlədirsən?

Və nəhayət Bəxtiyar Vahabzadə onunla həm
zidd və həm eyni fikirli həmvətənlilərinə müraciətlə
deyir:

Başlarını yerə tikib
Qoyun kimi otlayanlar-
Əsarəti hərr sayanlar,
Bu Vətənin hər neməti sizə əhsan!
Ey Vətəncün alışanlar,
Qismətiniz ölüm, zindan!
Yfüqdəki al rəngə bax,
Dan yeridir,
Dan yeridir!

Bəxtiyar Vahabzadə öz üsyankar xasiyyəti ilə
üzünü imperiya düşüncəli sovet ideoloqlarına tutub
xalqın hövsələsinin tükəndiyini dilə gətirir:

Biz nə daşıq
nə dəmirik,

Yetər, artıq biz heç kəsə
Yamaq olmaq istəmirik!
Yaman dərdidir,
Özgəsinə yamaq olmaq!
Yaman dərdidir,
Azadlığın həsrətinə
damaq olmaq.
Yaman dərdidir,
Gözün ola,
amma görə bilməyəsən.
Yaman dərdidir,
əlin ola
Evindəki zir-zibili
Sən süpürə bilməyəsən.
Yaman dərdidir,
Dilin ola
nə danışib, nə dinəsən.
Yaman dərdidir
Ağlın ola,
özgəsinin ağılı ilə
düşünəsən...

Yox, zamanın öz sözü var,
Hər gecənin gündüzü var.

"Oğrular" şerində Bəxtiyar həmin qulbeçələrin iç
üzünü hakimiyyət nümayəndələrinə tanıdırır:

Kiçik oğrulardır hədəfin sən,
Böyük oğrulardan xəbərsizmisən?

"Köhnə bayatı" şerində Bəxtiyar imperiya
siyasətinin zor-güc hesabına mövcudluğunu
təsdiiqləyir:

Haqq-ədalət gücdəmidir?

Zorun, gücün var deyə
Sənə qul olmalıyam?!
Bəxtiyar Vahabzadə bu qeyri -səmimi siyasəti
heç bir vəclə qəbul edə bilmir:

Əyrilər də düz görünür
Siyasətin aynasında.
Bu nə sirdir?
Aynanın ki bir üzü var.

...və bu siyasətin nəticəsində yaranan vəziyyətə
acıyır, uydurma sovet əqidəsinin əslində qeyri-
müəyyənlikdən ibarət olduğunu deyir:

Biz işıqlı fikirlilər,
Bir fikirsiz, əqidəsiz
qulbəçəyə qul olmuşuq.
Baxın bizə, görün bizi,
Nə gündəyik,
heç bilmirik nə məsləkdə
Nə dindəyik.

İngilis dilində bir əcnəbi tərəfindən hazırlanan və
İnternet vasitəsi ilə milyonlarla oxucular arasında
yayılan, dünyanın ən mötəbər müdriklərinin fikirləri
toplusunda Bəxtiyar Vahabzadənin də sözlərinə
rast gəldim. Bu, Bəxtiyar Vahabzadənin "İki kor"
şerindən olan aşağıdakı sətirlərdir:

Gözləri görməyən kor deyil hələ,
Görmək istəməyən kordur deyərdim.

Bu təsadüf məni vadar etdi ki, Bəxtiyar
Vahabzadənin göz haqqında fikirləri ilə maraqla-

lanım və belə nəticəyə gəlim ki, Bəxtiyar üçün göz
sadəcə optik bir cihaz, vasitə deyil, əqidə meyarıdır.
Bu şer insanı düşüncələrə qərq etdiyindən onu daha
geniş şəkildə bura köçürürəm:

Bir kor tanıyıram, gözü korsa da,
özü kor deyil.
Bəzən qəm odunda qovrulursa da,
Ağlına, hissinə o, nankor deyil.
Gecəli -gündüzlü yazır, oxuyur,
Ağlının gözüylə o, görür, duyur.

Ancaq... biri də var... kor deyilsə də,
gözü görməyir.
Dostu göz önündə öldürülsə də,,
görmədim deyir...
Yaxşıya ortaqdır, yamanı görmür,
O, saata baxır, zamanı görmür,
Fikrini, hissini ucadan deməz,
Bəzən gördüyünü görmək istəməz.

Gözləri görməyən kor deyil hələ,
Görmək istəməyən kordur deyərdim,
Belə müqəvvaya, belə cahilə
Həyatın özü də gəldür deyərdim.

"Nifrət də, sevgi də, qara da, ağ da, işıq da,
zülmet də göz içindədir" və "gözümdə qəlbimin atəş
damcısı", -deyən Bəxtiyar, "Neo" şerində –"Yaman
dərdidir, gözün ola, amma görə bilməyəsən". "Allah"
şerində –"Qəlbin gözü yanmazsa, görünməz gözə
allah"! "İçim-çölüm" şerində: "Hər baxanın gözüylə
mənim içim sezilmir," "Buna min şükür" şerində:
"Şəkərə göz yumub zəhəri uddum" -deyən şair
həyatda zəhərlənməmək üçün, aqilane yaşamaq

üçün həqiqətə göz yummaq, həyat nə qədər acı olsa da ona açıq gözlə baxmağı tövsiyyə edir.

7. Allaha çatmağın nə imiş yolu ?

Bəxtiyar Vahabzadənin hansı onillərdə yaşayıb-yaratdığını düşünərkən Allah mövzusunı, təfərruatla, diskusiya ilə səhnəyə gətirməyin özü belə-böyük cəsarət tələb etdiyini təkrarlamağa ehtiyac qalmır. Allah mövzusu Bəxtiyara qədər də Azərbaycan teatr səhnəsində mövcud idi. Amma Bəxtiyarın yeniliyi ondan ibarət idi ki, o sovet dövrünə xas olan, allah var ya yoxdur probleminin müzakirə ənənəsindən uzaqlaşaraq, allahla insanın ünsiyyəti, vəhdəti, insanın allahı dərk etməsi kimi fəlsəfi problemin müzakirəsini ortaya atır.

"Fəryad" pyesində Bəxtiyar fəlsəfi suallar qoyub onlara cavab axtarır: "Allaha çatmağın nə imiş yolu?" "Bilirik cism deyil bəs nədir allah?" "İnsan nə imiş?" "Vəhdət nə demək?" "Söz nə demək?" "Zülm nə demək?" "Ənəlhəqq nə demək?" "İdrakın zirvəsi nədir?" "Eşq nə imiş?"

Bəxtiyarın fikrincə insan allah ilə ünsiyyətə ehtiyac duyur. Amma bunun üçün ilk əvvəl insan özünü dərk etməlidir. "Güldürməsən öz könlünü gülməz üzə allah. Qəlbin gözü yanmazsa, görünməz gözə allah"- deyir Bəxtiyar.

Allahın mövcudluğunu dərk etmək istəyərkən Bəxtiyar deyir:

Ən yüksək olan haqda həqiqətdədir allah.

Dondunsa təkamül və gözəllik qabağında,

Dərk et, bu təəcübdə, bu heyrdətdir allah.

İnsan, vəhdət, söz, zülm məfhumlarının mənasını açıqlayarkən Bəxtiyar yenə də həmin məfhumların

dərk edilməyinin açarlarını Allahı dərk etməkdə görür. "İnsan nə imiş" sualını isə belə cavablandırır:

Gizlidir insandakı qüvvət,

Hər kəs onu fəhm etməsə acizdir o əlbət.

İnsanın əzəl borcudur insanlığa hörmət.

İnsanlığa hörmətdə, ləyaqətdədir allah.

Vəhdət nə demək suallara o belə cavab verir:

Gizlidir hər zərrədə vəhdət.

Bir zərrə ikən küllə qovuşmaq ulu niyyət!

Gördüklərimiz zahiridir, bətnə nüfuz et!

Batindəki, cövhərdəki fitrətdədir allah.

"Söz nə demək" - fikrini belə açıqlayır:

Hər sözün amal yükü, fikrim.

Seçmiş, seçəcək daima tükəndən tükü fikrim.

Mən bir ağacam, yarpağı-sözlər, kökü-fikrim,

Sözlərdə deyil, sözdəki hikmətdədir allah.

İnsanın zülmə qarşı münasibətini Bəxtiyar belə açıqlayır:

Sən yaranışdan hələ təksən,

Gec-tez özün öz qüdrətini dərk edəcəksən.

Zülmün üzünə haqq deyilən silləni çəksən,

Silləndə möhürlənmiş o qeyrətdədir allah.

İnsanın mənəviyyat normalarını açıqlayarkən Bəxtiyar Vahabzadə qeyd edir ki, insan öz insanlığını anlamaq üçün ilk əvvəl öz qəlbinə dalmalıdır, nəfsinə qul olmamalıdır, haqqa qəsd etməməlidir, ruhundan ötüb cisminə quluq etməməlidir. Bəxtiyar Vahabzadəyə görə, insanı

alçaldan qorxu və xəyanət hissidir, insan qorxarsa haqqdan keçər, zülmə qul olar.

Düşüncələrini inkişaf etdirərək Bəxtiyar Vahabzadə "Son məqsəd Ənəlhəqmi?" sualına belə cavab verir:

Dilək sözdən umulmaz.

Ən yüksək olan zirvəyə mütləq demək olmaz.

Bir pillədə durdunsa, Ənəlhəq demək olmaz.

Yiviyyətə çatmaqda ki niyyətdədir allah.

8. Axı kim bu haqqı vermişdir sizə, sizi kim çağırmış Vətənimizə?

Sovet-imperiya ideologiyasının üsullarından biri də xalqlara milli tarixlərini unutturmaq idi və bir çox hallarda buna nail olurdular. Qədim tariximizi təhrif, yaxın tariximizi isə tam unutmağa sövq edirdilər.

Bəxtiyar hələ 1959-cu ildə yazdığı və 23-26 oktyabr 1960-cı ildə açıq mətbuatda çap etdirdiyi "Gülüstan" poemasında, dövlətimizin azadlıqdan məhrum olunması, xalqımızın parçalanması, tariximizin təhrif edilməsi fikirlərini, müstəqil fikrin "qəbul edilməz" bir dövründə yazdı, sel kimi kükrəyərək xalqın fikrini sirkələyəndən iki il sonra hakimiyyətdə olanlar "Gülüstan"ın mahiyyətini anladılar və Bəxtiyara qarşı hucumlara başladılar. Bəxtiyarı sıxışdırdılar, onu təqiblərə məruz qoydular, tələbələrle ünsiyyətdən uzaqlaşdırdılar: lakin gec idi, həm zaman o zaman deyildi, həm xalq o xalq deyildi.

Bəxtiyarın "Gülüstan" poeması Sovet ədəbiyyatındakı "60-cılar" adı ilə tanınan, azad fikirlilik cərəyanının ilk qaranquşlarından olaraq həm şairlik məharəti, həm milli cəsarəti, həm də

ictimai fikrə təsiri nöqtəyi -nəzərinə Azərbaycanın Sovet dövrünün siyasi poeziyasının şah əsəridir.

Hökmü gör nə qədər böyükmüş anın,

Möhür də basdılar varəğa təkrar.

Yox, varəğin deyil, Azərbaycanın

Köksünə dağ boyda dağ basdı onlar.

İmzalı, möhürlü ey cansız varaq,

Nə qədər böyükmüş qüvvətin, gücün.

Əsrlər boyunca vuruşduq, ancaq

Sarsıda bilmədik hökmünü bir gün.

Ey kağız parçası, əvvəl heç ikən,

Yazılıb, qollanıb yoxdan var oldun.

Böyük bir millətin başını kəsən ,

Qolunu bağlayan hökmdar oldun.

Bəxtiyarın bu sətirlərindən aydın olur ki, Azərbaycanın taleyini həll edən möhürlü sənəd, o dövrün təbliğatında verildiyi kimi, nəinki könüllü qəbul edilib, xalqın iradəsinə zidd olaraq, şərəfləyəqətimizi tapdalayaraq bizə sınıb:

Heç kəs inciməsin, dedik qoy bizdən,

Yandıq yad evində bir çıraq kimi.

Buyur – deyə-deyə hörmətimizdən

Qonağı eylədik evin sahibi.

Yadlara abidə ucaldıb, dedik.

Fəhlilik bizimdir, ustalıq sənin.

Çox zaman özgəyə qulluq elədik.

Beyin bizim oldu, əsər özgenin.

Saldıq özümüzü özümüz gözədən,

Kül ilə oynadıq əl çəkib közdən.

Ölkələr nur aldı şəfəqimizdən.
Günəş bizim oldu, səhər özgənin.
Mənim sərvətimə cahan göz dikdi,
Sərvətim, dövlətim ona gərəkdi,
Atam yer şumladı, atam yer əkdİ,
Əmək bizim oldu, bəhər özgənin.
Açdı sinəsini bizə bu torpaq,
Aləmi bəzəyib lüt olduq ancaq.
Cıdırda çapsaq da hamıdan qabaq
Hünər bizim oldu, nəmər özgənin
Qızıl bizim oldu, kəmərlər özgənin.

Bəxtiyar, xalqın bu rəzaleti iradəsiz, mütiliklə qarşılamadığını söyləməyi unutmayıb:

Əsrlər boyunca vuruşduq, ancaq
Sarsıda bilmədik hökmünü bir gün
... Böyük bir millətin başını kəsən ,
Qolunu bağlayan hökmdar oldun.

Bəxtiyar, Azərbaycanın bu acı taleyini həll edənlərə, kağız parçasını imzalayanlara, möhür vuranlara, elədiklərinə haqlarının olmadığını, onların Azərbaycana güc hesabına gəlmələrini, xüsusi qeyd edərək yazır:

Axı kim bu haqqı vermişdir sizə,
Sizi kim çağırmış Vətənimizə?

Bəxtiyar özünə məxsus tərzdə Azərbaycan tarixini yazır. Bəzən bu "Gülüstan" poemasında olduğu kimi konkret tarixi hadisələrlə bağlıdır, bəzən isə bu faktlara söykənilmədən Azərbaycan tarixinə fəlsəfi, müdrik bir baxışdır:

Unuda-unuda əcdadımızı
Axır özümüz də lap unudulduq.
Top-tüfənk əsrində qovdan od aldıq,
Bizim silahımız yenə daş oldu.
Yerimizdə sayıb dünəndə qaldıq,
Çənlibel çevrilib Danabaş oldu.

Əsrin havasını duyduqmu? Çətin!
Bəmində axtardıq onun ziliini.
Yarada bilmədik hər qərinənin
Özünə münasib Çənlibelini.

Məhz bu siyasət nəticəsində demək olarki 60-cı illərin oxucuları 1918-ci il erməni-azərbaycanlı münaqişəsi haqqında ya heç nə bilmirdi, ya da bildiyi tarixin təhrif olunmuş məlumatları idi.

Görkəmli publisistimiz Ömər Faiq Nəmanzadə 1906-cı ildə yazdığı –"Yadımıza belə gətirməzdik ki, ermənilər çox-çox əvvəl, hazırladıqları hədsiz-hesabsız bombaların hamısını bizim başımızda partladacaqmış... Bu sadəliyimizin səbəbi ilə cümləmiz qonşu ermənilərlə yenə qədim sayaq üzrə sülhə nəftar edib rahat və arxayın olmağı vəz və bəyan edirdik və bu surətlə millətimizin gözünü bağlayıb ...uçuruma sarı hazırlayırdıq. İndi lazımdır ki, bunlardan ibrət alıb gələcəkdə aldanmamağa çalışaq". - sözlərini "Unutqanlıq" şerinə əpiqraf gətirərək yazır:

Ömər bəy, hər sözün haydı, haraydı
Deyilib elə bil bu çağımızda
Sənin bu fəryadın sırğa olaydı
Daim səslənəydi qulağımızda

Əsrin əvvəlini unutmuşuq biz
Saldın yadımıza dünənimizi

Sadəqəlbliymiz, təmizliyimiz
Tarixdə nə qədər aldatmış bizi.
...Erməni zülmündən yüz ildən bəri
Daşdan-daşa deydi bu xalqın başı
Unutdu çəkdiyi müsibətləri
Niyə oğurlandı onun yaddaşı?

9.Cəsarət mülkünü tikdi şəhidlər!

Bəxtiyar Vahabzadənin 1960-cı ildə yazılmış "Gülüstan" poeması əgər Azərbaycan sovet poeziyasına yeni bir mərhələ, milli-azadlıq mövzusunə yeni baxış gətirdisə, 1990-cı ildə yazılmış "Şəhidlər" poeması Azərbaycan sovet poeziyasının sonu və Müstəqil Azərbaycan poeziyasının əvvəli kimi tarixə həkk olundu.

Bu iki poema arasında və onların müəllifi olan Bəxtiyar Vahabzadənin qırx illik yaradıcılıq mövqeyində ideya, mövzu və mövqe varisliyi gözə çarpır. "Şəhidlər" poemasının qəhrəmanları sanki "Gülüstan" poemasında həkk olunan ədalətsizliyə qarşı öz münasibətlərini bildirirlər. Sanki şairin "Gülüstan" poemasındakı hayqıran çağırışlarına "Şəhidlər" cavab verir.

İstər "Gülüstan", istərsə də "Şəhidlər" poemasında vətənin taleyini həll edən müqavilə mövzusu və ondan irəli gələn ideya varisliyi mövcuddur. Əgər, taleyüklü müqaviləyə "Gülüstan"da yadlar soyuqqanlılıqla qol çəkdisə, "Şəhidlər"də vətən övladları tarixə qanları ilə imza atdılar. Və əgər yadların qol çəkdikləri müqavilə Azərbaycanın sinəsini parçalayaraq xalqın tarixi faciəsinə gətirib çıxartdısa, "Şəhidlər"in qanı ilə qol

çəkilən müqavilə kütləni millət elədi.

"Gülüstan"da şair ürək ağrısıyla:

O güldü kağıza qol çəkən zaman,

Qıydı ürəklərin hicran səsinə.

O, güldü haqq üçün daim çarpışan

Bir xalqın tarixi faciəsinə, — deyirdisə,

"Şəhidlər"də bu ürək yanğısına cavab olaraq vüqarla söyləyir:

Dözdü hər zillətə, dözdü hər şeyə,

Dünyada mənim də haqqım var deyə,

Kütləni xalq edən müqaviləyə

Qanı ilə qolunu çəkdi şəhidlər.

"Gülüstan"da şair haray çəkib mübarizəyə, qəzəbə çağırırsa, igid babaların ruhuna müraciət edirsə:

Qoy ildırım çaxsın, titrəsin cahan!

Yrəklər qəzəbdən coşsun partlasın,

Daim haqq yolunda qılinc qaldıran

İgid babaların gору çatlasın!

"Şəhidlər"də bu çağırışa cavab olaraq xalqın azadlıq yolunda can və qan verdiyindən danışır:

Qatil gülləsinə qurban gedirkən,

Gözünü sabaha dikdi şəhidlər.

Yç rəngli bayrağı öz qanlarıyla

Vətən torpağına çəkdi şəhidlər.

"Gülüstan"da şair, xalqının düşmən zülmünə məriz qalaraq, köləliyə vadar edildiyinə acıyırsa:

Görək bu hicrana, bu müsibətə,
Onların sözü nə, qərəzi nədir?
Bu xalq əzəl gündən düşüb zillətə,
Öz doğma yurdunda yoxsa kölədir?

"Şəhidlər"də artıq xalqın köləliyi yıxıb, cəsaret
mülkünü tikdiyinə öyünür:

Tarixi yaşadıb diləyimizdə,
Bir yumruğa döndük o gecə biz də,
Yıxıb köləliyi ürəyimizdə
Cəsaret mülkünü tikdi şəhidlər.

"Gülüstan"da müqavilənin xalqımızın qollarını
bağlayan hökmdar olduğundan danışır:

Ey kağız parçası, əvvəl heç ikən,
Yazılıb -qollarıb yoxdan var oldun ,
Böyük bir millətin başını kəsən,
Qolunu bağlayan hökmdar oldun.

"Şəhidlər"də bu hökmdarın yalanına inanaraq
yaşadığımıza təəsüflənir:

Yalana , riyaya nə qədər uyduq,
Biz Qızıl Orduya abidə qoyduq,
Ona ad da verdik Xilaskar ordu,
Adını doğrultdu El xilas oldu
Yenice tapdığı azadlığından,
Ölüyə azadlıq, diriyyə zindan.

Və nəhayət "Şəhidlər"in tarixi missiyasını şair
belə yekunlaşdırır:

İnsan insan olur öz hünəriylə,

Millət millət olur xeyri, şəriylə,
Torpağın bağına cəsədləriylə
Azadlıq tumunu əkdİ şəhidlər.

10.Milli şüuru saflaşdıran-narahat şair.

Bəxtiyar haqqında onlarca kitablar, yüzlərcə
məqalələr yazılıb, ona minlərcə məktublarla
müraciətlər olunub və bunların hamısında Bəx-
tiyarın insani keyfiyyətlərinə, şairlik məharətinə,
vətənpərvərliyinə yüksək qiymət verilir.

Azərbaycan Yazıçılar İttifaqına üzv olmaq üçün
Səməd Vurğunun Bəxtiyara verdiyi zəmanət
ağsaqqal şairin gənc şairə verdiyi həm qiymətidir,
həm vəsiyyəti.

Bəxtiyar Vahabzadəni Rəsul Rza "düşünən şair",
Suleyman Rəhimov "şahin şahpərli sənətkar,
Zəlimxan Yaqub "çılğın və inadkar", Yavuz Bülənd
Bakilər Azərbaycanın dərdlərini hayqıran,
E.Evtuşenko "Müstəsna istedadla malik və qeyri-
adi", Kamal Talıbzadə "müdrük", Xəlil Rza Ulutürk
"Fikir və məna şairi", Nəbi Xəzri "Təbiətin özü
yaratdığı şair", Nizami Cəfərov "Bütün ruhu ilə
xalqına bağlı", Nəriman Həsənzadə "Xalq
tərəfindən oxunan və sevilən", Məsud Əlioğlu
"Xalqın ucalan səsi", Gəray Fəzli "Ustad", Rimma
Kazakova "Mənim müəllimim" adlandırmışlar.

Mirzə İbrahimov - şairin həyəcanlarının
Zərdüştün alovu, Prometeyin odu kimi həərətli və
ışıqlı olduğunu, Mikayıl Abdullayev "Bəxtiyarı
düşünəndə -Şəbi hicran gəlib gözümün önündə
durur", Niyazi "Bəxtiyar ona görə bəxtiyardır ki, onu
xalq sevir, xalqı da ona görə bəxtiyardır ki, onun
Bəxtiyar kimi şairi var." — demişlər. Böyük Türk

alimi Mehmet Kaplan "Muğam" poemasını mütalə edəndən sonra təəssüratını belə ifadə etmişdi: "Onun şerini oxuyarkən insan səs ahənginin necə ustalıqla dəyişdiyini hiss edir." Georgi Markov Bəxtiyar yaradıcılığında bugünkü nitq leksikası ilə ənənəvi aforistik Şərq poeziyasının qovuşduğunu qiymətləndirir.

Çingiz Aytmatov hesab edir ki, Bəxtiyarı oxuyarkən sanki dünyanı oxuyur, Oljas Süleymenovsa etiraf edir ki, Bəxtiyarın poeziyasında Şərqə məxsus bütün gözəl keyfiyyətləri görür.

Bəxtiyarın yaradıcılığının qeyri-adiliyini 1984-cü ildə Sabir Rüstəmxanlı belə ifadə etmişdi". Bəxtiyar Vahabzadə, bir yox, bir neçə nəsil oxucunun vətəndaş kimi yoğrulub-doğulmasında heç bir tərəzi ilə ölçülə bilməyən iş görüb, ədəbiyyatımızdakı böyük xalq müəllimlərinin işini davam etdirməyə çalışıb. Son onilliklərdə milli şüurun saflaşması və formalaşmasında, xalqın öz içində təzədən doğulmasında Bəxtiyarın yaradıcılığı əvəzsiz iş görüb. Məncə sənətkar üçün bundan böyük xoşbəxtlik ola bilməz!"

Mehdi Hüseyn Bəxtiyar Vahabzadəni "narahat şair" adlandırmışdır və bunun da ənənəvi yozumu Bəxtiyarın daim narahat və axtarışlarda olmasıdır. Mən bu yozumu heç bir şübhəyə almadan, həmin məfhumla başqa bir fikir də əlavə edərdim: Bəxtiyar Vahabzadə öz tarixinə ənənəsinə biganə olanlar üçün daima narahatlıq doğuran, xalqın, dilin azadlığı yolunda mübarizlər üçün isə ümid verən işıq olub.

Bəxtiyar bir də ona görə bəxtiyardır ki, o uzaqqörənliklə və təmənnəsiz məhəbbətlə, həyatını

və istedadını həsr etdiyi dövlətinin, millətinin, müstəqilliyinin və ana dilinin uca kürsülərə çıxmasının şahidi oldu.

Ymidim, diləyim əlimdə bayraq,

Mən onu qaldırdım özümdən uca.

Ymidlə yaşadım bu ömrü ancaq

Möcüzə gözlədim ömrüm boyunca.

Xəyalımda gülən ümidlərimi

Daddım arzumdakı azadlıq kimi.

Ola bilsin ki, bu gətirdiyim fikirlər də Bəxtiyar sənətinin dərinliyini sonacən dərk etmək üçün kifayət deyil. Ona görə ki, Məmməd Cəfər demişkən, Bəxtiyar ədəbiyyatımızda xüsusi mövqeyi, yazı manerasının fərdliliyi ilə fərqlənən sənətkardır. Və Fikrət Qocanın dediyi də yerinə düşər: "Bəxtiyarın sənətkarlığının sirlərini açmalı olsaq, qalın-qalın kitablar yazmalıyıq".

Şairin dediyi isə ondan ibarətdir ki, nə sözü, nə mövzusu tükənməyib. Onu hələ çox oxuyacağıq və oxuduqca da yaradıcılığının dərin qatlarındakı çox sirləri kəşf edəcəyik,

Bu qədər yazmışam, hələ azdır, az,

Ən böyük ən dərin söz içimdədir.

Haqq-nahaqq, Düz-əyri,

Qəm-sevinc, Qış-yaz

Mənim öz içimdə, öz içimdədir.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığına daim qayğı və diqqətlə yanaşmışdır. Bəxtiyar Vahabzadənin və onun qələm, mübarizə həmfikirələrinin və

silahdaşlarının Azərbaycanın istiqlalı uğrunda dayanmadan apardıqları uzunillik mübarizəni yüksək qiymətləndirərək Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev Bəxtiyar Vahabzadəni, Məmməd Arazı, Xəlil Rza Ulutürkü Azərbaycanın ən ali mükafatı olan "İstiqlal" ordeni ilə təltif etdi!

Prezidentin B. Vahabzadə və onun mübarizə yoldaşlarını məhz istiqlal ordeni ilə təltif etməsi təsadüfi deyildi. Bunun ən gözəl təsdiqi Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevin bu yaxınlarda B. Vahabzadə haqqında dediyi aşağıdakı sözlərdir: "Sovet hakimiyyəti dövründə Azərbaycanda ən böyük dissident B. Vahabzadə idi. Hətta mənim xatirimdədir ki, təhlükəsizlik komitəsində işləyən zaman onun həbs olunması məsələsi qoyulmuşdu... Çünki B. Vahabzadənin əsərləri həqiqəti deyirdi".

Bəs bu gün, dövlətimizin, millətimizin, dilimizin və dinimizin azadlığa çıxan dövründə Bəxtiyarın ürəyindən nələr keçir? O öz insani mövqeyini və amalını, şairlik məramını və missiyasını indi nədə görür?

Düşünürəm,
demək varam,
Haqqımı da, borcumu da anlayıram.
Düşünürəm
Mən özümü dərk edirəm,
Düşünürəm,
Mən qanıram,
Mən görürəm,
Eşidirəm.
Düşünürəm...
Demək artıq qul deyiləm

Düşünürəm ... Fikirlərim qanadımdır.
Mən uçuram
ehkamların o tayına!
Bu yerişlə çatammasan
hey çıxıran
haqq bağırın,
Sərhədləri yaran - qıran
harayıma!
Haqsızlığın başı üstə mən yumruğam ,
Mən hədəyəm.
Hər gün təzə cəbhədəyəm.!

... Mən isə ona görə bəxtiyaram ki, Bəxtiyarın müasiriyəm, dostuyam Bəxtiyarla ünsiyyətdəyəm...

Sovet dövründə Azərbaycan MK-nın ideologiya üzrə katibi işləyən Həsən Həsənovun o zaman açıq fikirli ziyalıları, müxtəlif bədii üsullardan istifadə edərək Sovet diktaturasına qarşı çıxan qələm sahiblərini, o cümlədən də məni rejimə qulluq göstərən vəzifəliyərin, hökm sahiblərinin hücumlarından dəfələrlə müdafiə etməsinin şahidi olmuşam. Bizim bir-birimizə rəğbətimizin isə tarixi bundan çox əvvəllərdən başlamışdı. Bu rəğbətənin ayrıca tarixi və səbəbi var:

1975-ci ilin yay aylarında MK-nın inşaat üzrə bölmə müdiri işləyən Həsən Həsənov Şəkiyə e'zamiyyətə gəlmişdi. O zaman Şəkidə raykomun birinci katibi işləyən S.Murtuzayev zəng vurub məni Marxalda axşam yeməyinə dəvət etdi. Mən burda H.Həsənovla tanış oldum. Söhbət əsnasında, o, Orxun-Yenisey yazılarında danışmağa başladı. Dövlət mə'murlarından, xüsusilə də MK işçilərindən heç zaman milli varlığımıza, dilimizə və tariximizə dair bir söhbət, yaxud adi bir fikir eşitmədiyimdən bu cavan oğlanın Bilgə Xaqandan və Güntəkin abidələrindən həyəcanla danışması məni təəccübləndirdi. Mən "bunları hardan bilirsən?" - deyə müraciət etdikdə o, bir qədər də açıldı. Hun və Göytürk imperatorluğu tarixindən, bu imperatorluqların Çinlə əlaqələrindən dəqiq faktlar əsasında danışdı.

Əlbəttə, MK-nın adi bir bölmə müdürindən bunları eşitmək mənim üçün xüsusən o zamanlar çox xoş idi. Buna görə də o gündən bizim dostluğumuz və fikir yoldaşlığımız başladı.

Bu günlərdə qonşu olduğumuzdan biz tez-tez görüşür, tariximiz, dilimiz və ədəbiyyatımız barədə

fikir mübadiləsi edirik. Belə söhbətlərin birində mənə aydın oldu ki, Həsən müəllim mənim əsərlərimlə dərinlən tanış olmuş və mənim qeyli-qallı, eniş-yoxuşlu yaradıcılığım barədə onda özünəməxsus bir fikir formalaşmışdır. O, bir gün mənə dedi ki, "Fikir azadlığı və istiqlal eşqi demək olar ki, sənin bütün əsərlərindən əsas mövzu kimi keçir. Olmazmı ki, sən bu mövzuda yazdığın seçkin şe'r və poemalarını toplayıb bir kitab halında nəşr etdirəsən?" Doğrusu, mən bu barədə heç düşünməmişdim. Amma bu fikir beynimə batdı və bu gün oxucularıma təqdim etdiyim bu kitab həmin təklifin nəticəsində yarandı.

Mən sovet sisteminə və rejiminə qatı düşmənlər olan, onunla barışmayan, əksinə, namaz üstə ona le'nət oxuyan, məhvini arzulayan şavadsız, lakin açıq gözlü bir ailədə böyümüşəm. Atamgil 5 qardaş idi. Babam Zəkəriyyə meşənin gircəyində yerləşən dağ ətəyi "yuxarı baş" məhləsinin ən mö'təbər ağsaqqallarından idi. Mən 5 yaşında ikən (1930) Şəkidə Göynüklü Molla Mustafanın və Bəhram bəyin rəhbərliyi altında kollektivləşmə əleyhinə üsyan qalxdı. Bütün şəhər üsyançıların əlinə keçdi. Bir neçə gündən sonra Bakıdan gələn rus ordusunun hücumu ilə üsyan yatırıldı, camaata divan tutuldu. Ysyançıların bir qismi bu savaşda məhv edildi, bir qismi isə dağlara çəkilib qaçaq oldu.

Ysyan yatırıldıqdan sonra dağlara çəkilmiş qaçaqlara qarşı mübarizə başlandı. Bu mübarizə uzun müddət davam etdi. Şücaəti, igidliyi ilə adı dillər əzbəri olan qaçaq Abbasın öldürülmə nəş'ini şələ üstündə bizim evin yanından sürüyüb apardıqlarının şahidi oldum. Həyatda gördüyüm ilk ölü o idi. Bu müsibətə dözməyən babamın

pəncərənin qabağında oturub saqqalı boyu yaş axıtdığını, nənəmin və anamın qara kəlağayı örtüb dizlərinə döydüklərini gördüm. Babamın və nənəmin yaxın qohumlarından bir neçəsinin də bu üsyanın qurbanı olduğunu bildirdim. Ailə bir neçə il matəm içərisində yaşadı. 1933-cü ildə atamı və əmilərimi qaçaqlara yardım etdiklərinə görə ÇK-nın göstərişi ilə həbs etdilər. O zaman Şəkinin millis rəisi, anamın yaxın qohumu Yaqub çavuşun işə müdaxiləsi ilə atam və əmilərim zəminə buraxıldı. Bir müddətdən sonra artıq Şəkiddə yaşamağın mümkün olmayacağını bilən əmilərim Yaqub çavuşun köməkliyi ilə Orta Asiyaya, ordan da Bakıya qaçmağa məcbur oldular.

1934-cü ildə isə bizim ailə Bakıya köçdü. Beləliklə, hələ uşaq yaşlarımdan mən sovet rejiminin zülmünü, zorakılığını və dəhşətlərini öz gözələrimlə görüb, ağılımla dərk etdim. Beləliklə, hələ uşaqlıqdan qələbimdə sovet quruluşuna nifrət toxumları səpildi. Həmin bu toxumlar isə sonralar şe'rə çevrilib cücərdi. Qələmim püxtələşdikcə mövcud quruluşa nifrətim də ildən-ilə dərinləşir və bu gizli hissimi ifadə etmək üçün yollar axtarırdım. Hələ kifayət qədər təcrübəm, səriştəm və ustalığım olmadığına görə universitetdə oxuduğum müharibə illərində sözümlü birbaşa deyir və əlbəttə, bu cür şe'rlərimi çap üçün yazmır, arxivimdə saxlayırdım. Tələbəlik illərimdən bu günə qədər mənim ən böyük e'tirazım və üsyanım ana dilimizin qapılar dalında ağlar qalması, hakim rus dilinin təcavüzünə məhkumluğu idi. 1942-1953-cü illər arasında yazdığım şe'rlərin böyük bir qismini 1988-ci ildə yazdığım "İki qorxu" poemamda dediyim kimi, yandırmağa məcbur oldum. Yandırdığım bu şe'rlərdən birinin bir bəndi xatirimdədir:

Bir vaxtlar şax-şax axardı
Bu gün donduruldu dilim.
Tapdalandı ayaq altıda
Gör necə xar oldu dilim.

Bu duyğunun təbii davamı olaraq 1954-cü ildə indi məşhur olan "Ana dili" şe'ri yazdım. Həmin il Moskvada sovet yazıçıların ikinci qurultayı keçirildi. Qurultay günlərində S.Vurğun oğlu Yusifin ad günü münasibətilə restoranda o zamankı cavan yazıçılara qonaqlıq verdi. Bu məclisdə Yusif atasına mənim "Ana dili" adlı şe'r yazdığımı, amma çap etdirə bilmədiyimi dedi. S.Vurğun şe'ri dinləyib (deyərsən xoşuna gəlmişdi) dedi ki, Bakıda bu şe'ri mənə çatdır, mən çap etdirərəm.

Bakıya qayıtdıqdan sonra şe'ri məndən alan ustad şair elə kabinetdəcə Leninin hansı cildindənə "Biz öz dilimizi və vətənimizi sevirik" cümləsini götürüb "Ana dili" şe'rimin başına öz əli ilə epiqraf yazdı. Şe'r bir neçə gündən sonra çap edildi. Beləliklə, ustad şair Lenindən qalxan kimi istifadə etmək səriştəsini mənə öyrətdi. Sonralar yazdığım "Leninlə söhbət" poemamda ustad şairin öyrətdiyi bu üsuldan daha geniş istifadə etdim. "Ana dili" şe'rinin sonluğu belə idi:

Ey öz doğma dilində danışmağı ar bilən
Bunu iftixar bilən
fasonlu ədəbazar
ruhunu oxşamaz qoşmalar, telli sazlar.
Bunlar qoy mənim olsun
Ancaq vətən çöreyi,
Bir də ana ürəyi
Sizlərə qənim olsun.

Bu parçadakı "Bir də ana ürəyi" misrasını S.Vurğun əlavə etmişdi.

Bu illərdən başlayaraq 1988-ci ilə qədər

rejimə qarşı yazdığım əsərləri iki qismə bölmək olar: bir qismi birbaşa, açıq-aşkar rejimin dəhşətlərini əks etdirən yazılar, o biri qismi isə senzuranı aldatmaq üçün təsvir olunan hadisəni, nəql olunan əhvalatı ya tarixə, ya da əcnəbi ölkələrə keçirmək yolu ilə yazılan əsərlər.

Birinci qismə aid olan əsərlər əlbəttə, çap üçün deyil, arxivim üçün yazılırdı. Bu əsərlərin böyük bir qismi 1991-ci ildə çap etdirdiyim "Nağıl-həyat" və 1996-cı ildə çap olunan "Körpü çaydan uzaq düşüb" kitablarımda "Sandıqdan səslər" başlığı altında verilmişdir. Bunlardan 1953-cü ildə yazdığım "Əmzik" şe'rinə bir bəndi misal gətirmək istəyirəm. Şe'r o zaman 7-8 aylıq körpə olan qızım Gülzara həsr olunmuşdur. Anasının südü olmadığına görə uşaq ağlayanda onu hamı kimi biz də əmzikle aldadırdıq.

Aldadıırıq, aldanırıq elə biz,

Saxta əmzik ağzımızda bal dadır.

Uşaq ikən öz doğmaca anamız,

Böyüyəndə həyat bizi aldadır.

1956-cı il oktyabr ayında universitet tələbələrini müəllimlərin rəhbərliyi ilə Şamxora pambıq yığımına göndərmişdilər. Mən bir neçə gün Şamxorda pambıq yığımında oldum. Bizim millətimiz üçün pambığın nə boyda fəlakət olduğunu, qız-gəlinlərimizin insanlıqdan çıxdığını, əyilib-qalxmaqdan analıqlarını itirdiklərini gördüm və orda "Pambıq" adlı bir şe'r yazdım:

Havaya sovrulur əlimin rənci

Qocaya döndərdin cahılı, genci

Yazı əkinçiyik, qışı dilənçi,

Düşmüşük əlindən azara pambıq.

... Anamın-bacımın yeyib ətini

Gözündə qoyursan hər niyyətini

Çəkirsən kəndlinin heysiyyətini
Hərrac malı kimi bazara pambıq.

... Hər zülmə, cəfaya sinə gərmişik

Xeyri, qazancı yelə vermişik

Səni biz əkmışik, biz becərmişik

Yükənib gedirsən bəs hara pambıq?

1955-ci ildə gözəl şairimiz O.Sarıvəllinin anadan olmasının 50 illiyi münasibətilə şair dillər əzbəri olan "Günah onun özündədir" adlı şe'r yazmışdı. O zaman mən bu şe'rın sonuncu bəndini:

Altmışında alma əsa,

Yetmişində batma yasa,

Hər kəs yüzü yaşamasa,

Günah onun özündədir.

bəndini əpiqraf götürərək "Günah əsrin özündədir" adlı bir cavab yazdım. Əlbəttə, o zaman mən bu şe'ri çap etdirə bilməzdim. Amma ilk kitablarımın redaktoru olmuş, özümə ustad seçdiyim şairin özünə bu şe'rın bə'zi bəndlərini oxudum. Şe'rın birinci və sonuncu bəndi belə idi:

Sən arıfsən, Osman qağa,

Gör bir insan nə gündədir.

Hər muradın, hər istəyin

Hələ sənin gözündədir.

... Aç gözünü, Osman dədə,

Yüz "niyə" var bir "niyə"də

Ömür çatmır əlliye də,

Günah əsrin özündədir.

1961-ci ildə Yaltaya - yaradıcılıq evində işləməyə getmişdim. Tatar türklərinin öz halalca torpağı olan Krimdən Orta Asiyaya sürgün edildiyini bildirdim. Amma burda addımbaşı tatar-türk izlərinə rast gəlir və bu boyda haqsızlığa dözə bilmirdim. Nəhayət,

Kırım türklərinin faciəsini əks etdirən şe'rimi yazdım:
 Kırım, Yalta, Qızıldaş... bir xalqın ata yurdu
 O millətə yad oldu, gəlməyə vətən oldu.
 İndi necə ayıraq burda xeyirdən şəri,
 Axı, haqqın gözləri oyum-oyum oyulmuş
 Torpağın altındadır torpağın sahibləri,
 Gəlmələr torpaq üstə torpağa sahib olmuş.
 Eyni mövzunu 1980-cı ildə Kırımın Aluşta şəhərində olduğum zaman başqa şəkildə "Aluştada Əmət xan Sultanın heykəli önündə" adlı şe'rimdə qələmə aldım. İkinci cahan hərbi illərində Kırım türklərini Kırımdan sürgün etdilər. Həmin müharibədə Rusiyanın müdafiəsində böyük qəhrəmanlıqlar göstərmiş Kırım türkü Əmət xan Sultan iki dəfə Sovet İttifaqı qəhrəmanı adına layiq görüldüyünə görə, ona qanun üzrə vətəninə heykəl qoyulmalı idi. Əmət xan vətənə qayıdıb görür ki, uğrunda vuruşduğu ruslar onun millətini öz halal torpaqlarından sürgün etmişlər. Ondən soruşurlar: "Sənin heykəlini millətinin sürgün olunduğu yerdə qoyaq, yoxsa doğulduğun Aluştada?" O, öz doğma vətəninə seçir. Paradoksa baxın: Millətin qovulduğu yerdə həmin millətin oğluna heykəl!

Əlbəttə, bu, əsl şe'r mövzusu idi:

Sənin ana torpağında özünə yox,

Təkcə sənin heykəlinə yer verdilər.

Sənə sənin öz haqqını göstərdilər.

... Heykələ bax!

Qəzəb yağır baxışından

Sən dostunla düşməninə

Seçəmmədin ey Əmət xan.

Sən qəzəblə nə baxırsan qərbə sarı?

Döndər, döndər sən şimala

O qəzəbli baxışları

Qərbdə deyil, qardaş, sənin

Şimaldadır öz düşmənin.

O düşmən ki, torpağına sahib olub
 səni dandı.

... Heykələ bax! Dayanıbdır əzəmətlə

Ləyaqətlə

Öz xalqının şərəfini

Qoruyan bir igid kimi.

Döşündəki o ulduzlar

Əldən çıxan torpağının əvəzimi?

... Ey vətəndə daşa dönüb yalnız qalan

Sən döyüşdün

Düşmənin düşməniylə nahaq yerə

Döşündəki nişanlardan

Bu gün gərək Vətən boyda

Dərd göyəre, qəm göyəre.

Arxiv şe'rlərim içərisində 1964-cü ildə yazdığım "Nağıl-həyat" şe'ri mənə görə kəskinliyi və bədiiliyi e'tibarilə daha tutarlıdır. Anama müraciətən yazılmış bu şe'r Vətəni və milləti bir "maladəsə" qurban verən ölkə rəhbərlərinin satqınlığına həsr olunmuşdur. Şe'r in əvvəlində anama üz tutub günümüzün dəhşətlərini unutmaq üçün mənə nağıl danışmasını istəyirəm. Çünki nağılların sonu xoşbəxt sonluqla bitir. Şe'r in ikinci hissəsində isə nağıllardan bezib real həyata qayıdıram:

Danışma, ay anam, danışma, kiri.

Beynimə batmayır bu əfsanələr

Divlər görmüşəm ki, nağıl divləri

Onların yanında toyuğa bənzər.

Nadanlar görmüşüm öz yolundakı

Dikə eniş deyir, düzə dik deyir.

Tülkülər görmüşəm, öz qolundakı

Dəmir zəncirlərə bilərik deyir.

Quldurlar görmüşəm, özgə yer deyil,
Yurdunu talayıb asudə yatmış
Tacirlər görmüşəm, simuzər deyil,
"Malades" sözünə vətəni satmış.

Tikana gül deyən gülə kol deyən
Qarılar görmüşəm dinsiz, imansız.
Atasını söyən, yada baş əyən
Rəhbərlər görmüşəm qəddar, amansız.

Bu cür mövcud rejimə birbaşa hücum edən
şe'rlərlə yanaşı zahirən rejimə uyğun, sətr altı
oxunan, gizli eyhamlarla həqiqəti deyən şe'rlərimi
isə hələ 50-ci illərdə çap etdirdirdim. Məsələn, 1956-
cı ildə qələmə aldığım "Bakı" şe'rinə köhnə Bakını
dövreyə alan diş-diş qala divarları haqqında
eyhamla dediyim bir bənd belə idi:

Dişlərə bənzəyir o daşlar çin-çin
Əcdadın şərəfi bizə əzizdir
Ağaran daş dişlər yadellilərin
Ystünə qıcanan dişlərimizdir.

Şe'rin əvvəlində 26-lardan, Oktyabr
inqilabından bəhs etməyim senzuranı aldatmış və
şe'r çap olunmuşdu. Ertəsi gün məşhur şairlərdən
biri (adını çəkmək istəmirəm) o zaman Yazıçılar
İttifaqında katib işləyən Əli Vəliyevin yanına gəlib
bu şe'rin antisovet cəbhədən - Bakıda yaşayan
ruslara qarşı ("yadelli" ifadəsinə görə) yazıldığını
iddia etmişdi (onun yazılı surətdə verdiyi ittiham
məktubu yə'qin ki, indi Yazıçılar İttifaqının
arxivində saxlanılır). Oğlu Məs'udla dost olduğuma
görə mən o zamanlar Əli Vəliyevlə tez-tez
gedərdim. Bir gün Ə.Vəliyev məni evlərinə çağırır
məşhur şairin ittiham məktubunu oxudu və
məndən izahat istədi. Özümü itirdiyimi görə

Ə.Vəliyev qarşıma bir vərəq qoyub dedi: "Mən
deyim, sən yaz".

"Mən "yadellilər" deyəndə indiki zamanı deyil,
qala divarlarının çəkildiyi zamanı nəzərdə
tutmuşam. Çünki Bakını dövrələyən bu qala
divarları o zaman yadellilərdən müdafiə məqsədi ilə
tikilmişdir".

Mən sonra Məs'uddan öyrəndim ki, Ə.Vəliyev
mənim izahat məktubumu məşhur şairə göstərmiş,
məsələnin rəyasət hey'ətinə çıxarılmasını məsləhət
bilməmiş və bununla da bu işə xitam verilmiş.

1959-cu ildə yazıb mərkəzi mətbuatda çap etdirə
bilmədiyimdən, o zaman "Nuxa fəhləsi" adlanan
rayon qəzetinin 1960-cı il 23, 26 oktyabr tarixli
saylarında çap etdirdiyim "Gülüstan" poemasının
sorağı 1962-ci ildə mərkəzə çatdı. O zaman indiki
Elmlər Akademiyasının böyük salonunda keçirilən
MK-nın ideologiya məsələlərinə həsr edilən məşhur
müsavirəsində MK-nın ideologiya üzrə katibi Xasay
Vəzirovun məruzəsi əsasən bu poemaya həsr
olundu. Bundan bir neçə gün sonra universitetin
partiya iclasında mənim məsələm qoyuldu və mənə
millətçilik damğası ilə partiya töhməti verildi. Bir ay
sonra isə məni doktorluq mə'zuniyyəti bəhanəsi ilə
müəllimlikdən azad etdilər.

Bu ifşalardan sonra mən ayılmağa başladım.

Sözümü demək üçün başqa bir yol seçməyin
vacib olduğunu anladım. Bu yerdə böyük
M.F.Axundzadənin "zamanı və məkanı dəyişməklə
sözünü demək üsulu" yadıma düşdü. Və 1959-
1961-ci illərdə ərəb ölkələrinə səyahətə çıxmağım
bu işdə mənim dadıma çatdı. Bu münasibətlə
yazdığım "Ələddinin çırağı", "Özünə yalvarsana",
"Ehramların önündə", "Aclardan toxlara", "Taqi-
kəsra önündə", "Baba gur-gur", "Süpürgə",

"İstiqlal", "Açıq şəhər" və s. şe'rlərdə guya yadellilər tərəfindən işğal edilib talanan ərəb ölkələrindən söhbət gedir. Amma ağıllı oxucu sətirlərin arxasında gizlənmiş mə'nanı tapır, nəyə və kimlərə işarə etdiyimi anlayırdılar. Məsələn, Tanjerə həsr etdiyim "Açıq şəhər" şe'rinə yazırdım:

Ağaclar oldu sənin
Meyvələri özgenin
Balan xoş günə həsrət
Özün özünə həsrət
... Oldun yadlara möhtac
"Yersiz gəldi, yerli qaç"
Öz oğluna, qızına
Güzəran çətin oldu
Gələn qara ehtiyac,
Gedən ismətin oldu.

Yaxud 1943-cü ildə Mərakeşdə yaranmış "İstiqlal" partiyasının fəaliyyətinə həsr etdiyim "İstiqlal" şe'rinə üzümü İspaniyanın soyub-taladığı ərəbə tutaraq dediyim:

Ramazan ayında oruc tutub sən
Kimi doyduursan, qardaş, sən kimi?
Öz ana yurdunda səni qul edən
Varını talayan yadellinimi?

Yadlar geyindikcə lüt qaldın özün
Sərvətin, dövlətin göz dağın oldu
Gəlmələr evində şişdi günbəgün
Evinin sahibi qonağın oldu.

Öz ana yurdunda özünə təkçə
Torpağı qazdığın xış qaldı, qardaş
Madrid küçələri genişləndikcə

Sənin küçələrin daraldı, qardaş
... Öpürəm qardaşım, öpürəm sənin
"İstiqlal!" qışqıran dodaqlarından.

misraları bizim məhkumluğumuza açıq işarə idi.
Yaxud 1959-cu ildə Qahirədə yazdığım
"Ehramların önündə" şe'rinə əcnəbilərdən sədəqə
istəyən ərəbə müraciətən:

Öz halalca varını əcnəbidən bu gün də
Sən sədəqə alırsan
Babanın ucaltdığı ehramların önündə
Gör necə alçalırsan.

misraları öz evində məhkum edilən azərbaycanlı
oxucunu öz vəziyyəti haqqında düşündürməyə
bilməzdi.

Bu üsulun uğurlu olduğunu biləndən sonra 1988-ci ilə qədər bu yolu tutub üreyimi istədiyim kimi boşalda bildim.

70-ci illərdə böyük fizik, hidrogen bombasının atası Saxarov sovet rejiminə qarşı çıxdığı fikirlərinə görə tə'qib olunmağa başladı. O zaman sovet diktaturasına qarşı olan bütün açıq fikirli adamlar Saxarova rəğbət bəsləyirdi. Mən bu böyük şəxsiyyətə rəğbət bəsləməklə yanaşı, bir yol tapıb onun rejimə olan e'tirazını qələmə almaq istəyirdim. O zaman qəzetlərdə oxudum ki, "ABŞ-da" "başqa cür düşünənlər" in adı guya "qara siyahıya" düşür və bu adamlardan biri də "xalqlar arasında sülhü möhkəmlətmək üçün beynəlxalq Lenin və Nobel mükafatları laureatı Laynus Polinqdir. Bu xəbər Saxarovun ədalətli mübarizəsini qələmə almaq üçün mənim əlimə tutaqla verdi. L.Polinq haqqında sovet qəzetlərinin yazdığı yuxarıdakı cümlələri epiqraf götürərək "Dan yeri" şe'rimi yazdım. Lakin

ağıllı oxucu mənim dediklərimin L.Polinqə və ABŞ-a deyil, məhz Saxarova və Sovetlər İttifaqına aid olduğunu dərhal başa düşdü:

Hökumətlər cərgəsində öz yerin var
hidrogenin, atomun var,

Nələrin var, nələrin var.

... Belə qorxunc silahları olan ölkə

Qorxarmı heç?

Sən qorxursan, dünən, bu gün

Min hidrogen bombasından

Qorxuludur sənin üçün

Qanan bir baş, yanan ürək,

Sən atomdan qorxmamısan

Bir fikirdən, düşüncədən qorxduğun tək

Boyları həqiqətdən,

həqiqəti rəzələtdən

Öz gözüylə gördüyünü boş nağıldan

Seçə bilən bir ağıldan

Niyə qorxdun?

Əgər Laynus böhtançısı, yalançısı

Niyə onun dediyini

Məmləkətdən gizlədirsən

Niyə onu həbs edirsən?

...Ey Vətəncin alışanlar,

Susmayanlar, danışanlar

Qismətiniz ölüm, zindan!

Sən qorxursan

Bu qorxunun ağırlığı

Sənin haqsız əməlinin

Çəkisidir, dəyəridir

Yfüqdəki al rəngə bax

Dan yeridir, dan yeridir.

1968-ci ildə Daşkənddə mənim də iştirak etdiyim "Afrika və Asiya yazıçılarının müşavirəsi" keçirildi. Bu münasibətlə mən "Neo" adlı bir şe'r yazdım.

Şe'rdə məhkum bir xalqın nümayəndəsinin dililə öz dərdimizi bu sözlərlə dilə gətirmişdim:

Sizin kimi bir insanıq

Biz nə daşıq, nə dəmirik

Yetər, artıq biz heç kəsə

Yamaq olmaq istəmirik.

Yaman dərdidir özgəsinə yamaq olmaq

Yaman dərdidir

Azadlığın həsrətinə damaq olmaq.

Yaman dərdidir

Gözün ola, amma görə bilməyəsən

Yaman dərdidir əlin ola

Evindəki zir-zibili

Sən süpürə bilməyəsən.

Yaman dərdidir, dilin ola

Nə danışıb, nə dinəsən

Yaman dərdidir, aqlın ola

Başqasının aqlı ilə düşünəsən!

Bu üsuldan istifadə edərək yazdığım şe'r və poemalar kifayət qədərdir.

50-ci illərin sonunda Əlcəzair xalqı fransız imperializminə qarşı böyük azadlıq mübarizəsinə başladı. 8 il davam edən bu böyük istiqlal hərəkatı nəhayət, əlcəzairililərin qələbəsi ilə qurtardı. Mən 1964-cü ildə bu mübarizəyə "Yollar-oğullar" adlı bir poema həsr etdim. Poemanı çap üçün "Azərbaycan" dərgisinə verdim. O zaman dərgidə çalışan qələm yoldaşım (artıq rəhmətə getmiş bir şair) açıq imzası ilə Yazıçılar ittifaqının sədri M.Hüseynə, KQB-yə və MK-ya məktubla müraciət edərək bu əsərdə əlcəzair-fransız münasibətindən deyil, məhz rus-azərbaycan münasibətindən bəhs olunduğunu və bu əsərin antisovet cəbhəsindən yazıldığına dair iddia qaldırdı. Əsər müzakirəyə verildi. Bu gün mən xatirəsi önündə böyük hörmət

minnətdarlıq və şükranlıq hissiylə deməliyəm ki, mənim həmkarımın yazdığı danos nə qədər həqiqət olsa da, məni o bələdan M.Hüseyn xilas etdi. Yadımdadır, M.Hüseyn mətbəədə artıq yığılmış həmin əsərin üstünə bu sözləri yazmışdı: "İmperializmə qarşı yazılmış əsər nə vaxtdan antisovet hesab olunub? Aktual mövzuya həsr olunmuş bu əsərin nəşr olunmasının məs'uliyətini öz boynuma götürürəm".

Beləliklə də, əsər çap olundu.

Əsərin qəhrəmanı ərəb oğlu Mustafanın dili ilə deyilən:

Dağ olub üstümə qat-qat qalınca

Məndən uca dağlar kölgə salınca

Daş olub dağlardan uzaq olaydım

Gündən işıq alan bir ay olunca

Bir evi nurladan çıraq olaydım -

misraları əsərin əsas leytmotivi idi.

Mənim ən böyük mübarizəm isə Sovet dövründə ayaqlar altında tapdanan, qapılar arxasında qalan ana dilimizin uğrunda həm əməli işimdə, həm də yaradıcılığımda ardıcıl mübarizə idi. Mən bu mövzuya onlarla məqalə, onlarla şe'r və poemalar həsr etmişəm. Demək olar ki, bütün poemalarımın ricət hissəsində dolayısı ilə bu və başqa şəkildə dilimizin rəsmi dövlət idarələrindən qovulmasına e'tirazımı bildirmiş, onun hüququnun özünə qaytarılmasını arzulamışam. Məsələn, 1988-ci ildə yazdığım "İki qorxu" poemasında:

Vətəndən qovuldu ana dilimiz,

Ana dili dedik gəlmə, yad dilə

Ərəbcə danışdıq ölürlə biz

Rusca qırıldıtdıq dirilər ilə.

Elə həmin poemada o zaman haqq və hüquqlarımızın tapdanmasına, ağ yalanların cövlan

etməsinə, ana dilimizin əridilməsinə qarşı bə'zən açıq, bə'zən də müxtəlif üsullardan istifadə edərək yazdığım şe'rlərdən bəhs edərək yazıram:

Ağır qəm yüküdür bunlar bir ömrün

Açılsın tökülsün deyirəm bu gün

Mənim ürəyimin gizli sirləri

Ey cavan oxucum, bu şe'rləri

Qoruyub mən bu gün çatdırdım sənə

İndi də verirəm müzakirənə.

İstərim biləsən ürəklərimiz

Susmadı... kölgədə yatan olmadıq

O vaxtlar qəhrəman olmasaq da biz

Yalana aldanan nadan olmadıq.

Ana dilimizə həsr etdiyim bir çox şe'rlərimdən başqa, məqalə və poemalarımda ana dilinin hər bir xalqın milli varlığının birinci göstəricisi olduğunu dəfələrlə vurğulamışam. Bu tipli yazılarımda hamısında "Dil yoxsa, millət də yoxdur" fikrini təbliğ etmiş, mübarizəmi bu proqram əsasında aparmışam. Bu cəhətdən 1962-ci ildə Sabirə həsr etdiyim "Ağlar-güləyən" və 1984-cü ildə güney azərbaycanının fədakar qızı Mərziyə Ysküyüyə həsr etdiyim "Mərziyə" poeması əsas yer tutur. "Mərziyə" poemasında bir millət üçün Ana dilinin mə'nasını, mahiyyətini tərənnüm edən və dilimizin bugünkü durumunu əks etdirən ayrıca fəsil var. Bu fəsil belə bitir:

Ey bu günü dilim-dilim

Parçalanan ana dilim

Sinəsində od qalanan ana dilim

Qapıların arxasında

Boynu bükük qalan dilim

Var ikən yox olan dilim

Ayaqlarda kilim, dilim

Savaşlarda bir qəhrəman,

Barişlarda həlim dilim.

Yadın fitvasıyla öz gülləməzlə

Özgənin dilinə ov olan dilim.

Möhürlü, hüquqlu idarələrdən

Daxmalar küncünə qovulan dilim.

Ali təbəqələr səni dandılar

Sən bir ümman ikən dayaz sandılar

Özgənin dilində xoruzlandılar

Sən ey öz sacında qovrulan dilim.

Xətayi taxtında sən fərman oldun

Dillərə hökm edən qəhrəman oldun

Bəs niyə sən bu gün pərişan oldun?

Bilgə qılincından od alan dilim.

Tarixin yolunu keçdin uğurlu

Sənə batarmadı bir qolu zorlu

Dünəni möhtəşəm, sabahı nurlu

İndisi tapdanıb ovulan dilim

Analı-atalı a yetim dilim,

Şərəfim, şöhrətim, qeyrətim dilim.

Sovet hakimiyyəti illərində vəziyyət elə idi ki, rus dilini mükəmməl bilməyən adamlar nə vəzifəyə, nə də elmi sahədə yüksələ bilmir, ehtiyac içərisində yaşamalı olurdu. Ona görə də valideynlər öz uşaqlarını rus məktəblərində oxudur və nəticədə azərbaycan məktəblərinin sayı ilbəil azalırdı. Bu vəziyyəti çox yaxşı bilsəm də mən öz uşaqlarımı azərbaycan məktəblərində oxudur və övladlarını rus məktəblərinə verən ailələrlə həmişə mübarizə aparır və onların "daxili işlərinə" qarışdıqıma görə belə ailələrin nifrətini qazanırdım. Bir gün mənə mə'lum oldu ki, mənim uşaqlarıma ana dilində dərs

verən müəllimlərin əksəriyyəti öz uşaqlarını rus məktəblərində oxudurlar. Mən 1967-ci ildə belə müəllimlərə qarşı "Riyakar" adlı bir şe'r yazdım:

Mənim övladıma ana dilində

Dərs deyən "ağıllı" müəllimə bax.

"Vətən", "Vətən" deyir, öz övladını

Əcnəbi dilində oxudur ancaq.

Özgəyə "dilini öyrən" deyirsən,

Özünə bu dili bəyənməyirsən.

..."Əvvəl evin içi" demişlər nədən?

Sən çölü bilməzsən içi bilmədən.

Yaxşı bilmək üçün özgə bir dili

Əvvəl öz dilini yaxşı bilməli.

Niyə özümüzü ögəy sayaq biz,

Niyə atamızı tanımayaq biz?

Özgəni sevirsən? İnanmıram mən

Özünü sevməyən özgəni sevməz.

Vətənin dilinə gərəksiz deyən

Vətənin özünü necə sevir bəs?

Gözünə dursaydı yediyn çörək

Rəzil olduğunu yəqin qanardın

Dilimi dansaydım mən də sənə tək

Sən kimə dərs deyib pul qazanardın?

Bəli, o zaman mən və mənim kimi ana dilinə hörmət edən, onun gələcəyini düşünənlər olmasaydı, özünü ağıllı bilib övladını rus məktəblərində oxudan azərbaycan məktəblərinin müəllimləri kimə dərs deyəcək və evində öz millətinə düşmən hazırlayan balalarını hansı maaşla dolandıracaqdı? Heç yadımdan çıxmaz, kiçik oğluma ədəbiyyat dərsi verən yaşlı bir müəllimlə o zaman aramızda belə bir söhbət olmuşdu. Mən

ondan soruşdum:

- Siz öz övladınızı rus məktəbində oxutmaqla düzmü iş görürsünüz?

O: - Bəli.

Mən: - Demək siz bu işi ağıllı hərəkət hesab edirsiniz?

O: - Bəli.

Mən: - Onda siz məni səfeh hesab edirsiniz?

O: - Allah eləməsin.

Mən: - Sizin məntiqinizdən belə çıxır ki, mən də ağıllı olsaydım, sizin kimi övladımı rus məktəbinə verərdim. Verməmişəmsə, demək mən sizin kimi ağıllı deyil, səfehəm. Demək siz səfehlərin uşaqlarına dərs deyirsiniz. Səfehlərin uşaqları da özləri kimi səfeh olar. Amma unutmayın, səfehlərə dərs deyən özünü də səfehdir.

Söz müəllimi güllə kimi tutdu. Amma cavab verə bilməyib mənimlə xüda fəlakətindən çıxıb getdi. Mən ertəsi günü haqqında danışdığım "Riyakar" şe'rimi yazdım.

Ana dilimizin qəsdən, şüurlu surətdə asimilə edilməsinə qarşı 1967-ci ildə yazdığım və bunun üstündə təqiblər və təhdidlərlə qarşılaşdığım şe'rlərdən biri də "Latın dili"dir. Şe'r in sonunda Kasablanka yazmaqla özümü senzuradan qorumaq istəmişdim. Lakin şe'r çap olunandan bir neçə il sonra məni məhşər ayağına çəkdi. Şe'r in məzmunu belədir: Latın xalqı indi ölü xalqdır. Amma latın dili bütün elmlərdə istilah olaraq yaşamaqdadır. Buna görə bu dildə danışan millətin özü ölsə də dili yaşayır. Amma dünyada elə millətlər var ki, özləri yaşasa da dillərini öldürüblər.

Sən dərdə bax, vətən də var, millət də var

Ancaq onun dili yoxdur.

Elə bil ki, güzgülü kimi

hamar şəffaf royalın var, dili yoxdur.

İndi söylə, hansı dilə ölü deyək?

Vətən varkən, millət varkən

Kiçik, yoxsul komalarda

Dustaqlıq olan bir diləmi?

Yoxsa uzun əsrlərdən keçib gələn

Xalqı ölən

Özü qalan

Bir diləmi?

O zaman MK-da ideologiya işləri üzrə katib işləyən mərhum tənqidçi-alim Cəfər Cəfərov məni yanına çağırdı. Onun tabeçisi və mənim gənclik yoldaşım mərhum şair Teymur Elçin də orda idi. Cəfər müəllim özü şe'r i ucadan oxuyub üzünü mənə tutdu və "Bu şe'rlə nə demək istəyirsən?" - deyə sordu. Mən şe'r in sonundakı Kasablanka sözünü göstərərək mətləbin ərəblərə aid olduğunu dedim.

Cəfər müəllim elə bil bu sözə bənd imiş. Birdən bomba kimi partladı:

- Yə'ni sən bizi bu qədər qanmaz hesab edirsən? Sənin nəyə və hara işarə vurduğunu biz çox yaxşı anlayırıq. Bəsdir, sənin əlindən boğaza yığıldıq. Sən bu qədər tənqidlərdən, hətta partiya töhmətindən də nəticə çıxartmadın!

Mən susurdum. O isə sakitləşə bilmir, qışqırır və belə getsə, məni yenidən universitetdən qovduracağı ilə hədələyirdi.

Nəhayət, mən dillənib: - Mən bu şe'r də Kasablankada gördüyümü yazmışam. Sizin bunu hara yozduğunuzu isə başa düşmürəm, - deyincə o:

- Nə yazdığını sən çox yaxşı başa düşürsən. Sən burda bizi - Azərbaycanı nəzərdə tutmusan.

Mən: - Bunu mən demədim, Siz dediniz. Əgər bu hal bizə bənzəyirsə, niyə bu nöqsanı düzəltməyə

çalışmırsınız?

Mənim bu sözümə Teymur Elçin qəhqəhə ilə gülüb, - Cəfər müəllim, biz öz borcumuzu yerinə yetirib müəllifi başa saldıq. Siz, əlbəttə, bunu onun xeyrinə deyirsiniz. Mənə belə gəlir ki, o, bundan nəticə çıxaracaq və ehtiyatlı olacaq, deyə söhbətə xitam verdi.

Söhbətdən bir qədər sonra biz Teymurla görüşdük. O mənə aramızda qalmaq şərtlə başa saldı ki, Cəfər müəllim məni KQB-nin tapşırığı ilə yanına çağırıbmış. Nisbətən yumşalma prosesi gedən o illərdə KQB başqa cür düşünən fikir adamlarını öz əli ilə deyil, MK-nın əlaqədar katibi, yaxud şöbə müdirlərinin əli ilə "tərbiyələndirmək" yolunu tutmuşdu. Bununla belə, danışdığım senzuranın əhvalatından sonra əsərlərim senzuranın süzgəcindən çox çətinliklə keçir, artıq mənim yazılarımı lupa ilə deyil, min dəfə böyüdən mikraskopla oxumağa başladılar. Bu, uzun müddət davam etdi. Amma bir həqiqəti də demək lazımdır ki, elə qlavlitin (senzuranın) özündə də bizi çox yaxşı başa düşən, sətiraltı mə'naları oxuya bilən, bununla yanaşı tutduqlarının üstünü vurmayan adamlar da var idi. Və onlar bizə çox kömək edirdilər. E'tiraf etməliyəm ki, millətinin gələcəyini düşünən o cür oğullar olmasaydı, mənim yazılarımın çoxu işıq üzü görə bilməzdi.

Mən deyərdim Sovet imperiyasının sarsılması 1986-cı il dekabr ayının 17-də Alma-Ata e'tirazından başladı. Həmin il Qazaxıstanda Kunayevin yerinə rus çinovniki Kolbinin təyin olunmasına qazax millətinin e'tiraz mitinqi artıq bu imperiyanın sarsılmasının ilk xəbərçisi oldu. Həmin gün mən uşaqlıq dostum, jurnalist, professor Şirməmməd Hüseynovla görüşdüm. Mənim rejimə qarşı

yazdığım bir sıra əsərlərin - o cümlədən "Bağışlayın səhv olub", "Mərziyə", "Ləyaqət", "Dan yeri" və s... yazılmasının səbəbkarı Şirməmməd müəllim olmuşdur. (Daha doğrusu, mövzusunı o seçmişdir). Görüşdüyümüz gün Şirməmməd müəllim Alma-Atada baş verən hadisədən ağız dolusu danışib "indi mən bu hadisəni qələmə ala bilən bir oğul istəyirəm" - deyə üzümə baxdı.

Mən ona: "Sən mənim bir neçə əsərimin yaranması üçün əlimə tatalqa vermişən, indi bu hadisənin də qələmə alınması üçün əlimə bir dəstəvuz ver, gör necə yazıram" - deyincə, o, əlini cibinə salıb pasportunu çıxartdı. Baxdım ki, 17 dekabr onun ad günüdür.

Bununla 17 dekabrda baş vermiş Alma-Ata hadisəsini qələmə almaq üçün ayağım altına qoyacağım dayağı tapdım. Həmin axşam "17 dekabr" adlı şe'r yarandı. Şirməmməd Hüseynova həsr olunan bu şe'r belə başlayır:

On yeddi dekabr... Sənin ad günün
Hərənin bəxtinə bir ulduz düşür
Həm də tapmacadır yolu hər ömrün
Sönmüş bir ocağa birdən köz düşür.
...İllər yaxşı gəlir biri-birindən
Küllər çözlənir od hənirindən
...Sənin ad günündə gördünmü birdən
Qaranlıq üfüqdə çaxan şimşəyi
Həmişə zamanın lal axarından
Gözlə fırtınanı, gözlə çox şeyi,
Həmin o fırtına döndərüb yönü
Başqa bir dövrənin olar ad günü.

...Vaxtın axarında sular durulur
Gerçek gül açanda solur riyalar.
Bir anın içində uçub məhv olur

Yüzdillik, minillik imperiyalar.

...Birinci pillədə görmüşdünmü sən

Bu gün yetişdiyin pilləni qardaş,

Təbrik eləyirəm elə indidən

Sabahkı gün ilə mən səni qardaş.

Bu şə'r 3 gündən sonra "Kommunist" qəzetində çap olundu. Şe'ri oxuyan bir neçə həmfikrim, o cümlədən yaxın dostlarım Nurəddin və Xudu məndən gülə-gülə soruşdular: Şirməmməd müəllim doğrudan 17 dekabrda anadan olub, yoxsa bu da sənin növbəti qalxanıdır?

Bu səpgidə yazdığım sətirləti mə'nalarla ürəyimi parçalayan hiss və duyğularımı, beynimi gəmirən fikirlərimi dilə gətirdiyim bütün əsərlərimdən bir məqalədə söhbət açmaq çox çətinidir. İstiqlal arzusu və azadlıq duyğularının hamısını üzə çıxarmaq üçün mənim bütün əsərlərimi - dramlarımdan tutmuş şe'rlərimə, şe'rlərimdən tutmuş məqalələrimə qədər - hamısını ələk-vələk eləmək lazımdır. Çünki bu duyğular və fikirlər demək olar ki, mənim bütün yazılarıma səpələnmişdir. Bunları axtarib üzə çıxarmaq isə tədqiqatçının vəzifəsidir. Mən bu müqəddimə ilə hörmətli oxucularımın və gələcək tədqiqatçılarımların əlinə açar vermək məqsədi güddüm.

Vətən, millət, onun tarixi, ədəbiyyatı, ana dili, təhsilin milliləşdirilməsi, xalqın yetirdiyi böyük şəxsiyyətlər, onların əqidələri və amallarının tərənnümü və s... mənim istiqlal və azadlıq yolunda apardığım mücadilənin ayrı-ayrı qollarıdır.

İSTİQLAL UĞRUNDA

"İSTİQLAL"

Ramazan ayında oruc tutub sən,
Kimi doydurursan, qardaş, de kimi?
Öz ana yurdunda səni qul edən
Varını talayan yadellinimi?

Yadlar geyindikcə, lüt qaldın özün,
Sərvətin, dövlətin göz dağın oldu.
Gəlmələr evində şişdi günbəgün,
Evinin sahibi qonağın oldu.

Öz ana yurdundan özünə təkçə
Torpağı qazdığın xış qaldı, qardaş!
Madrid küçələri hey genəldikcə,
Sənin küçələrin daraldı, qardaş!

Bir zaman nə idin, bəs indi nəsən?
Su axdığı yerdən yenə axacaq.
Köhnə cəlalını görmək istəsən,
Madridə, Parijə, Nyu-Yorka bax!

Yeter, əsrlərlə çəkildin şişə,
Hərrac bazarında satıldı dərin.
Biz yaxşı bilirik: boynu həmişə
Pambıqla kəsilmiş əyilənlərin!

Ayağa qalxmışdır artıq vətənin,
Qoy onun önündə diz çöksün zaman.
Öpürəm, qardaşım, öpürəm sənin
İstiqlal söyləyən dodaqlarından!

Fevral 1961, Tetuan.

1. 1943-cü ildə Mərakeşdə yaranmış partiyanın adıdır.

ANA DİLİ

Dil açanda ilk dəfə "ana" söyləyirik biz,
"Ana dili" adlanır bizim ilk dərsləyimiz.
İlk mahnımız laylanı anamız öz sūdüyə
İçirir ruhumuza bu dildə gile-gilə.

Bu dil - bizim ruhumuz, eşqimiz, canımızdır,
Bu dil - bir-birimizlə əhdi-peymanımızdır.
Bu dil - tanıtmış bizə bu dünyada hər şeyi,
Bu dil - əcdadımızın bizə miras verdiyi
Qiyətli xəzinədir... onu gözlərimiz tək
Qoruyub, nəsilərə biz də hədiyyə verək.

Bizim uca dağların sonsuz əzəmətindən,
Yatağına sığmayan çayların hiddətindən,
Bu torpaqdan, bu yerdən,
Elin bağrından qopan yanıqlı nəğmələrdən,
Güllərin rənglərindən, çiçəklərin iyindən,
Mil düzünün, Muğanın sonsuz genişliyindən,
Ağsaçlı babaların əqlindən, kamalından
Düşməni üstünə cuman o Qıratın nalından
Qopan səsdən yarandın.
Sən xalqımızın aldığı ilk nəfəsdən yarandın.

Ana dilim, səndədir xalqın əqli, hikməti,
Ərəb oğlu Məcnunun dərdi səndə dil açmış.
Ürəklərə yol açan Füzulinin sənəti,
Ey dilim, qüdrətinlə dünyalara yol açmış.
Səndə mənim xalqımın qəhrəmanlıqla dolu
Tarixi varaqlanır,
Səndə neçə min illik mənim mədəniyyətim,
Şan-şöhrətim saxlanır.
Mənim adım-sanımsan,
Namusum, vicdanımsan!

Bu dil - tanıtmış bizə bu dünyada hər şeyi,
Bu dil - əcdadımızın bizə qoyub getdiyi
Ən qiymətli mirasdır, onu gözlərimiztək
Qoruyub, nəsilərə biz də hədiyyə verək!

Ey öz doğma dilində danışmağı ar bilən,
fasonlu ədəbazarlar,
Qəlbinizi oxşamır qoşmalar, telli sazlar.
Bunlar qoy mənim olsun,
Ancaq vətən çörəyi
Bir də ana ürəyi.*
Sizlərə qənim olsun.

Noyabr, 1954.

* Bu mısranı S. Vurğun əlavə etmişdir..

*Asiya və Afrika yazıçılarının Daşkənd
müsavirəsindən təəssürat.*

Bir salonda iki qit'ə,
Hər qit'ədə neçə millət...
Hər natiqin çiyinləri arxasında
bir məmləkət
Dayanıbdır...
Oyanıbdır
Yuxusundan,
Afrikanın, Asiyanın
qaraları,
Yaraları
Köz bağlayır.
Varaqlayır ötənləri
hər danışan öz dilində...
Mənzilində məhbus olan
Bu dünyanın məhkumları
danışirlər
indi uca bir kürsüdən,
Yox hürküdən,
Yox qorxudan
bu dünyanın məzlumları,
Dili bağlı, qolu bağlı məhkumları...
Dillər əlvən,
Mətləb eyni...
Dərdlər, qəmlər bir olanda
söz bir olar.
Dünyanın bu başı ilə
O başı həmfikir olar.
Danışanlar, eyni sözü
təkrar edir dönə-dönə.
Dillərini bilməsəm də

Üçcə kəlmə bəsdı mənə:
"İmperiya"
"Koloniya"
"Neo, neo!"
Nədir neo?
Köhnə tələ,
Təzə hiylə!
Bu neolar-sözü gizli, qəsdı dərın.
Oyun açdı başlarına
Sözü hərfi mə'nasında
başə düşən millətlərin.
Bu neolar-
bu tələlər,
bu hiylələr
min-min olur.
Təzə-təzə hiylələrdən
baş açmaq da çətin olur.
Haqla-nahaq qarışıbdır bir-birinə-
Gəl baş çıxart
neoların üstü bəzək, altı təzək
Min cür fitnə-fəsadından,
Haqq boğulur haqq adından.
Öz haqqını təzə-təzə başə düşən
millət,
uşaq misallıdır.
Siyasətdən xəbəri yox,
min arzulu, xəyalıdır,
Hələ dünya səhnəsində
o tapmayıb öz yerini.
Qamaşdırır parıltılar
hələ onun gözlerini.
Körpə uşaq hardan bile
Ona yaxın görünənini
Çox-çox uzaq mə'nasını?
Hardan bile

Qaranın ağ mə'nasını?
 Köhnə, qədim hiylələri neçə kərə
 Təzə-təzə boyalarla
 Yedirdirlər sözü açıq,
 gözü bağlı millətlərə.
 O danışan natiqə bax!
 Neolardan fəryad çəkir,
 Bütün təzə hiylələri, kələkləri
 sayır bir-bir,
 Deyir: – Bəsdür, bu aldanış.
 Artıq bütün bu neolar bizə tanış!
 Bu neolar–üstümüzdə qılinc kimi
 əsir bizim.
 Saçımızı sıgallaya-sığallaya
 Başımızı kəsir bizim.
 Sizin kimi bir insanıq.
 Biz nə daşıq,
 nə dəmirik,
 Yetər, artıq biz heç kəsə
 Yamaq olmaq istəmirik!
 Yaman dərdidir,
 Özgəsinə yamaq olmaq!
 Yaman dərdidir,
 Azadlığın həsrətinə
 damaq olmaq.
 Yaman dərdidir,
 Gözün ola,
 amma görə bilməyəsən.
 Yaman dərdidir,
 Əlin ola
 Evindəki zir-zibili
 Sən süpürə bilməyəsən.
 Yaman dərdidir,
 Dilin ola,
 nə danışib, nə dinəsən.

Yaman dərdidir,
 Ağlın ola,
 özgəsinin ağılı ilə
 düşünəsən...
 Yox, zamanın öz sözü var.
 Hər gecənin gündüzü var.
 Əyrilər də düz görünür
 Siyasətin aynasında.
 Bu nə sirdir?
 Aynanın ki, bir üzü var.
 Koreyanın iki qardaş vətəndaşı
 Yan-yanaşı
 əyləşibdir bu salonda.
 O da insan,
 Bu da insan...
 Eyni dərdi
 o da çəkir, bu da çəkir.
 Hər ikisi suya qaçır,
 Amma gözə görünməyən sirr, onları
 Oda çəkir, oda çəkir.
 O deyirki, bu məmləkət
 Həm mənimdir, həm sənindir.
 Sənin mənə,
 Mənim sənə
 Atdığımız güllələrsə
 özgenindir.
 "Ayır-buyur"–siyasəti
 Yurdumuzda od qaladı.
 Biz bir yana,
 Eyni dili
 Eyni dini
 neçə yerə parçaladı.
 Sən də quzu,
 Mən də quzu,

Gəl qoruyaq canavardan özümüzü!
 Gəl qorxmayaq
 Nə sən məndən,
 Nə mən səndən.
 Gəl biz qorxaq
 canavarın mə'dəsindən.
 O mə'dədə həzm olunur
 Neçə-neçə sənini kimi, mənini kimi
 balacalar.
 Kiçik-kiçik təpələrdən
 dağ ucalar.
 Biz vuruşub
 Çiynimizin üzərində
 ucaldırıq imperiyanı...
 Böyükklərin qidasıdır
 kiçiklərin qızıl qanı.
 Gəl anlayaq bu haqqı biz:
 Bir qılınca,
 Bir qələmlə
 Yazılıbdır tariximiz.
 Bizim aşiq
 Sizin eldən ilham alıb,
 Sizin ağac
 Bizim bağa kölgə salıb.
 Öküzümüz olmayanda
 Sənin baban,
 Bizə verib öküzünü.
 Babam ölüm yatağında
 Pir babanı çağırırdı
 Ona deyib son sözünü.
 Axı bizim
 Dədəmiz də,
 Babamız da
 Qardaş olub.
 Məgər indi,

bu qardaşlıq,
 bu yoldaşlıq
 unudulub?..

Daha bəsdir,
 Gəl, qardaşım, verək bu gün əl-ələ biz,
 Salaq qurdun yuvasına vəlvələ biz!

Neçə dildə danışan bu adamların,
 ürəyi bir,
 sözü birdir.

Siyasetin aynasında
 Əyriilər düz görünə də
 Aynanın ki, üzü birdir!

Dillər əlvən,
 Mətləb eyni,
 Dərdlər, qəmlər bir olanda
 Söz bir olar.
 Dünyanın bu başı ilə
 O başı həmfikir olar.

Daşkənd-Bakı, 1968

VƏTƏNDƏN - VƏTƏNƏ

Arazın
bu tayı Vətənim,
o tayı Vətənim.
Vətəni görməyə amanım yox mənim.
Bu necə Vətəndir?
Görmədim üzünü
çatsam da bu yaşa.
Ömründə bir dəfə
bəs salam verməzmi
qardaş da qardaşa?

Bu qəmim, bu dərdim dağlardan ağırdı,
Arazın suyuna qarışıb axıram.
Füzuli həsrətlə qürbətdən Vətənə baxırdı,
Mən isə...
Vətəndən - Vətənə baxıram...

1962.

VƏTƏNDAŞ

Vətəndaş! Nə gözəl səslənir bu söz,
Yə'ni - bir Vətənin övladıyıq biz.
Anamız eynidir, qardaşıq demək,
Mən sənə arxayam, sən mənə kömək.

Vətəndaş! Nə gözəl səslənir bu söz.
Yə'ni - iki canda bir ürəyik biz.
Gücsüzük, bir heçik sən də, mən də tək.
Vətənə güvənib olduq Vətəndaş.
Mənim ürəyimi qanatsın gərək.
Sənin dirnağına dəyən çırtma daş.

Vətəndaş! Nə gözəl səslənir bu söz.
Yə'ni - bir iqlimdə böyümüşük biz.
Səni də, mənə də böyüdən Vətən,
Sənə də anadır, mənə də ana.
Sən də cavabdehsən, mən də hər zaman
Vahid anamızın xoşbəxtlığına.

Vətəndaş! Nə gözəl səslənir bu söz.
Yə'ni - bir qaynaqdan su içmişik biz.
O su qəlbimizdə coşdu, qaynadı,
Eyni bir ad ilə tanıtdı bizi.
Vətənin ünvanı, Vətənin adı,
Bizə xatırlatdı vəzifəmizi!

Vətəndaş! Nə gözəl səslənir bu söz.
Vətən əbədidir, gedəriyik biz.
İnsan qüvvətidir öz vətəninə.
Bilirik, dünyaya biz niyə gəldik.
O bizi yaradan, biz ona bəndə.
Yaradan uğrunda ölməyə gəldik.

Avqust, 1980.

TƏYYARƏLƏR

İsmayıl Şıxlıya

Yerdən alıb öz gücünü
 Qalxar göyə təyyarələr,
 Məhəl qoymaz
 nə yağışa,
 nə küləyə
 təyyarələr.
 Uçuşu da əzəmətli...
 Duruşu da əzəmətli
 Aşib-daşar təyyarələr.
 Yerdə deyil, göydə yaşar təyyarələr.
 Səmişinə
 Vüqarından - vüqar verir təyyarələr.
 Günlərin yox,
 saatların az ömründə
 Qütbləri birləşdirir təyyarələr.
 Gecə gedir,
 Gündüz gedir təyyarələr.
 Məqsədinə, mənzilinə dümdüz gedir
 təyyarələr.
 Eniş bilməz,
 Yoxuş bilməz, təyyarələr.
 Nə burulmaz,
 nə əyilməz təyyarələr.
 İçəridən alışmasa
 bu sür'ətlə,
 bu cür'ətlə
 Uça bilməz təyyarələr.
 Özü kimi
 Ölümü də mərdanədir
 Mənzilinə uça-uça, qaça-qaça
 Öz içindən tez üzülər təyyarələr.
 Yavaş-yavaş ölə bilməz,
 Öləndə də birdən ölər təyyarələr.

1960

BAKİ

Dalğalar qoynunda dayanıb mətin,
 Şərqi sinəsində a yanan Bakı!
 Piterdə başlayan təlatümlərin
 Dalğası köksündə dayanan Bakı!

Alimlər, ariflər, qılinc calanlar
 Kamal bədəsinə əlindən içdi;
 Azadlıq yolunda axanda qanlar,
 Tarixin yolları sinəndən keçdi.

Qala bürcündəki daşlara bir bax;
 Görürəm köksündə min yara izi;
 Babalar oradan od yağdıraraq,
 Qorumuş düşməndən şərəfimizi.

Dişlərə bənəyir o daşlar çin-çin
 Əcdadın şərəfi bizə əzizdir.
 Ağaran daş dişlər yadellilərin
 Üstünə qıcanan dişlərimizdir.

Səndən qanad aldım uçmaq üçün mən;
 Gözümə nur verdin, əlimə qələm;
 Bakı, ömrüm boyu desəm də səndən,
 Mən yenə borcunu verə bilmərəm.

Sənə deyilməmiş çoxlu sözüm var,
 Həyatım, yolunda kaş qurban gedə;
 Oğul borclu qalar, xəcalət qalar
 Ananın yolunda candan keçsə də.

Mart, 1960.

TARİX KİTABI

(Mənzum nağıl)

Xalqın tarixini bilməyən insan
Özünü tanımaz, sözünü bilməz.
Səfəli çeşmədən su içər heyvan.
İçdiyi çeşmənin gözünü bilməz.

Qədim zamanlarda bir qoca loğman
Ayrılıb dünyanın qeyli-qalından
"Xalqın tarixini öyrənim", - deyər,
Çəkilir bir müddət xəlvət guşəyə.
Tökür qabağına min ildən bəri
Yazılmış mamırlı kitabələri...
Daşlar üstündəki izlər, naxışlar,
Qədim əsləhələr, kotanlar, xışlar
Ona min əfsanə pıçıldasa da,
Keçilən yollardan min sirr açsa da,
Bir gizli nöqtədə dolaşır loğman.
Bu sirrə tarixin özü də heyran!..

Suallar cavabsız, alim inadkar,
Yolundan bir addım geri çəkilmir.
Nə qədim kitablar, nə daş yazılar
Bu gizli dünyəyə yol açma bilmir.

Nəhayət, əlinə keçən bir varaq
O gizli xəznəyə ilk açar olur;
Alimin qəlbinə çəkilir min dağ,
Xalqın keçmişindən xəbərdar olur.
O gizli nöqtədə:
bir yadelli şah
Qədim tarixini danmış bu xalqın
Demiş: "Yer üzündə bir mənəm Allah!"

Arzusu qəlbində yanmış bu xalqın.

O, xalqı talamış, doymamış yenə;
Sinəsi üstündə bostan da əkmış;
Xalqın adətində, ənənəsində,
Dilində, ruhuna qılınıc da çəkmiş.

Həmin bu nöqtədə itibdir tamam
Bu xalqın tarixi, həm də varlığı.
Elə buna görə qoca loğmanın
Bir fayda verməyir inadkarlığı.
Özgə bir varaqda oxuyur loğman:
Böyük bir tarixçi elə o zaman
Bu müstəbid şahın qəsdindən bəri
Xalqın keçirdiyi müsibətləri
Yazmış birər-birər ürək qanıyla,
Yaşatmış tarixi öz vicdanıyla.

Yazdığı əsəri bu böyük insan
"Quşqonmaz" dağında gizlədir ancaq.
Əsrlər keçsə də həmin o vaxtdan,
Sirrini kimsəyə verməmiş o dağ.
Loğman bu xəbərdən gəlir cürətə,
Əl çəkir o qədim kitabələrədən.
Dözüb hər cəfayə, hər əziyyəte,
"Quşqonmaz" dağına yollanır həmin.
Dağın zirvəsində beş qış, beş bahar
Çalır külüngünü daşlara loğman.
Nə dəli tufanlar, nə gur yağışlar
Onu döndərməyir öz inadından.

Gecəli-gündüzlü əlləşir, yenə
O, çata bilməyir dağın təkinə.
Bu qoca vaxtında o, Fərhad tək
Dağa külüng vurur, qayalar çapır;

Yorulmaq bilməyir, ürəyindəki
Böyük məhəbbətdən təskinlik tapır.

Məhəbbət! Məhəbbət ucaldır bizi,
Qüvvətə gətirir ürəyimizi,
Məhəbbət isidir ürəyi, canı,
Tilsim də, əsrar da baş əyir ona.
Məhəbbət, bir də ki, niyyət, insanı
Aparar inamla mənzil başına!

Saxta da, tufan da kəsmir yolunu
Axtardığı küpü tapmasa da o,
Çəkdiyi cəfaya peşman olmayır.
Külüngü yorulur, o yorulmayır.
- İşimi qoymaram, - deyir, - yarıda.
Yaxındakı kəndin adamları da
Gəlir köməyinə onun. Nəhayət,
Elə zənn edirlər, bu qoca əlbət
Belə ki, inamla dağ-daşı yarır,
Yəqin ki, təkindən qızıl axtarır...

Loğman da onların suallarına
Elə cavab verir:
- Burda qızıl var!
Cavabdan xoşlanıb, köməkçün ona
Axişir kənddəki bütün cavanlar.

O, qızıl axtarır! Düz demişdi o,
Gəzdirdi küpdəydi loğmanın varı
Ancaq bu qızılın nə olduğunu
Anlaya bilmədi kənd adamları.
On il dağ çapdılar. Nəhayət, bir gün
Küpə dəyib durdu ucu külüngün.
Küpü ehtiyatla çıxartdı loğman,
Min fikir karvanı ötdü başından.

Süzüldü alnından tər damla-damla;
Onun dörd tərəfi doldu adamla.
İşıqlar oynadı nəzərlərində.
Bir qədər duruxub dondu yerində,
Sonra açdı küpü o, yavaş-yavaş.
Nə görse yaxşıdır?..
Qızıl və qaş-daş!
Demək, külüng vurmuş o, hədə yerə;
Ömründən on ili vermiş yellərə!
Loğmanı güldürmür bu dövlət, bu var.
Ürəyi, vicdanı zəngin olanlar
Qaş-daşı neyləyir, zəri neyləyir?..
Loğmanın arzusu daşlara dəyir!

Deyir: - Qızıl, qaş-daş güldürməz məni,
Mənə qızıl kimi sözlər gərəkdir.
Düşünür: "Millətim öz tarixini
Demək, bilməyəcək, bilməyəcəkdir..."

Uşaqtək ağlayır o, yana-yana;
Bu dərd ağır gəlir qoca loğmana.
İnləyir, səsinə qayalar dinir,
Meşə uğuldayır, dərə səslənir.
Qaçır dəli kimi o yan-bu yana.
Adamlar heyrətlə baxır loğmana.
Bir daha gözünü o, küpə dikir;
Yazıq, özbaşına qəhqəhə çəkir.
Dırmanır qayaya o, birdən-birə
Buraxır özünü qayadan yerə...

Hörmət, ehtiramla həməən o dağda
Camaat dəfn edir bədbəxt loğmanı;
Ağlayır bu hala daş da, torpaq da,
Dolaşır bu xəbər bütün dünyanı.
Küpdəki qızılı bölüşmək üçün

Deyirlər, yığılır camaat bir gün.
 Kəndin ağsaqqalı, möhtərəm ağa
 Küpü boşaltmaqçün keçir qabağa.
 Yığılır ətrafa camaat bütün.
 Hamının gözündə bir heyrət, təlaş.
 Ağzını aşağı çevirir küpün
 Beş-on qızıl düşür, beş-on da qaş-daş.
 Hamı heyretdədir... Ağsaqqal yenə
 Baxır... bir də baxır küpün dibinə.
 İnanmır gözünə... Çatır qaşını.
 Saxlaya bilməyir o, göz yaşını,
 Saqqalı uzununu süzülür dən-dən.
 Əlini uzadıb küpün dibindən,
 Bir kitab çıxarır, qalın bir kitab.
 Yel əsir, qatbaqat çevrilir kitab.
 Çevrilir tarixi bizim ellərin.
 Köksünü ötürüb o, dərin-dərin,
 Hönkürüb ağladı, susub inlədi.
 - Bunu axtarırmış o mərhum - dedil!

İyul, 1960, Rıqa

QAĞAYI KİMİ

Uzadıb sakitcə əl-ayağımı,
 Ölmək istəmirəm yatağımda mən.
 Boşaldıb havaya söz darağımı,
 Yanmaq istəmirəm öz yağımda mən.

Sirdaşım olmasın nə fəryad, nə ah,
 Qoy ömrüm ötüşsün boranda, qarda.
 Ölmək istəyirəm əlimdə silah,
 Əqidəm yolunda vuruşmalarda.

Həkimlər yoxlayıb gündə nəbzimi,
 Sinəmə çəkməsin dağı dağ üstə.
 Vüqarla dayanan ağaclar kimi
 Ölmək istəyirəm mən ayaq üstə.

Ölmək istəmirəm gözlərimdə nəm,
 Anamın qu tükü nazbalışında.
 Ölmək istəyirəm əlimdə qələm,
 Qarşımda kağızlar, masa başında.

Bir də görürsən ki, sahil boyunca
 Uçur qağayılar dəstəbədəstə;
 Üzməkdən, süzməkdən bezib doyunca,
 Qonur sahildeki qayalıq üstə.

Quşa da məskəndir anamız torpaq;
 Yerdən qüvvət alır daim uçanlar.
 Deyirlər, torpağa qonsa da, ancaq -
 Can verməz ölümə sahilde onlar.

Üzür qağayılar bir yelkən kimi,
 Sahil ləpələri üstündən aşır.

Ölümü uzaqdan hiss edən kimi,
Qıy vurub sahildən tez uzaqlaşır.

Dəli dalğalara vurub özünü,
Həyata mərdanə yumur gözünü.
Ey könül, quşdakı xislətə bir bax,
Dalğalar qoynunda can verir ancaq!

Sirdaşım olmasın nə fəryad, nə ah,
Qoy ömrüm ötüşsün boranda, qarda.
Ölmək istəyirəm əlimdə silah,
Əqidəm yolunda vuruşmalarda.

Avqust 1960, Rıqa.

RİYAKAR

Mənim övladıma ana dilində
Dərs deyən "ağıllı" müəllimə bax.
"Vətən", Vətən" deyir,
Öz övladını
Əcnəbi dilində oxudur ancaq.

Özgəyə: "Dilini öyrən!" - deyirsən,
Özünse...
Bu dili bəyənməyirsən!...
Nə deyək bu miskin riyakarlığa?..
Yoxsa öz qınını bəyənmir bağa?..

Bir nədir, iki-üç dil bilsin gerek,
Bizim sabahımız - körpələrimiz.
Vətən dilinə də dodaq büzməyə
Burdan ayaq açıb, yola çıxmaq biz.

Evdə ayaq açır əvvəlcə hər kəs,
Sonra uzaqlara düşür qədəmlər.
İlkini bilməyən sonunu bilməz,
Evdən üz döndərən çöldə vərəmlər.

"Əvvəl evin içi" demişlər nədən?
Sən çölü bilməzsən, içi bilmədən.
Yaxşı bilmək üçün özge bir dili
Əvvəl öz dilini yaxşı bilməli.

Niyə özümüzü ögey sayaq biz?
Niyə atamızı tanımayaq biz?
Özgəni sevirsen?
İnanmıram mən!
Özünü sevməyən özgəni sevməz.

Vətənin dilinə gərəksiz deyən
Vətənin özünü necə sevir bəs?

Gözünə dursaydı yediyin çörək,
Rəzil olduğunu özün qanardın.
Dilimi dansaydım mən də sənün tək
Sən kimə dərs deyib pul qazanardın?

Vətən qeyrətini çəkməyən oğul
Həm özünə yükdür, həm özgəsinə;
Bu dildə dərs deyib qazandığın pul,
Yediyin çörək də haramdır sənə!

Böyüt balanı da sən özün təkli,
Denən, özün yaşa, aləm yox olsun.
Namus olmasa da keçinər təkli
Dilin uzun olsun, qarnın tox olsun.

Səninçin dünyaya dəyər, a nadan,
Bir anlıq ötəri könül xoşluğun.
Min dəfə kiçikdir atalığın
Sənin insanlığın,
Vətəndaşlığın!

Oktyabr, 1967.

"ANAMIN KİTABI"

*Böyük əməlpərvər, böyük vətəndaş
C. Məmmədquluzadənin əziz xatirəsinə.*

"Anamın kitabı!" - oxudum bir də,
Bu günüm dünənə gəldi görüşdü;
Cəlilin çaldığı sarı simlərdə
Qədim bir təmsil də yadıma düşdü:

Xərçəng arabanı çəkir quruya,
Ördək - buludlara,
Kor balıq - suya...
Araba tərənmir ancaq yerindən.
Sənin timsalınmış, bu hal, ey Vətən!
Talandı bir zaman dövlətin, varın...
Varlıyken, əl açdın sən özgələ; ^ə
Yadlar yox, səni də öz övladların
Çəkdi üç tərəfə, çəkdi üç yerə.

Ana ümid oldu doğma övlada.
Övlad bel bağladı yadlara yalnız.
Övlad bilmədi ki,
Qonşuya, yada,
Göz dikən qalacaq şamsız, çıraqsız.

Bu doğma torpaqda doğulub onlar,
Dedilər, biz hara, bu torpaq hara,
Doğma kitablara yad olub onlar
Ümid bağladılar yad kitablara.

Anamın kitabı çatdı imdada,
Dedi: "özünə bax, əl açma yada;
Vaxt çatıb uzağı, yaxını tanı,

Bil sənin əvvəlin axırın nədir,
Vətən xəstədirsə,
onun dərmanı,
Kənarda deyildir, öz içindədir..."

Anamın kitabı! Tarixdən qədim,
Çiçəkdən - təzə-tər,
Göylərdən dərin.
Ayağı altında torpaq görmədim
Anadan üzünü çevirənlərin.

Bu böyük mətləbi bilmədik bəzən,
Bizi bölə-bölə çəkdilər dara.
Əl çəkib özümüz öz dilimizdən,
Saldıq meylimizi yad kitablara...

Tapdandı anamın şərəfi, şanı,
Bizdən sərvət alıb, söz gətirdilər.
Bu boyda ölkəni - Azərbaycanı
Bir ərəb qızına cəhiz verdilər.

Məni bağışlasın Şəhriyarım da,
Otuz il özgəyə "bəradər" dedi.
Öz doğma yurdunda, öz diyarında
Doğma anasına o "madər" dedi.
Elə ki, yumruğu yerə dirəndi,
Dərhal yada düşdü doğmaca kəndi.

Bunlar nəgıl deyil tarixdir, ancaq
Tarixin hökmünə, könül, yaxşı bax!...
Gəl bilək, insanımı, zamanımı haqsız.
Gah ona, gah buna biz yamaq olduq.
Kiçik komamızı qoyub çıraqsız,
Özgenin qəsridə cil-çıraq olduq.

Bu böyük dərdləri düşündü Cəlil
Onu qorxutdular,
öz amalından
Nə bezdi, nə küsdü
Nə döndü Cəlil!
Gələcək günlərə ümid bağladı,
Ayıldıb atamı,
bir ürək kimi
Milyon ürəklərdə döyündü Cəlil!

1967

MƏNƏ NƏ VAR?

"Bizdə bu soyuq qanları neylərdin ilahı"
M. Ə. SABİR

"Mənə nə var?!" dedin.
Düzmü dedin sən?
Birləşir axırda ən uzun yollar.
Kənara çəkilmə,
bil ki, bu gündən
Bu gün mənə varsa, sabah sənə var.

Daşqın böyrü üstə yıxsa bir dağı,
Yanındakı dağ da əyləcəkdir.
Bu gün yeyilirsə birinin haqqı,
Sabah da səninki yeyiləcəkdir.

Buzdan soyuq olar ilanın qanı,
İnsansan!
O isti qanın bəs hanı?
De görək sən necə baxa bilirsən
Gözünün önündə tapdanan haqqa?
Nədən alışmayır bədənini, nədən,
Haqsız məşəl tutub o yanın haqqa?
Necə insan deyim necə mən sənə,
Qoy övlad deməsin bu Vətən sənə!..

Əgər adamsansa... sev adamları,
Demə, bu, dostumdur, o, düşmənimdir;
Demə əzizimdir ev adamları,
De, mən bu xalqınam, xalq da mənimdir.

Demə, daş yayınıb qardaşa dəydi,
Mən elə bildim ki, daş daşa dəydi,

Yurdun o başında yıxılan kəsin
Ağrısı qəlbində gerek göynəsin!

Ən böyük dəryanın birdir sahili,
Onu hər tərəfdən döyər dalğalar.
Bir böyük Vətəni, bir böyük eli
Tarimar eləyər "mənə nə var"lar.

Ağaclar qatarla cərgələnibdir.
Onlar bir-birindən çox uzaqdadır.
Budaqlar, yarpaqlar görüşməsə də.
Kökləri bir yerdə,
bir torpaqdadır!

Noyabr, 1967.

SƏRBƏST ŞƏR

Deyirsən, bu günün sərt fikirləri
Vəznə, qafiyəyə, ölçüyə sığmır.
Deyirəm, Sabirin vəznli şəri
Çəkiddə nə yerə, nə göyə sığmır.

Gülü də sevdiren bizə ətirdi,
Gəl hikmət axtaraq söz gülzarında.
Nehru Hindistana bahar gətirdi
Qırçını, o köhnə hind paltarında.

Vəzni sındıra da bilərsən, ancaq,
Bu günün sözünü deyək bu gündə.
Vəzndə axtarma gəl sərbəstliyi,
Axtar fikirlərin sərbəstliyində.

1967.

OĞRULAR

Yusif, millis dostum, od kimisən sən,
Oğrunun, əyrinin qənimisən sən.
Ancaq...
Cürbəcürdür, axı, oğrular,
Anbar oğrusunu tutmağa nə var?..

Düşüb arxasınca bir tüfeylinin,
İzlər axtarmısən, izlər gəzmisən.
Kiçik oğrulardır hədəfin sənin,
Böyük oğrulardan xəbərsizmisən?

Gözlər önündədir dükən, ya anbar;
Artığı, əskiylə bilinir asan.
Əlhəzar,
əlhəzar,
dostum, əlhəzar,
Vidən oğrusundan, qəlb oğrusundan...
Onlar açə bilir düz ürəkləri,
Ancaq... Qıfıllıdır öz ürəkləri...

Haqqa qılinc çəkib vidəyə qıydı,
Onlar üzümüzə baxdılar dik-dik;
Ya səndə, ya məndə qüdrət olaydı,
Onların içini açə biləydik.
Vəzifə sahibi bir imza üçün
Bizi süründürür on gün, iyirmi gün...
Taleyn asılıb tək bircə qoldan -
Sən bir imzadakı gücə bax, gücə,
Bir də görürsən ki, dağ boyda insan
Bir cırtından önündə cücədir, cücə.

Ömür parçalanıb doğranır min-min,
Səpilir yollara get-gəl içində.

Gəlməzdi bu vaxta bir tikə heyfim,
Əgər ərisəydi əməl içində...
Haray!
Az ömürdən vaxt oğurlanır,
İnam oğurlanır,
Əsəb korlanır...

Bilmirəm, sən mənə başa sal bunu,
Bu hansı zamandır, bu hansı çağdır, -
Əsəb oğrusunu, qəlb oğrusunu,
Sevinc oğrusunu kim tutacaqdır?

Bir daş sifətlinin, bir sərt cavabı
Uman ürəklərdə iz açır dərin.
Bəs niyə sorulmur haqqı, hesabı
Ürəkdə açılan bu şırımların?...
Çoxalır şırımlar, artır şırımlar,
Dönüb infarkt olur ürək də bir gün.
Bir həlqəyə dönüb axır şırımlar,
İri nöqtə qoyur sonuna ömrün.
Sonra deyirlər ki, indi adamlar
Ölür birdən-birə dağ uçan kimi.
Məgər üreyinə düşən şırımlar
Onu yavaş-yavaş öldürmürdümü?
Bəs onun ömrünü kim oğurladı?
Bəs niyə dəyişir oğrunun adı...

Malı ucuz alıb, baha satanlar
Dəlləldir, Onları cilovlayaq biz.
Zəhmətsiz, mayasız qazanan da var,
De görək onlara nə ad qoyaq biz?..

Dəlləlimi?
Yox!
Bu ad yaraşmır ona,

Onun bir adı var: "mədəni" oğru.
Talayır adamı göz baxa-baxa
Bu yeni cibkəsən, bu yeni oğru...

Haqqı tapdasa da,
Söylə, bir nədən
Güclünü çox yerdə doğru sayırlar?
Əlini uzadıb uzaq qitədən,
Gücsüzün varını oğurlayırlar.

Belə dəlləllərə deyən yoxmu bir:
Hərrac malıdır namusun, arın?
...Bəs kökü nə zaman kəsiləcəkdir
Bu gizli, mədəni oğurluqların?

1967.

QARĞA - BÜLBÜL

Qarğa var, iki yüz, üç yüz yaşında
Qarıldar, quruldar ağac başında
Bu eybəcər quşa kimsə toxunmaz,
"Səsindən, özündən həzz alağ" - deyə
Qorxusuz, ürküsüz, o uçar qış-yaz,
Qaydadır, od düşməz murdar əskiye.

Bədbəxt bülbülünə min bəlası var, -
O, başqa sevdada, başqa həvəsdə.
Deyirəm, ay aman, belə dərd olar,
Qarğa dağ başında, bülbül qəfəsə?..

Eşitcək sözümlü bülbül ağıladı,
Səsi yolçuları yoldan saxladı.
Söylədi: - Dolaşdım bütün dünyanı,
Bürüdü şöhrətim, şanıma hər yanı.
Öz səsim özümə bir qənim oldu,
Mənim gözəlliyim, düşmənim oldu.
Sözüm dilə düşdü, mən səmə düşdüm,
Dilimin ucundan qəfəsə düşdüm.

İnsanın özünə kəsilir düşməni
Dövləti, sərvəti, pulu, varı da.
Bəzən meyvəsinin ağırlığından
Sınır ağacların budaqları da.

Qusar, iyul, 1967.

1970-1980

EHTİYAT

Cəsurların dəliqanlılığına şərəf nəğməsi oxuyuruq.
M. QORKİ

Ehtiyat sözündən ehtiyatlıyam,
Ehtiyat - hər yerdə ehtiyac olmur.
Hər sözdən özünü qoruyan ilham
Ayaqda sürünür, başda tac olmur.

Ehtiyat güdəndə yazdım könülsüz,
Eləsi qəlblərə çətin yol tapır.
Ürəklə, cür'ətlə dediyim hər söz
Hələ qorxaqla da asan dil tapır.

Sənətin, ilhamın, eşqin gur səsi,
Qorxaq ürəklərdən niyə gen düşür?
Ehtiyat güdəndə, sözün gülləsi
Həmişə hədəfdən didərgin düşür.

Ehtiyat güdənlər, asta gedənlər,
Heç sizi görmədim mənzil başında.
Ey fikrin önünə daş gillədənələr,
Əliboş qaldınız siz il başında.

Yolu gedə-gedə addım sayanlar,
Yolunuz yarıda niyə səhv olur?
Ancaq cəsarətlə addımlayanlar
Ya hər şeyi alır, ya da məhv olur.
Ehtiyat - birtəhər baş dolandırmaq,
Cəsarət - ya həyat, ya ölüm ancaq!

Ehtiyat vergüldür, nöqtə deyil, yox!
Ehtiyat çalardır, rəng ola bilməz!
Deyirəm, dünyada bir qəhrəmanlıq
Kölə ehtiyatdan doğula bilməz.

Qorxur cəsərdən qorxu da şəksiz,
Onun övladıdır igidlik, hünər.
Axı cəsərsiz, axı ürəksiz,
Qapını döyməmiş hələ bir zəfər.

Cəsəret çətindir, ehtiyat asan,
Qorxudur alçaldan, axı hər kəsi.
Cür'ətdən qorxmayaq, qorxaq qorxudan,
Qorxu - itaətin dayaq nöqtəsi!

Dolandım - yüz ölçüb bir biçəndə mən,
Yaşaya bilmədim birçə an, ancaq.
Mən ziyan çəkmədim cəsəretimdən,
Qorxudan qorxuram, qorxudan ancaq!

May, 1970.

DAN YERİ

*Son zamanlar ABŞ-da "Başqa
cür düşüncələr" in adı "qara
siyahıya" düşür. Bu siyahıya
düşənlərdən biri də məşhur fizik,
"Xalqlar arasında sülhü möhkəm-
lətmək üçün" beynəlxalq Lenin və
Nobel mükafatları laureatı Laynus
Polinqdir.*

qəzetlərdən

– Mənim fikrim,
sənin fikrin,
onun fikri...

Bu nə demək?
Bir ölkənin milyon-milyon vətəndaşı
Başqa-başqa düşünərsə
Bəs hökumət nəyə gerek?
Biz hamımız bir fikrin
bir səsiyik.

Laynus dedi: - Yox, yox, məgər
Biz hamımız birçə rəngli
İnkubator cücəsiyik?
Yoxmu mənim öz varlığım,
öz nəfəsim?

Axı neçin boğulmalı
Mənim sözüm,
Mənim səsim?
Susdurdular dərhal onu -
"Haqq" adından haqq oğlunu.
"FBR" in düzəltməyi
Müdhiş qara siyahıya
Artırıldı bir nəfər də.
Adlar deyil,
düşüncələr

yanıb susdu,
Susub yandı
O dəftərdə.

Hökumətlər cərgəsində
Öz yerin var.
Hidrogenin, atomun var.
Tankların var, topların var
Nələrin var,
Nələrin var!

Qüdrətini, qüvvətini
Ağır-ağır silahlara sən vermişən.
Bəs ələysə niyə qorxdun
Qorxun nədir? – Bilirmisən?
Ürəyinin ortasından
Bir səs dedi: –Haqqa sığın!
Sənin qorxun–haqsızlığını!
Atomunla, raketinlə
Sən elə zənn eləmə ki,
Hakimisən yerin,
göyün.

Boş havadır səsin, küyün.
Silahlara arxalanan sənin gücün–

zəifliyin,
acizliyin,
gücsüzlüyün.

Haqqın uzun ipinə bax, o yumaqda
əməllərin

düyün-düyün...

Orda, burda sən özünü çox öyürsən.
Əslindəsə
Sən qorxundan uçunursan,
üşüyürsən.

Qorxmadiğın bir məmləkət

de varmı heç?
Belə qanlı silahları olan ölkə
qorxarmı heç?
Sən qorxursan dünən, bu gün.
Min hidrogen bombasından
Qorxuludur sənin üçün
Qanan bir baş,
Yanan ürək!
Sən atomdan qorxmamısan
Bir fikirdən, düşüncədən
qorxduğuntək!

Boyları həqiqətdən,
Həqiqəti rəzalətdən
Öz gözüylə gördüyünü boş nağıldan
Seçə bilən,
bir ağıldan,
niyə qorxdun?

– Bilirəm mən!
Əgər Laynus böhtançısı,
yalançısı

Niyə onun dediyini
Məmləkətdən gizlədirsən?
Niyə onu həbs edirsən?
Milyon-milyon qoşunun var,
O isə tək.
Niyə qorxdun?
Təkbaşına Laynus sənə neyləyəcək?
"Ağ evdə" ki "qara dəftər"–
Qananların,

Haqq oduna yananların
siyahısı!
Gör necə də üstələyib
yaxşı, pisi!
Başlarını yerə dikib

Qoyun kimi otlayanlar–
 Əsarəti hürr sayanlar,
 Bu Vətənin hər ne'məti sizə ehsan!
 Ey Vətənçün alışanlar,
 Susmayanlar, danışanlar,
 Qışmənizin ölüm, zindan!
 Atomun var, raketin var,
 Sən qorxursan.
 Bu qorxunun ağırlığı
 Sənin haqsız işlərinin
 Çəkisidir,
 dəyəridir.
 Üfüqdəki al rəngə bax,
 Dan yeridir,
 Dan yeridir!

1972

QORUQ

Tap-tarap!
 Daş dələn güllə səsinə
 Kişnəyir qayalar,
 Qızarır kollar.
 Bir anlıq ləzzətin təntənəsindən
 Çöllərdə nə ceyran,
 Nə qırqovul var.

Neçəsi tərək olur bircə saatda
 Bilmirəm,
 İnsanda bu, nə həvəsi?
 Bir anlıq sevincin ayağı altı
 İnsan, gözəlliyi qurban da kəsi.

Göydə qanad çalan turacı birdən,
 Göyden endirməyi o, hünər bilir.
 Bəs niyə bilmir ki,
 bu əyləncədən,
 Axı gözəlliyin nəslə kəsilir.

Maral tora düşər buynuzlarından,
 Onun gözəlliyi– düşməndir ona.
 Hələ tapılmayıb elə bir insan
 Ox ata qarğaya, ya da quzğuna...

Alimlər,
 ariflər,
 hey zaman-zaman
 Çarələr, tədbirlər düşündü min-min.
 Ana təbiətin qulaqlarından
 Hüsnün bu sırğası qopub düşməsin.

KÖLGƏLƏR

Diplomatlar qışqırıqır:
 Ağızlarda şirin-şirin kəlmələr,
 Dedikləri yalanların
 Yaxasını düymələr.
 Görünməsin ürəkdəki
 qara-qara kölgələr
 O kölgələr, kölgələr
 O zaman ki, üzə çıxar,
 Göydən yerə od ələr,
 Viran qalar ölkələr...
 Yanır Misir.
 Yanır Şam.
 Od ələnir torpağına, daşına,
 Oda dönüb yağır bu gün
 bir millətin başına...
 Budur, budur ürəklərdə yuvalanan
 kölgələrin bəhrəsi.
 Atəş səsi, ah səsi!
 Təzə-təzə silahların
 bazarıdır kölgələr.
 İşıqların məzarıdır kölgələr.
 Kölgəyə bax.
 Əllərində od tutub, od daşıyır,
 Kölgə kimi doğulsa da
 işıq kimi yaşayır.

Oktyabr, 1973.

SEVDİM, BİLDİM Kİ...

Yurdum, Vətənim, şöhrətim, andım!
 Bir vaxt ki, sənin eşqinə yandım,
 Bildim ki, əsl insanam, insan!
 Bildim ki, nədir
 istəyim, arzum bu cahandan!
 Sevdim səni,
 Həm nəş'əni,
 həm dərd-qəmi tapdım!
 Sevdim səni, mən qibləmi tapdım!
 Sevdim səni, bildim ki, mənim
 öz sifətim var.
 Bildim oğulam;
 öz anam, öz məmləkətim var!
 Bildim ki, Vətən naminə ölmüş
 Tək-tək doğulanlar niyə min-min.
 Bildim ki, nədir mayəsi hər qüdrətin, əzmin!
 Bildim ki,
 Neçin qeyrəti yoxlar səni danmış...
 Bildim ki, vətən naminə ölmək də asanmış!
 Bildim sənin eşqinlə öyünmək və öyülmək
 nə deməkdir?
 Bildim,
 Sənin uğrunda da ölmək nə deməkdir!
 Xalq sevdi məni,
 Ey mənim öz şöhrətim, andım,
 Sevdim və sevidim! Bu böyük sevgini yalnız
 Hər gün daha çox
 mən səni sevməklə qazandım!

Dekabr, 1973.

ÜÇÜN

Min kitab söz yazırıq qəlbi usandırmaq üçün,
Bəs edər bir acı söz, min ürəyi qırmaq üçün.

Dil qabar bağladı, bir nadana dönnəm mən özüm
Bir kiçik mətləbi bir nadana qandırmaq üçün.

Səltənətdən keçər axır günü sultanlar özü,
Bircə dəm, bircə nəfəs vaxtı yubandırmaq üçün.

Ordular sarsıda bilməz mənim öz məsləkimi,
Bir həzin nəğmə bəs eylər məni yandırmaq üçün.

Eşqinin gözləri görmürsə, əzəldən yox isə
Neyləyim mən? Səni bir haqqa inandırmaq üçün?

Bəxtiyaram ki, Vətən eşqinə yandım, yanaram,
Hələ yatmışları qəflətdən oyandırmaq üçün.

1973

ŞƏHİD MƏZARLARI

Gəlirik dünyaya bir amal üçün
Gedirik...

Yaşayır bu yurd, bu torpaq!
Ölər bizim kimi vətən də bir gün,
Vətəncün ölümə hazır olmasaq!

Vətəni sevmirlər quruca sözlə,
Vətəndir yaradan, yaşadan bizi.
Biz də yeri gəlsə
Ölümümüzlə
Gəldik, yaşatmağa Vətənimizi!

Neçə əsrlərə bəs edər bə'zən,
Vətənə hay verən bir odlu səs də.
Dünən də, bu gün də yaşayır Vətən,
Babəkin qırılan qolları üstdə.

Şəhid məzarları... Düşmən qənimi!
Vətənin köksündə vüqarla durub.
Mənim varlığını bir təsdiq kimi
Yurdun sinəsinə möhürlər vurub.

Şəhid məzarları...
Bu məqbərələr
O əsrin bu əsrə uzanan əli.
Basqınlar... Hücumlar,
Vuruşlar,
Nələr!
Bir xalqın tarixi... Eşqi, əməli!

Şəhid məzarları...
Məni,
Həm səni,
Bir yola çağırır, Tək bir söz deyir.

Bütün əsrlərin fikirlərini,
Bir fikrin oduna şö'lələndirir.

Şəhidlər nur saçır amalımıza.
Həmişə yenilməz, Həmişə məğrur!
Onlar qonaq gəlir xəyalımıza,
Onlar ruhumuzda binələr qurur.

Şəhidlər sıçrayıb xəyalımızdan.
Otür mahnısını ötən çağların.
Xeyir-dua verir bizə hər zaman,
Başına dolanıb od-ocaqların.

Şəhidlər boylanır əsrlər üstədən,
Dolanır zamanə,
Dönür qərinə.
Necə yaşamağın, necə ölməyin,
Təhrini öyrədir nəvələrinə.

- Vətəni sevirem - deyən çox olar,
Deməyə nə var ki, dil yorulmasa,
Vətən də bizim tək ölər, yox olar,
Vətənin yolunda ölən olmasa!

Avqust, 1975.

KÜLƏK-OT

"Hökmdar küləyə, xalq ota bənzər.
Külək hardan 'əssə ot o tərəfə
başını əyər".

Konfusiya

"Hakim—dəli bir küləyə,
Xalqsa—onun qabağında
Tir-tir əsən ota bənzər.
Hansı yandan külək əssə
O tərəfə ot baş əyər".
Konfusiyanın bu ehkamu
Əsrlərlə oldu bütün hakimlərin
ilk hakimi.
Dolandırdı öz başına
məmləkəti məhver kimi.
Kəlama bax!
Yüz-yüz illər
Bir ölkənin bayrağında
dalğalandı,
Külək əsdi səmum kimi,
Ağızlara daş tıxandı,
Beyinlərdə fikir dondu.
Ürək yandı.
Kəlam dönüb
Hakimlərin əllərində
məş'əl oldu.
Ağızlarda məsəl oldu.
Gözəl, çirkin damğasıyla
damğalandı,
Çirkin dönüb gözəl oldu.
Yerin bağı cadar-cadar,
Axmazlarda donub qaldı,
süzülmədi həqiqətin bir damcısı.
Yalan-dövlət məşinin sükançısı!

Kəlama bax!
Ehkama bax!
Haqsızlığı
Yüz-yüz illər sığışmadı
Yerə, göyə.

Nə deyəsən
Bu sözdəki dırnaq içi
"böyüklüyə",
"müdrüklüyə"?

Külək əsdi
Gah imandan, gah gümandan,
Gah o yandan, gah bu yandan
Otlar əydi başlarını
Öz içindən yana-yana.
Gah o yana, gah bu yana

Külək əsdi...
Ot əyildi...
Külək əsdi,
elə bildi,
Qüdrətinə bir səcdədir bu əyilmə.
Zalım külək,
Zülmə olan əyilməni səcdə bilmə!
Qorxudandır

Bu titrəmə,
bu əyilmə!
Özgəsini qorxu ilə qorxudanın
özü qorxur.

İnanmırsan?
Aç qəlbini sən ondan sor!
Bu qorxunun qabağında
Sən özün də
Qorxuzduğun ot kimisən.
Sən qorxuyla qorunmazdın
Bu qorxunun dəhşətini

Bilməsəydin ot kimi sən.
Ancaq bunu bilməlisən.
Məhəbbətə hörmət olar,
Qorxuyasa nifrət olar.
Nifrət sızır damcı-damcı
Nəhayətdə dağ dağılar,
Daş- oyular.

Zalım külək,
Unutma ki, gec-tezi suya dönür
Nə'rildəyən,
Guruldayan
Şimşək olub çaxan bulud.
Əgər sağdan əsirsənsə,
Sağa deyil,

Sol tərəfə əylir ot,
Bu tərəfə əyilmənin sirri nədir?
Bu hörmətə əyilmə, yox,
Bu yalana dal çevirmə,
Həqiqətə əyilmədir!

1976

ŞAN-YAN DEYİR...

Əsrlərin arxasından
Bağırır, bə,
Fəryad çəkir yenə Şan-Yan'
"Müdrikanə" kəlamını
İrs qoyubdur

Çinə Şan-Yan:
"Bir ölkədə əgər dövlət oyaqdırsa,
Mürgü döyür xalq hələ də,
Yatan xalqı oyadammaz
zəlzələ də.

Xalq oyaqsa, dövlət yatır!
Yatan dövlət nə dövlətdir?
Xalqı şirin və'dlərlə yatırmasan
Məmləkətcün müsibətdir".

Şan-Yan deyir:
Yat, ey xalqım, rahat-rahat.
Gözlərini yum, hələ yat.
Əgər gözün açıq olsa,
Sən görərsən.
Görə bilsən,

Gördüyünə tüpürərsən.
Yat, ey xalqım,
Heç bilmə ki, nədir həyat,
Nə gözlərin görsün sənini,
Nə də könlün bulansın, yat!
Oyaq olsan, ağlayarsan
Öz halına hönkür-hönkür.
Yat, arzunu yuxunda gör.

Şirin, dadlı yuxular da özgə nə'mət!
Sən yatmasan, çiçəklənməz bu məmləkət.

1. Qədim Çin filosofu

Oyaq olsan sən qanarsan,
Öz gücünə inanarsan.
İnədinmi?

Başqa fikrə düşəcəksən.
Bu inamla eşiləcək,
Fikirləri çözəcəksən,
eşəcəksən,

Onda sənini vəy halına!
Qazan kimi qaynayacaq, daşacaqsan,
Düşüncənin o tayına aşacaqsan.
Rahatlığın gedəcəkdir öz əlindən,
Özün bezar olacaqsan əməlinə,
Ağlı olan qanarmı heç?
Qananların xoşbəxtliyi,
de varmı heç?

Yat, ey xalqım,
oyaqlığın ləzzəti nə,
Dadı nədir?

Yatmaq sənini xeyrinədir.
Oyaq olsan, dərdin olar,
Sən yat, sənini dərini də
Dövlət çəkər əvəzinə.
Belə böyük xoşbəxtliğin
Bu dünyada əvəzi nə?
Oyaqlığın dəhşətini dərk etməyən,
Oyaqlıqla öz-özünü incitməyən,
Oyaqlıqdan bir bu qədər həzər etməz.
Şirin-şirin yuxularda küzər etməz.
Şan-Yan deyir:
Kəlamlarını qoy şahların
İşrətinə, ləzzətinə dayaq olsun.
Dünya özü yuxusuymuş allahların
Bəs insana nə düşüb ki, oyaq olsun?

1980-1990

VƏTƏN VAR

Hardaysa bu dəmdə
Dəryada batan var.
Vardırsa köməksiz
Fəryada çatan var.
Dünyada alandan
Əvvəlcə satan var.

Ateş öz-özündən
Birdən-birə yanmır.
Bir şey bu cahanda
İzsiz və səbəbsiz
Bihudə yaranmır.
Vardırsa, yaranmış,
Mütləq yaradan var.
Varsansa...
özündən
Əvvəlcə atan var.

Dünya quru bir səs,
Qəm çəkməyə dəyməz.
Yüz-yüz itən olsun,
Min-min də bitən var.
Şükr eyləyəlim ki,
Bizlərdən həm əvvəl,
Həm sonra Vətən var.

Avqust, 1980.

CAVAB

*İranda Azərbaycan xalqının milli varlığını da-
nan, xalqımızı farsların tör-töküntüsü hesab
edən "alimlər" peyda olmuşdur. Bunlardan bi-
ri də milliyyətçə azərbaycanlı olan Yəhya Zə-
kadir.*

Özgə qapısına daş atan - azğın,
Sən özgə daşını özünə atdın.
Özgəyə qənimi çox eşitmişik,
Özünə qənimi sənmi yaratdın?

Nədir bu böhtanlar, bu uydurmalar?
Fitnə kökündədir çaldığın bu saz.
Siyasət fitnə könülsüz, naçar
Zaman oynasa da tarix oynamaz.

Zamanın süzgeci narından-narın,
Keçirir hər sözü neçə ələkdən.
Özünə qalacaq uydurmaların,
Gördünmü zir-zibil keçə ələkdən?

Mən yaxşı bilirəm məqsədin nədir,
Uydurma tarixin məramı nəymiş.
Nəsimi, Füzuli, Xətai, Sabir
Səncə Firdovsinin yetimləriymiş.

Sənin şanın hanı, şərəfin hanı?
Əyilmə özgəyə öz mənzilində.
Nənən bayatını, anan layları
Niyə çağırmadı bəs fars dilində?

Altay dağlarını baban aşanda,
Ağan bu cür'əti heç danmamışdı.

Qorqud öz dilində nəğmə qoşanda
Sə'dinin qəzəli yaranmamışdı.

Tarixlər yaradıb tarixdən qədim
Bu xalqın qılını, Bu xalqın sözü.
Bəs necə oldu ki, ey dönük alim,
Biz olduq özgənin tör-töküntüsü?

Cırtan nağılını danışdı nənən,
Bu nağıl qanana ibrətdir bu gün.
Divə əyilmədi Cırtan...
Amma sən
Qarğa qabağında sərçəyə döndün.

Ey sözündən əmin, özündən razı,
Yalanı söylədin kimin adından?
Ananın laylası, atanın sazi
Babanın ocağı çıxdı yadından?

Anan duasında dedi: "Ya Allah,
Balamın həmişə üzü ağ olsun.
Elə yaşasın ki, el ona pənah,
O da el-obaya bir dayaq olsun".

Dayaq olmalıykən öz elinə sən,
Elin kürəyində bir bıçaq oldun.
Sən igid olmalı, ər olmalıykən,
Özgənin əlində oyuncaq oldun.

Bu halda sən kimsən, nəçisən, düşün,
Xalqının başında özge yumruğu!
Ömrünü-gününü qoltuqda sürdün,
Səni isitdimi özge qoltuğu?
Su töküb özgənin dəyirmanına,
Özün inandınmi öz yalanına?

Çəkdiyin boyalar pozuldu yenə,
Yağanda zamanın gur yağışları.
Tarix sille kimi çəkdi üzünə
Özgədən aldığı o alqışları.

Özgənin şoruna sən qaymaq deyib,
Demə öz südüne bulama, Yəhya,
Sən bu gün tüpürüb öz boşqabına,
Özgə boşqabını yalama, Yəhya!

De hardan öyrəndin sən bu oyunu?
Qamış tapılmadı ölçəm boyunu.
Sən öz bostanının kəsib suyunu,
Özgə bostanını sulama Yəhya.

Onsuz da özgeyə sən yadsan, oyan,
Canını versən də, boyatsan, oyan,
Sən onun əlində alətsən, oyan,
Özünü özgeyə calama, Yəhya!

Ağan hökm elədi... haqq bildin onu,
Yerinə yetirdin hər buyruğunu.
Söyüb öz dədəni, sən quyruğunu
Özgənin önündə bulama, Yəhya!

Sən ki, inanansan Allaha, dinə,
Bəs bu nə lotuluq, bəs bu nə fitnə?
Sən öz çirkabına, üfunətinə
Gəl, bu boyda xalqı bulama, Yəhya!

Qatma yad mayası sən öz nehrəne,
Söymə təndirinə, söymə təhnənə.
Özgə məhləsindən sən məhlənə
Belə cani-dildən ulama, Yəhya!

QEYRƏT

Kitablar oxudun, məktəb bitirdin,
Neçə müəllimə imtahan verdin.
Vəzifə taxtına çıxandan bəri,
Gəzdin şəhərləri, məmləkətləri.

Görürəm, məşallah, bol savadın var,
Hər yerdən, hər şeydən mə'lumatın var.
Bunları bilməklə çox öyünmə sən,
Xəbərin varmıdır bəs öz-özündən?—
Öz doğma kəndindən,
öz el-obandan?
Əslindən, kökündən, ulu babandan?

Böyük dahiləri əzbər bilirsən.
Özgələr önündə çox əyilirsən.
De neçin?
Bilikdən, savaddan qabaq
Qeyrət istəyirəm mən səndən ancaq.
Bilik alınmadır, biliyə nə var—
Onu zəhmətlə də qazanmaq olar,
Çətindir qeyrəti sə'ylə qazanmaq—
Əgər mayamızla bir doğulmasa...
Vallah, biliklərin bir faydası yox
Onu xərcləməyə qeyrət olmasa.

Axtarma ədada, sözdə sən onu,
Sanma ki, o sən öz əlindədir.
Qeyrət - paltar deyil, geyəsən onu
Qeyrət - qeyrətinin əməlinədir.

Amma qeyrətinin naqisliyindən
Şikayət eləyən görməmişəm mən.

Kaş elə bir cihaz kəşf ediləydi—
Qandakı qeyrəti ölçə biləydi.

Onda şərəfsizlər rütbəyə minməz,
Onda əməl üçün sözə nə hacət.
Onda öz yerini tutardı hər kəs,
Qapılar dalında qalmazdı qeyrət.

Avqust, 1984.

O QƏDƏR QORXMUŞAM

Zülümlə həmişə üz-üzə gəldim,
Usanıb yoruldu, düzü, mən daha.
Görürəm, yamanca üstələnmişəm,
Yoxdur umacağım zülümdən daha.

Yoxdur bir sərvətim sözümdən özgə,
Əlacım qalmadı dözümdən özgə,
Düşmənim özüməm, özümdən özgə
İndi qorxmalyam de kimdən daha?

Addadım Arazdan, keçdim Fəratdan,
İndi piyadayam, düşmüşəm atdan.
O qədər qorxmuşam mən bu həyatdan,
Zərəcə qorxmuram ölümdən daha.

1984

QEYRƏTMİ, AĞILMI?

Hanı dəlilərim, a nənəm Nigar,
Namərdlər doğuldu bu zamanədə.
Dədəsi kor olan qoç koroğlular
Özləri kor oldu bu zamanədə.
Alı dədəmizin gözü kor oldu.
Çağdaş gədələrin özü kor oldu.

Tərədi Koroğlu dəlilərindən
Savadlı, bilikli "ağıllılar" hey.
Bu ağıl hünərə deyil, bəs nədən
Kölə ehtiyata səcdə qılar hey?

Vaxtın havasına baş əyən "ağıl"
Hava bürosudur o, ağıl deyil.
Sabahı bu gündən bəlləyən "ağıl"
Bilikdir, arzuya, eşqə yol deyil

Onlara özgəsi hamıdan yaxın,
Onların özləri özünə özgə.
Bəli, hər şeyi var "ağıllıların".
Mərdlikdən savayı, qeyrətdən özgə.

Elə hey deyirsən "fərsətimiz
Çatışmır, ağıllı olmalıyıq biz"
Sən ağıl deyəndə nəyi deyirsən?
Məni əyən ağılı istəmirəm mən.

Həmişə danışdıq yerli-yataqlı,
Niyə azalmadı bir dərya dərdim?
Bizi ehtiyata çağıran ağılı
Bir çimdik qeyrətə dəyişdirərdim.

Qeyrət azadlıqdır, bu amal üçün
Qeyrət addımlayır yer kürəsini.
Qeyrətdir dəyişib yaradan bu gün.
Dünyanın siyasi xəritəsini.

Qoy ağıl qeyrətin getsin dalınca,
Qoy yedək olmasın ağıla qeyrət.
Ağlımız qeyrətdən geri qalınca
Dönür əfsanəyə, nağıla qeyrət.

El deyib: "Ağıllı fikirləşincə,
Dəli vurub keçdi çayı bir anda".
De görək, neylədi ağıllı Həmzə
Dəlilər "huy" deyib cəbhə yaranda?

Dəlilik istəram, ağıllı başdan,
Qar yağar, soyuqdur onun tədbiri.
Dəlibaş atəşdir, o keçər daşdan,
Şumlar daş dözümlü, əridər səbri.

"Ağıl", "ağıl" - deyən boş nağlların
Dalında həmişə qorxu gizlənər.
Dünyada açılan bütün yolların
Əvvəli qeyrətdir, axırı zəfər.
Bizə qeyrət gerek, bizə od gerek,
Ölümə getməyə istə'dad gerek.

20 sentyabr, 1985.

KÖHNƏ DƏRDLƏ MƏN

İçdim birnəfəsə, yumub gözümü
Ömrün badəsini qurtaqurtla mən.
Bir vaxt deyərdim ki, ölüm uzaqdır,
Bəlkə qiyamətə qaldım qurdla mən.

Sevgimdən özümə bir qala qurdum,
Ömrü bu qalada mən başa vurdum.
Dünyanı özümə haram buyurdum.
Yaşadım həyatı tək bir şərtlə mən.

Bu yerdə kələfim yaman dolaşdı,
Qərəz zurna çaldı, inam qol açdı.
Neynim, ürəyimə şübhə yol açdı,
Bacara bilmədim o namərdlə mən.

Göyün yırtıq yeri düşdü başıma,
Soyuq su qatdılar isti aşıma,
Hər gün bir təzə dərd çıxdı qarşıma,
Bir gecə yatmadım köhnə dərdlə mən.

1985

ON YEDDİ DEKABR

Dostum Ş. Hüseynova

Şəri 17 dekabrda anadan olmuş dostum Ş. Hüseynova həsr etməyim rəmzidir. Mən Sovet təhlükəsizlik orqanlarının və senzuranın diqqətini yayındırmaq üçün qəsdən bu üsula əl atmışdım. Əs-lində, şər 1986-cı il, 17 dekabr tarixinə işarədir. Və mən həmin gün rus çinovniki Kolbinin Qazaxısta-na başçı təyin olunmasına qarşı ayağa qalxan qazax qardaş-bacılarımla üsyanını alqışlamışam.

On yeddi dekabr... Sənin ad günün,
Hərənin bəxtinə bir ulduz düşür.
Həm də tapmacadır yolu hər ömrün,
Sönmüş bir ocağa birdən köz düşür.

Sabahı bu gündən görmək çox çətin!
Yatır kül altında bir od külçəsi.
Birinci pilləni atan nə bilsin
İkinci pillənin nədir müjdəsi.

Birinci pillədə görmüşdünmü sən
Bu gün yetişdiyin mənzili, qardaş?
Gəl, gəl alqışlayaq biz əvvəlcədən
Üzümüzə gələn hər ili, qardaş.

İllər yaxşı gəlir biri-birindən,
Küllər çözlənir od həmirindən.

Biz hardan biləydik iyirmi yaşında
Ömrün hələ altmış düşərgəsi var.
İndi də nə bilək elçi daşında
Oturan elçinin nə müjdəsi var.

Gah olur, həsrətlə umduğumuzun
Görürük həyatda tərsini, qardaş,

Gah da gözümüzə ələnən tozun
Zaman özü verir dərsini, qardaş.

Bəzən yolda qalır gözlədiyimiz,
Gözlənməyən yerdən bəzən köz çıxır.
Bəzən qazananda uduzuruq biz,
Bəzən şərimizdən xeyrimiz çıxır.

Sənin ad günündə gördünmü, birdən
Qaranlıq üfəqdə çaxan şimşəyi?
Həmişə zamanın lal axarından
Gözlə fırtınanı, gözlə çox şeyi.
Həmə o fırtına döndərib yönü
Başqa bir dövrənin olar ad günü.

Lal axan çayların altında yerdən
Qaynayan suları görmürük, fəqət.
Qırır qolundakı zənciri birdən
Yatmış bildiyimiz bir kölə millət.

Vaxtın axarında sular durulur.
Gerçək gül açanda solur riyalar.
Bir anın içində uçub məhv olur,
Yüz illik, min illik imperiyalar.

Bu gün dağlardakı dumanın, çənin,
Sabah gül açması bir himə bənddir.
Bu gün təşəxxüslə "mən, mən" - deyənin
Sabahkı taleyi kimə bəllidir?

Birinci pillədə görmüşdünmü sən
Bu gün yetişdiyin pilləni, qardaş?
Təbrik eləyirəm elə indidən
Sabahkı gün ilə mən səni, qardaş!

DÜŞDÜYÜMÜZ OYUNA BAX

Kürsü qalır, oturanlar dəyişir,
Gələn deyir, gəlişimlə yaz olub.
Birçə ili başa vurub qışqırır:
"Dəyişdirdim, əyri dönüb düz olub".

Sən yalanın boyuna bax, ay allah,
Divanına, toyuna bax, ay allah.
Düşdüyümüz oyuna bax, ay allah,
Otuz ilin fahişəsi qız olub.

İpək imiş açılmamış barama?
Hər çiçəkdən məlhəm olmaz yarama.
Hər dənizdən sən mirvari arama,
Yaxşı pisdən, qızıl misdən az olub.

Alqışlara, təriflərə uyma çox,
Nüfuzunu dağ başına qoyma çox.
"Mən, mən" deyər öz düşünə döymə çox,
Hansı sərcə ləpirindən iz olub?

Gördüm vaxtın fitnəsini, fe'lini,
Ey Bəxtiyar, saxla görək dilini.
Sındırıblar həqiqətin belini,
İndi dönüb ağızlarda söz olub.

1988

ÇÖLDƏN İŞIQ DÜŞMÜR

Büdrədim, yığıldım mən neçə kərə,
Bu yoxuş yollarda neçə yaram var.
Könlümdə dünənə yüz -yüz pəncərə,
Sabaha açılan bir pəncərəm var.

Nə qədər boylandım o pəncərədən,
Bir işıq görmədim...
Özümə daldım.
Ümidi vurunca inam daşına,
Alışan arzumdən qığılcım aldım.

Çöldən işıq düşmür,
Düşməsin, nə qəm!
Çölə işıq düşür o pəncərədən.
Ümid güllərini göyərəcəyəm,
Könlümdən sızılan o işıqla mən.

1988

Cibi dolu, başı boşlara.

Qeyrət yoxsa bir kişinin qanında,
Dərisinə yeritdiyin biz yazıq.
Əyirilərin, oğruların gözündə,
Gədə - kişi, kişi - fərsiz, düz yazıq.

Bir qanmazın qabağında alışsan,
Yanmağın nöqsan bilər o nadan.
Anlamazı anlatmağa çalışsan,
Yana-yana söylədiyin söz, yazıq.

Min sirr yatır bir rübabin telində,
Min nalə var hər ocağın külündə.
Söz anlamaz bir naşının dilində
Nəgmə qırıq, mizrab sınıq, söz yazıq.

Min boyunu bir halqaya saldılar,
Doğma deyib, yada səcdə qıldılar.
Üstəlik də bizi bizdən aldılar,
Alan "qoçaq", verən maymaq, biz yazıq.

1988

Doğulduğun, böyüdüyn Vətəninə,
Haqq tapdanıb şər udulsa, vay halına!
Səxavətin unudulsa, qəm eləmə,
Ləyaqətin unudulsa, vay halına!

İmzası var yasda toyun, toyda yasin,
Bu qütblər bir-birindən ayrılmasın.
Sənə şorun bahalıqı dərd olmasın,
Yağın şorla bir tutulsa, vay halına!

Hər söhbətin hər məclisdə yeri deyil,
Unutma ki, qocalırsan sən ilbəil.
Yaşlıların sənə gəlsə, zarafat bil,
Balan yaşlı cavan gəlsə, vay halına!

Həyatından gileylənib çox ağlama,
Ötənləri yana-yana varaqlama.
Arzuların ölməsinə yas saxlama,
İnam ölsə, iman ölsə, vay halına!

Nöqsanını üzə deyən namərd deyil,
Kırayədə yaşadığın ev, yurd deyil,
Anan sənə ögey olsa, bir dərd deyil,
Zaman sənə ögey olsa, vay halına!

Yanvar, 1989

MƏN BELƏ DÜNYAYA NƏ DEYİM İNDİ

Gözümün önündə haqqı döyürlər,
Qışqırır, səsinə bir səs verən yox.
Zorun arxasında elə gizlənib,
Onu nə eşidən, nə də görən yox.

Gözümün önündə haqqı danırlar,
Qışqırır, sözünə bir inanan yox.
Haqsız şivən çəkir, tez inanırlar,
Haqlının haqqını niyə qanan yox?

Gözümün önündə haqqı yeyirlər,
Haqqı yüzlüklərlə şillələyirlər.
Fəryad qoparıram, aman, qoymayın,
Haqqı öldürürlər, ona qıymayın!

Məni dinləyirlər... amma duyan yox,
Haqqın hüququnu bir qoruyan yox.
Əlimdən nə gəlir yanmaqdan özgə -
Haqqın haqlığını qanmaqdan özgə.

Ürəksiz, cəndərdi məni dinləyir,
Cibi ürəyindən yüzqat ağırılar.
Tapdanan onların haqqımı? Xeyr?
Onda fəryadımın nə mə'nası var?!

Nahaq haqq olanda haqq da haqq deyil,
Mənim fəryadımdan axı nə fayda?
Haqqın tapdanması, vallah, elə bil
Adicə qaydadır, adicə qayda.

Haqqın haqqı yoxdur "Mən haqqam"- desin,
Doğrunun üstünə zor kəkələndi.
Əyrinin önündə doğru titrəsin?
Mən belə dünyaya nə deyim indi?

Yanvar, 1989

OLAMMAZ

Qan bahası, can bahası yığdığın
Sərvət olar, sənə dövlət olamaz.
Bir məqsədlə bir hədəfə döyməyən
Min zərbədən bir kəramət olamaz.

Kişiliyi aradırlar səbirdə,
Ürəyimi qanatdılar bu yerdə.
Təpər yoxdur bu harayda, həşirdə,
Hər təpərdə əsl qeyrət olamaz.

Çox gizlətmə öz içində sən, səni,
Yaxşı görür el gözləri, əzeni.
Gizlətməmiş el çuvalda nizəni,
Axı nifrət daim xəlvət olamaz.

"El bir olsa, zərbi kərəm sındırar",
El gücündə el dedi, sel gücü var.
Beş nəfərin yanmağından nə çıxar,
Xalq yanmasa dönüb millət olamaz.

11 mart, 1989

HIRILDA DÖNÜM GÖZÜNƏ

Dedin ki, dünyanın dərdini çəkmək
Mənəmi qalıbdır, nəyimə gerek?!
Bu dünya tərsinə dönsə də vallah,
Sənin nə vecinə! Ay bərekallah!

İnsanın özündən fikri böyükdü,
Eləysə... fikirlə yorma beynini.
Düşüncə dediyin çox ağır yüküdü,
O yükün altına vermə çiyini.

Düşünmək nəyinə gərəkdir oğlan,
Beləcə hırlda, dönüm gözünə!
Bir azca düşünüb qaşını çatsan,
Gündüzün görünər qaranlıq sənə.

Elə hırlda ki, bu qədər yalan
Dönüb gözlərinə gerçək görünsün.
Elə hırlda ki, qarşına çıxan
Çalalar, çuxurlar güzgüyə dönsün.

Sən əsrin meyvəsi, günün oğlusan,
Düşünmə, düşünmək nəyinə gerek?
Düşünsən, dərinə görərsən, dayan,
Yaman xatalıdır dərinə görmək.

İyun, iyul, 1989

HUN SƏSLƏRİ

Yuxu qaçır gözlərimdən... Alır məni
Qulağımda pıçıl-daşan dan səsləri.
Sükutdakı savaşa bax.... Çox sirlidir
Səhərin ilk, gecənin son səsləri.

Bu savaştan qan çilənir dan yerinə,
İşıq-zülmət! Dış qıcadır bir-birinə.
Qalib gəlir gecənin də kədərinə
Al səhərin həyat dolu şən səsləri.

Məqama bax! Biri gəlir, biri gedir.
Bu sərhəddə vaxt özü də heyətlidir.
Ah, necə də sehirlidir, heybətlidir,
Xoruzların yaxın-uzaq ban səsləri.

Gələn-gedən! Hər biri öz təlaşında.
Gedənin də izi qalır yurd daşında.
Şərlə xeyrin bu əbədi savaşında
Qımıldanır ürəyimdə hun səsləri.

4 iyul, 1989

Şəki

YASƏMƏN ÜÇÜN

Həbib dayı, haçanacan qəlbimiz
İntizarda əriyəcək bu sayaq?
Tez-tez gəl ki, bir zamandan sonra biz
Bir-birini görə bilsək tanıyaq.

*11 yaşlı təbrizli qız Yasəmənin qütbət-
də yaşayan dayısı Həbibə yazdığı
məktubundan*

Balaca Yasəmə, qorxuna qurban!
Qorxursan dayının yadlaşmasından.
Nə gözəl duyğudur! Dərd olub sənə
Dayının yurdundan ayrı düşməsi.
İncidir könlünü, ana vətənə
Bir Vətən oğlunun özgələşməsi.
O necə?
Görəsən qorxurmu bundan?
Yoxsa öz xalqına baxır yad kimi?
Haqlı tapşırığın ana yurdundan
Didərgin düşəni silkələdimi?

Əsrin hökmünə bax! Bir millət nədən
Ayrı düşməlidir öz vətənindən?
Neçin öz yurdundan qaçaq olmalı,
Yurdun övladları?
Nə deyək buna?
Neçin illər boyu həsrət qalmalı
Qardaş - qardaşına, anə - oğluna?

Bu haqsız hökmdə kimdir günahkar?
Vətənmi? Millətmi? Yoxsa oğullar?
Vətən ola bilməz hər qara torpaq.
Millət qərib olar özgə diyarda.

Millət öz yurdunda millətdir ancaq,
Millət zillət çəkər yurddan kənarda.

Əridər qəribi qürbət qar kimi,
Ondan nə ad qalar, nə nişan, nə iz.
Torpaqdan ayrılan ağaclar kimi
Millət də quruyar köksüz, vətənsiz.

Ağla, bu zillətə ağla, ey Vətən,
Ömrünü qürbətdə çürüdüb itən
Bu Həbib dayılar, nə vaxt ayılar?
Vaxt keçər, bir zaman tanınmaz olar.
O həm millət üçün, həm Vətən üçün.
Həm də dayı gəzən Yasəməni üçün.

7 iyul, 1989

GÖRƏN HARA GEDİR?

Qorxu kölgəsinə sığınmış bu gün
Sədaqət, dəyanət, məhəbbət, Allah.
Yalan hakim olub, böhtan gözetçi,
Çürüyür zindanda həqiqət, Allah.

Əyri ayrılığı yeridir daşa,
Keçib ayrılıqla hamıdan başa.
Doğru həsrət qalıb isti bir aş,
Görən hara gedir bu millət, Allah.

Həftələr dəyişdi, günlər dəyişdi,
Tərəflər dəyişdi, yönlər dəyişdi.
Qiblələr dəyişdi, dinlər dəyişdi,
İtə ot verilir, ata ət, Allah

Ünvanı dəyişib rəzaletin də,
Qaymaq da satılır şor qiymətində.
İndi sədaqətin səltənətində,
Əyləşib hökm edir xəyanət Allah.

Ha çağır, ha bağır, yatan ayılmaz,
Yaxşını yamandan ayıran olmaz.
Satsan, üzünə də baxan tapılmaz,
Necə ucuzlaşıb ləyaqət, Allah.

Yalanlar həqiqət qiyafəsində,
Yeklər cövlan edir şeş xanəsində.
Oğrular, əyrilər zamanəsində,
Əyrilik sayılır, fərasət Allah

9 iyul, 1989.

YALAN HAKİM OLUB

Qorxu kölgəsinə sığınmış bu gün
Sədaqət, dəyanət, məhəbbət, Allah.
Yalan hakim olub, böhtan gözetçi,
Çürüyür zindanda həqiqət, Allah.

Əyri ayrılığı yeridir daşa,
Keçib ayrılıqla hamıdan başa.
Doğru həsrət qalıb isti bir aş,
Görən hara gedir bu millət, Allah.

Həftələr dəyişdi, günlər dəyişdi,
Tərəflər dəyişdi, yönlər dəyişdi,
Qiblələr dəyişdi, dinlər dəyişdi,
İtə ot verilir, ata ət, Allah.

Ünvanı dəyişib rəzaletin də,
Qaymaq da satılır şor qiymətində.
İndi sədaqətin səltənətində,
Əyləşib hökm edir xəyanət, Allah.

Ha çağır, ha bağır, yatan ayılmaz,
Yaxşını yamandan ayıran olmaz.
Satsan, üzünə də baxan tapılmaz,
Necə ucuzlaşıb ləyaqət, Allah.

Yalanlar həqiqət qiyafəsində,
Yeklər cövlan edir şeş xanəsində.
Oğrular, əyrilər zamanəsində,
Əyrilik sayılır fərasət, Allah.

9 iyul, 1989

Tələsə tələsə yol gedirik biz,
Bir ömür yolunu başa vurmağa.
Bu yollar nizamsız, qanun - qaydasız
Burulur gah sola, dönür gah sağa.

Keçilən cığırılar dəre-təpəydi,
Qarşı da elədir, elə sərəsər.
Özünə bənzətədi, bizi də əydi,
Hər gün keçdiyimiz yollar, döngələr.

Nəyisə arayar, nəyisə izlər,
Əyri cığırılardan keçənlər hələ.
Bu əyri döngələr, bu əyri izlər
Dedik, çıxmalıdır axır düz yola.

Düz yola çıxmıdığ, qarşı- dağ-dərə,
Yollar əydi bizi, biz də əyildik.
O qədər öyrəndik əyrinilərə,
Bu əyri yolları biz qayda bildik.

Hələ çıxmasa da yollar düz yola,
Düzü heç olmasa əyridən seçək.
Qorxum ondadır ki, yollar düzələ,
Biz yenə düz yolu əyilib keçək.

Qorxuram düşməyək vərdişimizdən,
Ayrıla bilməyək biz, yenə bizdən.

10 iyul, 1989

Baş keçən başı boş millətə qan qusdurur,
Aşkarlıqdan dəm vurur, danışanı susdurur.
Köhnələri uçurub, sözdən imarət qurur,
O, millətin dərini bir an qanmaq istəməz.

Bir təməlsiz mehraba ömrü boyu baş qoyan,
Eşitdiyi hər təzə fikrə, sözə quş qoyan,
Qırx il bundan əvvəlki şuarlarla yaşayan
Köhnə yolu, vərdişi bu gün danmaq istəməz.

Cəhaleti çox olur savadlı cahillərin,
Onlar xəbərsizdilər tələbindən illərin.
Cəhaletdə girdabında yuxuları çox şirin
Cəhaletdə yuxusundan heç oyanmaq istəməz.

Vəzifə paltarını geyən kimi əyninə,
Millet üz üstə düşsün, gəlməz onun əyninə,
Vətən, millet qayğısı batmaz onun beyninə,
Rütbə siyahısından qaralanmaq istəməz.

Ağasının yanında hörmət qazanmaq üçün
Milletinin başında qoz sındırır o, bu gün.
Arxasını kənarda tapan bu bic tünbətün
Milletin kölgəsinə daldalanmaq istəməz.

Abrımızı qoruyub biz günahkar olmuşuq,
Gözləri kor, dili lal, qulağı kar olmuşuq.
Bir zamanlar axı biz, ər oğlu ər olmuşuq.
Yaddaş öz dünənini niyə anmaq istəməz?

Dərdinin şiddətindən oyum oyum oyulan,
Hər işdə haqlı iken, hər işdə haqsız olan,

Yurdundan, yuvasından ilim ilim qovulan
Qardaşının dərдинə qardaş yanmaq istəməz.

Beş addım irəlini görmürük, dumandayıq,
Dənizdəyik, bilmirik hara gedir bu qayıq.
Həmişə gümandayıq, elə bir zamandayıq,
Qanan görmək istəməz, gören qanmaq istəməz.

13 iyul, 1989

KİŞİ KİMDİR, QADIN KİM?

Qağanoviç sədaqətlə
qulluq etdi rəhbərə,
Hər sözünə "bəli" dedi yüz kərə.
Arvadını tutdular.
Arxasınca
Molotovun arvadını tutdular.
Kalinin arvadını tutdular.
Ərlər susdu, dinmədi,
Bu zilləti uddular.

Rusiyanın tarixini
Yada saldım bu dəmdə,
Dekabristlər gəldi, durdu gözümdə.
Onlar da tutuldular,
Haqsız məhkum oldular.
Qadınları bir-bir
Ərlərinin arxasınca getdilər.
O dövrəni bu dövrəni
tutuşdurdum, bilmədim,
Kişi kimdir, qadın kim?

14 iyul, 1989

XALQ DEPUTATLARINA AÇIQ MƏKTUB

Sənə səs verdim ki, yoldaş deputat,
O yüksək kürsüdə səsin gur olsun.
Sənə öz səsimi vermədim ki, mən,
Qulağın kar olsun, gözün kor olsun.

Sənə səs verdik ki, hər qarış yerin
"Əzəli sahibi mənəm", - deyəsən.
Sənin torpağına göz dikənlərin
Dərsini verməkdən çəkinməyəsən.

Sənə səs verdik ki, elin, obanın
İstəyi, arzusu axsın səşindən.
Bar-bar bağırıasan: Suyun, havanın
Millətin kökünü çürütməsindən.

Dedinmi bunları?
Yox! Bir dinsənə!
Sənə şəkəlmışdi qulaqlarımız.
Ağzına su alıb susdun... Bəs sənə
Millətin vəkili necə deyək biz?

Xalqını söydülər, üzünə qənşər,
Şən sūsdun...
Vəzifən susmaqmiş mægər,
Xalqın şərəfini qorumayan kəs,
Millətin vəkili necə oldu bəs?

Susmağa göndərdim mægər mən səni?
Ora getməmişdin sən əsnəməyə.
Sən ora getmişdin xalqın dərini
Xalqın dili ilə acıq deməyə.

Lal gedib, lal gəldin... sən kimsən bu gün?
Xalqın vəkiliyə, xalqa yad oldun.
Yoxsa dınməməyi bacardığınçün
Bu xalqın adından deputat oldun?

Biz öz haqqımızı bilmədik yenə,
Heç demə millətin vəkiliyyə.
Aşkarlıq dövründə lal-kar gərəkmiş.
Bizə aşkarlığı inkar gərəkmiş.

24 iyul, 1989.

KƏDƏRİMİN ZİRVƏSİNDƏ

Kədərimin zirvəsində
Birdən dönüb şəən olmuşam
Allah kəssin bu şənliyi,
Əhdimdən döənən olmuşam.

Haqq zorlanıb, zor haqlanıb,
Sabahıma yol bağlanıb.
Dərd içimdə pardaqlanıb,
Dərdlə öyünən olmuşam.

Bilə-bilə, qana-qana,
Bu əzabda yana-yana,
Mən özümü dana-dana
Öz-özümdən gen olmuşam.

Ömür yandı öz yağında,
Bir diləyin sorağında.
Gecənin oğlan çağında
Mən ağaran dan olmuşam.

30 iyul, 1989

1990-1999

M. Ə. RƏSULZADƏNİN XATİRƏSİNƏ

*Heykəl var - məzara gömülsün gərək,
Məzar var - heykəli ucalmalıydı.*

N. Həsənzadə

Bu torpağın özü boyda
Bu torpağa məhəbbətlə doluydun.
Bu torpağın yolunda da
Sən öz canını qoydun.
Borclu ikən Bədən sənə, xalq sənə
Hər şey döndü tərsinə.
Bu torpaqdan verəmmədik
Biz məzarlıq yer sənə.

Zamana bax! Bu torpağı
Bir "sağ ol"a satana.
Xəyanətin kölgəsində
rahat-rahat yatana
Bu milləti ölümlərlə
imtahana çəkənə
Məmləkəti başdan-başa
talayana, sökənə
Heykəllər ucaltmışıq.
Özümüzü bəyənməyib
"Beynəlmiləl" laylasına yatmışıq.
Yatdığımız bəs etməzmi?
Ayılaq bir, görək bir
Xeyir nədir, şər nədir?
Riyalara, boyalara
yetmiş ildir uymuşuq.
Görün kimin əvəzinə
kimə heykəl qoymuşuq.

Ancaq ana təbiətdə
 Bir əzəli qayda var:
 Bünövrəsi eşq olmayan
 tunc olsa da tez uçar.
 Heykəl-məzar!
 Biri - zora söykənibdir
 Biri - haqqa, şərəfə!
 Davamlıdır
 qəlbimizə köçüb gələn o məzar.
 Postamenti nifrət olan
 yüz heykəldən yüz dəfə!

28 may, 1990

TAC OLUR

Riyakarlıq at çapanda dörd yana,
 Həqiqətin qələbəsi güc olur.
 Ürəyini gizlədənlər ağıllı,
 Öz sözünü üzə deyən "gic" olur.

Həqiqətə qəsd eləyən hər rəzil.
 Tamahının nökrəridir müttəsil.
 Gözü toxlar yoxsulsa da ac deyil,
 Nəfsi iti var sahibi ac olur.

İnsan oğlu dəm tutanda hər demə
 Söz rəngini dəyişərmiş heç demə.
 Hər nigahsız doğulana bic demə,
 Öz kökündən ayrılanlar bic olur.

Həqiqətdir- zülmə, zora tuş olan.
 Ağ yalandır- hər məqamda baş olan.
 Unuduruq, su dibində daş olan
 Üzə çıxsə şah başında tac olur.

5 iyun, 1990

Şeki

OYADA BİLƏRMI?

Rəhbər cahildirsə, millət də qafil,
Demək, bu məmləkət üz üstə batmış.
Millət də, rəhbər də oyanan deyil,
Oyada bilərmə yatmışı yatmış?

1990.

VA VƏTƏN

Çağırır indi bütün milləti imdada Vətən.
Dəyişilməz, ay oğul, cənnətə dünyada Vətən.

Bizə meydan oxuyan bilməlidir bir dəfəlik
Nə satılmaz, nə verilməz binədən yada Vətən.

Sinə altında gerek qəlb kimi hər an döyünə,
Yana ulduz kimi hər sözdə, hər imzada Vətən.

Vətən eşqindən ucalсын bütün istəklərimiz,
Yaşasın arzuda, məqsəddə, təmənnada Vətən.

Ulular uymadı var- dövlətə, yalnız dedilər:
- Ən böyük bəxşişimiz bizdən hər övlada : Vətən.

1991

AZƏRBAYCAN

Azərbaycan, adın oddur, özün - işıq, sözün - işıq.
Biz də sənin bu müqəddəs torpağından boy atmışıq.
Sənsən bizim bu dünyada məsləkimiz, amalımız,
Yolumuza işıq saçsın ulduzumuz, hilalımız.

Nəfəsimiz- ulu Qorqud dədəmizin öz nəfəsi,
Mahnımızda yaşar bizim babaların addım səsi.
Bu torpaqda, bu diyarda dünən vardıq, bu gün varıq,
Biz keçmişə güvəndikcə gələcəyə addımlarıq.

Vətən bizsiz də keçinər, keçinmərik biz Vətənsiz,
Bu məramla boy atmışıq Çənlibellər üstündə biz.
Şəhidlərin qanı ilə yoğrulubdur torpağımız,
Qəlbimizdə dalğalanır öz üç rəngli bayrağımız.

Qardaşlıqdır şüarımız, biz həmişə əl tutarıq,
Düşmən bizə əl uzatsa düşmənliliyi unudarıq.
Könlümüzdə bir vahiddir güneyimiz, quzeyimiz,
Vətən- bizim namusumuz, biz Vətənik, Vətən də biz.

1991

DƏDƏSİNİN MALI KİMİ

Sinəmizdə at çapdılar
Quldarlığın qulu kimi.
Haqqımızı unudular
İtən qəbrin yolu kimi.

Su qatdılar aşımıza,
Qıydılar göz yaşımıza.
Yağdırdılar başımıza
Böhtanları dolu kimi.

Qanımızı hey sordular,
Kə'bəmizi uçurdular.
Bizi yamanca qırdılar,
Qaratikan kolu kimi.

Köksümüzdə sinə dağı,
Biz yaşadıq qul sayağı.
Gələn satdı bu torpağı
Dədəsinin malı kimi.

7 iyul, 1991
Şəki

İMAN TƏMƏLİ

Ehey!.. Göz yaşında islandı dünya,
Özünü nə tapdı, nə dandı dünya.
Haqqa tapınanın haqqı yeyildi,
Haqqı tapdayana "kişi" deyildi.

Məqsədə çevrildi gödən saxlamaq,
Ruhani duyğudan qəlb azad oldu.
Görünən dünyanı biz gördük, ancaq
Görünməz dünyalar bizə yad oldu.

Əzilən alçaqda, əzən qəlbidə,
Haqqın boğazında zorun qəməsi.
Göynədə bilmədi birçə qəlbi də
Yüz haqqın zindanda inildəməsi.
Vicdanın dilini kəsdiyimizdən
Qaçır haqq da bizdən, Allah da bizdən.

Ehey!.. Göz yaşında islandı dünya,
Ah çəkdi, dad çəkdi əməlimizdən.
Mərhəmət istədi bizdən bu dünya,
Biz onu vermədik, o küsdü bizdən.

Haqqın tərəzisi əyilmiş yaman,
Ağırla yüngülü qarışdırmışq.
Dərbədən salındı könüldən iman,
Kəndalaşla gülü qarışdırmışq,
Arzuyla imkanı qarışdırmışq.
Qərəzlə vicdanı qarışdırmışq.
Məzarı üstündə rəhmin, vicdanın
Saray yox, qibləsiz daxma qurmuşuq.
Onunda içində tərs oturmuşuq.

Tərəqqi naminə çalışırıq biz,
Burdan qurduğumuz, ordan uçulur.

Unutduq həmişə, tərəqqi yalnız
İman təməlində bərqərar olur.
Bilmirik yol nədir, özümüz nəyik?
Tərəqqi naminə tənəzzüldəyik.

Ayıra bilmədik çürükdən safı,
Min rəngli günahlar aşdı həddini.
Nəfsə qurban verib rəhmi, insafı,
Dağıtdıq əxlaqın son sərhəddini.
Bilmədik tamahın min belası var,
Tamah girən evdən səadət qaçar.

İnsaf yarısıdır – dedilər, – dinin.
İnsafa tüpürüb dandıq dini də.
Ağzına daş basıb "Allah" – deyənin
Böldük neçə yerə əqidəni də.

Nə ondan olmuşuq indi, nə bundan,
Nə dinimiz bəlli, nə əqidəmiz.
Çıxa da bilmirik köhnə oyundan,
Neyləyək, köhnənin əsiriyik biz.

Çirkabın içində çalxanır Xəzər,
Bizdən yer narazı, göy narazıdır.
Daşqınlar, uçunlar, bu zəlzələlər
Dünyanın insana e'tirazıdır.

Ehey!.. Göz yaşında islandı dünya,
Ah çəkdi, dad çəkdi əməlimizdən.
Mərhəmət istədi bizdən bu dünya,
Biz onu vermədik, o küsdü bizdən.

17 iyul, 1991

Şeki

UNUTQANLIQ

*"Yadımıza belə gətirməzdik ki,
ermənilər çox-çox əvvəl... hazırladıqları
hədsiz-hesabsız bombaların hamısını
bizim başımızda partladacaqmış..."*

*Bu sadədilliyimiz səbəbilə cümləmiz
qonşu ermənilərlə yenə qədim sayaq üzrə
sülhanə rəftar edib rahat və arxayın
olmağı və'z və bəyan edirik və bu surətlə
millətimizin gözünü bağlayıb... uçuruma
sarı hazırlayırdıq.*

*İndi lazımdır ki, bunlardan ibrət alıb
gələcəkdə aldanmamağa çalışaq.*

ÖMƏR FAİQ NEMANZADƏ

1906-Cİ il

Ömər bəy, hər sözün haydı, haraydı,
Deyilib elə bil, bu çağımızda.
Sənin bu fəryadın sırğa olaydı,
Daim seslənəydi qulağımızda.

Əsrin əvvəlini unutmuşuq biz,
Saldın yadımıza dünənimizi
Sadəqəlbliyimiz, təmizliyimiz
Tarixdə nə qədər aldatmış bizi.

Erməni zülmündən yüz ildən bəri
Daşdan - daşa deydi bu xalqın başı.
Unutdu çəkdiyi müsibətləri,
Niyə oğurlandı onun yaddaşı!

Biz başdan ayağa rəhmik, şəfqətik,
O, kin dağarcığı, o, goreşəndir.
Biz əvvəl insanıq, sonra millətlik,
O, insan olmadan millətləşəndir.

Bilirik, tutulub o, yaman dərdə,
Qəlbində həmişə kin əzizləyir.
Elə unuduruq, dar döngələrdə,
O, bizi vurmağa məqam gözləyir.

Bilmədik, içini gəmirir bu kin,
Sözü keçməyəndə uzdən həlimdir.
Unutduk, nifətlə mayalanmışın
Fikri -- intiqamdır, qəsdı -- zülümdür.

Mən öz qonşuma da gerçək olanı,
Çatdırı bilmirəm hakkım kəsilmiş.
Osa yalanıyla bütün dünyanı
Bizim üstümüzə qaldıra bilmış.

Biz boğub vicdanı, qəhr edib arı,
Şərə yoldaş olub haqqı danmarıq.
Heç vaxt unutmırıq yaxşılıqları,
Amma pislikləri unudanlarıq.

Sulanıb həmişə qonşunun bağı,
Bizim arxımızdan, şəfqətimizdən .
Əfsus! Bacarmışıq bağışlamağı,
Aman diləyəndə düşmən də bizdən

Quyruğu əzilir, yumşalırıq biz,
Deyirik, bir daha o, çalan deyil.
Amma unuduruq, unuduruq biz,
Küdurət xəstəsi sağalan deyil.

Utanmaz, usanmır öz əməlindən,
Bələddir unutqan xislətimizə.
Bilir dədəmizin onun elindən
Çəkdiyi zillətlər dərs olmur bizə.

Bu yaman xisləti gəlin tərək edək,
Tarixi dərsləri daha dərək edək.
Tərək edək, unudaq soyuqqanlıqı,
Unudaq keçmişə unutanlıqı.

Daim gözümüzün önündə dursun
Keçilən yollarda xeyir-şərimiz.
Bu günü unutsaq, sabah, biri gün
Bizi bağışlamaz nəvələrimiz.

Dedim, silinməsin bu qan, bu qada,
Bir də, güllə izi dağ-daşımızdan.
Yalnız bu günə yox, biz sabaha da
Güzgü tutmalıyıq yaddaşımızdan.

28 iyul, 1991

YUXARI

Pislik var ki, yaxşılıqdan yaxşıdır,
Bədbəxtlik var, səadətdən yuxarı.
Sevginin də hədəfini seçməli,
Nifrət də var, məhəbbətdən yuxarı.

Zorakılıq baş aparsa ölkədə,
"Mənəm" - deyər at çaparsa ölkədə,
Buna qarşı qulaq karsa ölkədə,
Əsarət də hürriyyətdən yuxarı.

Söz oxunun öz hədəfi, ünvanı!
Öz vaxtında susdurmasan nadanı,
Quduz kimi o dalayar dörd yanı,
Kobudluq var, nəzakətdən yuxarı!

Ömür yolu - bir cıdırılmış, yarışmış,
Yarışanlar son mənzildə barışmış.
Xeyirlə şəər bir-birinə qarışmış,
Xəyanət var, dəyanətdən yuxarı.

Bəzən geri çəkilsə də şəər, ölməz
Əsl gerçək sınar, amma əyilməz
Hər həqiqət hər məqamda deyilməz
Yalan da var, həqiqətdən yuxarı.

Rəhm eləsən əgər zalım düşməne,
Zülm elədin həm özünə, həm mənə.
Bu mərhəmət xəyanətdir Vətənə,
Zülm var ki, mərhəmətdən yuxarı.

22 aprel, 1992, Şəki

TƏZƏDƏN YARATSIN YARADAN BİZİ

Yalan mamırlanıb ürəyimizdə
Haram maya tutub çörəyimizdə.
Yalana inandığ, doğrunu dandığ.
Yalandan nə bezdik, nə də utandığ.
Həqiqət qovuldu həyatımızdan,
Yalan bazarında satıldı vicdan.
Xəyanət gözüylə baxdıq hər şeyə,
Təpədən dırnağa döndük hiyləyə.

Hiylə zəhərindən o qədər içdik,
İndi yalan axır damarımızdan.
Sirat körpüsündən kələklə keçdik,
Dönmək istəmədik öz karımızdan.

Zamanın şər ilə söz birliyindən,
Haqqın zor əlində əsirliyindən
Qəlbimiz o qədər yaranıb ki,
Hiylələr o qədər haqqı danıb ki,
Kələyi ağıldan seçə bilmirik,
Gerçəyi nağıldan seçə bilmirik.
O qədər əyriylə çulğalaşmışıq,
O qədər dolaşığı yollar aşmışıq
İndi hamar yoldan keçə bilmirik.

Tamam unudulub əcdaddan gələn
Gözəl xislətimiz, təbiətimiz.
Bu gün özümüzə yad olmuşuq biz.
Kiminsə dərdinə alışıb yanmaq,
Kiməsə əl tutmaq ar gəlir bizə.
Kimisə aldatmaq, nəyisə danmaq
Elə bil çevrilib xislətimizə.
Gözümüz önündə haqq ölən zaman

Fəryad qopardıq mı?
Yox susan olduq!
Bir ömür qazanıb susmağımızdan
Amma insanlığı uduzan olduq.

Bu gün özümüzə qabarır zaman,
Biz necə keçmiş bu gündən danaq?
Biz indi dünyanın çirkablarından
Necə təmizləmək, necə paklamaq?

Fikrimiz o qədər hədələnilib ki,
Ruhumuz o qədər zədələnilib ki,
Anlaya bilmirik astar nə, üz nə?
İndi baxammırıq düzün gözüne.

Yalan mamır tutub ürəyimizdə
Bu qalın mamırdan arınmaq çətin!
Günün damğası var kürəyimizdə,
Damğa bizimlədir çox illər yaqın.

Könlümü gəmirən fikirlərimi
Dünən öldürmüşəm bir cəllad kimi.
Mən kiməm?
Ağlının kəsilən dili!
Mən fikir qatili, əməl qatili!

Bu gün ədalətli bir insan kimi
O qatil ömrümü ömür sayımmı?
Özümün özümə xəyanətimi
Bu gün mən özümə bağışlayımmı?

Tərsinə yaşadığ bir qarış ömrü
Hələ sağım solda, solum sağdadır.
Dünənki günlərin köləlik möhrü
Hələ ruhumuzda yaşamaqdadır.

Necə təmizləyək dünən kirlənən
Bu gün saflıq uman ürəyimizi?
Haqqa çətin gələr haqqından dönən,
Təzədən yaratsın yaradan bizi !

24-25 avqust, 1992

Şəki

AZƏRBAYCAN ƏSGƏRİ
(Musiqisi Emin Sabitoğlunundur)

Azərbaycan torpağında boy atmışıq biz,
Tarixlərin o tayından gəlir əslimiz.
Bir düşməne baş əymədi oğuz nəslimiz.
Babaların qanı axır damarımızdan,
Azərbaycan əsgəriyik bu ada qurban!
Bu ada qurban, hey! Bu ada qurban!
Azərbaycan əsgəriyik, bu ada qurban!

Başımızın üstündədir üç rəngli bayraq,
Əvvəlimiz, axırımız bu ana torpaq.
Bu torpağın keşiyində əzm ilə durmaq.
Bu millətin oğlu üçün şöhrət, şərəf, şan.
Azərbaycan əsgəriyik, bu ada qurban!
Bu ada qurban, hey! Bu ada qurban!
Azərbaycan əsgəriyik, bu ada qurban!

Qara torpaq Vətən oldu hünərimizdən,
Hünərimiz xəbər versin zəfərimizdən,
Şəhid ruhu baxır bizə göylərimizdən.
Sərhəd çəkək sinəmizdən yurda hər zaman,
Azərbaycan əsgəriyik, bu ada qurban!
Bu ada qurban, hey! Bu ada qurban!
Azərbaycan əsgəriyik, bu ada qurban!

ÜMİDƏ HEYKƏL QOYUN

Ürək yaşar həmişə
Ümidiylə qol-boyun,
Ümid yaşadar bizi,
Ümidə heykəl qoyun.

Ümid necə xoşqılıq,
Ümid necə işvəkar.
O - bütün qıfıllara
Düşən sirli bir açar.

Tək olsam, həmsöhbətim,
Cüt olsam, həmkarımdır.
Ac olsam, o - çörəyim,
Lüt olsam, paltarımdır.

Ümiddir dərdimizin
Sinəsini dağlayan.
Ümiddir bu günümü
Sabahıma bağlayan.

Bizim min-min arzumuz
Hər vaxt bizdən öndədir.
Puç olan dilək belə
Ümid yedəyindədir.

Ümid bizdən çox yaşar,
O, nə əvvəl, nə sondur.
Ümidin ömrü, vallah,
Ömrümüzdən uzundur.

Ümidlə bir olanda
Həyat bizə bal dadır.

O aldadıb yaşadır,
O yaşadıb aldadır.

Heykəl qoyun ümidə,
Tərk etməz bir an bizi.
Arzuya qanad verib
Odur yaşıdan bizi.

Qana-qana aldanaq,
Budur həyat, budur haqq!
Yaşaya bilərikmi
Əgər biz aldanmasaq?!

4 avqust, 1992

QƏM-ŞADLIQ

Kədər- düşüncədir, qəm-düşüncədir,
Qəmin pəncəsində düşünürük biz.
Fikirlər fikrimdə qönçə-qönçədir,
Məchula bir yoldur hər düşüncəmiz.

Toplayır bir yerə qəm, fikirləri
Qəmdə yetişirik, kök atırıq biz.
Dünyanın sirridir bir qəlbin sirri,
Sirrin tilsimiylə yaradırıq biz.

Qəm fikrin açarı, ağlın ustadı,
İdrak qəm daşına dəydi, parladı.
Çəkdiyi əzabdan qəm dərən ağıl
İlləri yaşayır bircə anda da.
Qəmin damcısında közərən ağıl,
Közərməz şadlığın ümmanında da.

Dərdim olmasaydı, dərd tutmaq üçün
Dərdin dəryasına tilov atardım.
Sevinci qaşayıb, vallah, mən hər gün
Sevincdən özümə dərd yaradardım.
Əgər olmasaydı dəryaca dərdim
Dərdin yoxluğunu mən, dərd edərdim.

Nədir ürəkdəki bu gizli sancı?
Bu yerdə dərk etdim, sən nəsen, Allah !
Əgər olmasaydı qəmin qazancı
Şadlıq nə xərclərdi görəsən, Allah?

7 iyul, 1992

VƏTƏN OLMAZ

Cənnət ola qürbət, yenə vallah, Vətən olmaz.
Qürbətdə şah olsan da bir arzun bitən olmaz.

Əcdadımızın türbəsi torpaq- kökümüzdür,
Torpaqsız açan buğda dənindən də dən olmaz.

Kökdən aralandınsa işin düşdü qəzaya,
İmdadına, fəryadına bir dəm yetən olmaz.

Elçin çəkilən hər bir əzab min çiçək açmış,
Yurdunda elin çəkdiyi zəhmət itən olmaz.

Yurd eşqi bütün sevgilərin tacıdır əlbət,
Haqdan doğulan qibləyə heç vaxt çatan olmaz.

Mart, 1992

HAQQI YOX

(Cavanşir Quliyev bəstələmişdir)

Yad əlində tapdanırkən şərəf, şan,
Türkün türklə ədavətə haqqı yox.
Hər işimiz başlanırkən sıfırdan
Türkün türklə ədavətə haqqı yox.

Dayaq olsun bu gün gerek sol sağa,
Bu vəhdətdən yurdumuza gün doğa.
Bütün millət dönməliyəkən yumruğa
Türkün türklə ədavətə haqqı yox.

Tarix bizi imtahana çəkirkən
İmdad umur hamımızdan bu Vətən.
Dünya da haqq səsimizə kar ikən
Türkün türklə ədavətə haqqı yox.

Sındırıldı dəyirmanda pərimiz,
Əsir oldu divə bizim Pərimiz.
Dağılırkən ocağımız, pirimiz
Türkün türklə ədavətə haqqı yox.

Nə çox imiş bu torpağa göz dikən,
Baxa-baxa gözümüzə mil çəkən.
Düşmənimiz dostumuzdan çox ikən
Türkün türklə ədavətə haqqı yox.

Sinəsini yarmalıyıq zülmətin,
Bu məqsədə getdiyimiz yol çətin.
Hər gün neçə şəhid verən millətin
Bir- birilə ədavətə haqqı yox.

20 iyun, 1992

Şəki

NİSBİLİK

Günəşə baxanda qaralır göz də
İşığın içində zülmət olurmuş.
İki sevən qəlbin qovuşduğu yer,
Kol dibi olsa da cənnət olurmuş.

Əzəldən nisbidir qara da, ağ da,
Yaxın da, uzaq da, təpə də, dağ da.
Dünən bayraq olan söz, bəd ayaqda
Dönüb birdən- birə qələt olurmuş.

Hökmü daşdan keçir yalanın, şərin.
Ruhu unuduldu müqəddəslərin.
Amalı cibindən yüngül kəslerin
Ən böyük tələbi minnət olurmuş.

Xeyrində, şərinə vəhdətdir aləm,
Bir ucu sevinçdir, bir ucu ələm.
Qurulan tələdə mənim bürdrəməm
Mənim rəqibimə fürsət olurmuş.

Enişin qədrini bildik yoxuşda.
Ağıl nə bilikdə, nə də ki yaşda !
Dünyanın ahəngi baharla qışda,
Kədərle sevincdə vəhdət olurmuş.

Amalsız, fikirsiz bir eşq, bir həvəs
Özü öz başına cücərə bilməz.
Millət sevgisiylə silahlanan kəs
Özü təkbaşına millət olurmuş.

20 may, 1992

İLƏHİ

Adını zikr edir gecəbəğündüz
Ağaclər, yarpaqlər, güllər, iləhi.
Könlümü, ruhumu aparır sənə
Keçdiyim dolama yollar, iləhi.

Bir cana borcluyuq, al canımızı,
Alma əlimizdən imanımızı,
Arındır, barındır zamanımızı,
Açılıb qarşında əllər, iləhi.

Endirib zirvədən dağı, yol etmə,
Açgöz nəfsimizə bizi qul etmə.
Nəmərdi millətə sən oğul etmə,
Yoxsa yazıq olur ellər, iləhi.

Ən böyük arzumuz : yol göstər bizə,
Fövqünə ucalaq, bu yetər bizə.
Səni dərk etməyə ağıl ver bizə,
Duasız qalmasın dillər, iləhi.

Uymayaq dolanan çərxi- dövrəna,
İnamla, ümidlə əl açdıq sənə.
Gözünü göylərə dikən insana
Dərd yükü olmasın illər, iləhi.

Sən işıqla doldur ürəyimizi
Biz səndən umuruq diləyimizi.
Bir daha qul ədc bilməsin bizi
Quzeydən baş alan yellər, iləhi.

Qaldır pərdələri sən gözümüzdən,
Millet seçə bilsin əməli sözdən.
Çox ayrı düşmüşük öz- özümüzdən
Bizi özümüze qaytar, iləhi.

15 dekabr, 1992

KÖRPÜ ÇAYDAN UZAQ DÜŞÜB

Dostum H. Şirməmmədə.

Hələ toxum cücərməmiş,
Tarlamıza əlaq düşüb.
Başımız da daz olalı,
Əlimizə daraq düşüb.

Xəyallarım - qanad-qanad,
Ətəyimdən darddı həyat.
Dünənime Dür at, Qır at,
Bu günümə ulaq düşüb.

Əlim üzöldü diləkdən,
Dilim yandı "gəl"- deməkdən.
Öz haqqını gözləməkdən
Haqqın gözünə ağ düşüb.

Bu tayda sən, o tayda mən,
Üzəmmədim bu çayda mən.
Ömr əritdim harayda mən,
Körpü çaydan uzaq düşüb.

Dekabr, 1992

ƏGƏR QORUNMAZSA İSTİQLALIMIZ

Qəribə zamanda yaşadığ, oğul,
Bilmədik maskayla üzün fərqini.
Vallah, seçilmədi hiylədən ağıl,
Bilmədik maskayla üzün fərqini.

Yaşadıq birtəhər, yazdıq birtəhər,
Zaman bizim üçün müstəbid oldu.
Dil – açar olmadı

ağla gələnlər
Dildə kilidləndi, dil– kilid oldu.
Ağlın dediyini demədi dillər,
Bizi bağışlasın azad nəsilər.

İzlədi hamını qorxu, təhlükə
Haqqın, ədalətin öldü anası.
Oldu başdan-başa o boyda ölkə
Məhkum millətlərin həbsxanası.

"Bərabər olmalı – dedilər – hamı",
Yasa döndərdilər toyu, bayramı.
Bərabər tutuldu od-alov suya–
Yaxşılar yamana, oğru doğruya.
Hər şey alt-üst oldu, qarışdı aləm,
Bağının barını el dərəmmədi.
Varlığını yoxsula döndərən qələm
Yoxsulu varlıya döndərəmmədi.
Hər şey öz əksiylə yerbəyer oldu,
Hamı yoxsulluqda bərabər oldu.

Tapdandı əzmimiz, şəxsiyyətimiz,
Mənlik sürgün oldu, yad ldu bizə.

Nə simamız qaldı, nə sifətimiz,
Hamımız bənzədik bir-birimizə.

Yalan zumasına oynadı ölkə,
Yalan əqidəyə, mərama döndü.
Sinəmiz altında ürək yerinə
Yalan dilə gəldi, yalan döyündü.

Hələ torpağa da yalan əkdilər,
Yalan əkilmişdi, yalan dərildi.
Dünyaya dəmirdən pərdə çəkdilər
Millet əsarəti səadət bildi.

Qaranın üzündə bə'zən ağ – ləkə!
Vaxtın ələyində hər şey ələndi.
Qəribə aləmdir,
qalib bir ölkə
Məğlub etdiyinə əl açıq indi'.

Azadlıq, səadət haqqımdır mənim,
Allah çox görməsin bu haqqı bizə.
İstiqlal yolunda qurbanlar verib
Axır yetişmişik istəyimizə.

İplər qırılsa da, bilmirəm hələ
İpin ucundakı o qarmaq nədir.
Uzaqdan qurulur bizə min tələ,
Şeytanın barmağı evimizdədir.

Ey xırda millətlər, ayıq olun siz
Hələ çalxalanır bulanıq dəniz.
Verdiyi və'dini tez unudan var,

1. Keçmiş Sovet İttifaqının Almaniya dan yardım istəməsinə işarədir.

Bulanıq sular da balıq tutan var.
Girib qılığına, alıb könlünü
Saçı sıgallayıb başı vuran var,
Atı torbasıyla vuruşduran var.
Xırda millətləri "ayır, buyurla"
Bir-birinin üstə salışdıran var.
Odlu nöqtələrdə səngiyən odu
Püfləyib təzədən aışdıran var.

Çıxsa da əlindən xalqlar, ölkələr
Ölməyib o iblis, o Şeytan hələ.
Hələ ümid verir ona bəlkələr,
Düşməyib amirlik taxtından hələ.
Üç yüz il dünyaya qan udduran taxt
Çürüyüb, sahibi inana bilmir.
Ondan üz döndərüb bu dövrən, bu vaxt
Bu böyük gərçəyi o qana bilmir.
Həqiqət, ədalət məhkəməsinə
Qol çəkib, qolundan utana bilmir.
Tərgitmək istəmir köhnə vərdişi,
Anlaya bilmir ki, qırılıb dişi.
Kiçik baliqları üyüdə bilməz,
Daha köhnə yolla o gedə bilməz.

Yoğrulub İblisin mayası kindən,
İblis ləzzət alır öz pisliyindən.
Ölüm anında da əl çəkən deyil,
O öz vərdişindən – iblisliyindən.

İndi ki, belədir...

Nə deyili artıq?!

Budur durumumuz, budur halımız,
Bizi məhv eliyər arxayınçılıq,
Əgər qorunmazsa istiqlalımız

6-7 iyul, 1992

Şeki

HƏM OĞUL, HƏM ATA

Həm adillikdən qalxıb ucalmaq,
Həm bu millətə ağsaqqal olmaq,
Həm bu ölkəyə gətirmək deyil,
Həm istəyini almaq istəyir.
Fərmanı yerinə yetirmək deyil,
Ölkəyə fərmanlar vermək istəyir.
"Məndən ağıllısı tapılmaz"--- deyir.

Stol hərisləri nə yaman çoxdur,
Həm bu vətəni düşünən urək?
Millətin adından danışan çoxdur,
Millətin dərdinə alışan gərək.
Görünmür bu yolda nə əvvəl, nə son.
Gün kimi bəllidir: yeddi milyon
Dərdini köksündə yaşatmayan kəs
Bu böydə millətə baş ola bilməz.

Özümüz yanırıq öz dərdimizə,
Dünyanın qulağı kar olmuş bizə.
Bizim hakkımızı boğur siyasət,
Həkkü sübut edən şahidimiz yox.
Sıfıra donubdur başsız bu millət,
Sıfırlar önündə vahidimiz yox!

Kimisə yendirən, kiməsə yenen,
Yrəyi piylənən, beyni piylənən,
Vidən piylənən toxqarınılar
Dərdini nə bilsin bu ac millətin,
Adicə insafa möhtac millətin.
Xalq üçün yananlar qapı dalında,
Xalqı talayanlar cah-cəlalında.
Halımız, günümüz çətin, çox çətin!
Nəyi gözləyirik? Bütün millətin

Ürəyi nəbzində döyünən kəsi,
Özüylə, dostuyla, tayfasıyla yox,
Böyük millətiylə öyünən kəsi
Tanıyan var isə göstərsin bizə,
Gəlsin rəhbər olsun millətimizə.

Millət Qarabağda qırılan zaman
Oğlunun toyunda çalib oynayan
Aamdan millətə baş ola bilməz,
Bu xalqın özündən ağır yükünü
Çəkən arabaya qoşula bilməz.
Xalqın yangısına alovlanmayan,
Cəbhədə can verən şəhid əsgəri
Özünə doğmaca övlad saymayan
Necə ola bilər xalqın rəhbəri?
Bu Vətən mənimdir, bu Vətən sənin.
Səngərdə əsgərə dəyən güllənin
Ağrısı qəlbində göynəməyən kəs
Bu boyda millətə baş ola bilməz.

Millətçün yanarı göstərin mənə,
İnanım mən onun böyüklüyünə.
Elə bil ilişib zaman zamanda.
Nə ilə bitəcək bu işin sonu?
Şuşada, Şellidə, Kərkicahanda
Atılan topların gurultusunu
Bakıda evində eşitməyən kəs
Vallah, bu millətə baş ola bilməz.

Yel əsdi, tərpendi, dindi məmləkət,
Kompassız gəmidir indi məmləkət,
Hara getdiyini özü də bilmir.
Lövbər ilişmişdi, zaman açsa da

Bir addım irəli o gedə bilmir.
Sükançı göstərin indi siz mənə,
Gəlsin dalğaları o, yara bilsin.
Verib sinəsini ləpəddöyənə
Gəmini irəli apara bilsin.
Bir oğul göstərin indi siz mənə
Millətə həm ata, həm oğul olsun.
Çox gördük xalqını qul edənləri,
Eləsi gəlsin ki, xalqa qul olsun.
Belə bir namizəd göstərin mənə
Dolanım başına, dönüm gözüne.

6 aprel, 1992.

HƏLƏ GÜNAHKARIQ

Qorxuncdur,gileyi gözündə min-min
Hirsini ağzında çeynəyən millət
Hələ günahkardır,şəhidlərinin
Qisası könlündə göynəyən millət.

Dünənin öz dərdi qalır dünəndə,
Yoxsa,qisasımız yaddaşdan itir?
Şəhid oğulların gözü önündə
Hər gün təzə-təzə məzarlar bitir

Bərəkət tumu tək dörd ildən bəri
Əkirik torpağa biz şəhidləri.
Yenice qazılmış hər açıq qəbir
Hər gün cəbhələrdən ölü gözləyir.

Bu yerdə nə qəmin nə ahu-zarın
Kimsənin boynunda yoxdur minnəti.
Öncədən qazılan bu məzarların
Hər biri millətin öz xəcaləti!

Bəlkə dəfn olunan heç meyit deyil,
Zaman diri-diri dəfn edir bizi.
Hazır məzarlarda biz şəhid deyil
Bəlkə dəfn edirik məliyimizi

Bəlkə də... kor tale,ya da bu dövrən
Görünməz əllərlə bizə gor qazır:
"Vuruşun,igidlər,qətl olunmadan,
Hər gün xiyabanda qəbriniz hazır".

Daşmı bağlamışıq ürəyimizə?
Zülmün qabağında biz niyə donduq?

Bu hazır məzarlar nə deyir bizə?
Yoxsa ölüməmi məhkum olunduq?

Qorxuncdur,gözündə gileyi min-min,
Hirsini dişində çeynəyən millət.
Hələ günahkardır,şəhidlərinin
Qisası könlündə göynəyən millət.

Mart,1992.

ÖZÜMDƏN ÖZÜMƏ ŞİKAYƏT

1

Hanı dədələrin yurdu - o yerlər?
Zaman dara çəkib sinayır bizi.
Qoyub qaçdığımız ulu qəbirlər
Baxıb arxamızca qınayır bizi.

Millət zəlil oldu, məmləkət talan,
Getdi əlimizdən ixtiyarımız.
Qəsddən sındırıldı əcdaddan qalan,
Bəy, xan qürurumuz, şah vüqarımız.

Uçmaq sayılırmış yerdə sürünmək
Mənlilik arzumuza girov qoyulmuş.
Böyükler önündə cücəyə dönmək
İndi lap adicə bir vərdiş olmuş.

Biz hardan öyrəndik törpülənməyi?
Yumşağı əydirib, bərkə əyildik.
Dağların önündə muma dönməyi
Dağa ucalmağın tək yolu bildik.

Divarı təməldən çəp hörənlik.
Sabahı nə duyan, nə görənlik.
Gələni çəpiklə qarşıladıqca
Gedəni təpiklə ötürənlik.

Ləyaqət, mətanət sıxıldı küncə
Yaşamaq naminə yaşadığıca biz.
Qürur mədəmizdə əridilincə
Ürəkdən yuxarı qalxdı mədəmiz.

Güzəran naminə boğuldu gerçək
Yalana əl çaldı şərəf də, şan da.

Bəy, xan qürurumuz yolçu payı tək
Paylandı didərgin çadırlarında.

Gedən torpaqları qaytarmaq üçün
Savaşa bilmədik, sülhə öyündük.
Babamız qurd idi,
ancaq biz bu gün
Əllərdən ot yeyən quzuya döndük.

Nə ilə bitəcək bu dərdin sonu?
Bunu deyə-deyə dərdə boğulduq.
Papağı başlardan çalan oğrunu
Yoxsa, qəbristanda gözləyən olduq?*

2

Neftin qoxusunu gəndən alınca
Təzə əcnəbilər Vətənə doldu.
Vətən oğulları qazanc dalınca
Özgə qapılarda didərgin oldu.

Sərvətim, dövlətim paylandı yer-yer
Bizim sayəmizdə yad sayələndi.
Dolların gücünə təzə gəlmələr
Gözlə mənzillərdə kirayələndi.

Bir zaman ruscaydı reklam-işıqlar
İndi ingiliscə dürtülür gözə.
İtin də dilinə hörmətimiz var,
Təkcə öz dilimiz yaramır bizə.

* Oğru Molla Nəsrəddinin papağını götürüb qaçır. Molla oğrunun dalınca getmir, bir baş qəbristanlığa gəlir. On-dan niyə belə etdiyini soruşanda: "hara getse: gec-tez bura gələcək" cavabını verir. - B. V.

Bilmədik kəsilib illərlə bənd-bənd
Şərimiz nə imiş, xeyrimiz nədir.
Özgəyə itaət, özünə rixənd
Bəlkə bu millətin fitrətindədir?

Qorxunc yuxuları durultmalıyəm
Çözüb mənasını tərsinə yozduq.
İt hürən tərəfə üz tutmalıyəm
Işıq gələn yerə getdik... uduzduq.*

Batdı bu dalgada düzlər, təmizlər
Əyrilər yenə də üzde göründü.
Yenə yalan sözlər, boyalı sözlər
Gərçəyin üzündə kirşana döndü.

Bizim dərdimizə şahidsən özün
Məgər bəs deyilmi bunlar, ilahi?
Səndən odumuza su diləməkdən
Dilimiz bağladı qabar, ilahi.

Dizlərim bükülmüş, belim əyilmiş
Qürurum alçalmış, haqqım yeyilmiş.
Heç demə, heç kəsə gərək deyilmiş
Dəyanət, ləyaqət, vüqar, ilahi.

Uzaq bir adanı sahil bilmişik
Aqıl dədəmizi cahil bilmişik.
Özgənin şamını qəndil bilmişik
Bizi özümüzə qaytar, ilahi.

10-12 aprel, 1993.

* Nağıla görə meşədə azan adam sağ tərəfdən it səsi eşidir, sol tərəfdə isə işıq görür. O, işıq gələn tərəfə gedir, getdikcə yol uzanır, işığa çata bilmir, yolu tamam itirir. Amma it səsi gələn tərəfə getsəydi, kəndə çıxacaqdı

İKİ QƏBAHƏT

Dostum Tofiq Bağırliya

İnkər edə bilməyib öz içimdə mən mənə
Danışardım bir zaman
Ən uca kürsülərdən ürəyimdən keçəni.
Min töhmət eşidərdim o vaxt yaxınlarımdan:
- Tərs qurulub əzəldən bu dünyanın gərdsi
Sənmi düzəldəcəksən bu tərs yönü, tərs işi?
Eşitdim bu sözləri çoxlarından min kərə.
Məhəl qoymazdım o vaxt mən belə töhmətlərə.
Zaman keçdi,
ötüşdü
bu minvalla illərim.
Tərəzidə çəkildi min xeyrim, bir şərim.
Mənim bəyaz xeyrimi qara şərə yozdular.
Hər sözümü, kəlməmi min bir yerə yozdular
Gördüm, mənim qəlbimdən çıxan atəş, yanan od
Daş üreklər bir yana, üzü də qarsıtmayır
Dağdan ağır dərdimiz kimsəni sarsıtmayır
Gördüm yalan bürəddədir
Həqiqətsə küncdədir.
Gördüm yalan quduzmuş,
Gördüm, həqiqətlərim müftədən də ucuzmuş.
Susdum... Boğdum içimdə vicdanımın səsinə
Gözlərimi qapadım mən görmək istəmədim
Yalan kəfənliliyinə haqqın bükülməsini.
Susdum... Gördüm, indi də "niyə susursan" - deyə
Başladılar gileyə.
Yağdı mənim başıma indi də başqa töhmət.
Danışmağım qəbahət,
Susmağım da qəbahət?

Daha ürəyimdəki üsyanı susdurmuşam.
İndi mən vicdanımla həyatın arasında
Məlul-müşkül durmuşam.
Çəkilmişəm qınıma
Qardaş, məni qınama!
Bu həyat yalan qusur, vicdanımsa həqiqət.
Amma mən neyləyim ki,
Danışmağım qəbahət, susmağım da qəbahət!
İndi düzü budur ki, qorxuram, qorxuram mən
Yalan desəm Tanrıdan, doğru desəm bəndədən.

22 Noyabr, 1993.

QALX AYAĞA

Vətən oğlu, maya tutmuş sənin qanın
Bu torpaqdan, bu Vətəndən.
Qalx ayağa,
İmdad umur Vətən səndən.
Sinəmlə od-alovu biz yarmasaq
İtirilmiş torpaqları qaytarmasaq
Vətən bizi bağışlamaz.
Torpaq bizi bağışlamaz.

Sinəmizi dağ-dağ edən kinimizdən
Yadelliyə pay verməsək
Biz barıta döndərməsək
Dağlar boyda dərdimizi
Nəvənin, Üzeyrin ölməz ruhu
Danlar bizi!

Biz çoxunun gözlərinə
Tarix boyu ox olmuşuq.
Kişi kimi yaşamağı bacarmasaq
Kölə kimi yaşamağa haqqımız yox!

Düşdüyümüz müsibətə,
Bu əzaba, bu zillətə
Yoxsa kərik, yoxsa kərik?
Bu torpağın qabağında
Biz hələlik günahkarıq.
Bu günahla bağışlamaz Vətən bizi.
Gülləliyək
Bu milləti xəcil edən səbrimizi.

Qalx ayağa!
Öz haqqındır zəfər sənin.
Carçısı ol qələbənin!
Qaldır döyüş dostlarını "Vur!" - səsinə.
Qalx ayağa,

Diz qatlamaq yaraşarmı
 Bilgə xanın nəvəsinə?
 Sən geriye adladığıca
 Düşməninin qabağında
 Dizlərinə qatladıqca
 Kiçilirsən,
 o, böyüyür,
 qalx ayağa!
 Ayağını üreklə vur bu torpağa.
 Sən qalxdıqca böyüyəcək,
 Düşməninə kiçiləcək.
 Düşməni dönüb indi səni
 qabağında dağ biləcək.
 Tülkülərin qabağından qaçmağını
 Axı sənə bağışlamaz qurd babamız.
 Qalx ayağa!
 Xankəndinə çatmalıdır
 Bizim zəfər arabamız.
 Vətən oğlu,
 Maya tutmuş sənin qanın
 Bu torpaqdan, Bu Vətəndən.
 Qalx ayağa,
 İmdad umur Vətən səndən

27 Noyabr, 1993.

MÜXALİF

Düşməni pəncəsində qəhr olur Vətən
 Biri də qışqırır: "Müxalifəm mən".
 Kimə müxalifsən, ay Vətən oğlu,
 Bu Vətən həm sənin, həm də mənimdir.
 Ana yurduca göz dikən yağ,
 Məgər təkəcə mənim öz düşmənimdir?

Bizdən çarəsini umurkən Vətən,
 Kimə müxalifsən, nəyə müxalif?
 Bu gün yumruq kimi birləşməliyəm
 Mən sənə, sən mənə, o, başqasına
 Niyə olmalıyıq, niyə müxalif?

Axı, təklənmişik biz dörd cəhətdə,
 Düşməni kül edən od mənə dostdur.
 Torpağı qəsb olan bir məmləkətdə
 Dövlətə müxalif, düşməne dostdur.

Mənə düşmənsənsə bu su, bu iqlim,
 Bu torpaq, bu Vətən, sənin düşməni!
 Mənə düşmənsənsə, ey müxalifim,
 Mənə düşməni olan dostundur sənin

Bu gün bu kürsüdə əgər mənəmsə,
 Sabah, ya biri gün ye'qin ki, sənəmsən.
 Bu gün sənin üçün mən düşmənməmsə,
 Torpağı kürsüyə qurban verənsən.

Vəzifə naminə satıldı torpaq,
 Deyək ki, yetişdin arzuna sən də.
 Çatdın iqtidara... Bu maşın, bu bağ,
 Bununla bitəcək mübarizən də?

Kürsübazlar ilə doldu sol-sağın.
Dünən müxalifdin, hakimsən bu gün.
Torpaq satılıbsa hansı torpağın
Üstündə duracaq vəzifə kürsün?

İyun, 1993.

"GƏLDİ BİC ƏYYAMI..."

*Gəldi bic əyyamı, namərd dünyası...
El şerindən*

Allahın qəribə iştəkləri var,
Çəkənə zülmü də, vallah, bol verər.
Həya sahibini o, utandırar,
Amma həyasızda uzun dil verər.

Taniya bilmirəm köhnə dünyanı,
Qütblər dəyişmiş, solum, sağ olmuş.
Günortaya düşüb xoruzun banı,—
Nizamlar, ölçülər baş-ayaq olmuş.

Dəyişib öz köhnə yolunu dünya,
Atəşə su deyir, gülə kol deyir.
Evimi qəsb edib oğru,
bu dünya.
Tutulan oğruya sübut istəyir.

Bu "haqq divanı"nda su odla birkən;
Gör oğru yanında doğru nə çəkmiş.
Zor haqqın belinə minib çapırkən,
Görünən günəşə, axan sel-suya,
Alışan oda da sübut gerekmiş.

Özgənin evinə "mənimdir" - demək,
İndi göz göresi fərasət olmuş,
Bizim həqiqəti eşitmir fələk,
Erməni yalanı həqiqət olmuş.

Arxalı köpəklər qurd basan zaman,
Quzunun gümanı Allaha qalmış.

Oğrunun daş dələn qışqırığından
Biçərə doğrunun bağı yarılmış.

Gücün var - haqlısan! Gəl, döz bu dərdə,
Haqqın düzlüyünə zor gülür indi.
"Gəldi bic əyyamı..." məsafələr də
Çəki daşı ilə ölçülür indi.
Zorun qabağında hamı müntəzir, -
Haqq dilənçi kimi qapılar gəzir.

De, bizə nə verdi türkəsayılıq!
Əvvəl nə idikse, yenə oyuq biz.
Haqqa bel bağlamaq yetməzmi artıq!
Bunu birdəfəlik qanmalıyıq biz.

Haqsız döndərdi bu gün haqq bizi;
Zora nə qanun var, nə haqq, nə yasaq,
Vaxt öz qanımızda boğacaq bizi,
Bu "bic əyyamına" uyğunlaşmasaq.

8 noyabr, 1993

O, ÖZÜ GƏLMƏZ

Qələm yoldaşım N. Həsənzadəyə

Görüş yeri oldu beş ildən bəri,
Hüzn məclisləri, yas məclisləri.
Sevinc qaçaq düşüb ürəyimizdən,
Görən nə istəyir bu fəlek bizdən?

Qaldı boğçalarda toy libasları,
Qəmlə geyindirdik illərimizi.
Nə qədər yas olar? Şəhid yaslari,
Kədər heykəlinə döndərdi bizi.

Matəm evlərindən ayrılan zaman,
"Xeyirdə görüşək" - dedik hər dəfə.
Amma daş asılıb xeyrin qıçından,
Yasda görüşürük təzədən yenə...

Xeyiri gözlərik... Gözə qan düşər,
Dünya intizarla düzələn deyil.
Şəri gözləmirik... bacadan düşər,
Xeyri gözləməklə o, gələn deyil.
Xeyir hər qədərle qovuşa bilməz,
Xeyri gətirərlər, o, özü gəlməz.

İyul, 1993

DİDƏRGİN

Başına haranın külünü töksün
Sinəsi əzabdan dağ-dağ, didərgin.
Təzə Vətəninə qərrib, çəkingən
Köhnə Vətənindən qaçaq, didərgin.

Başının üstündə öz tavanı yox.
Yavanlıq bir yana, heç bir yavanı yox.
Bu günə, sabaha bir gümanı yox,
Ay özü-özündən uzaq didərgin.

Əsdi, hardan əsdi bu səmum yeli?
Əl başı kəsmədi, kəsdi baş, əli.
İsti yuvasından perik düşəli
Gah orda, gah burda qonaq, didərgin.

Hamının arzusu onunla birkən
Xeyirə dolanmır yenə bu örkən.
Özü bu dünyadan haqq istəyirkən,
Adını qoydular nahaq didərgin.

Könlündə köz tutub Vətən həsrəti,
Qurtarıb gileyi, sözü-söhbəti.
Öz acı taleyi, öz müsibəti,
Özünün başına qınaq didərgin.

Soyuq baxışlardan xoş xəbər umar,
Ağlamaz, göz yaşı ahından damar.
Ümitsiz sabaha o, ümid yamar,
Ümidi ömrünə yamaq, didərgin.

8 iyul, 1993
Şəki

İÇİMDƏN KEÇƏN YOL

Fikirlər, xəyallar başdan aşdılar,
Fikirlər, fikrimdə çarpazlaşdılar.
Bu onu doğradı, o bunu kəsdi
Biri digərinin yolunu kəsdi.
Yollar çulğalaşdı içimdə birdən
Bilmədim, hansıyla hara gedim mən?
Tutdu bu yolları gah qar, gah dolu,
Bir vaxt ayıldım ki, sağım, sol imiş.
Dünyanın ən uzun, ən çətin yolu
Mənim öz içimdən keçən yol imiş.

27 iyul, 1993

DÜNƏN - BU GÜN

Dünən əli üstə zavallı millət,
"Bəyləri" gətirdi hakimiyyətə.
"Bəylər" əllərinə düşüncə fürsət,
Arxa çevirdilər yazıq millətə.

Millətsə unudub dərdi-sərini,
Ümid gözü ilə baxdı bəylərə.
Onlarsa millətin ümidlərini
Mənsəbə çatınca vurdular yerə.
Mənsəb havasına havalandılar,
Gərçəyə tüpürüb haqqı dandılar.

İqtidar uğrunda döyüşən zaman
Xalqın dostu idi bu "qəhrəmanlar".
Arzuya çatınca dəyişdi iman
Xalqı fəlakətə apardı onlar.

Meydanda verilən vədlər, sözlər
Zibil qutusunda düşdü kürsüdə.
Hərənin yanında beş altı yavər,
Onlar yaşadılar can güdə-güdə.

Oldu üzürləri günahdan betər,
Taniya bilmədi millət onları.
O qədər qalxdılar, xırda gördülər,
Onları yuxarı qaldıranları.

Boynuma alım ki, öz günahımdan
İnandım onlara mən də bir zaman.
Pərdə arxasını görmək çox çətin!
Həm qanqal yetirir, həm gül bu torpaq.
Mən hardan biləydim, bu həriflərin
Məqsədi, amalı mənsəbmış ancaq.

Mənsəb qatarına çox tez mindilər,
Sürətə dözməyib gicəlləndilər.
Yanacaq çatmadı,
yoxuşda, dikdə
Təkərlər gərildi, qatar ləngidi.
O qədər qalxdılar,
o zirvəlikdə
Oksigen azaldı, nəfəs təngidi

Min yerə yozdular tək bir kəlməni,
Mətləbi unudub söz çürütdülər.
"Vətən" deyə-deyə yazıq Vətəni
Dollara çevirib, cibə dürdülər.

Qərribə aləmdir, doğan hər səhər
Yaddaş aynasından dünəni sildi.
Dünən azadlığı bayraq edənlər
Bu gün azadlığa qənim kəsildi.

Yenə ədaləti qədənə umduq
Döndü keçmişəmi yoxsa bu gərmiş?
Demə azadlığı millət üçün yox,
Bunlar özləriyçün tələb edirmiş.

Azadlıq verildi... işlər düzəldi.
Qol-qanad açmağa imkan tapdılar,
Talanın yamanca məqamı gəldi,
Zavallı milləti çalıb çapdılar.

Bəylər bu yerdə də yaman tələsdi,
Qaçqınlar çadırdə soyuqdan əsdi.
Bunlar bəyənməyib beş otaqlını,
On-on beş otaqlı mülkə köçdülər.
Bir yol demədilər bəs insaf hanı?

Mənsəbi ağilla deyil, dərdə bax
Ağılı mənsəblə ölçüb biçdilər.

Dağıdıb nizamı bəylər bir günə
Qumdan "dövlət" adlı dağ ucaltdılar.
Təzə düyün salıb köhnə düyünə
Kürsü kölgəsində rahat yatdılar.

Onlar parladılar bir gün içində,
Yası görmədilər toyun içində.
Onlar bilmədilər, bu qum dağının
Külək qalxan kimi dağılması var.
Onlar bilmədilər, bu parlamağın
Yanması, sonra da kül olması var.

19 iyul, 1993

ZÜLMƏT ƏRİYƏRSƏ

Natiqlər yarışır, bu da bir cıdır!
Yaman döyüş gedir söz cəhbəsində.
Anlaya bilmirəm, hansı haqlıdır
Hər biri haqlıdır öz cəhbəsində.

Hamısı danışır xalqın adından.
Heç biri dərini bilmir millətin.
Bu ona şər atır, o, buna böhtan
Haqq ilə haqsız ayırmaq çətin!

Gah ona güvənir, gah buna millət
Onlarsa özünə güvənir ancaq.
Dönür zavallıya, məcnuna millət
Bəs onun dərdinə hanı bir ortağ?

Danışır, boynunda qərəzdən çatı
Hər kəs öz qəsdini həqiqət sanır.
Qiyam baş tutarsa xalq hərəkatı,
Əgər baş tutmasa qiyam adlanır.

Kimdən xəbər ala q biz haqqı, kimdən?
O hansı güldür ki, bitir alaqsız?
Belə döyüşlərdə dövrü-qədimdən
Qalib haqlı çıxır, məğlubsa haqsız.

Haqqın arxasınca çox hönkürmüşük
Zor sürtük maçaqdır, haqsa utancaq.
Zor haqdan irəli keçər, görmüşük
Əvəz edə bilməz o, haqqı ancaq.

18 iyul, 1993.
Şəki.

SÖZ ALAĞI

Çəkdiyimiz bu dərdlər, müsibətlər, bəlalər
 Qəderin qəzasımı?
 Günahkar bəndələrə Allahın cəzasımı?
 Özümüz də bilmirik nədən nə istəyirik
 "Əgər belə olarsa elə olar" - deyirik.
 Ədalətin saplağı asılır bir" əgərdən".
 Sözlər düşüb kəsərdən, sözlər düşüb dəyərdən.
 Sözdən bina tikirik, daşı yox, kərpici yox,
 Prezident fərman verir, icrası yox, gücü yox.
 Boş-boş əmrlər ilə qaralanır kağızlar
 Qatıq kəsmir ağızlar.
 Şəhdli-şirəli sözlər maça kimi sürtülüb
 Hara gəldi dürtülüb.
 Söz itirib rəngini, çəkisini, tamını -
 Öz ilkin anlamını.
 Sifəti də bozlaşıb
 Yaman həyasızlaşıb.
 Sözlər elə dəyişib
 Dünən ağ bildiyimiz bir gün sonra ağ olmur.
 Elə üz göstərir ki, onu tanımaq olmur.
 Söz qiymətdən düşəli yaman artıb sellənib
 Sellənməyi bir yana, daş-kəsəklə lillənib.
 Kürsülərdə, efirdə, zəhərleyib havanı
 İndi meydan sulayır neçə söz pəhləvanı.
 Qanadlı nitqləri basıb sözün alağı
 Hünərin var seç görüm kəhər atdan ulağı.
 Əlindən iş gəlməyən
 Söz ilə asıb-kəsən quru bəyə bənzərik.
 Oxuduğu sözlərin mənasını bilməyən
 Müğənniyə bənzərik.
 Fələyin çarxı döndü,
 başqa donda göründü.
 Heç olmasa bir anlıq boylanmadıq çarxa da

Bizim arxamızdakı bizi qoydu arxada.
 Qabağa tələsmədik.
 Qalxan kimi qorunduq, qılınc kimi kəsmədik
 Bilmədik, haqq yolundan biz nə zaman sapındıq.
 Tapınmadıq məsləkə, nəfsimizə tapındıq.
 Bir yerdəki əməllər sözün yedəyindədir,
 O ölkədə bilinməz yaxşı nədir, pis nədir.
 Bir yerdəki susdurur, aqili yelbeyinlər
 Bir yerdəki körpələr, türfə qızlar, gəlinlər
 Düşmənin pəncəsində bu gün dustaq olubsa
 Dədəmizin torpağı dədəmizin quluna
 Əgər oylaq olubsa
 Vay bizim halımıza—
 Öləm amalımıza!

Bir yerdə ki, gah Əli, gah Vəli alqışlanır
 Düşməne tuşlanası od ağızlı silahlar
 Öz xalqına tuşlanır.
 Bir yerdə ki, namus, ar inzivaya çəkilib
 Bir yerdə ki, qaçqının payına göz dikilir,
 Bir yerdə ki, ürfanın cəhəldən fərqi yox,
 Bir yerdə ki, yalanın həqiqətdən fərqi yox.
 Bir yerdə ki, rüsvətdir ədalətin təməli
 Bir yerdə ki, şəhidlə fərarinin əməli
 Bir-birinə qarışmış.
 Bir yerdə ki, yasla toy, xeyirlə şər barışmış,
 Bir yerdə ki, kiməsə
 xəlvəti him-cim etmək
 Halalca torpağını düşməne təslim etmək
 Adıca bir işdisə
 Ölüm adıləşibse
 Matəm adıləşibse
 Dərd, qəm adıləşibse
 Bir yerdə ki, millətin haqqı hərərac malıdır,
 O ölkədə Vətən də, el də satılmalıdır.

Çörək bahalaşanda, qeyrət ucuzlaşarmış,
İnsan ürayilə yox, mədəsiylə yaşarmış.
Ət - qızıl qiymətinə, vicdan su qiymətinə
Yalan od qiymətinə, iman su qiymətinə
Satılırsa susmağı gəlin sayaq hünərdən.
Günəşi də gözləyək dünən batdığı yerdən.

9 iyun, 1993

AZADLIQ

Azadlıq, azadlıq! Ömrüm boyunca
Sənin acın oldum, möhtacın oldum.
Zaman dilimizi qıfıllayınca
Mən sənin daha çox leylacın oldum.

Fikirilər önünə atıldı daşlar,
Diri fikirlərə gor oldu başlar.
Amal önündəki qaya daşları
Nə götürə bildik, nə qıra bildik.
Amma ürekdəki çırpınışları
Sözler arasından sızdıra bildik.

O zaman yazmışdım: * "Azadlıq - səhər,
Bu səhər arzusu ölə bilərmə?
Məhkum xalqlar üçün azadlıq qədər
Böyük bir səadət ola bilərmə?

İdrak da boğulur, söz də, sənət də,
Ağıl kilidlənir dildə, dodaqda.
Azadlıq olmayan bir məmləkətdə
Nadan başda gəzər, aqıl ayaqda..."*

Azadlıq eşqilə qol-qola çatdıq,
Azadlıq naminə bayraq ucaltdıq.
Səpdik qanımızı qədəmlərinə,
Baha başa gəldin bizə sən, baha.
Azadlıq! Nəhayət, qovuşduq sənə,
Amma deyəmmədik: "Şükür Allaha!"

Elə bilirdik ki, azadlıq-ışılq!
Yalnız o qovacaq yurddan zülməti.

* 1966-cı ildə yazdığım "Təzadlar" poeması nəzərdə tutulur - B. V.

Aldıq azadlığı! Bəs bu azadlıq
Niyə gətirmədi o səadəti?

Həyat da, zillət də həməndir bu gün,
Verilən vədələr tez unuduldu.
Azadlığın özü, vallah, bizimçün
İndi başqa cürə məhkumluq oldu.

Təzə kol-kos bitib yollarımızda,
Nə solumuz bəlli, nə də sağımız.
Elə bir gündəyik, qollarımızda
Qandala çevrilib azadlığımız.

Mahnı o mahnıdır, dəyişmiş avaz,
Yenə köhnə hamam, yenə köhnə tas!
Nadan başda gəzir, aqıl ayaqda,
Bülbül qəfəsdədir, qarğa budaqda.

Azadlıq -- şərəfdir hər bir millətə,
Çörək əvəzinə yeyilmir ancaq.
Azadlıq -- qanaddır eşqə, niyyətə,
O ki paltar kimi geyilmir ancaq.

Vicdanlar yuxuda, ürəklər bumbuz,
Dəhşətdir, bu dərdi hamı bilirsə,
Gör biz nə gündəyik, Vətən borcumuz
Rüşvətlə, minnətlə ödənilirsə...

Bu gün heç... sabaha ümid də yoxsa,
Olarını bir qırıq könül şadlığı?
Daha deməyə də söz qalmayıbsa,
Axı, kimə gerek söz azadlığı?

Mayakın, siqnalın faydası olmaz -
Kükrəyən dənizdə gəmi batırsa.

Süvari neyləsin, yol uzun, vaxt az,
Kəhər at bildiyi əgər qatırsa...
Vəzifə eşqinə, mənəbə eşqinə
Qardaş qardaşına güllə atırsa,
Mənəbli mənəbin kölgəliyində
Düşməni unudub rahat yatırsa,
Vətən övladları biri-birinə
Efirdə, qəzetdə böhtan atırsa,
Düşmən əsgərinə, yad əsgərinə
Halal torpağını əgər satırsa,
Bele azadlığı istəmirəm mən,
Bele azadlığı istəməz Vətən!

11 iyun, 1993

ƏVƏZ EDƏ BİLMƏZ

Natiqlər yarışır, bu da bir cıdır,
Yaman döyüş gedir söz cəbhəsində.
Anlaya bilmirəm hansı haqlıdır,
Hər biri haqlıdır öz cəbhəsində.

Hamısı danışır xalqın adından,
Heç biri dərini bilmir millətin.
Bu ona şər atır, o buna böhtan,
Haqq ilə haqsız ayırmaq çətin!

Gah ona güvənib, gah buna millət,
Onlarsa özünə güvənir ancaq.
Dönür zavallıya, məcnuna millət,
Bəs onun dərini hani bir ortağ?

Danışır, boynunda qərəzdən çatı,
Hər kəs öz qəsdini həqiqət sanır.
Qiyam baş tutarsa, xalq hərəkəti,
Əgər baş tutmasa, qiyam adlanır.

Kimdən xəbər alağ biz haqqı, kimdən?
O hansı güldür ki, bitir alaqsız?
Belə döyüşlərdə dövrü-qədimdən
Qalib haqlı çıxır, məğlubsə haqsız.

Deyən yox, yayını gizlədəcəydin,
Bəs niyə, bəs hara atırsan oxu?
Zülmət əriyərsə, görünər yaqın
Kimin arxasında kimin durduğu.

Haqqın arxasınca çox hönkürmüşük,
Zor sürtük maqadır, haqsa utancaq.
Zor haqdan irəli keçər, görmüşük
Əvəz edə bilməz o, haqqı ancaq.

18 iyul, 1993.
Şəki

QEYRƏT AŞISI

Balıqdan sürüşkən, ey qazdan ayıq,
Qərəzdir gülüşün, qaradır ağır.
...Nəfəsinin quluna çevrilən yazıq,
Döner dəllalına ana torpağın.

Xəyanət əlilə sən çatdın artıq
O uca kürsüyə... Bu idi arzun!
Amma unutma ki, bu rüsvayçılıq
Ömürdən uzundur, ömürdən uzun.
Tutduğun kürsünü qazancmı bildin?
Kürsün böyüdükcə özün kiçildin.

Ey alver ustası, üç il, ya beş il
Sanma ki, həmişə haqq olacaqsan.
Geci var, tezi var,
boğazdan deyil,
Sən öz tamahından asılacaqsan.
Nəfsə qulluq edən ruhu nə bilsin,
Nəfsini oldür ki, ruhun dirilsin.

Əcdaddan baş alan xeyir-şərimiz
Nəsildən-nəsilə daşınsın gerek.
Hələ beşikdəyənkən

körpələrimiz
Tamah aşısıyla deyil, amandır,
Qeyrət aşısıyla aşınsın gerek.

Fevral, 1993

MƏN ALDANMAQ İSTƏYİRƏM

Ümidimin çırağına
Bir qətrə yağ istəyirəm.
Ağlar qalan diləyimə
Adaxlanmaq istəyirəm.

Zaman çoxu az elədi.
Bizi dayaqsız elədi.
Haqq - məni haqsız elədi.
Haqqı danmaq istəyirəm.

Açar gəzdim düyünümə
Qıfıllar çıxdı önümə.
Sabah üçün bu günümə
Dayaqlanmaq istəyirəm.

Gül kol imiş, sol sağ imiş
Haqq - gerçəyi danmaq imiş.
Xoşbəxtlik aldanmaq imiş
Mən aldanmaq istəyirəm.

12 avqust, 1994.

OXUMA, BÜLBÜL

Bu bahar oxuma, bülbül, sən Allah.
Zülmətdir,
Yoluna şam tutanın yox.
Şuşan ağlar qaldı, köçdü el oba
Şirin cəhcəhinə dəm tutanın yox.
Sən Cıdır düzündə cəh-cəh vuranda
Qədir hay verərdi sənə bir anda.
İndi bu dağlardan didərgin olduq.
İndi bu dağların Qədirləri yox.
Elsiz dağ da susar, bulaq da dinməz,
Qədirsiz Şuşada qədrin bilinməz,

Bu bahar oxuma, bülbül, sən Allah.
Daşaltı çayının kəsilib səsi,
Bizsiz o kükrəməz, o, coşa bilməz.
Vallah, inanmıram, bülbül nəğməsi,
Hayastan dilinə uyuşa bilməz.
Oxuma, oxuma, bülbül, sən Allah.

Açma xarıbülül, açma sən bu il,
Görürsən bu bahar bizimçün deyil.
Axı Əhmədlərin, Məhəmmədlərin
Qanıyla sulanmış çiçəklər bu il.
Ötdü günlərimiz ahlı, amanlı,
Sənin hikmətini o əliqanlı,
Çöllərin gədəsi anlaya bilməz
O yerlər bizimçün darıxmırmı bəs?

Bizsiz Şuşamızda nələr baş verir?
Allah bizə ümid, ona aş verir.
Çiçək kimi zərif, su kimi şaqraq,
Muğam ikmi kövrək, anam Qarabağ,
Nəğməli qəlbinlə söyle, sən bu gün

Cəllad tapdağına bəs necə dözdün?
Qoy bəhər verməsin bu il bu torpaq,
Düşməni məzarına o dönsün ancaq!

Bizim oylağımız o qəlbi dağlar,
Muğam pıçıldayan ayna bulaqlar
Daşaltı çayının daş dələn səsi,
Şuşa qalasının "Ərim gəldi"si,
Dərin dərələrin daşğın selləri,
Nəvəvan şərinin "qərənfilləri",
Sarı qayadaki bülbül nəvəsi,
Nəvvabın, Xudunun yurdu-yuvası,
Nal tökən dağların dar keçidləri,
Şuşanın kaşından göy məscidləri,
Yarış meydanları cıdır düzləri,
Ulu Pənah xanın ayaq izləri
Görən bizim üçün darıxmırmı bəs?
Boz qarğa bülbülə tay ola bilməz

Yaxşı ki, ayağı yoxdur onların,
Onlar da bizimtək yoxsa qaçardı.
Onda bu gün kimi gələcəkdə də
Zülmə haqsızlığa haqq əl açardı,
Bu ilki bahardan bizə nə?

Vallah,
Gəlsə də bu bahar bizimçün deyil.
Oxuma, oxuma, bülbül, sən Allah,
Açma, xarıbülül, açma sən bu il.

May, 1994.

YALANDAN ÖZGƏ

Gülüşün yalandır, baxışın yalan,
Sənin bu dünyada hər işin yalan.
Böhtan-sığnağındır, şübhə-pənahın,
Gerçək-hədəfindir, zülm-silahın.

Sən zora güvəndin, zora sərəsər,
Özünə doğmasan, hamıya özgə.
Nəyin arxasında gizləne bilər
Zülm bu dünyada yalandan özgə?

29 may, 1994.

GÖZƏL ƏSARƏT

Yalan meydan sulayırkən
Mən bütövün kəsiriyəm.
Qolu bağlı həqiqətin -
Bu əsirin əsiriyəm.

Əldən getdi azadlığım
Yalanlara mən dözəli.
Həqiqətə əsir olmaq-
Əsarətin ən gözəli!

29 iyun, 1994

ƏGƏR GÜCÜN VARSA...

Bu günü bilməkçün boylan keçmişə,
Keçmiş sabaha da çıraq yandırır.
Tarix qalıbları deyil,
həmişə
Yalnız məğlubları günahlandırır.

"Haqqın min üzü var" - demiş dədələr,
Haqsızın özündə haqq çox əyilmiş.
"Haqlıyıq, deməli bizimidir zəfər"-
Bu kəlam bu günün sözü deyilmiş.

İşləmir "həqiqət", "Ədalət" sözü,
Kaftar siyasətin söz qumarında.
Düzgün oyunçunun bağlanır gözü,
Udur rəqibini cığal, bir anda .

Əgər gücün varsa, atıl meydana,
Asılı olacaq zaman da səndən.
Əgər gücün yoxsa, çəkil bir yana,
Ədalət sözünü sil hafizəndən.

Əgər gücün varsa, qorxma heç nədən,
Göydə günəşi də dana bilərsən.
Əgər gücün yoxsa, qorx bir fitnədən,
Buzun içində də yana bilərsən.

Əgər gücün varsa, işğal etdiyin
Özgə torpağında sən yenə haqsan.
Əgər gücün yoxsa, nə danış, nə din,
Sən öz torpağında, vallah, qonaqsan.

Əgər gücün varsa, haq da sənindir.
Əyrilər dostundur, düz düşməndir.

Əgər bu gerçəyi hamı bilirsə,
Kimsədən ummayaq gəlin, haqqı biz.
Güclü haqsız haqqa qalib gəlsə,
Güclü olmamağa yoxdur haqqımız.

Düşmənin qüdrəti hiyləsindədir.
Hiyləni yarmağa bəs ələc nədir?
Təslimmi? Barışmı?
- Yox!
- Bəs onda nə?
Yoxsa, boyun əyək qansız düşməne ?

İndi kor tale də bizdən yan keçir ,
Döyüş də qorxulu, sülh də qorxulu.
Amma bir gerçək var :səngərdən keçir
Masa arxasına keçməyin yolu.
Səngərdə düşməne dərs vermədikcə ,
Ona gücümüzü göstərmədikcə
O bizə hakimdir, biz onun qulu!

Atdığın güllələr verib səs-səsə,
Düşmənin yolunu əgər kəsməsə,
Masa arxasında dediyin min söz
Onun bir sözünü, vallah, kəsəmməz.

Əgər bu gerçəyi hamı bilirsə ,
Kimsədən ummayag gəlin, haqqı biz .
Güclü haqsız haqqa qalib gəlsə ,
Güclü olmamağa yoxdur haqqımız.

27-28 iyun,1994.

Şəki.

KÖHNƏ MƏRƏZ

Mən sənə yad oldum, sən mənə düşməni,
Vətənin dərdinə olmadiq ortaqlar.
Nifrəti düşməne çevirməliyəni
Biri-birimizi çevirdik ancaqlar.

Baha başa gəldi bu nifrət bizə,
Niyyə tutmur bizi şəhidin qanı?
Qarabağ torpağı bir-birimizə
Həsədin, nifrətin oldu qurbanı.

Heyf! Dağlarda verdik göz dağı.
Bu dağı düşməne çəkdirməliydik.
Qoruya bilməyib ana torpağı,
Uca dağlarında başını əydik.

Düşməni pəncəsində inləyir torpaq.
Onun xilasını umduq özgedən.
Bir qarış yer üstə oldürür ancaqlar
Qardaş-ardaşını bilmirəm nədən?
Düşmənin zülmünə dözen "ərlərik",
Doğmaca qardaşa zülm edənlik.

Biri-birimizə uyuşan deyil,
Biri-birimizə tərs düşməni olduq .
Biz vətən uğrunda döyüşən deyil,
Vəzifə uğrunda döyüşən olduq.
Biri-birimizi endirib heçə ,
Biz gələ bilmədik ortaqlar məxrəcə .

Böyüyə bilmirik kindən, qərəzdən,
Bizim ən qorxulu mərzimiz bu .
Həməni bu dəhşətli dərdəni, mərzəni
Millet əzab çəkir əsrlər boyu.

İbrət dərslərindən qoca tarixin
Niyə öyrənmirik, niyə, bilmirəm.
Sualın cavabı çətin - çətin,
Elə dərdlər var ki, deyə bilmirəm.

Mən sənə yad oldum, sən mənə düşmən,
Vətənin dərdinə olmadıq ortağ.
Nifrəti düşməne çevirməliyəm,
Biri-birimizə çevirdik ancaq.

İyul, 1994.
Şəki.

YURD YAD ƏLİNDƏ

Hər gün neçə şəhid dəfn edirik biz,
Ağacı torpağa basdıran kimi.
Üzlərdə qəzəbdən nə kölgə, nə iz,
Dəfn mərasimi ötür an kimi.

Niye bu mərasim sarsıtmır bizi?
Necə gəlib çatdıq bu "məqama" biz?
Bu ki, faciədir... faciəmizi
Niye çevirmirik intiqama biz?

Qəzəb zirvəsindən endik biz bu gün,
Yoxuşlar çevrilib enişə döndü.
Şəhid dəfn etmək yoxsa bizimçün
Adıca qaydaya, verdişə döndü?

Məzarın başında qanadlı sözlər,
Qanadlı cümlələr baş alıb gedir.
İntiqam hissimiz varsa bir qədər,
Oda bu sözlərlə boşalıb gedir:

"Ədalət bizdədir... bizimdir zəfər,
Daim güvənmişik biz həqiqətə.
Vətənin yolunda ölən şəhidlər
Ölmür, qovuşurlar əbədiyyətə".

Çox gözəl sözlərdir, hikmətli, kövrək.
Amma çox uyuruq sözə, "hikmətə".
Yoxmu mərasimdə bəs bu şəhid tək
Qovuşmaq istəyən əbədiyyətə?

Buyursun bir nəfər irəli gəlsin.
Bu şəhid oğlana varmı bir əvəz?

MƏN TÜRKƏM

Sən bizi aldatdın illərdən bəri,
Mən çərxi-fələkdən dərs götürmüşəm.
Özgə anasından süd əmənləri,
Özgə qulluğunda duran görmüşəm.

Bəsdir dözdüyümüz ölümdən betər,
Köhnə bazardakı o köhnə nırxa.
Milləti yüz yerə caladın, yetər,
Yüz arxın suyunu qatma bir arxa.

Əslimi, nəslimi tanıyıram mən,
Qarışıq deyiləm, özümdən hürkəm.
Sən kimsən, sən nəsən, özün bilərsən,
Mən ilk qaynağımdan türk oğlu türkəm!

Sübutdur, dəlildir ağlın qibləsi,
Dəyişə bilərsən adımları ancaq.
Canım çıxanadək qəlbimin səsi,
"Türkəm" - gerçəyini pıçıldayacaq.

15 noyabr, 1995.

GÜNAHDAN GÜNAHDIR

Üç rəngim, ulduzum, bir də hilalım, –
Mənim öz bayrağım, doğmam, halalım.
Oraqlı-çəkikli o al bayrağın
Bizə gətirdiyi – köləlik, qəraz.
O haram bayraqdan halal bayrağın
Fərqi bilməyən qədrini bilməz.
Halal bayraq altı köhnə gədalar

İndi bu Vətəni satır dollara.
Axı, qərazın da bir hüdudu var,
Vətən satmaq hara, bu bayraq hara?
Yaxşı tanıyıram başsız başları –
Vətəndə vətənsiz vətəndaşları.
Onlar vərdis edib gəlmə bayrağa...
O bayraq altında Vətən satmağa.

Onlar bilmədilər, niyyət o niyyət,
Halal bayrağımız o bayraq deyil.
Onlar bilmədilər, millət o millət,
Vətən o vətəndir, çağ o çağ deyil.
Onlar seçəmmədi qaradan ağı –
Gəlmə bayraq ilə doğma bayrağı.

Onlar bilmədilər, gəlməyə hörmət,
Doğmaya həmişə xəyanət olur.
Gəlmə bayraqlara nifrət, xəyanət,
Doğmaca bayrağa sədaqət olur.

Onlarsa öyrəşib gəlmə bayrağa,
O bayraq altında millət satmağa.
Bu halal bayrağın altında ancaq
Günahdan günahdır Vətəni satmaq!

24 iyun, 1995.

İÇDİM, AĞLADIM

Qardaşım Nurəddinə.

Kaş içə biləydim,
gündə yüz kərə
Həsəd aparıram mən içənlərə.
İçir, bu dünyanı baş-ayaq görür.
İçir, ağı qara, solu sağ görür.
Tərsinə dönəndə düzəlir dünya
Adama necə də xoş gəlir dünya.

İçə bilməsəm də, içirin mənə
Dərddən azad olum bəri birçə gün.
Yurdun özü boyda ağır dərini
Qovub ürəyimdən çıxarmaq üçün.

Siz Allah, o qədər içirin mənə
Bunca haqsızlığı ədalət bilim.
Unudub nədanın qəsd-qərəzini,
Yurda xəyanəti sədaqət bilim.

O qədər içim ki, yenə, mən yenə
Xalqımı hər şeyə müqtədir sayım.
Vətən övladının kürsü naminə
Vətən satdığına mən inanmayım.

Siz Allah o qədər içirin mənə
Zənn edim qayıdıb anam - Qarabağ.
Millətin düşdüyü bu faciəni
Unutmaq, unutmaq istəməm ancaq.

Bizim arzumuzca əssin bu rüzgar
Millət öz adıyla yenə öyünsün.
İmişli düzündə bitən çadırlar
Mənim gözlərimdə saraya dönsün.

O qədər içim ki, bu miskin həyat
Bir an gözlərimdə dönsün gülşənə.
Yoxsa məşəqqətə dönür hər saat
Bu zalım dünyada yaşamaq mənə.

Siz Allah, doyuncu içirin mənə
Dünyadan kamımı götürüm yenə.
Bir vaxt qulum olan alçaq düşməni
Qarşımda əyilmiş qul görüm yenə.

Dönsün həqiqətə ehtimal, güman
Yer ilə səmanı qarışıq salım.
Zülmətə nur saçan xəyallarımdan
Vətən torpağına bir işiq salım.

"Özümü bir anlıq unudum" - deyə
Mən bu gün möhtacam bu təskinliyə.
Özümü aldatmaq istəmişəm ki,
Asudə buraxsın dərd bir az mənə.
O qədər qəm içib dərd yemişəm ki,
Bu adi içkilər avutmaz mənə.

İçdim, keflənmədim,
içdim, ağladım.
Dönüb qəm selinə
axdım, çağladım.

15 iyun, 1995.

Şəki

AD GÜNÜN MÜBARƏK

Yatır içimizdə kölə xisləti,
Azalmır, çoxalır hər il gədalar.
Satin məmləkəti, satın milləti,
Ey alim rütbəli cahil gədalar.

İqlimdən iqlimə qol-budaq atmış
Millətin adı yox, amma özü var.
Tarixlər içində tarix yaratmış
Qədim bir millətə ad axtarırlar.

Millətlər içində bu gen dünyada
Adımız yoxdursa öz yerimiz yox.
Ya göyden düşmüşük biz dünən... ya da
Bicik, dədəmizdən xəbərimiz yox.

Qar-qar qarıldaşır qara qarğalar,
Qar üstə ağ qarğa görünə bilmir.
Əyrinin qılıncı, düzün haqqı var,
Amma düz, əyridən bu gün seçilmir.

Məqsədin, qərəzin dəyirmənində
Gör necə üyünür saxta söz dəni.
Bol, ucuz sözlərlə onlar bu anda
Müftəyə alırlar baha rütbəni.

Yerdənmi çıxmışam mən belə soysuz,
Özgeyəm özümə, doğmayam yada.
Gördük, sözdən ucuz, namusdan ucuz,
Rütbədən baha şey yoxmuş dünyada.

Mən indi bildim ki, ən ucuz matah
Vətənmiş, millətmiş, ana diliymiş.

Cinsi qarışqalar, qanı pozuqlar
Demə, bu millətin öz vekiliymiş.

Yetişsin millətə xoş xəbər bu gün,
Bu xəbər yayılsın bütün aləmə.
Millətə ad qoydu "alimlər" bu gün,
Millət öz adını bilmirmiş demə.

Allah, sən doğruya düz yol göstərib,
Əyrini yaratdın cah-cəlalında.
Niyə rəzalətə qol-qanad verib,
Qoydun fəziləti qapı dalında?

Füzuli türkdürsə, onda mən nəyəm?
Kimin varisiyəm, kimin nəsliyəm?
Vaxtın hökmünə bax! "Mən türkəm"—deyən
Öz ulu babama demə yadam mən.

Ulular! Dandılar mənliyimizi,
İndi qara yaxır qulaqlar gözə.
Biz sizdən deyilik, əfv edin bizi,
Biz sizdən olsaydıq bənzərdik sizə.

Öz halal adına rəhmət, a millət,
Dağıldı başından duman, çen bu gün.
Ad günün mübarək! Millət, a millət,
Bəs niyə sevinib gülmürsən bu gün?

Qulluq yarışının tozanağında
Göründü bu qəsdin əsl niyyəti.
Qocaman millətə kamil çağında
Bu gün ad qoydular... Qaldı sünnəti.

10 noyabr, 1995.

YEVTUŞENKOYA MƏKTUB

Quzeyə, güneyə əl qoyan ölkən -
Bir yanı batıdır, bir yanı doğu,
Xalqların qanına susayan ölkən
Sənə orden verdi: "Xalqlar dostluğu"!

Sən bir dostluğa bax, qardaşlığa bax!
Astar üzə dönüb, üz olub astar.
Gözə kül üfürüb söz ilə ancaq
Bizə dost adıyla düşmən oldular.

Əhsən mərdliyinə, dəyanətinə!
Geriye qaytardın sən bu ordeni.
- Cüt başlı qartalın cinayətinə
Şərik etməyin - dedin - siz mənə.

Belədir, qardaşım, görürük bu gün
Zülmün haqq üstündə son divanını.
Xalqlar dostluğunu bayraq eyləyən
Bir ölkə çəçenin tökül qanını .

Şair - susdurulan gerçəyin dili,
Şair - ədalətin, haqqın vəkili.
Şair - haqq yolunda keçər canından,
Keçməz öz eşqindən, öz vicdanından.

Dedilər: Dağılır məmləkətimiz
Qanunun naminə qan tökürük biz.
Qanun müqəddəssə bəs vicdan hanı?
Qanunun üzünə boya çəkilməz .
Dağılan şəhəri, tökülən qanı
Dünyada bir qanun doğrulda bilməz.

Dedin: - Dostluq hara, qan tökmək hara?
Dostluq! Ürəyində yaşatdın onu.
Dostluq ordenindən keçib,
xalqlara
Sən sübut elədin dost olduğunu.

Həqiqət önündə təsliməm - dedin,
Qoydun öz yerinə xeyiri, şəri.
Yurdun xeyirinə haqdan keçmədin
Aşdın, vurub keçdin milli sədləri,

Sən haqqa güvənib, zora tüpürdün.
Öz milli hissindən ucada durdun.

Bu gün qınayanlar tapılar səni,
Tarix haqq verəcək sənə son anda.
Sən öz xalqının da səadətinə,
Gordün məhkumların istiqlalında.

İşğalçı orduyla Puşkin öyündü,
Bu qanlı vəhşətə sənə utandın.
Sənin qabağında şagirdə döndü
"Qafqaz, əy başını " - deyən ustadın.

Hökmdar zamandır... onun dünyada
Hər şeyi tərsinə devirməsi var.
Dünənki şagirdi bu gün ustada,
Ustadı şagirdə çevirməsi var .

7 yanvar, 1995.

İKİBAŞLI QARTAL

Ey ikibaşlı qartal,
Üç yüz ildir dad çəkir dünya sənin əlindən .
Düşən qurtara bilmir o qanlı çəngəlindən,
Sən ağ oldun Allahə.
Bizim nağıllardakı yeddibaşlı əjdaha
İkibaşlı qartalın doğmaca əcdadıymış -
Zülmün başqa adıymış.

Mən dünyanın malına könlü tox, gözü toxam.
Bir baş ilə düşünən adicə bir məxluqam,
Sən ikibaşlı qartal!
Gah ondan, gah da bundan torpaq qoparmaq üçün
Daim təlaşlı qartal!
Kiçik, məzlum xalqların ətəyinə qoz töküb
Başını yarmaq üçün
Caynağı daşlı qartal!
Torpaq hərisliyinə satdın namus, arını,
İki qitə üstünə gərdin qanadlarını.
Yenə gözün doymadı,
Sənin bu acgözlüyün dünyanı dinc qoymadı...

Durdun sən tarix boyu millətlərin qəsdinə.
Saldın məmləkətləri bir-birinin üstünə.
Çıraqları keçirib, sinələri dağladın.
Sən elə düşünmə ki,
Özgələri tapdayıb, özünə gün ağladın.
Qəsbkar vərdişinlə sənə elə gəldi ki,
Böyüyüb ucalmısan.
Əslində öz xalqını bizlərdən də beşbətər
Rəzil günə salmısan.
Sən bilmədin, qalxmağın sabah da enməsi var.
Zor bacadan girəndə haqq da qapıdan çıxar.
Sən "dostluq" deyə-deyə xalqlara düşmənlər oldun.

"Azadlıq deyə-deyə azadlıq göylərində
Duman oldun, çən oldun.

İçin qara, çölün ağ, başdan başa boyasan,
İftirasan, rıyasən.
O biri dünyada da hələ gözün var sənin.
İki qanad, iki baş, iki uzun var sənin.
Həm Qərbə, həm də Şərqə gərüb qanadlarını
Bəsdir kölgə saldığın,
Baxıb iki tərəfə həmişə çaş qaldığın.
Sən həm dünən, həm bu gün
İki başla düşündün.
Kəsilsəydi bir başın, qan içməkdən doyardın.
Sən də bu aləm kimi,
Bir baş ilə düşünüb dünyanı dinc qoyardın.

5 yanvar, 1995.

HAQQ - ZÜLM

Haqqın kölgəsində
Ömür sürən olmayıb.
Haqqın dəyirmanında
Zülmün üyündüyünü
Hələ görən olmayıb.

Haqdan da, zülmədən də
Yenə zülüm doğulur.
Həm haqqın, həm də zülmün
Təzə dəyirmanında
Üyüdülən haqq olur.

25 iyun, 1995.

YOL AZMIŞAM MƏN

Taniya bilmirəm köhnə dünyanı
hDədələr yaşayan o dünya hanı?
Tələşə vermişəm mən öz erkimi
Anlaya bilmirəm təzə dünyanı.
Zaman elə dönüb, güzgülər kimi
Tərsinə göstərir bizə dünyanı.

Hər şey elə bil ki, bitir tərsinə
Sular da tərsinə dövr edir indi.
Dərdi göynədərdi bir vaxt insanı
İnsan öz dərdini göynədir indi.

Qanmaz qanmamaqda, qananlar yatır,
Təpələr qabarıb dağla tən olmuş.
İndi Keçəl Həmzə iş başındadır,
Koroğlu Həmzəyə cangüdən olmuş.

İndi başda bitir ağacın kökü,
Soyuq, daş əridir, isti dondurur.
Milçəyin belində dünyanın yükü,
Hörümçək bal verir, arı tor qurur.

Qarışıq salmışıq əyrini düzlə,
Ayra bilmirik ipəyi bezdən.
Sülhə can qırıq düşmənimizlə,
Düşünən axtarıq öz içimizdən.

Nə yaman dəyişdi bu köhnə dünya
Qatıq qara olub, indi ağ olmur.
Durub öz-özünün qəsdinə dünya.
Elə dəyişib ki, tanımaq olmur.

"Kommunist" küçəsi "İstiqlal" oldu
Biz elə bildik ki, sular duruldu.
Amma bilmədik ki, həməən çağdayıq
Kommunist ruhuyla yaşamaqdayıq.

Biz "yoldaş" deyərdik bir-birimizə
İndi bu köhnə söz yaramır bizə.
Söz başqa rəng aldı bu çəkhaçəkdə
Düşündük zamanla həmtay, həmyaşıq.
İndi "bəy" desək də, "cənab" desək də
Həməən "tovarişik", həməən "yoldaş"ıq".

O köhnə nadanlıq yenə dəb olmuş
Amma maskasını dəyişir nadan.
Ucalıq taxtından mərdlik qovulmuş
Yenə ucalmırıq biz alçalmadan.

Nə qədər çox imiş buqələmunlar
Üzünə üz taxmış ucalmaq üçün.
Dünən bu Vətənə düşmən olanlar
"Vətən aşığı"nə çevrilmiş bu gün.

Köhnə çirkabını duru yerindən
Bu günün adıyla o, satır bizə.
Vətənsəverliyin daş səngərindən
Vətən düşmənləri top atır bizə.

Amal da, məslək də dəyişir tez-tez
Əməl yox, küyümüz, harayımız var.
Yalan kərpicindən yönsüz, qibləsiz
"Həqiqət" adında sarayımız var.

Yalanlar - cəzbli, yalanlar - şirin
Keçib boynumuza dəmir halqası.

Yalan dənizində üzən kəslərin
Yalnız rəzalətdir qiblənüməsi.

Yenə rəzalətə aparır bizi
Dalğalar qoynunda çırpınan qayıq.
Yalanlar sındırdı mənliliyimizi
Çəliklə təpiklər arasındayıq.

Vaxtın dediyinə mən qulaq asıb,
Ayrıla bilmədim özüm-özümdən.
Köhnə ciğirları yaman kol basıb
Bu təzə dünyada yol azmışam mən.

12-14 iyun, 1995.

Şəki

UTANIRAM

Şəhidlərin, qaçqınların
Üstümüzdə min ahı var .
Çatdığımız bu nöqtədə
Hamımızın günahı var.

Düşmənimiz arxalandı
Silahına, öz gücünə.
Zora təslim olan torpaq
Qaytarılmaz söz gücünə.

Əldən getdi yurd-yuvamızı
Əl açmayaq namərdə biz.
Necə dozdük bu dərdə biz?
Qaytarmaqçın haqqımızı

Düzü budur: Bu dünyada
Gücün varsa, sözün haqdır.
Gücün yoxsa, son əlacın,
Xəcalətdir, utanmaqdır.

Bir zamanlar neçə-neçə döyüşlərdən
Qalib çıxan qalalara baxdıqca mən
Keçmişimlə indi durub yan-yanaşı .
Keçmişimdən bu günümə
Yağır indi töhmət daşı.
Alışırım için-için,
Sual qopur ürəyimdən: Neçin, Neçin?
Babaların ucaltdığı
Bizim qalib qalalardan utanıram.
Çadırlarda
Donan körpə balalardan utanıram.

Bu torpağı qorumağı
Özümüzə borc bilmədik.

Vətən getdi,
Vətəndaşlıq zirvəsinə
Yüksəlmədik , utanıram.

Vətən getdi,şə'r yazdıq:
"Sən mənimsən, ana Vətən"
Vətən getdi, nitq dedik
Uca-uca kürsülərdən,
Vətən getdi, el talandı,
utanıram

Didişdik biz hələ də.
Biz iqtidar uğrunda döyüşlərdən
Usanmadıq bir gile də ,
utanıram.

Söz altında yatarmırdıq,
Diz altında yatan olduq.
Dədələrin qazancını
Nəfsimizə satan olduq.
Yurdu satmaq hesabına
Arzumuza çatan olduq,
utanıram

Səbrimizin dolub daşan kasasından,
Şəhidlərin alınmamış qisasından,
Onların qan bahasından,
Bu millətin qəhrəmanlıq dühasından
utanıram .

Biz hələ də çalxanıırıq
Əsr keçdi durulmadıq.
Kütləyik,bu çək-çevirdə
Ələlib millət olmadıq ,
utanıram.

Qəbirlərin baş daşını oğurlayan,
Yaşamaqçın ölü soyan
Gədələrin özümüzdən olduğuna
utanıram.

Bu millətin acı-doğru, toxu-doğru.
Aclarına acıyıram,
Mən toxuna utanıram.

Ölün varsa, vay halına!
Arxa çevir düzlüyünə, amalına!
Bir qəbirlik yer almaqçın
Ətək-ətək
Rüşvət gerek!
Haqq evinə gedəndən də haqq istəyən
Şərəfsizə nə deyim mən?
Ölüm-ucuz, həyat-baha,
İndi ölüm, yaşamaqdan min qat baha!
O da haqdır, bu da haqdır.
Mənim kimi binəvanın
Son əlacı utanmaqdır.

Yarəb, necə millətədi bu?
Başdan-başa zillətədi bu.
Öz-özünə qənimdi bu.
Hər nə isə mənimdi bu,
Əsrlik qan düşməninə
Deyə bilmir son sözünü,
Amma qırır öz-özünü,
utanıram.

Cırtan boyda Çeçenistan
Dəvə boyda Rusiyaya dərs verəli
Onu şöhrət məqamından
endirəli
Mən özümü necə varsa,
Elə görüb utanıram
İndi çeçen qeyrətindən
Dərs götürüb utanıram.

Bu ölkənin sərvətini
O satalı, bu satalı,
Vətən olub hərrac malı,
utanıram.

Çadırlarda el qırılır,
Toylardasa pul cırılır,
utanıram.

Özgəsinin qoltuğunda yuva
qurmuş,

Özgəsinin fitvasıyla
Öz xalqına tələ qurmuş,
Özgəsinin əli üstə,
İqtidara can atan kəs
Bu millətə əsil oğul ola bilməz.
Bizimkidir o namərd də,
Buna dözmür, mən yanıram
Satqına yox, satqınlığa
utanıram.

Elə bildik bu bəlalər
Allah yazan qədər imiş.
Bizim də vətən sevgimiz
Utanmağa qədər imiş.

17-18 mart, 1995.

BİRİ - BİRİMİZƏ ATDIĞIMIZ DAŞ

*Turanlılar, adiyi-şüglü sələfiz biz
Öz qövümümüzün başına əngəl kələfiz biz.*

SABİR.

Bir vaxt heyran idi bu dünya bizə
Yoxsa ayrıldıq mı öz-özümüzdən?
Sonra "mən, mən" deyib bir-birimizə
Düşməne dost olduq, qardaşa düşmən.

Bəs niyə sonralar dandıq biz, bizi
Bunu çox düşündü müdrik babalar.
Keçilən yollarda mənliliyimizi,
Endirən nə qədər uçuşumuz var.

Uçduq, ləzzət aldığımız sūzməyimizdən,
Öncə görünmədi məqsəd qibləsi.
Dünənin qədrini bilmədik dünən,
Dünənin qədrini bildik ertəsi.
Uçduq, ucaltmadı bizi uçuşlar
Bilmədik hər şeyin öz məqamı var.

Biz öz qanımıza min yol bələndik
Savaşıq çox zaman bir-birimizlə.
Qırıb özümüzü çox qürrələndik
Bizi məğlub edən zəfərimizlə.

Yol uzun, yol yoxuş, hər yan çən, duman,
Dözümün şələsi çiynimizdədir.
Qandal açılsa da qollarımızdan,
Köləlik hələ də beynimizdədir.

24 iyun, 1995.

Bir böyük mətləbi unuduruq biz;
Birdir vətənimiz, birdir elimiz.
Biri-birimizə atdığımız daş
Vətənə, millətə dəyir, a qardaş.

24 iyun, 1995.

QƏDİRİN SƏSİ

Qələm yoldaşım Nahid Hacızadəyə.

"Sona bülbüllər"də Qədirin səsi—
Dağların dupduru bülür çeşməsi,
Qürubda üfün müztəribliyi,
Könül qəribliyi, can qəribliyi.
Bir yetim uşağın hıçqırıqları,
Sınan bir könülün səs qırıqları,
Ayrılıq nisgili, ürək yanğısı,
Tonqaldan ayrılan alov cıncısı.
Qırğı hücumundan dərbədən düşən
Durna qatarının yerə enməsi.
Sönən arzuların tüstülənməsi...
"Sona bülbüllər"də Qədirin səsi
Yaşıdan sonrakı qövsi-qüzehdən
Aldı boyasını, aldı rəngini.
Cıdır düzündəki ətirli mehdən
Aldı öz ruhunu, öz ahəngini.
Bu torpağın səsi, bu yerin səsi
Qədirin səsidir, Qədirin səsi...

Bizi bizdən alan bu səs, elə bil
Ağızdan, dodaqdan, boğazdan deyil,
Qeybdən, ilahi məkandan gəlir.
Haqqın, həqiqətin tərəzində
Günahı, savabı çəkəndən gəlir.

Qaynayır bu yurdun ruhu qanında,
O, köhnə mahnıya təzə can verir.
Cabbarın, Seyidin səs meydanında
Oturub onlara imtahan verir.

Təzə nisgilimi, təzə dərdimi
Bu gün calaq edir o, köhnə dərdə.
Yazda çiçəklənən budaqlar kimi
Fəryad çiçəklənir zəngülələrdə.

Köhnə dərd köhnəlib, çəkilən yetər,
Bu təzə dərdimiz köhnədən betər!
Allah götürərmə sussun Şahbulaq,
Bülbül məskənini qarğalar alsın?
Allah götürərmə bizim Qarabağ
Qədirin səsinə tamarzı qalsın?
Qədirin naləsi. Qədirin səsi,
Bu torpağın səsi, bu yerin səsi.

Bu səs göyüm-göyüm bizi göynədir
Oddur, gözümüzə dönür qan yaşa.
Yetim bir uşaqdır Şuşasız Qədir
Adicə torpaqdır Qədirsiz Şuşa.

Qədir naləsinə səs verib, uyub
Qayalar, dərələr, dağlar mələşdi.
"Sona bülbüllər"ə o, heykəl qoyub,
Onunla özü də abidələşdi.

5 aprel, 1996.

UCUZ

(zarafat)

Bu gün bizim bazarda
İpək, sətindən ucuz.
Balımızı satmışıq
Alça mətindən ucuz.

Ağ-qara, uzaq-yaxın,
Hara gedir bu axın?
Dəyanət bir alçağın
Xəyanətindən ucuz.

Dərdlərimiz artalı
Dəymiş bildik hər kalı.
İndi göyün qartalı
Yerin bitindən ucuz.

Qəhr edilsə imanin
Nə günahı zamanın?
İndi nə var, insanın
Ləyaqətindən ucuz?

Üzə gülmür qədər də
Necə dözək bu dərdə?
Təzə məzənnələrdə
Atın itindən ucuz.

1996.

BU ALƏM MƏNİ

"Utanıram" şəriniz bizi ağlatdı. Şerləriniz ziyadə
bədbindir. İstəyirik biz sizi şad-xürrəm görək".

Ərdəbildən oxucu Qulam Rza FƏRDAYİ.

Usanıb kədərli şerlərimdən
Görmək istədiniz şad-xürrəm məni.
Mən axı, dərdimlə bütövəm, qardaş,
Əgər dərdsizəmsə, bilin kəm məni.

Açdım əllərimi "Ya Allah", -- deyə, --
Bir dəm üreyimdən dərd əskilməyə.
Sevincə, şadlığa, deyib-gülməyə
Yaradıb Allahım naməhrəm məni.

Dövrəmdə dərd uçur belədən-belə,
Qəm-qüssə -- batmandır, şadlıq -- bir gile.
Özüm də bilmirəm, bilmirəm hələ
Mən qəmi sevirəm, yoxsa qəm məni.

Açılmır qapısı nağıl "sim-simin",
Qaçıram əlindən bəzən dərdimin,
Görürəm yanımda əyləşib... yaqın
Qəm bilir özünə bir həmdəm məni.

Dərdə "gəl-gəl", -- deyir qəlbimin səsi,
Duyanın, qananın dərdidir qibləsi.
Qəmdə ele yandım, sözün məxləsi
Bir zərrə qorxutmur cəhənnəm məni.

Harda kədər varsa, orda varam mən,
Sevinci bilmişəm qəlbə haram mən.
Sonsuz kədərimlə Bəxtiyaram mən,
Qəximlə tanıyır bu aləm məni.

5 may, 1996.

VAYDIR ƏKDİYİMİZ

Ey cibi dolular, ürəyi boşlar,
Ey sərvət dəlisi, köhnə naxoşlar,
Ey qeyrət damarı kəsik gədalar,
Peysəri qatbaqat iddialılar,
Görən olacaq mı sümürdüyünüz
Bu millət qanından doyan gününüz?

İp həmə o ipdir, halqa o halqa.
Köhnə yolunuzla getdiniz yenə.
Qismətə şükr edən bu yazıq xalqa
Ümid yedirdiniz çörək yerinə.

Sizin bir haqqınız, xalqın min haqqı,
Yoncanı gözlədik, bitmədi yazda.
Sizin yediyiniz millətin haqqı,
İlişib qalmadı boğazınızda.
Yeyin tısqırınca, yeyin ölünce,
Bu millət əriyib çöpə dönünce.

Ümid yeyə-yeyə hələ gözləyir,
Bu millət götürür hər cür zilləti.
Hələ ki, dinməzəcə o, ümid yeyir,
Siz də bala-bala yeyin milləti.

Millətin qanıdır sərvətin, varın,
Siz öz kefinizdə, məmləkət darda.
Gecələr çadırdə ac yatanların
Payını uduzun kazinolarda.

Millətin başına çatı salanlar
Nə insaf tanıyar, nə mürvət anlar.
Gözünüz doymadı dünya malından,
Siz ey susadıqca duz yalayanlar.

Bu qədər nəfs olar? Borc istədiniz
Çomağı çobandan, çəliyi kordan.
Yeyib doymadınız, doyub yediniz
Vallah, həm torbadan, həm də axurdan.

Vaydır əkdiyiniz, sizsə gül dərin.
Gizli saydığınız dolların səsi
Yetim evlərində kimsəsizlərin
Ahu-naləsidir, ahü-naləsi.
Vallah, gec-tezi var, billah, gec-tezi,
Bu ahlar, nalələr tutacaq sizi.

Tamahın dibi yox... Dağıdın, sökün,
Hələ yerinizdə çağbacağsınız.
Göydən Allah baxır, gələcək bir gün,
Yediyiniz qədər qusacaqsınız.

1 avqust, 1996.

Balta zərbəsindən meşə qan ağlar,
Qırılıb daşınır meşəli dağlar.
Nə günə qalmış, neft ölkəsində
Neftimiz, qazımız, işığımız yox.
Məmləkət böhranlar mənəşində,
İndi özgələrə möhtac olmuşuq.

Yaşıl meşələrin dərdi bizimçün
Dəmir sobalarda istiyə döndü.
Çətin aldığımız istiqlal bu gün
Gözləri kor edən tüstüyə döndü.

25 iyul, 1996.
Şəki

GERÇƏK GÜNAHKARDIR

Yazıçı dostum H. Abbaszadəyə

Qəribə əyyamdır, üz, astar olmuş,
Bazarda satan çox, amma alan yox.
Mənim ürəyimdə indi yel vurub,
Yengələr oynayır, çəpik çalan yox.

Azadlıq qollarda bir kəmənd olub,
İndi qarğalar da gülə bənd olub,
Fələyin gərdişi tərs-avand olub,
Gerçək günahkardır, amma yalan yox.

Maşallah, çıxmış göyün seyrinə,
Bilən yox bu işin şəri, xeyri nə.
Qılan səcdə qılır tək öz xeyrinə,
Haqqa səcdə ilə namaz qılan yox.

Bir ovuc torpaqdır haminin sonu,
Sağ ikən bir kimsə düşünmür bunu.
Hamımız acgözü, Allah xofunu
Qəlbinə, ruhuna, vallah, salan yox.

Ölülər diridir, dirilər ölü,
İstidir dünyanın odundan külü.
Doğru danışanın kəsilir dili,
Öldürən haqlıdır, amma ölən yox.

1996.

YALAN HAKİM OLUB

Qorxu kölgəsinə sığınub vallah
Sədaqət, dəyanət, məhəbbət indi.
Yalan hakim olub, böhtan gözetçi,
Çürüyür zindanda həqiqət indi.

Əyri ayrılığı yeridir daşa,
Keçib ayrılıqla hamıdan başa.
Doğru həsrət qalib isti bir aşı,
Gören hara gedir bu millət indi.

Həftələr dəyişdi, günlər dəyişdi,
Tərəflər dəyişdi, yönlər dəyişdi,
Qiblələr dəyişdi, dinlər dəyişdi,
İte ot verilir, ata ət indi.

Ünvanı dəyişib rəzalətin də,
Qaymaq da satılır şor qiymətində.
Vallah, sədaqətin səltənətində,
Əyləşib hökm edir xəyanət indi.

Ha çağır, ha bağır, yatan ayılmaz,
Yaxşını yamandan ayıran olmaz.
Satsan, üzünə də baxan tapılmaz,
Necə ucuzlaşıb ləyaqət indi.

Yalanlar həqiqət qiyafəsində,
Yeklər cövlan edir şeş xanəsində.
Oğrular, əyrilər zamanəsində
Əyrilik sayılır fərasət indi.

1996.

YA RƏBBİM

Bitib şikayətim, sözüm, söhbətim,
Bir addım yol imiş xeyirdən şərə.
Ya rəbbim, özün də, mənim millətim
Layiqmi bu qədər müsibətlərə?

Qaçqına çevrilib öz ölkəsində
Halal torpağından qovulan da biz,
Dünyanın "ədalət məhkəməsində"
Günahkar sayılıb xar olan da biz.

Budurmu ədalət, budurmu vicdan?
Bizə yedirdirlər zoru haqq kimi.
Vallah, gözümüzə tor çəkir zaman
İşığa kor olan yapalaq kimi.

Kimin toyuğuna daş atmışıq biz,
Biz şükran olmuşuq qismətimizə.
Kimin dırnağını qanatmışıq biz,
Niyə bu taleyi sən yazdın bizə?

Hansı çağındasa qoca tarixin
Bəlkə bir addımlıq bədrəmişik biz?
Yəqin səhv atılan o bir addımın
Çəkir ağrısını nəsillərimiz.

Özgəyə qiymədiq, haqqın xətrinə
Vallah, özümüzə hər zülmü qıydıq.
Bizim səhvimiz də bu imiş bəlkə,
Bəlkə başqa cürə yaşamalıydıq?

Ayıra bilmədik biz cütdən tək,
Ayıra bilmədik şeytani cindən.
Zülməti görmədik, içimizdəki
İşığın gücündən, kəramətindən.

Gərilib başımız üstdə qaranlıq,
Boynumuz o səmtə dönmür ki, dönmür.
Qaydadır, görünər zülmətdən işıq,
İşığın içindən zülmət görünür.

Bitib şikayətim, sözüm, söhbətim,
Bir addım yol imiş xeyirdən şərə .
Ya rəbbim, özün de, mənim millətim
Layiqmi bu qədər müsibətlərə?

Sənə əl açmaqdan əlim yoruldu,
Səndən millətimə əlac istədim.
Sənə yalvarmaqdan dilim lal oldu,
"Bağlı qapıları özün aç", -- dedim.

Xeyirə dolanmır niyə bu dövrən?
Niyə bu milləti məğmun eylədin?
Niyə başqasına bir qarış olan
Yolu bizim üçün uzun eylədin?

Gərilib başımız üstdə qaranlıq
Boynumuz o səmtə dönmür ki, dönmür.
Qaydadır, görünər zülmətdən işıq,
İşığın içindən zülmət görünür.

6 iyun, 1996.

FƏXRİYYƏ

Allah sənə rəhmət eləsin, Sabir!

Bu millət içində dərdin, zillətin
Ağrıyan yerinə əl qoya bilmir.
Başının üstündə başqa millətin
Kölgəsi olmasa, yaşıya bilmir.

Həmişə sulayıb özgə bağını,
Özünü özünə yad, uzaq sanır.
Şam bilir özünün çil-çıraqını.
Özgənin şamını çil-çıraq sanır.

Ürəyi taybatay, sinəsi dağ-dağ,
Əlinin rencini özgəsi dərir.
Gəlmənin başına dolanır, ancaq
Doğma qardaşına dirsek göstərir.

Keçər intiqamdan, keçər inaddan,
Köhnə düşməninə kinsiz, qərəzsiz.
Yadın pisliliyi çıxarar yaddan,
Amma yaxşılığı qoymaz əvəzsiz.

Lap çoxdan unudub öz soyadını,
Küldən od axtarır közü bəyənmir.
Özünə qısqancdır, öz övladını
Özgə bəyənmemiş, özü bəyənmir.

Ona qara yaxan oğullarını
O, bəzən özünə bir qahmar sayır.
Ona qahmar çıxan oğullarını
Ayağı altına salıb tapdayır.

Xalqı düşünəni gətirir cana.
Yazığın başına dünya dar olur,
Xalqdan min oğrayıb bir qaytarana
Bu millət min dəfə minnətdar olur.
Nə yaxşı tanıyır, nə yaman bilir
Başına gələni qəzadan bilir.

Özgə kölgəsinə daldalanmışıq,
Əsrlər boyunca şöhrət sanmışıq
Ana dilimizə qəmzə satmağı,
Özgənin dilində qırıldıatmağı.

Gücü çatmayanı alır çiyinə,
Qapını görsə də, bacadan girir.
Məktəbi uçulur, gəlmir eyninə,
Rüşvət pulu ilə məscid tikdirir.
Düz yolu bəyənmir, dolaydan keçir,
Təpəyə dırmaşır, yoldan yan keçir.

Elə oğul var ki, ötməmiş bir il,
Ata məzarını tamam unudur.
Döyüb sinəsinə, amma bu cahil,
Özgə ölüsünə min il yas tutur.
Dayazı dərinədən ayıra bilmir,
Xeyrini şərindən ayıra bilmir.

Dədə torpağımız miras malı tək
Özgə qılıncıyla pay-pay bölündü.
Artıq çoxdan bəri torpaq itirmək
Adətə çevrildi, vərdişə döndü.

Kiçik məhlələrə bölüb özünü,
Birlikdən danışır, bir ola bilmir.
Həmişə sabaha dikir gözünü,
Elə hey bulanır, durula bilmir.

Əlimiz silaha sarılmalıykən
Allaha yalvarıb açıldı göyə.
İş belə gedərsə, qorxuram ki, mən
Beləcə alışıq qeyrətsizliyə.

Özgəyə pərəstiş, özünə rişxənd!
Bu qəsdin oduna yaman bişmişik.
Çox ağır yük imiş heç demə, qeyrət,
Atıb çiyimizdən yüngülləşmişik.
Satdıq Qarabağı özümüzün
Umduq xilasını özgələrindən.

Mədədən yuxarı qalxmaq -- bir hünər!
Cismi ruhumuzdan biz çox istərik.
Çəçən ac olsa da, azadlıq istər,
Amma biz qəfəsdə toxluq istərik.

Doğmaca qardaşı yüz il danmışıq
Amma özgəsini qardaş sanmışıq.
Özgə qoltuğuna sığınmaq yetər!
Ağasız yaşaya bilmərik məgər?

Bu necə millətdir, bu necə millət
Varmı Yer üzündə beləcə millət?
Uduzmaq istəmir, uda da bilmir
Oynayır özüylə heç-heçə millət.

Sevirəm, sevmişəm daim mən onu
Qoruya biləydim özündən onu.

30-31 may, 1996.

ÖZÜM OLMALIYAM

Özünü dərk eylə, özünü anla,
Gah ona, gah buna baş əydin, yetər.
Özgəyə bu qədər yalmanmağınla,
Özünə düşmənsən özgədən bəter.

Bizim özlüyümüz getdi büsbütün,
Hanı bəs kişilik, hanı bəs qürur?
Dünyaya hökm edən qoca Şərq bu gün,
Qərbin çubuğuyla oturub-durur.

Yada əyilməkdən vallah, yorulduq,
Bezmədik özgəni yamsılamaqdan.
İtdi mənliliyimiz, tanınmaz olduq,
Təmiz qanımıza qan calamaqdan.
Tanımaq istəmir bu dünya bizi,
Təqlidə boğdurduq mənliliyimizi.

Tanınmaq istərəm mən öz səsimlə,
Bəsdir yaşadığın bir məhkum kimi,
Dünyanın gözüne yaxşı, pisimlə,
Görünmək istərəm olduğum kimi.

Nəyəmsə, mən oyam, qarayam, ya ağ,
Niyə özgəsinə küsənməliyəm?
Özüm olmalıyam, mən özüm ancaq,
Özüm deyiləmsə, demək heç nəyəm.

İyul, 1996.

ƏSARƏT -- AZADLIQ

Əsarət odunda bişdi nəsimiz,
Azadlıq eşqinə yandıq, yaxıldıq.
Çatıb azadlığa, bu məbəddə biz,
Şükür namazını qibləsiz qıldıq.

İndi biz azadlıq, bizi bir zaman,
Şeytandan qoruyan abır-həyadan.
Azadlıq düşməne qəzəbdən, kindən,
Millet hədəf olub öz nifrətinə.
Qurtarıb özgənin əsarətindən
Düşdük özümüzün əsarətinə.

Azadlıq rəhmdən, insafdan da biz,
Milletin haqqıyla üzbəüz olduq.
Ana yurdumuzun qansız, rəhmsiz,
Qəddar talançısı özümüz olduq.

Yoxdur əvəzimiz yalançılıqda,
Bu ona şər atır, o, buna böhtan.
Yurdu dağıtmaqda, talançılıqda,
Azadlıq qorxudan, Allah xofundan.

İndi azadlığım mənə qənimdir,
Bu gizlin oyundan baş açmır fələk.
Məni kor quyudan çıxaran kəndir,
İndi boğazıma keçib halqa tək...

17 avqust, 1996.

SƏNGƏR -- MASA

Savaş meydanında səf pozan ölkə,
Deyər öz sözünü səngər başında.
Savaş meydanında uduzan ölkə,
Qazanmaq istəyər söz savaşında...

Savaşa bilməyib geri çəkildik,
Sülhə qovuşmağı qələbə bildik.
Bilmədik sığalla düyün açılmaz,
Toyuğa yas da yas, elə toy da yas.

Silahla sözünü deyə bilməyən,
Masa arxasında nə deyəcəkdir?
Düşməni önündə əyə bilməyən,
Düşməndən mərhəmət diləyəcəkdir...
Səngərdə əyilib "təsliməm" -- deyən,
Masa başında da əyiləcəkdir.

4 yanvar, 1996.

APRELİN BİRİ

Mən uşaq olanda, aprelın biri
Yaman aldadardıq yol ötənləri.
Yolun ortasına qoyardıq nəşə,
Yolçu əyləndə ipi çəkərdik,
Qəşş edib gülərdik verib səs-səsə.
Yolçunu aldada bilməyimizdən,
Sevinər, zövq alar, ləzzət çəkərdik.

O vaxt nə biləydim, aldanmaq - ağır,
Aldatmaq insanın öz zatındadır,
O vaxt nə biləydim, haqdan keçməzin
Payına dilini bağlamaq düşür.
O vaxt nə biləydim, aldanan kəsin
Halına gülmək yox, ağlamaq düşür,

Böyüdüm, yoluma kötük atdılar,
Mənim özümü də çox aldatdılar.
Ayıra bilmədim əyridən düzü,
Gördüm, həqiqətin yolu dar imiş.
Dəmə, ikiüzlü dünyanın özü,
Aldatmaq üstündə bərqərar imiş.
Ayların, illərin bütün günləri
Aprelin biriymiş, aprelın biri.

28 iyul, 1996.

DÜNYAMIZ DƏYİŞSİN

Gülür, işvə satır o, narın-narın,
Bir qırıq qəmi yox, kədəri yoxdur.
Vallah, bu gözəlin, bu işvəkarın,
Elə bil dünyadan xəbəri yoxdur.
Bir anlıq dayanır, təzədən gülür,
Millət qan ağlayır, o, nədən gülür?

Sevinc də, fərəh də, arzu da xülya,
Xəyallar dağılıb döndü bir heçə.
Mənim gözlərimdə ağlayan dünya,
Bu qızın gözündə gülür gör necə.

Bəxtəvər başına, xoşbəxtdir bu qız,
Sevinir kiməsə yar olduğuna.
Bizim bu qayğılı, dərqli dünyamız,
Həqiqət budur ki, yaraşmır ona.

Sevinc qisməti var, axı, hər kəsin,
İlahi, sən qıyma yaratdığına.
Qız yenə sevinisin, o, dəyişməsin,
Dünyamız dəyişib yaraşsın ona.

4 iyun, 1996.

HANSI BİR ÜRƏKLƏ?

Adımı dəyişin, bilinsin yolum,
Məgər bəxtiyaram, Bəxtiyar olum?
Sinəmə dağ çəkən bir belə dağla
Mən ağlar bəxtimə necə yar olum?
Millətim bədbəxtsə mən hansı haqla
Mən hansı ürəklə bəxtiyar olum?

Avqust, 1996.

DANIŞMAQ YASAQKƏN...

*(Özünü müxalif hesab edən oxucum
Qiyasəddin Qayıbovun məktubuna cavab)*

Hörmətli oxucularım, sizə məlumdur ki, mən yaradıcılığım boyu həmişə özümdən narazı olduğumu bildirmişəm. Bu şerimdə isə birinci dəfə müxaliflərimi qınadığıma və özümü öydüyümə görə sizdən üzrə istəyirəm.

Ey məni susmaqda günahlandıran,
Özgə məbədinə çıraq yandıran!
Qapıdan qovuram, bacadan girir
Mənim sinə dağım, mənim göz dağım
Söylə, nədən səni qəzəbləndirir
Abrıma qısılib mənim "susmağım"?

Millət əsarətdə boğulan zaman
"Millətçi" adıyla söydülər məni
Millətim çıxalı boyunduruqdan
Mən dönüb olmuşam "millət düşməni"?

Elin sərvətini yağmalayanlar
Düzlüyün yolunu bizə qandırır;
Dünən fəryadımı günah sayanlar,
Bu gün susmağımı günahlandırır.

Düşün: Nədir udmaq, nədir uduzmaq?
Düşünmək - əməldən, sözdən əzəldir.
Atalar düz deyib: "Yerində susmaq
Yersiz danışmaqdan min qat gözəldir".

Sən ey öz borcunu özgədən soran,
Ey məni susmaqda günahlandıran, -

Hamımız susanda qışqırmışam mən,
O zaman dişimlə daş qırmışam mən.

Dünən boğazımdan asılan zaman
Bugünkü igidlər, hardaydınız siz?
Kötəklər deyəndə mənim başıma
Niyə imdadıma yetişmədiniz?

Başımın üstündə cəllad xəncəri
Zordan çəkinməyib mən haqq istədim.
Qınayıb yurduму qəsb edənləri
Qəsbkara qarşı müxalif idim, -
Müxalif olmağa indi nə var ki...

Sənin öz partiyan, öz qəzetlərin...
Qəlbindən keçəni yazırsan indi.
Mənim o zamanlar söydüklərimin
Dalınca söyməyə hazırsan indi.
O vaxtlar susurdun, susurdun, ancaq
İndi çətin deyil müxalif olmaq.

Elə ki, bulanıq sular duruldu,
Fikir azad oldu, söz azad oldu, -
Söz pəhləvanları çıxdı meydana,
Haqqı buladılar ənlilik-kirşana.

Dünənki əməllər bu gün danıldı,
Nadanlar ağzında döndük gülünce;
İşıqda yananlar qəhrəman oldu,
Zülmətdə yananlar atıldı küncə.

Danışmaq yasaqkən
qışqırmışam mən;
Qara üzünüzdən açın yaşmağı.
İndi fikir azad, söz azad ikən,

İgidlik sandınız siz danışmağı.
Müxalif olmağa indi nə var ki...

Dinənin dilini çıxaran zaman
Dedik sözümüzü, dedik qorxmadan.
Varsa insafınız, haqdan dönməyin,
Düşünün dünəni bircə anlığa;
Dürtüb gözümmüzə çox güvənməyin
Bugünkü iznli qəhrəmanlığa.

Bir tutma çağım sən öz çağını,
Gördüyün o şəh də duman, çən deyil.
Danışmaq azadkən danışmağı
İgidlik bilirsən, sən bilən deyil.
Müxalif olmağa indi nə var ki...

Çatdıq istiqlala... Elə o gündən
Mən endim xitabət kürsülərindən.
Masama əyilmiş o vaxtdan başım,
Sözümü qələmə vermişəm bu gün.
İstiqlal üçündü mənim savaşı,ım,
Sizin savaşınız iqtidar üçün.

Mənim nə günahım? Öz suçunuzdan
Qara pərdə enib gözlərinizə;
Səsin fəryadını eşitmək asan, -
Qələmin fəryadı yetişmir sizə!

Dünya nemətindən gözü tox isə
Mən nəyin naminə savaşım bu gün?
Mənim iqtidarda gözü yox isə
Deyirsən savaşım indi sizinçün?!

1996. Şəki.

NECƏ DÜZ KEÇİM?

Bu yolun enişi, yoxuşu əyri
Sellərin dağlardan axışı əyri.
Bu əyri yollara öyrəşənlər
Yerişi, duruşu, hər işi əyri.

Küçə də əyridir, dalan da əyri .
Satan da əyridir, alan da əyri.
Nə vardı bir üz olsaydı rıyanın
İp əyri, daş əyri, tərəzi əyri.
Səninlə bir yolu addımlayanın
Məqsədi, məramı, qərəzi əyri.

Bezdim bulanmaqdan...
Durulmaq üçün
İstədim ən doğru yola and içim.
Əgər yol əyriyə düz olmaq üçün
Bu əyri yollardan necə düz keçim?

23.09.1997.

Tabım yoxdur bu dərdlərə
 Falçı, mənim falıma bax
 Bu gündümdən xəbərdaram,
 Sən sabahkı halıma bax.

Dünya özü bir tələdi
 Gah bağırır, gah mələdi.
 Yaman bizə zülm elədi
 Dünya adlı zalıma bax.

Dərd gəlib mənə qışladı
 Həm daşladı, həm xışladı
 Üz-gözümü naxışladı
 Gəl mənim cəlalıma bax.

Biləmmədim axı nədən
 Bu dərdləri mənəm çəkən
 Dəymişim budaqda ikən
 Sən tökülən kalıma bax.

Sanırdım ki, gün gələcək
 Müşkülümüz çözüləcək
 Üz güləcək, göz güləcək
 Puç olan xəyalıma bax.

Oktyabr, 1997.

Guya dəyişibmiş bu köhnə dünya,
 Yenə cövlan edir öküzlər bu gün.
 Oturub "həqiqət səltənəti"ndə
 Yalanlar, riyalar, boş sözlər, bu gün.

Köhnə zamanənin başiboşları
 Tökmür etəyindən köhnə daşları.
 Olub yurdun əsl vətəndaşları,
 Vətən vətənsizdən nə gözlər bu gün?

Böyük kəlamları deyir əzbərə,
 Murdar gövdəsini dürtür hər yerə.
 Ən böyük dərd budur: göz görə-görə
 Bize yol göstərir yolsuzlar, bu gün.

"Həqiqət" kəlməsi lağa dönübdür,
 İndi soldakılar sağa dönübdür.
 Vallah, saçımızda ağa dönübdür
 Çəkmələr yalayan o tozlar bu gün.

Gördüm, bu dünyanın işi oyunmuş,
 Köhnə libasını üzde soyunmuş,
 Amma başımızda yumruğa dönmüş
 Köhnə zamandakı toppuzlar bu gün.

İyul, 1997.

NECƏ ÇƏKİM?

Yoxuşa direnib ömür karvanım,
Özümə yük olub mənim öz canım.
Tərsinə dolanır sanki bu aləm,
Bu dünya necə də düşüb gözümdən.
Özüm öz yükümü çəkə bilmirəm,
Millətin yükünü necə çəkim mən?

18 iyun, 1997.

DUA

Son illər hər gecə əl açıb göyə
- Ya rəbbim, bu xalqa nicat ver, - deyə
Kömək istəyirəm ulu tanrıdan.
Düzəlmir, bizimçün dolanmır yenə
Bu çərxi dövrən...

Bilirəm, yalvarıb göyə əl açmaq,
Kama çatdırmayıb heç bir milləti.
Neyləyim, əlimdən bu gəlir ancaq,
İxtiyar şairə siz çox görməyin
Bu gün bacardığı bu fəzileti.

Alın qırıqlarım, üz qırıqlarım
Keçdiyim ağırlı, dolaylı izlər...
Mənim təmənnalı yalvarışlarım
Uzanır, çəkilən əzablar qəder...

Nə qədər göylərə üz tutsam da mən
Görürəm, eşitmir yaradan məni.
Eşitmək istəmir o, bəlkə qəsdən
Sınayır bu xalqın iradəsini.

Azalıb dəyəri elə bil sözün.
Ayıra bilmirik ayrını düzdən.
Bəlkə bu günümüz utanır bu gün
Çox qədim, çox uzaq keçmişimizdən.

Dilim topuq çalır, gülə kül deyir,
Şair kəlamı da düşüb kəsərdən.
Əlimdə qələmim elə titrəyir,
Söz güllem çaş salır hədəfi hərdən.

Elə bil sözün də örtüyü qalmış,
İçi ya çürükdür, ya boş oyuqdur.
Fıt qoza bənzəyir, səs-küyü qalmış,
Qabığın içində ləpəsi yoxdur.

Şairlər, ayıraq şeytandan cini,
Təzə mənə verək qocalan sözə.
Qaytararaq gücünü, ilkinliyini
Füzuli şerindən od alan sözə.

Hayqıraq bir səsle: - Nicat ver, Allah
Çiyimiz tablamır bu ağır yükə
Məni eşitməyən o qadir Allah
Bizim səsimizi eşitdi bəlkə.

15 iyul, 1997.

BAZARDA

Bazara bax,
bir-birinə qarşı durub
alan, satan.

Bu alverdən razı deyil
Nə aldanan, nə aldadan.
İki "düşmən" üz-üzədir.

Alicıda satıcıya
Bu küdurət, nifrət nədir?
Matahının qiymətini

Alicının

imkanından çox deməsi-
Dediindən dönməməsi...

Alicısa cibindəki var-yoxunu
Hesablayır dönə-dönə,
Pulu çatmır
Balasının birçə qırıq sevincinə...
Nədir ucuz, nədir baha?
O bilmədi, susdu bir an.
Birçə şeyi o bildi ki,

zəhmətinə verdikləri
Dəyər ucuz olduğundan,

Bu qiymətlər onun üçün çox bahadır.
Xörəyin də düz dəyəri iştahadır.

Bir tərəfdə kartof, soğan,
Bir tərəfdə şor satılır, yağ satılır.
Alicının sinəsinə

çalım-çarpaz dağ çatılır.

Alan baxır matahlara,
Ala bilmir,
Satan batır günahlara.
Alicıyla satıcının arasında
Qiymət suyu bulandırır.

Matahlarsa ağızları sulandırır.
Hər nemətin qiyməti var.
Bazardakı qiymətləri yuya bilməz
Ağızlardan axan sular.

Ala bilmir,
ürəyində bu həsrətə "Döz" - yarası!

Ala bilmir,
Bu "fərsizlik"
Külfətinin qabağında üz qarası.
Bir tərəfdə kartof-soğan,
Bir tərəfdə ət satılır.
Əslində, ismət satılır.
Balasının qabağında xəcil qalan
Kişiyə töhmət satılır.
Ömrü boyu saxladığı,
Amma bu gün əldən gedən
Şərəf, ləyaqət satılır.

23-24 iyul, 1997.

MƏDDAH

Bu il iyul ayında televiziya ilə çıxış edən bir nəfər torpağının 20 faizi işğal olunmuş, 1 milyon qaçqını olan millətimizin bu gününü "ən işıqlı günlər" adlandırıb prezidentimizi Allaha qiyaslandırıb.

Cəzanə gətirdi, nəhayət, bizi
Boş-boş nitqləri beyni boşların.
Hamıya bəllidir qəsdı, qərəzi
Sözlərdə gizlənən bu təlaşların.

Sözünün əvvəli, sonu da "mən, mən"
Çıxıbdir hamıyla davaya nətiq.
Sözləri bir mizan, ölçü bilmədən
Sovurur toz kimi havaya nətiq.

Onun sözündəki iddiaya bax,
Danışır "ışıqlı bu günümüzdən".
Ax, necə yaraşır gəbərdib asmaq
Bu nadan oğlunu dediyi sözdən.

Havaya sovrulur boş gurultular,
Axı, boş qazanın küyü çox olar.
O səslər, nidalar gəlməz bir kara,
Sözlər küyə dönüb haray çəksə də.
Aldan paxır çıxır, mis qazanlara
Yalanlar nə qədər qalay çəksə də.

Hüduzsuz qiyaslar, hədsiz boyalar...
Amma nə sübutu, nə də şahidi.
İnsandan o qədər təmənnası var,
Allahı eləmiş ölçü vahidi.
Yumub ətrafına gözünü nətiq,
Necə yeyib tökür özünü nətiq.

Məddahlıq yarışı baş alıb yenə,
Tərifdən salona yağır gur yağış.
...Onu sevirənsə, Onun xətrinə
Danışma, bir işin qulpundan yapış!

Onun böyüklüyü hamıya aydın,
Bələdçi nə gerek görünən dağa.
Vallah, çata bilməz canfəşanlığın
O dağın sirrini bizə açmağa.

Günbatar ölkələr insanlıq üçün
Təzədən kəşf edir göylərdən yeri.
Bizim ölkədəsə kəşf olur hər gün
Köhnə yaltaqlığın təzə növləri...

17 iyul, 1997.

I. SƏBR HAQQINDA İKİ ŞƏR

Əməl qardaşım Asif Mərziliyə

1. Səbir də bir bəhanədir

Biri dedi: - Səbr versin Allah bizə,
Əlac etsin dərdimizə.
Sənsə dedin: - Qul eylədi səbr bizi,
Allah alsın əlimizdən səbrimizi.
Gözümüzdən axan yaşı silə-silə
Bel bağladıq təvəkkülə.
Arzumuz çatmaq üçün
Gün sayırıq, il sayırıq.
Düşdüyümüz müsibətə
Boyun əyib yaşayırıq.
Səbrin ümid kölgəsində
Mürgüləyib yaşayırıq.

Cəsarətin kəmliyindən
Səbr bizə lüzum oldu.
Səbrimizlə kündələndik,
Urvamızsa dözümlü oldu.

Özün söylə, ulu tanrım,
Səbr nədir, dözümlü nədir?
Ölüm-zülüm yaşamaq üçün
Səbr də bir bəhanədir,
Dözümlü də bir bəhanədir.

Səbr nədir, dözümlü nədir?
Taleyini öz əl ilə
Yaratmayan millətlərin qaçdığı yer,
O, millətin

Əzab ilə, zillət ilə barışması,
İtirdiyi torpağına
Həsret ilə barışması.
Yaxşı -pisin bir-birinə qarışması...

Səbr nədir, dözümlü nədir?
Nalə səsi, feryad səsi.
Öz-özünə güvənməyən bir millətin
Öz haqqını özgəsindən dilənməsi.
Evində mür-müc olması,
Vurmaq üçün yaradılan
Əlin göyə açılması.

Biri dedi: "Səbr versin Allah bizə,
Əlac etsin dərdimizə".
Mən deyirəm: - Qul eylədi səbr bizi,
Allah alsın əlimizdən səbrimizi".

2. Dedilər, demədilər...

Hələ uşaq ikən dedilər bizə
Səbrdir, dözümdür hər elmin başı.
Biz də şükr eləyib qismətimizə
Zülmə boyun əydik hər addım başı.

Dedilər: "Ağıllı "bəli" deyəndir".
Dedilər: "Son gülən səbr eləyəndir,
Ən böyük arzular səbrdən keçir.
Yay qışdan, söz səsdən, min - birdən keçir".

Dedilər: "Tələsən təndirə düşər,
Çıxmağa çalışma öz çanağından".
Dedilər: "Səbrlə bəslənsən əgər
Atlas geyinərsən tut yarpağından".

Dedilər, səbrdir hər elmin başı,
Səbrlə quruyar ancaq göz yaşı.
Dedilər, Allahın adıdır səbr,
Səbrsiz bir ağac, bir gül göyərmir.

Amma demədilər, səbri din kimi
Qəbul eləyənlər ölər acından.
Namus tapdananda
bir xain kimi
Səbri asmalısən dar ağacından.

Ancaq demədilər, çatma son həddə,
Səbrə boyun əymə, məqsədin haqsa...
Bizə demədilər, lənət o səbrə,
Səni məğmun edib alçaldacaqsa.

Dözümlə qısılib, səbrə güvəndik,
"Şükür" - deyə-deyə zirvədən endik.
İndi özümüzlə özümüz yadıq.
Ayılaq, bu zaman, o zaman deyil.
Bizim dünyümüz, indi anladıq,
Səbrin çözümlü açılan deyil.

27 iyul, 1997.

VAXT ALDANMADI

Qızıla mis qatdılar,
bala--şəkər,
südə--su.
Dəyərsizi, ucuzu bahaya satmaq üçün.
Baqqal, çeki daşının içini oydu, oydu
Alicını çəkide müdam aldatmaq üçün.

Saxta pul yaratdılar,
Özgesinin yerinə imzalar da atdılar.
Torpağa gil qatdılar.
Sementə kül qatdılar.
Hər yerdə ölçüləri qısaldıb uzatdılar .
Bir sözlə, saxtalıqlar üstə bərqərar olan
Bir dünya yaratdılar.
Bu yalan bazarında aldadan da özünü
Haqlı bilir, haqq sanır
Aldadan anlamır ki, aldadanda aldanır.
Bu dünyanın ələyi xəlbirinə qarışdı.
Yamanlıqla yaxşılıq bir-birinə qarışdı.
Həqiqəti rəngləyib ağartdılar bozları.
Dünyanın ən hiyləgər, mahir kələkbazları
Saat ilə təqvimə əl qata bilmədilər,
Yalnız vaxtı, zamanı aldada bilmədilər.

20 sentyabr, 1997.

BAYRAQ

Torpağım üstünə kölgələr salan
Mənim varlığımın cilas - bayraq.
Zəfərdən doğulmuş Göytürkdən qalan
Qurdbaşı bayrağın balası bayraq.

Üçrəngli bayrağın kölgəsində mən
Qaraca torpağı vətən görmüşəm.
Zəfər güllərini dövrü - qədimdən
Bayraq işığında bitən görmüşəm.
Bayraq mənlidir, bayraq kimliyim
Bayraq - öz yurduma öz hakimliyim.

Harda əcdadımın ayaq izi var,
Bu zəfər bayrağım orda dikəlsin.
Keçdiyi yerlərdə dağlar, yamaclar
Onun hüzuruna salama gəlsin.

Tarixdən qədimdir, zamandan qoca
Mənim bayrağıma sancılan hilal.
Aləmə nur saçdı tarix boyunca
Mə'bədlər başına tac olan hilal.

Daim ucalasan! Savaş günündə
Əskər silahıyla səni tən görüm.
Yalnız zəfər çalmış şəhid önündə
Səni alqış üçün əyilən görüm.

Aprel, 1998.

SÖZ GÜLƏŞMƏSİ

Didişmə, çəkişmə baş alıb gedir;
Doğru da, yalan da qəzetlərdədir.

O, buna şər atır, bu ona böhtan, -
Çetindir əyrini düzəndə ayırmaq.
Seçə bilməsək də haqqı nahaqdan,
Tapdanan millətin haqqıdır ancaq.

Mənəfe, mənəfət hər şeydən öndə;
Yalnız öz sözünü hər kəs haqq bilir.
Qəzet bir meydandır, söz güləşində
Bu ona, o buna badalıq gəlir.

Təhqirlər, hədələr artır ilbəil;
Düşmən kəsilibdir sağ öz soluna.
Hamı elə bilir ki, o, haqqa deyil,
Haqq öz haqqını da borcludur ona.

Qəzetdə nə qədər şəkil olarmış;
Elə bil şəkil də keçir hücumla.
Maşallah! Hamısı təvazökarmış,
Dönüb qəzetlər də foto-alboma.

Bu nə həngamədir? Döndü büsbütün
Güləş meydanına bizim qəzetlər;
Heyif! Götürüldü aradan bu gün
Abır-həya kimi hüdudlar, hədlər.

Elə bil sözlər də utanır şərdən;
Bu gün tüğyan edir söz güləşməsi.

*Jəhya i

Bulanır təhqirdən, acı sözlərdən
Ana dilimizin büllur çəşməsi.

Sabir nəzakəti çıxdı aradan, -
Qələm çirkab tökür, gor eşir indi.
Bayatı yaradan, dastan yaradan
Sözlər qəzetlərdə güləşir indi.

Ana dilimizin söz ulduzları
Yalan dumanında əriyir çin-çin.
Heyif sabahına, acı sözləri
Şirin sözlərindən çox olan dilin.

Şair* doğru deyib şirinliyindən
Ağzımda anamın südüdür bu dil
Kim nə deyir desin, inanıram mən
Bu dil böhtan dili, şər dili deyil.

Dilə təzə sözlər əkilir bu gün,
Pozulur söz ilə mə'nanın əhdi.
Ana dilimizdən çəkilir bu gün
Bayatı şirəsi, bayatı şəhdi.

Daşlar atılarda zərifliyindən
Sınır, çiliklənir sözün aynası.
Ürəkdə bəslənən qəzəbdən, kindən
Çirkənlənib bozarır üzün aynası.

Sabir nəzakəti çıxdı aradan, -
Qələm çirkab tökür gor eşir indi.
Bayatı yaradan, dastan yaradan
Sözlər qəzetlərdə güləşir indi.

1998

GÜMAN QALIB ALLAHA

Talan olmuş bir zaman ürəklərdə bəslənən,
Ümid ilə süslənən
O arzular, o kamlar
Körpülərin üstündən indi sel sular keçir,
Altındansa adamlar.

İndi yalan and olub
Hər şey tərsavand olub.
Yayın oğlan çağında
Bulutlar yaman dolub.

Hamı düz yoldan qaçıb əyri yola işləyir
Saatın ağrəbləri soldan sağa işləmir,
Sağdan sola işləyir.
Bu qaranlıq gecənin hələ sonu görünmür.
Səhər dönür axşama, gecə səhərə dönmür.
Gündüzləri alışıb, gecələri sönmüşük
Biz ağlla hiss edib, ürəklə düşünmüşük
Özümüzə qayıdır atdığımız oxumuz
"Toxam" - deyir acımız, "acam" - deyir toxumuz
Alçalmağı heç kəsən toxunmur vüqarına
Qol götürüb oynayır bu millət ac qarına
Bir-birinə uyusmur sözümlərlə işimiz
Toyda ağı söyləyib yasda gülüşürük biz.

"Xoşbəxtəm" deyənlərə dilənçi qaçqınımız
Çadırından hay verir.
Ona bu xoşbəxtliyi bəxş eliyən kəslərə
Öz ömründən pay verir.

Nə gerimiz bəllidir, nə irəlimiz bizim
Əlimizin yerinə işləyir səhər, axşam
Yalnız dilimiz bizim.

Nə arxada, nə öndə mə'lum bir yerimiz yox
Hara getdiyimizdən vallah, xəbərimiz yox.

Biz bir şeyi bilmədik:
Hər əsrin öz damarı, hər günün öz rüzgarı!
Bu günün qıfılına düşə bilməz, dünyanın
Pas bağlamış açarı.
Ürək qalıb o tayda, güman qalıb bu tayda
Bir işiq istəyirik iynənin ucu boyda.
Ümidə də güman yox, ümid gümandan baha
Üzlər göyə tikilmiş, güman qalıb Allaha.

1 iyul 1998.

YALAN BAZARI

Bu yalan bazarında mətah yaman ucuzdur.
Aldığımız da sözdür, satdığımız da sözdür.
Sözün ləyaqətinə, mənasına varmadan,
Utanıb qızarmadan
Qıpqırmızı yalanı bülbul kimi ötürsən.
Riya dəyirmanında sən yalan üydürsən.
Özün bilirsən bunu,
Mən də yaxşı bilirəm
Səndən eşitdiyimin ağ yalan olduğunu.
Bilirəm, sən borclusan
Bu yalan alverində həqiqəti danmağa.
Abrinin macalı yox, qızarıb utanmağa.
Amma mən də borcluyam sən yalanlarını
Doğru, gerçək sanmağa -
Aldadıb aldanmağa.
Məndə qulaq, səndə dil, səndə qulaq, məndə dil.
Sən məni, mən də səni aldadıq müttəsil.
Qulağımız, dilimiz bu yalan bazarında
Satın alır cənnəti.
Hər matahın qiyməti
Bəlli olur dünəndən.
Aldadıb aldanırıq,
Bu minvalla razıyıq sən məndən, mən də səndən.
Gerçək elə daşlanır,
Yalansa gecə-gündüz o qədər alqışlanır
Ayırd edə bilmirik
Gerçək harda qurtarır, yalan hardan başlanır.
Yalan sərxoşluğunda elə xumarlanmış,ıq,
Çaylağı yol, gülü kol, ağ qara sanmışıq.
Yalan - həqiqətlərə istədiyi ölçüdə
Paltar biçən dərzimiz.
Yalan - həyat tərzimiz.
Gerçək - üz qaradır.
O, gerək yalanların gölgəsində dolana.
Cəza - həqiqətdir, cəza düşmür yalana.

6 iyul, 1998.

KÜSÜBDÜR

Çəmənin soxdu gözümüzə qanqalı
Çəmənin güldən, gül çəməndən küsübdür.
Bir-birinə millət yağı kəsilib
Yalan deyən, düz deyəndən küsübdür.

Önümüzdə nə çıxır var, nə işiq.
Göy deyil, yerə səcdə qılmışıq.
Mə'dəmin həşirine qalmış,ıq
Bədən ruhdan, ruh bədənəndən küsübdür.

Bir-birindən ağır gəlir günümüz
Vallah yaman qalınlaşıb gönümüz.
Cahillərə tapşırıldı dinimiz
Din bu xalqdan, xalq da dindən küsübdür.

Göy üzündə baxtımızın bürcü var
Tələ ilə zəmanənin mərci var
Bu günlərin gələcəyə borcu var
Ön arxadan, arxa öndən küsübdür.

Bir-birini anlamayır nəsilər
Öz yerini dəyişibdir fəsilər
El torpaqdan ayrı düşüb o qədər
Əkən yerdən, yer əkəndən küsübdür.

Yuxarılar əl çəkmədi nəfindən
Beş-on yerdə saray tikdi kefindən
Bircə loğma çörək üçün evindən
Perik düşən el, vətəndən küsübdür.

May, 1998

QAPILAR

Dili lal, gözləri kordur, qulağı kar qapılar
Özü gen olsa da istəklər üçün dar, qapılar.

Çözülür müşgülümüz rəsmi otaqlarda, fəqət
Üzünü haqlı təmənnalara bağlar, qapılar.

Sahibin vaxtı əgər yox bədbəxtlər üçün
Elə kandarda onun köksünü dağlar, qapılar.

Qapıdan incə təbəssümlə və arzuyla girib
Çölə ağlar çıxanın halına ağlar, qapılar.

Nə bilək gizli otaqlardakı həngəmələri,
Bizə name'lum olan sirrləri saxlar qapılar.

Qapılardan qovulan boynu bükük bəndələrin
Ahı dəhşətli olur, ah ilə laxlar qapılar.

30 iyun, 1998.

MİLLƏTİM

Niyə bu günə düşdün
Ay mənim məmləkətim?
Özümə düşmən olub
Aşıb-daşan sərvətim.

Bir vaxt sən də xan idin
Vaxta hökmüran idin.
Dövlətlər quran idin
İndi sənə nə oldu?
A qullaşan millətim?

Daşından da zər bitir
Yeddi arxana yetər
Dilənçidən beşbətər
Yoxsullaşan millətim.

Namusuyla, ariyla
Keçdiyi yollarıyla
Böyük oğullarıyla
Oğullaşan millətim.

Savaş hünərləriylə
Qəhrəman ərliəriylə
Böyük zəfərləriylə
Nağıllaşan millətim.

Dəmir qıran dişliylə,
İgidlik vərdişiylə,
Öz şanlı keçmişiylə
"Sağollaşan" millətim.

Bu xalqın öz övladı
Öz-özünü ovladı

Səbrini buxovladı
Səbri daşan millətim.

Necə dözdün bir belə
Müsibətə, müşgülə?
Çəkdiyi sitem ilə
A yollaşan millətim?

Nə gündəsən, nə gündə?
Qor qalmayıb külündə
Qeyrətsizlər əlində
Bu gün çaşan millətim

İstəyirəm çaşmaya
Dərdiylə yollaşmaya
Bir daha qullaşmaya
Xan oğlu, xan millətim.

May, 1998.

MƏNİM FƏRQİM VARMİ HEÇ?

Bir tərəfdə sel kimi od axıdan buruqlar
Bir tərəfdə çadırdə donan körpə cocuqlar.
Yurdumuzun atəşi isidir əcnəbini
İsidə bilmir ancaq Zibeydəni, Nəbini.

Yağan qarı qasırğa burmalayır bu gecə
Sobam yanır otaqda gürhagürlə, gör necə
Yatağıma girmişəm, uyumaq istəyirəm
Yerimdə şirin-şirin.

Çatmır mənə naləsi çadırlarda üşüyən
Günahsız körpələrin.

Amma rahat buraxmır bir qəribə sirr məni:
Döşəyimin istisi bəs niyə sancmır məni?
Mən ki bilirəm indi çadır körpələrinin
Soyuqdan əsdiyini.

Özümdən də böyükdür öz-özümə heyretim:
Varsa Vətən namusum, varsa millət qeyretim
Necə yata bilirəm öz isti yatağımda?

Yatır nəvələrim də solumda və sağımda.
Sordum özüm özümdən:

- Görəsən doğrudanmı bu yurdun oğluyam mən?

Bilmirəm kim utansın indi mənim yerimə?

Qıyardımmı bu zülmü mən öz nəvələrimə?

Nəvələrim deyilmi bəs bu qış gecəsində

Damsız qalan körpələr?

Hələ ucalmalıykən bu alçalan körpələr?

Bunu bilən vətəndaş öz isti yatağında

Rahatca yatarmı heç?

Yurdumun atəşinə qızınan əcnəbiden

Mənim fərqi varmı heç?

Yanvar, 1998.

İNTİHAR

*(Yetim qalmış balalarını dolandıra bilmədiyindən
intihar edən Qəlibə xanımın xatirəsinə)*

Səndən çörək uman körpələrinin
Üzünə baxmaqdan utandın yaqın.
Sən atıb özünü beşinci qatdan
Keçdin xəcalətlə keçən həyatdan.

Körpə balalara düşündünmü sən
Kim arxa duracaq sənin yerinə?
Özü də yetimkən bu bədbəxt Vətən
Sahib çıxacaq mı körpələrinə?

Yazdım əlim yandı, yazmadım dilim,
İndi ən baha şey namus, ar imiş.
Amma bu ölkədə ən ucuz ölüm
Həyata tüpürən intihar imiş.

Ölən ölümünü ölümdən görür
Bu həyat işkəncə, bu həyat zülüm.
Xalqın sinəsində zaman xış sürür.
İndi adamları öldürmür ölüm,
İndi adamları həyat öldürür.

1998.

YAZIQ VƏTƏN

Bir ananın övladıyıq biz hamımız
Bizi biri-birimizdən ayrı saldı
Məqsədimiz, məramımız.
Beynimizdə tağ atınca
Fikirlərin necə rəngli göy qurşağı
Meydan açdı cəbhələrin solu, sağı.
Kölgələndi, üstələndi
Qan birliyi, can birliyi,
din birliyi.

Cilalandı

fikir,

şüur,

yön birliyi.

Hardan çıxdı qarşımıza qara pişik?

Bu gün biri- birimizə

Qatı düşməni kəsilmişik.

Bu gün vahid anamızı

hərə çəkir bir tərəfə.

Kinimizi, eşqimizi

tuşlamırıq bir hədəfə.

Olan olub, torba dolub

Əsl düşməni unudulub.

Amma biri-birimizlə didişirik.

Söküb köhnə palan içi, gor eşirik.

Ömrüm boyu istəmişəm

fikirlərin min rəngini -

Duyğuların çələngini.

Amma bu gün düşünürəm:

Bu fikirlər toqquşması

Vətənimin xeyrinəmi?

Yox! Savaşlar qarşısına

Sipər etmək istəyirəm öz sinəmi!

Bizim biri-birimizə kinimizdən
 Bulanıbdır dağlardakı sərchəşmələr.
 Anlamıram bu məqamda
 Gərəkmidir bir bu qədər çəkişmələr?
 Sən də övlad, mən də övlad,
 Sən də insan, mən də insan
 Doğulmuşuq bir anadan.
 Qanda birik, canda birik
 Anamızın xatirinə
 Bəs niyə biz bir məxrəcə gələmmirik?

Atam oğlu, niyə qardaş bağındakı
 Gülü deyil, kolu gördün,
 Öz gözündə tiri deyil,
 Qardaşının gözündəki qılı gördün?
 İş gücümüz didişməkmiki?
 Leş üstündə didişərlər... Vətən leşmi?
 Bölünməmiş nəyimiz var? O Vətəndir!
 O, həm səndir, o, həm məndir.
 Necə bölək mənə, səni
 Necə bölək bu Vətəni?
 Yarı mənim, yarı sənə?
 O, meyvəli bir ağacdır
 Adı mənim, barı sənə?
 Razısanmı bu bölgüyə?
 Razısansa, gəl barışaq.
 Qarğa kimi leş üstünə gəl dərşaq.
 Utanıram bu sözümdən
 Əfv et mənə,
 yazıq Vətən, yazıq Vətən!
 Fəryad çəkən bu ananı düşünən yox!
 Öz dərdinin atəşinə
 Qalananı düşünen yox!
 Hər ikisi "mənəm" - deyir
 İqtidara yetişməkdən

Ayrı bir şey düşünməyir -
 Coşan qəlblər, qızan başlar.
 Hakimiyyət davasıdır bu savaqlar.
 Vətəncin gün ağlamayır
 Nə o tərəf, nə bu tərəf.
 Bu Vətəni
 Dədəsindən ona qalan əmlak sayır
 Həm o tərəf, həm bu tərəf.
 Hər biri öz peşəsində
 Namus ilə çalışanlar
 Bu Vətənin dərdi ilə alıqlanlar
 İkisinin arasında
 Qalıb ancaq yana-yana
 Müfəlxifdir həm o yana, həm bu yana.

Mart, 1998.

QUL BAZARI

Gəldi başımıza min qan, min qada
Bunlar tarixdən də bizə tanışdır.
Bəşərin quldarlıq zamanında da
Bu millət qul alıb, qul satmamışdır.

Nədir qul bazarı, hardan çıxdı bu?
Öz halal yurdunda millət qul oldu?
Qış ötdü, yaz gəldi, bitmədi yonca
Xəzana döndümü şirin xəyallar?
Oturub səkidə küçə boyunca
Müştəri gözləyir bu təzə qullar.

Bir parça çörəkçin bu bədbəxtlərin
Açılır başına min cür oyunlar -
Səhərdən axşama qaya çapmağa,
Zibil daşımağa hazırdı onlar.

"Gəl" - deyə çağırırsan, əllisi birdən
Cumacaq üstünə daş səkilərdən
Özün seç, çəkinmir qul olduğuna
Az, ya çox, nə versən şükrandır ona.
Qulun nə haqqı var "Bu azdır" deyə
Sahib ağasıyla çənə döyməyə.

Satdıq Qarabağı uf demədən biz
Satdıq otelləri, zavodları da.
Min cür sərvətimiz, var-dövlətimiz
Satıldı, el qaldı quruca yurdda.

Biri- birimizi satırıq bu gün
Ayıra bilmirik doğmadan yadı.
Vərdişə çevrilib satmaq bizimçün
Daha satılmağa bir şey qalmadı.

Herraca qoymuşuq bu məmləkəti,
İndi də satırıq namus, qeyrəti.

Ünvan ləkələndi, ad ləkələndi,
Tapdandı min illik şərəf də, şan da.
Amandır, qoymayın, satılır indi
Millətin mənliyi qul bazarında.

Varlı tanıyıram vicdanı miskin,
Qıymaz bircə quruş var-dövlətindən
Bir acı doyurmaq, nadan nə bilsin
Savabdır yüz Kə'bə ziyarətindən.

Durduğumuz yerdə biz ayaq döyüb
İrəli getmədik bir addım belə.
Daim dilədiyi haqqa yetməyib
Bu millət nəyisə gözləyir hələ.

Durur illər boyu durduğu yerdə
Bu yolun əvvəli, axırı məchul.
Millətin yarısı yad ölkələrdə,
Yarısı doğmaca vətəninə qul.

Adamlar talanır öz mənzilində
Əcnəbi sahibkar lap ağ eylədi,
Aldığı zavodda ana dilində
Danışmağı bizə yasaq eylədi.

Əcnəbi ağadır sanki bu yurda
Sinəm ayaqlara yol olmuş bu gün
Eloğlum həm yurdda, həm də kənarda
Hakim əcnəbiyə qul olmuş bu gün.

Onlar iş axtarır yaşamaq üçün
Bu adi istək də çox imiş məgər?

Bizdən iş istəyən bu möhtacların
Yaşamaq haqqı da yox imiş məgər?

İstiqlal qazanıb biz elə bildik,
Qurtardıq milləti qəhr edən oddan
Amma bilmədik ki, məhrum edildik,
Dağlarda qurutdan, aranda tutdan.

Əzilir, soyulur bu xalq günbəgün,
Dözümdə, səbrdə, vallah, fil olduq.
Bəlkə bu milləti qul eləməkçün
Biz qan bahasına müstəqil olduq?

Ölkəm müstəmləkə, yada qul ikən
Millet gəlmələrə qul ki, deyildi.
İndi bu məmləkət müstəqil ikən
Millet qula dönüb sındı, əyildi.

Ünvan ləkələndi, ad ləkələndi,
Tapdandı min illik şərəf də, şan da.
Amandır, qoymayın, satılır indi
Millətin mənliyi qul bazarında.

6 noyabr, 1998.

HAQQI

Dedim, çatdığına şükran ol, bala
Axı alçalmadır minnətin haqqı
Məni eşitmədin, yaman tələsdin
Yollarda qəzadır sür'ətin haqqı.

İndi göylərdəsən, zirvə çağındır
Özünə bənzərlər solun, sağındır
Sənin kimlərəse yalmanmağındır
Bu gün qazandığın "hörmətin" haqqı.

Bu xalqı talayan baxtı yeyinlər
Bu xalqın adından niq deyirlər.
Onlar tulanı da əzizləyirlər
İnsana verilmir bir itin haqqı.

Kimki, öz haqqını zordan istəmiş -
Qapıdan qovulub şapalaq yemiş
Heç demə ən böyük haqsızlıq imiş
Haqqını istəyən millətin haqqı.

Ruhani ata da bizi qəhr edir
Dözümə çağırır, tükənib səbr.
Məgər bu dünyada əzilməkdir
O biri dünyada cənnətin haqqı?

Millətin qanını ey soran alçaq,
Bu günə öyünmə, bir sabaha bax
Qorxudur, hürküddür, şübhədir ancaq
Rüşvətlə yığdığın sərvətin haqqı.

İstiqlal qazandıq, üzler gülmədi.
Qaynaqdan bulanan su durulmadı.
Bir günlük, bir aylıq sevinc olmadı
Yetmiş il çəkilən zillətin haqqı.

aprel, 1998.

YOL Kİ, BELƏ GEDİR

Tutduq ətəyindən, tutduq ümidin
O da göz önündə dərbəder olur.
Sabaha dikilir gözümüz hər gün
Sabahsa bu gündən beş betər olur.

Yorulmur bu qədər haqqı çeynəyən?
Halal qismətimiz bizdən gen düşüb
Bir loxma çörəkçün qapılar döyən
Bu xalq öz yurdundan didərgin düşüb.

Millətin qarnı ac, sinəsi dağlı,
Qalmayıb kəndlərdə başı papaqlı.

Qanun kürsüsündə ağ yalan-hakim
Dövlət rüşvət ilə qafiyələnmiş
Rüşvət- vəkil olub, gerçək-müttəhim
Gerçəyin haqqına zor yiyələnmiş.

Bucağa qısılib haqq da can güdür.
Haqqın da, zülmün də ölumdür sonu.
Rüşvətin qolları elə güclüdür
Poladdan olsa da əyər qanunu.

Siqartək çəksək də ah üstündən ah
Boşalda bilmirik ürəyimizi
Yol ki, belə gedir, deyirəm Allah,
Bundan betərindən saxlasın bizi.

22 avqust, 1998

QÜRBƏT-VƏTƏN

Anamız birdirsə Vətən də birdir,
Nə ana, nə Vətən iki olammas.
Qürbətdə tapdığın xeyir də şərdir
Qəlbin bu xeyirdən işıqlanmamas.

Qürbətin xeyrinə ay aldanan kəs,
Vətənin şərinə kim ortağ olsun?
Vətəni özünə qürbət sanan kəs
Sənin anan ölüb, başın sağ olsun!

Hamı həşirdədir güzəranıyla
Ceyran belindədir bir loxma əppək.
Ana yaralıysa, oğul qaniyla
Onun yaraları yuyulsun gerek.

Yediyim, içdiyim dərdədi, qəmdisə
Neyləmək? Bu ocaq, bu yurd mənimdir.
Göz yaşım axan yer qürbətimdisə
Qanım axdığı yer, öz Vətənimdir.

Harda olursan ol, qəlbin fəhmi var
Səni torpaq çəkər, səni qan çəkər
Qürbətdə Vətəncin gözü yaşlılar
Vətənin naminə canından keçər.

Avqust, 1998

DÜKANDAR -MÜƏLLİM

Dükandar...önündə nisyə dəftəri
Bunun da baisi gərđişi-dövrən!
Müəllim! O yoxsul, pulsuz müştəri
Almaq fikrindədir nəse dükandan.

- Keçən aylardan da xeyli borcun var.
Yox, verə bilmərəm...

Dinməyir yazıq

- Köhnə borclarını əvvəlcə qaytar
Sonra...

- Düz beş aydır maaş almırıq.

- Mənə nə dəxili var?

Susur müəllim.

Biri müqəssirdir, o biri hakim.

Malını satmadı nisyə o nədən?

Müəllim göy kimi dolub tutuldu

Canını müftəcə verəcəyindən

Amma bu dükandar xəbərsiz oldu.

- Bilirəm çətindir, indi nəyləyək?

Borcunu bir təhər təmizləyəsən?

Xətrinə dəyməsin, gəl bir iş görək.

Bağırımı belləyə bilərsənmi sən?

* *

Qayıdıb dükandan bir axşam çağı

Dükandar gördü ki, bellənib bağı.

Baxıb razılıqla, o müəllimə.

Sonra gözlerini bağa zillədi.

Ağa ədasiyla tək birçə kəlmə

Dönüb müəllimə: "Malades"- dedi.

Dinmədi, karıxdı müəllim nədən?

Qırx il balalara o, dərs dəmişdi.

Bu böyük zəhmətə amma kimsədən

"Malades" sözünü eşitməmişdi...

Bu gün mənliyini, əzmini dandı

O, bir dükançıdan "Əhsən" qazandı.

Əhsən bu zamana, əhsən, afərin

Əhsən bu təzadə, şükür bu günə!

Qırx il dərs öyrədən bir müəllimin

Dükandar diliylə "öyüldüyünə!"

Bilmirdim, bir sirri burda anladım.

Birçə addım varmış, yalnız bir addım:

Alimdən cahilə, qaradan ağa.

Müəllim-nökərdir, dükandar-ağa!

16 iyul, 1998.

İBADƏT

Başqa bir zamana düşdü gəncliyim,
Dövrün tələbilə günə dəm tutdum.
Qibləmi tanıdım, amma neyləyim,
Qibləmə səcdəni tamam unutdum.
Səcdə qılmasam da, haqqı danmadım.
Haqqın bülövlə cilalanmadım.

Yaman gileyliyəm öz hafizəmdən,
Açılır fikrimdə sözün yumağı.
Nə qədər çalışdım, bu yaşında ən
Öyrənə bilmədim namaz qılmağı.

Bu da bir rəngidir bəlkə günahın.
Xeyrim də boğulur bə'zən şərimdə.
Qalmır yaddaşımda qadir Allahın
Mənə yazdırdığı şe'rlərim də.

Artıq dönüb dövrən, dəyişib zaman
Gəlmək istəyirəm haqqa səcdəyə,
İmdad istəməkçün indi tanrıdan
Hər gecə əllərim uzanır göyə:

- İlahi, qəlbimi açıram sənə,
Çin eylə sən mənim rə'yalarımı.
Diz çöküb önündə gəldim səcdənə,
Qəbul et sən mənim dualarımı.

İbadət! Allahla pünhani söhbət,
İbadət - öz arzum, öz niyyətimdir.
Amma bacarmadım, yaş ötüb... fəqət
Mənim dualarım ibadətimdir.

Allaha duama, namaz yerinə
Başqa cür ibadət, başqa yol - dedim.
Qol, boyun! Bağlıdır biri-birinə
Boynun öz yüküdür sınımış qol - dedim.

"Çoxdur günahları ömür yolumun"
Neylərəm bu sözü mənə el desə?
Mən nəyə gərəyəm sınımış qolumun
Yükünü, cövrünü boynum çəkməsə?

Yaman üstələdi günah tövbəni,
Ruh da nəfsimizdə yox olmuş bizim.
İlahi, o qədər unutduq səni,
Bəsirət gözümüz tutulmuş bizim.

Durdu üzümüdə günahlarımız,
Bəndəlik etmədi tanrıya bəndə.
O qədər unutduq biz səni, yalnız
Düşdün yadımıza bərkə düşəndə.

Dünyanın qəribə oyunları var,
Dünən aldananlar aldadır bu gün.
Dünən səni danıb rütbə alanlar
Səni təbliğ edən molladır bu gün.

Ya rəbbim, sən özün kömək ol bizə,
İşıq saç qaranlıq ürəyimizə.
Biz bu var dünyada yaşarkən yoxuq,
Sən yox ikən varsan, biz varkən yoxuq.

Bizə bir kərəmət bəxş elə yoxdan,
Taniyaq yolunu, qılaq səcdəni.
Ey gözə görünməz, ey yeri pünhan,
Könül gözümüzə biz görək səni.

Bizim qəlbimizə nur ver, ilahi,
Bizi haqq yoluna döndər, ilahi.
Sənin köməyinə möhtacıq bu gün,
Eşit fəryadımı, eşit naləmi.
Bizim dərdimizə ortağ et özün
Bizim dərdimizə lal-kar aləmi.

Özün görürsən ki, bu gen dünyada
Haqqımız tapdanır hər addım başı.
Təkləndik, əl açaq indi biz yada?
Axı, göz yaşımız əridir daşı.

Dözdük bu on ili, dözerik yenə,
Başqa bir hikmətdir təntidən məni:
Məəttəl qalmışam sənin səbrinə,
Sözüm küfrdürsə, əfv et sən məni.

Qaldı yad əlində namus, arımız,
Millet unudulmuş, xalq unudulmuş.
Bir loğma çörəkçün övladlarımız
Özgə qapılarda didərgin olmuş.

Dəyanət, ləyaqət qalmadı bizdə,
Hər gün gəlmələrlə dolur məmləkət.
Öz doğma, öz halal vətənimizdə
Gəlmə sahibkara əl açır millət.

Fəhlə maaşını alammır nədən?
On qat artıq alır yad oğulları.
Bizim ac fəhlənin göynərtisindən
Göyərər gəlmənin gömgöy dolları.

Bu millət verilən quru və'dəyə,
Yaddan gələn paya şükran edilmiş.

İçilən bol suya, bomboş mə'dəyə
Udduğu havaya şükran edilmiş.

Doğma məmləkətdə, doğma diyarda
Bu xalqı həyansız qoyma, Allahım,
Cırıq çadırlarda, şaxtada, qarda
Donan körpələrə qıyma Allahım.

Hamı yalanlardan cəzanə gəlmiş,
Riyalar, boyalar basıb ölkəni.
Bir qarın çörəyə möhtac edilmiş
Bu xalqın üstünə çək öz kölgəni.

Elə hey sabaha baxdıq bu gündən
İşartı görünür, qarşı dumandır.
Ən adi, ən kiçik haqqımızla sən
Bizi imtahana çəkmə, amandır.

Gəl bu imtahandan sən qurtar bizi,
Ya rəbbim, ağıl ver, kamal ver bizə.
Çoxdan unutmuşuq düşmənimizi,
Düşməni kəsilmişik bir-birimizə.

Yol bir olmalıdır, əqidə birsə,
Neçə təriqətə bölünmüşük biz
Külfətdə tirəlik - didişmədirsə.
Millətdə tirəlik - fəlakətimiz!

Vətən bir, millət bir, yollar cürbəcür,
Əqidə - ağ yalan, məqsəd - kürsüdür.
Köhnə bayatıya, köhnə səs-küyə
Təzə ad verdilər, ünvan verdilər.
Gözə kül üfürüb uca kürsüyə
Əqidə paltarı geyindirdilər.

Tarix səhnəsindən qorxuram silə
 Biri-birimizə bu nifrət bizi.
 Əfv et suçumuzu, bizə rəhm elə,
 Bu dərin uçurmdan xilas et bizi.
 Nə hiylə tanıdı, nə tələ millət.
 Sənin anan ölsün, a belə millət.

Bizi endirdilər göylərdən yərə,
 Qaytar tariximin qızıl çağını.
 İlahi, hökmünlə qaldır göylərə
 İslam bayrağını, türk bayrağını.

1-3 yanvar, 1999

«SƏYAHƏT DƏFTƏRİ»NDƏN SEÇMƏLƏR

EHRAMLARIN ÖNÜNDƏ

Ehramların önündə gündüzlər axşamadək
"Fünf piastr"¹ deyərək,
Öz doğmaca elində
Dilənir ərəb oğlu əcnəbinin dilində.
Zamana bax, zamana!
İçimdən yana-yana
Baxıram, ay qoca Şərq, nə gündəsən, nə gündəl!
Ərəbin vətənidə
Başını uca tutub əcnəbi ehram kimi;
Ərəb gəzməyə qorxur öz yurduna xam kimi.
Qardaşım, dilənəndə, keçmişini ansana!
Babanın ucaltdığı ehramdan utansana!
Öz halalca pulunu əcnəbidən bu gün də
Sən sədəqə alırsan.
Babanın ucaltdığı ehramların önündə
Gör necə alçalırsan!

Dekabr 1959, Qahirə.

1. Beş piastr; piastr, pul vahididir.

ÖZÜNƏ YALVARSANA!

Tutub İmam Hüseynin qızıl sərdabəsindən,
O ağlayır, ürəklər parçalanır səsindən.
Sümüyü sürmə olmuş imamdan kam istəyir,
Xoşbəxt ömür istəyir, bollu təam istəyir,
Baxıram gövdəsinə, gövdəsi dağ kimidir;
Bu kölə haliylə o, əsən yarpaq kimidir.
Öz-özümə deyirəm: - Sən ey bədbəxt müsəlman,
Sən indi ki, bu qədər Allaha inanırsan,
Allah sənə o əli əl açmaqçün verməyib.
Kölə olmaqçün səni dünyaya gətirməyib.
Sərdabədən yapışib ağlama yana-yana!
İmama yalvarınca, özünə yalvarsana!

Dekabr 1959, Kərbəla.

"TAQİ-KƏSRA" ÖNÜNDƏ

Ey Mədain, Mədain, nə böyük tarixin var!
Bircə qəsr qalıbdır bu gün səndən yadigar.
"Taqi-Kəsra" qəsrinin önündəyəm bu gün mən,
Bir tarix asılıbdır onun hər kərpicindən
Qoca Şərqin tarixi gəlib keçmiş bir zaman
Bu qəsrin eyvanından.
Xaqaninin durduğu "Taqi-Kəsra" önündə
Mən durmuşam bu gün də...
Qulağımda səslənir o üsyankar şairin
kədərli qəsidəsi -
Təəssüflə döyünən bir ürəyin ah səsi.
Kəsranın gülüşüylə cingildəmiş bu qəsrin
Pərişan əhvalına o, yanmış için-için.
O, bu xərəbələrdən ötən gözəl dəmlərin
izini soraqlamış.
Bülbüllər məskəninə bayquş görüb ağlamış.
Tapmış təsəllisini qanlı göz yaşlarında;
Mən bu xərəbələrin bozarmış daşlarında
Zülmədən daşa dönmüş
ürəkləri görürəm...
O daşlara toxunub parçalanan, məhv olan
diləkləri görürəm...
O, bu xərəbələrdə görmüş qoca tarixin
bir qanunsuz hökmünü.
Mən görürəm zamanın, tarixin öz hökmünü.
O, görmüş bu sarayın önündə baş endirən,
Sasanilər şahına hər il min-min bac verən,
Əli qoynunda duran zər taclı xaqanları.
Mən görürəm bir qarış torpaq üçün, yer üçün
tökülən al qanları.

Kim deyir viran qalan bu qəsre ağlamış o?
Yox, qəslər yaradan o əsrə ağlamış o!

Əhsitandan inciylə ucaltmış haqq səsinə;
 Gözəl zamanə bilmiş Kəsrə zamanəsini.
 Yox-yox! Şair, şah deyil,
 şahlıq incitmiş səni.
 Kəsrə də zamanında ağlatmış öz gəsini.
 Ötüb keçən həmişə insana xoş görünür.
 Bu günün enişi də sənə yoxuş görünür.
 Məhv etmiş, tapdalaşmış axı, əzəldən bəri
 Düşünməyən beyinlər düşünən beyinləri.
 Bəs mən nəyə yanırım
 Xaqaninin dayanıb ağladığı bu yerdə?
 Bəs mən nə axtarıram
 keçmiş qan-qan deyən,
 bu gün aman istəyən
 bu xərabə şəhərdə?
 Şərq qəsrlər yaratdı, Şərq ehramlar yaratdı,
 Gözləri qamaşdıran ehtişamlar yaratdı.
 Tac-mahallar yaratdı -
 Cah-cəlalılar yaratdı...
 Torpağın sinəsində kaşanələr qurdu Şərq;
 Zinəti qəsrlərə, saraylara vurdu Şərq,
 Əqillərə vurmadı, üreklərə vurmadı.
 Xaqanlar, xəlifələr yordu üreklərini,
 başlarını yormadı
 Tamaha qul oldular.
 Sarayları bəzəkli, qəlbi yoxsul oldular.
 Bəyənib özlərini,
 Gör-götür dünyasından heç nə götürmədilər.
 Bu gün ilə yaşayıb, sabahı görmədilər.
 Xəlifələr sələfə abidələr ucaldı
 gümbəzlər tikdirdilər,
 köüllər tikilmədi.
 Xələfin sabahını onlar görə bilmədi.
 Budur mənə yandıran,
 Könlümü dağıdıran!

Qulağımda səslənir o üsyankar şairin
 kədərli qəsidəsi -
 Təəssüflə döyünən bir ürəyin ah səsi.
 O, bu xərabələrdə görmüş qoca tarixin
 bir qanunsuz hökmünü;
 Mən görürəm zamanın, tarixin öz hökmünü.
 Şahlar deyil, həmişə hökmüdü zaman olmuş
 Onun hökmüylə yalnız
 çox-çox belə qəsrlər
 yer ilə yeksan olmun.
 Qəsrin salonlarında inildəyir küləklər,
 Nəsə deyir küləklər.
 Yox, inləyən yel deyil, zamanın öz səsidir.
 Bizim qoca tarixin adil məhkəməsidir.
 Bu dünyada hər şeyi küləklər, bu küləklər
 sağa-sola sürəklər.
 Küləklər əsrin səsi... Ölində fərman gəzir.
 Paylayıb öz hökmünü zaman, hər zaman gəzir.

Bir qoca kor çalğıçı bardaş qurub sağımda.
 astaca kaman çalır.
 Səslər qalxır, alçalır.
 Çaldıqca asta-asta o, ah çəkir dərinədən.
 Kamanın tellərindən
 Elə bil ki, süzülür Xaqaninin göz yaşı;
 Bu nalədən əriyir
 viran olmuş sarayın hər kərpici, hər daşı...
 Külək səsi qarışır bu dəm kaman səsinə;
 Əsrin aman səsinə
 Həm külək nalə çəkir, həm də kaman ağlayır;
 Həm Xaqani, həm də ki, ötən zaman ağlayır.

Dekabr 1959, Mədan.

ƏLƏDDİNİN ÇIRAĞI

Dəclə axır aramla
Xurmalıqlar içindən,
Onu seyrə gəlmişəm
Uzaq eldən bu gün mən.
Həzin bir nəğmə kimi
Pıçıldaşır dalğalar
Dalğaların səsinə
Min şər, min nəğmə var.
Ulduzlardan döşünə
Düymə taxıb hər gecə
"Min bir gecə" nağılını
Çay danışır gizlicə.
Qulaq ver, gör, nə deyir
Pıçıldaşan dalğalar,
Dalğaların səsinə
Şəhrizadın ahı var.
Əfsanələr şəhəri,
Əfsanələr içində
Elə bil gülümsünür.
Ələddinin çırağı
Sahildə yanıp sönmür.
Ərəbin baxt çırağı
Yandı Bağdad elində -
Dəclənin sahilində.
O, öz şəfəqlərilə
Həris yadellilərə
Çox çəkirdi göz dağı
İllər ötdü... Məqribli'
Oğurladı çırağı.

1. "Min bir gecə"də Ələddinin çırağını oğurlayan cadugər belə adlanır.

Qərinələrdən bəri
Dəclənin sahilləri
İşıq üzü görmədi,
Rahət ömür sürmədi
Ərəb öz ölkəsində,
Qəm titrədi səsinə.
Ərəb zülmətdə yatdı,
Zülmətdə də oyandı.
Ərəbin öz çırağı,
Yadın evində yandı.

Yandı yad ölkələrdə,
Ərəb dözdü bu dərde.
Ancaq bulanıq axan
Sular bir gün durulur,
Bəndi dağılan selin
Qəzəbi yaman olur.

Daşdı ərəbin kini,
Coşdu ərəbin kini;
Yadların pəncəsindən
Aldı itirdiyini.

Ələddinin çırağı
Yandı doğma elində -
Dəclənin sahilində.
Doğrudan bəxtəvərdir
Torpağının barını
Özləri götürənlər.
Öz əlinin rəncini
Öz evində görənlər.

Alqış sənə, ey ərəb,
Alqış dedim ürəkden!
Sənin azadlığına

Mübarək deyirəm mən!
Öz evində özünü
Balan qərib sanmasın;
Ələddinin çırağı
Bir də oğurlanmasın!

Dekabr 1959, Bağdad.

ACLARDAN TOXLARA

Zər-ziba içində alışıb yanır
Sərdabə, döşəmə, tavan sərasər;
Neçə yüz ildir ki, burda saxlanır
İmamın adına gələn nəzirlər.

Məscid başdan-başa bir xəzinədir,
Yatır İmam Hüseyn daş-qaş içində.
Əgər imam haqsa, bu bəzək nədir?
Bəzəyə möhtacmış, imam da, din də...

Bu busat, bu cəlal kimin üçündür?
Bayırda əl açıb dilənir millət.
Ey iman övladı, de bu nə gündür,
Məsciddə var dövlət, küçədə zillət!

İmam üçün gələn bu dövlət, bu zər,
Nə verdi imama yalvaranlara?..
Yerə endirmədi bir tikə göylər
Yerə gecə-gündüz baş vuranlara.

Dünyanın qərribə təzadları var:
Aclardan toxlara düşərmiş nəzir...
Daş-qaş içindədir ölü imamlar,
Diri övladları lüt-üryan gəzir...

Dekabr 1959, Kərbela.

Gecədir... al-əlvan qanovuz kimi,
Göylərin üzündə yanır şəfaqlər.
Gecə hər ölkədə gecə deyilmi,
Gecə hardan alır nuru bu şəhər?

Elə bil hardasa qalanan tonqal
Göylərə əks edir işıqlarını.
Bəlkə də aldadır məni bir xəyal,
İşıqı görürəm, bəs tonqal hanı?

Girdik otaqlara...
Otaqlar soyuq.
Sobada nə odun, nə də bir od yox...

Gecəni keçirdik... şəhəri tezdən
Bu qədim şəhəri çıxdıq gəzməyə.
Ağrılar keçsə də ürəyimizdən,
Böyük bir maraqla baxdıq hər şeyə.

Gəldik bir hüdudsuz səhraya, burda
Torpaq ocaq-ocaq alışıb yanır.
Alışır təpə də, daş da, çuxur da,
Alovun dilləri ərşə dayanır.

Yanan ocaqlardan hey çətir-çətir
İlğımlar oynasır göyün üzündə.
Adamlar evlərdə oda həsrətdir,
Ocaqlar alışır çölün düzündə.

Gecə də, gündüz də yanmış boş yerə,
Hələ qızınmamış bu oda əllər.
Gur-gur guruldayan bu məşəllərə
"Baba-gur-gur" deyə tapınmış əllər.

1. Kerkük şəhərində yer adıdır.

Bizim babalar da tapınmış oda;
Hey odsuz yaşadı odlar yurdu da...
Od, işıq deməkdən dillər yoruldu.
Dolandı əsrlər, dolandı illər.
Ocaqdan almadı işığı, odu,
Ürəyindən aldı yeni nəsillər.

Ey bu gözəl yurdun öz sakinləri,
Torpağınız kimi yansın qəlbiniz!
Bu od qaynağından min ildən bəri
Bir qırıq od ala bildinizmi siz?

Əsla!..
Ölkəzində görürəm bu gün,
Qızarır, ağarır artıq dan yeri.
Qəlbiniz vətənin səadətiyəçün
"Baba-gur-gur" kimi yanandan bəri.

Könüllər batarsa matəmə, yasa,
Kimsəyə od verməz bu od qaynağı.
Ürək alışmasa, ürək yanmasa,
İşıqsız qalacaq vətən torpağı.

1959, Kerkük.

POMPEY XƏRABƏLƏRİ ÖNÜNDƏ

Əsrlər ötdükcə tarixdən bəri
Başqa gözle baxır zaman, hər şeyə.
Pompey şəhərinin xərabələri
Muzeyə dönübdür, indi muzeyə.

Axarlı-baxarlı bu qədim şəhər
Bu gün səhnəsidir ötən tarixin.
Bu gün izlərini axtarır bəşər,
Dünən bir vulkanla itən tarixin.

Bu ölü şəhəri yalnız görməyə
İldə on minlərlə səyyahlar gəlir.
Səyyah marağından hər il ölkəyə
Neçə milyonlarla dövlət-var gəlir.

Bəs biz?
Oyanmadıq əsrin səsinə.
Dondu sevgimiz də, nifrətimiz də.
Əcnəbi pul qırır xərabəsindən,
Bizə düşmən olub sərvətimiz də.

Fevral, 1961.
Pompey xərabələri.

AÇIQ ŞƏHƏR

"Açıq şəhər" qoydular
Adını hamilərin
Sən açılıb saçıldın,
Soyuldu qat-qat dərin.

Açılandan bu yerə,
Düşdün yaman əllərə.
"Beynəlxalq şəhər" oldun;
Sən herraca qoyuldu.
Ağaclar oldu senin,
Meyvələri özgenin.

Yandı könlündə nifrət,
Balan xoş günə həsrət,
Özün özünə həsrət.
Qumlu düzlərin kimi
Yandı bağrının başı;
Dondu yanaqlarında
Övladının göz yaşı.

Sən ey sinəsi dağlı,
Qapın özünə bağlı!
Sən ey başı belalı,
Hamiyə açıq oldun,
Sahibinə qapalı.

Oldun yadlara möhtac,
Yersiz gəldi, yerli qaç!
Öz oğluna, qızına
Güzəran çətin oldu.
Gələn qara ehtiyac
Gedən ismətin oldu.

Elin də getdi əldən,
 Dilin də getdi əldən.
 Uçurmaq istədilər
 Dönməz iradəni də,
 Ruhunu da təməldən.
 Ancaq bacarmadılar.
 Nifrət coşub sel kimi
 Qəlbinə doldu sənin.
 Zülmədən qazandığın
 Bu nifrət oldu sənin.

Hər gecənin gündüzü,
 Hər zülmün də sonu var.
 Qardaş, topla, tufənglə
 Açılan bu qapılar,
 Aşib-daşan nifrətin
 Gücüylə də qapandı;
 Ərəb oğlu yenə də
 Öz gücünə tapındı...

Fevral 1961, Tanjer

LATIN DİLİ

Latın dili!
 Hər sözündə dünya boyda yük daşıyır,
 Latın dili!
 Millət ölüb, dil yaşayır.

"Ana" deyən, "torpaq" deyən, "Vətən" deyən
 yox bu dildə.

Ancaq yenə yaşar bu dil.
 Sabah bizim ərzimizin
 Sərhədindən o yana da

qoşar bu dil.

Bəlkə... bütün ulduzları
 gəzər bu dil.

Döyüşlərdə zəfər çalıb
 Ölənərə bənzər bu dil.
 Vətəni yox,
 Milləti yox.
 Yaşar özü.

Elmlərin təməlidir
 Əvvəl sözü, axır sözü.
 Kim deyir ki, öldür bu?
 Həkimlərin,
 Alimlərin,
 Loğmanların dilidir bu.

Bu dil ilə hesablanır ay da, il də.
 Çiçəklərin,
 Böcəklərin,
 Küləklərin,
 Fələklərin
 Adlarını yazır alim
 ölü dildə.

Kim deyir ki, öldür bu?
 Ölümlərin dili deyil,
 Dirilərin dilidir bu.

Atlantika sahilində

Coşa-coşa,

Daşa-daşa:

- Mən azadam, mən xoşbəxtəm,-

Deyir natiq yad dilində.

Söylə, natiq,

İndi nəyə inanaq biz-

Qulağamı,

Ya gözəmi?

Əmələmi,

Ya sözəmi?

"Mən azadam, müstəqiləm" sözlərini

Öz dilində deməyə də

İxtiyarın yoxsa əgər,

De kim sənə azad deyər?..

Söylə necə azadsan ki,

Komalarda dustaq olub

ana dilin?

Böyük-böyük məclislərdən

İtirilib ilim-ilim?..

İclaslarda, bir kəlməsi, sözü yoxdur.

Bəlkə... onun böyük, rəsmi məclislərə

Çıxmaq üçün üzü yoxdur?

Söylə, bəlkə-bic doğulub,

Atasından yox xəbəri?

Bəlkə bu dil çox kasıbdır,

Qucağına sığışmayır

Əsrin böyük fikirləri?

Sən dərdə bax,

Vətən də var,

Millət də var.

Ancaq onun dili yoxdur.

Elə bil ki,

Güzgü kimi, hamar, şəffaf royalın var,

dili yoxdur...

İndi söylə,

Hansı dilə ölü deyək?

Vətən varkən,

Millət varkən,

Kiçik, yoxsul komalarda

dustaq olan bir diləmi?

Yoxsa, uzun əsrlərdən

keçib gələn,

Xalqı ölən,

Özü qalan bir diləmi?

Kasablanka, aprel, 1967

HAYD PARK

*Londona "Hayd park." deyilən bir
bağda hər kəs istədiyini danışmaq,
hətta hökuməti ittiham etmək
hüququna malikdir.*

Hayd park!

Bu bağda azaddır insan.

Azaddır məramı, fikri hər kəsin.

Ey qəlbi yaralı, fikri pərişan,
qəlbindən keçəni qorxma, de gəlsin.

Danış bildiyini...

Qoruq-qadaq yox

Burda fə düz sözə, nə yalan sözə.

Burda fikir azad, burda söz açıq,

Yalan doğru kimi dürtülmür gözə.

Bu parkdan kənarda, bağdan uzaqda

Dolaşır ölkəni müdhiş yalanlar.

Ançaq həqiqəti, yalnız bu bağda

Deməyə iznin var, ixtiyarın var.

Niyə həqiqətin qaradır üzü?

Ali məclislərdən niyə qovulmuş?

Sözdə hakimsə də

həqiqət özü

Yalan qarşısında müttəhim olmuş.

Boğurlar, düşünüb anlayanları,

Xalq yenə əsrlik qeylü-qalında.

Gerçəyin yerinə ağ yalanları

Gördük həqiqətin pyedestalinə.

"Azadlıq məndədir"—söyləyən ölkə,

Ölkələr dağıdıb qana batmışan.

İnsan hüququndan dərs deyən ölkə,
Haqqı bağ küncünə niyə atmışan?

İzdiham önündə danışır biri,

Həqiqət çağlayır məğrur səsinə.

Vurur ürəyinin döyüntüləri

Onun hər sözündə, hər kəlməsində.

Qəlblərə nur kimi çilənir səsi,

Sözləri zülmətdə çıraq yandırır.

İnsan arzusunun dilə gəlməsi,

Burda daşları da işıqlandırır.

Parkın hər tərəfi yamyaşıl çəmənlər,

Qışın oğlan çağır-burda ilk bahar.

Haqqın, həqiqətin gül nəfəsindən

Elə bil boy atır burda ağaclar.

Parkdan kənardasa əyri oldu düz,

Sözəndə paltar biçdi yalan gerçəyə.

Gülləmi, bombamı, atəşmi haqq söz,

De, niyə qorxurlar düz sözəndə, niyə?

Ədalət susanda, haqq boğulanda

Yalan zəfər çalır,

Gerçək mat qalır.

Qanun düşüncəyə qalıb olanda

Haqq söz barit olur, qalıb yırtılır.

Qalıbı qoruyub saxlamaq üçün

Sözü "Hayd park"da dustaq etdilər.

Bu gün deyilsə də, sabah, başqa gün

Yalan həqiqətdən bir imdad dilər.

Parkın dövrəsində dəmir çəpər var,
Haqq sözün önünü kəsir hasarlar.
Kaş bu park böyüyə,
hasar dağıla,
Dünya başdan-başa "Hayd park" ola!

London, oktyabr, 1978

«SANDIQDAN SƏSLƏR» SİLSİLƏSİNDƏN SEÇMƏLƏR

Parkın dövründə dəmir çəpər var.

Həqiqətən də, bu kəsir həzərlər.

"Kas bu park" deyir.

həzər dəyir.

Əlinizdən keçən "Həzər park" olar.

Ləndən, oktyabr, 1978

BAŞQASININ YASINDA

Dərindir, qorxuludur sakit axan lal sular.
Bir kəlmənin içində bə'zən neçə söz yatır.
Adi gözlə görünməz orda yatan duyğular,
Çözələsən, görərsən kül altında köz yatır.

İçimi göstərmədim cahil tutan güzgüyə,
Uzda gülüb, içimdə müşkülümə ağladım.
Millətimin dərini ünvanlayıb özgəyə,
Başqasının yasında öz ölümə ağladım.

Dekabr, 1981

Sən mənə həsrətsən, mən sənə həsrət,
 Bitməzmi həsrətin ömrü ay Balas?
 Qalmışıq Vətəndə Vətənə həsrət
 Necə vətəndaşıq, necə vətəndaş?

Təbrizdən adlayıb keçdin bu yana,
 Qardaşın yanına gəldin dərmana.
 Gördün, yaxşı gördün mən kiməm, nəyəm
 Mən də sən kimi yaman gündəyəm.

Qırdılar Vətənin qol-qanadını,
 Biz xeyir oğluyduq, olduq şər oğlu.
 Niyə Azəroğlu qoydun adını,
 Hanı Azərbaycan, ay Azəroğlu?

11 Mart, 1961.

Böldülər quşları aləmdə məgər,
 Bizə də çatdı - o ağlar bayquş.
 ...Yanar əlləkidə minlərlə çirəq,
 Bizə bir şəm, bir avizə də yox.

Sahir

Şərinin seyrinə düşdüm, Sahir,
 Demisən hər sözü mahir-mahir.
 Vətəni şöhrətə qurban eləsə şair olan,
 Vətənin dərdinə dünyada tapılmaz dərman.

O qədər nalə çəkib ağlamışıq,
 Gen düşüb indi könüllərdən işiq.
 Bilmədik bunca müsibətdə nə gündüz, nə gecə,
 Özümüz bayquşa döndük beləcə.

Ağamız dərd sapından bizə köynək toxuyur,
 Hələ bayquş səsinə mürğü döyür el-obamız.
 Yer in üstündəki bayquşlara lənət oxuyur
 Yer in altındakı qartal babamız.

Niyə bəy, xan-babadan bir belə qullar törədi?
 Niyə qartal babadən sərcə oğullar törədi?
 Bizə avizə yaraşmır nə gerek?
 Özümüz yanmalıyıq avizə tək!

5 Sentyabr, 1971.

BU DA BİR ÜSULDUR...

Babam sultan idi, atam qul oldu.
Atam yağmalandı, atam soyuldu.
Mən də soyuluram, bir fərqimiz var:
Atam dərk edirdi soyulduğunu,
Səadət bilirəm mən səfeh bunu.

Atamın sərvəti daşındı, yalnız
Möhür vurmadılar təfəkkürünə.
O, öz ağılı ilə düşündü, yalnız
Düşünən olmadı onun yerinə.

Qanıma sordular... Qanmayım deyə
Fikrimə, ağıma qandal vurdular
Sərvətim daşındı... üstəlik hələ,
Özümə özümü unutdurdular.

Bu da bir üsuldur, qədimdən qədim,
Zalimlər ayırır kökü budaqdan...
Elə səfeh oldum, seçə bilmədim
Zülmü əsarətdən, haqqı nahaqdan.

Mən öz faciəmi səadət bildim,
Toyumda ağladım, yasımda güldüm.
Zülmətə nur dedim, yoxa var dedim,
Ən böyük bədbəxtə bəxtiyar dedim.
Ayıra bilmədim xeyiri şərdən—
Doğrunu əyridən, duzu şəkərdən.

Nə yönüm görünür, nə də sahilim,
Mənə zülm edənə pənahım dedim.
Məni yaradana mənim qatilim,
Amma qatilimə Allahım dedim.

Fevral, 1981

KİMİN ƏLİLƏ?

Bir eldə neçə yol, neçə inam var
Bu yollar, inamlar güclüdür bizdən.
Vətəni doğrayan, bölən hüduklar
Düşdü xəritəyə "qeyrətimizdən".

Qeyrət torbasıyq söhbətdə, sözdə
Axır qanımızdan qanı Babəkin.
Əslində bölünüb qeyrətimiz də
Bölünən yurdumuz, dilimiz təkin.

Niyə ayaqlara düşdü bir belə—
Bu xalqın namusu, şərəfi, yarəb?
Bu bədbəxt millətin—
kimin əlilə
Harda düyün düşüb kələfi, yarəb?

Girib qınımıza kiçilmişik biz,
Hamımız bir qismət çörək hayında.
Qurtarır ən böyük mübarizəmiz
Yaddan aldığımız tula payında.

Hünər damarımız kəsilib çoxdan,
Seçilmir vallahi, yatan oyaqdan.
Bu xəstə millətin qızdırmasını
Ölçməyi bacaran termometr yox!
Qorxu - kişiliyin əyləc basanı,
Biz öz qorxumuzda dəfn olunmuşuq.

iyun, 1983.

YUXULARIM

Yuxularım, yuxularım,—
Arzularım, xəyallarım,
Bu dünyada ən sevimli
xoş hallarım,
Yuxularım—

Əli bağlı,
Qolu bağlı imkanımın
cövlan yeri.
O - dan yeri.
O qızarır,
Günəşimsə doğulmadı.
Yuxularım, çin olmadı.

Oyanıram,
Tez qurtarır yuxumdakı nağıllarım,
Şirin-şirin xəyallarım.
Oyandımı?
Gecələrin işığından
Gündüzlərin zülmətinə mən düşürəm.
Yaman üzlü həqiqətlə görüşürəm.
Onda könlüm nalə çəkir:
— Yatma, oyan yuxularım,
Mənim yalan yuxularım.
Qoy sərt üzlü həqiqəti
Boğub dansın yuxularım,
Mən oyanmaq istəmirəm,
Qoy oyansın yuxularım.

Xəyal dolu, yuxu dolu
Gecələri verin mənə,
İstəmirəm mən gündüzü
Başqa dürlü bir yuxudur ömrün özü.
Gəl-gəl, gəl-gəl, yuxularım,

Mənim şirin yuxularım,
Mənim gözəl yuxularım.
Gəl ki, gəl ki, əzab dolu bu dünyanı
sən danasan,
Ömrüm qədər uzanasan!

24 iyul, 1972. Hacıkend

Mənim şirin yuxularım,
Mənim gözəl yuxularım.
Gəl ki, gəl ki, əzab dolu bu dünyanı
sən danasan,
Ömrüm qədər uzanasan!

24 iyul, 1972. Hacıkend

Çünki onu qanadın,
Bu miskin nəfəsdən
Qızarıb utanırsan,
Bütün dünya uyusdu,
Biz hələ oyanmadıq.
Susduq, hər şeyə öz
İçimizdən oyuduq.
Karıqdan tal çəkəndə
Susduq - dəyərlərimiz
Səbirimiz deməkdir.
"Bir acayib səyk bə"
Tərs gəlib hər kəmi
Bizim qaçaqlarımızdır.
Gəlir öz dəyimizdən,
Bizim karlıqımız da,
Bizim ləngiriz də
Doğub susmağımızdan.

25 iyul, 1972. Şəki

KAL OLDUM

Deyirlər ki, hər ilkin öz sonu var.
İstəyirəm biz adlayaq
Bu sondan da o yana.
Son evimiz məzardırsa,
Addım atmaq istəyirəm
Mən ondan da o yana.
Uçub getmək istəyirəm
xəyalımla bərabər
elə mən də o yana.
Yoxluqdan da o yana
Özüm oldum qəzəbimin hədəfi,
Məni mənə düşmən etdi
Duyğuların, fikirlərin
mənə gizli tərəfi.
Axır bezdim, yoruldum,
Gözel-gözel fikirlərə,
Əlvən-əlvən duyğulara gor oldum.
Bu dünyanı
mən bəsirət gözlərimlə
Görə-görə kor oldum.
Qaya üstə tək qalmışdım,
Tufan qopdu, inildədim,
ney oldum.
İdrakımın qazanında
Bişə-bişə çiy oldum.
Az biləndə çox danışdım,
Çox biləndə
susa-susa
lal oldum.
Cücərməmiş bir tum idim,
Neçin? Neçin? - deyə-deyə,
Budaq üstə dəyə-dəyə
Kal oldum.

14 mart, 1968.

BELƏ QALMAZ

Sabir demiş, "Biz ərlərik",
iş yerinə
özgəsinin sözlərini
"əzbərlərik"
Toz-torpağı yel sovurar,
Dənəsi də yelə qalmaz...
Vallah, billah, belə qalmaz,
belə qalmaz!

Bu inamla yaşamışam,
Bizim kimi zəvəklerin
İgidliyi dözümlə olsun,
"Heyvərlilik, boşboğazlıq"
bizim olsun.
Gələcəyin övladları iş görəcək.
Amma dua əvəzinə "lənət" deyib
Qəbrimizə tüpürəcək.

Deyəcəklər, ey babalar,
Yaş yetirib kal oldunuz.
Görə-görə kor oldunuz.
Dinə-dinə lal oldunuz.
Səbrinizə heyrdətdəyik,
Siz dözümdə fil oldunuz.

Ey nəvələr, nəticələr,
Biz heç nəyik, biz heç nəyik...
Gecə-gündüz babamızın
əməlinə heyrdətdəyik,
Heyrət edin sizsə bizim
səbrimizə...
"Lənət" deyib siz tüpürün qəbrimizə...

Haqqımızı biz qanmadıq.
Biz bu günü yola verib
Gələcəyə inanmadıq!
Keçirdik öz əlimizlə
Boynumuzu biz xaltaya,
Sap olmadıq bir baltaya.
Ac olsaq da "toxuq" - dedik.
Biz ucadan "bəli" deyər çox bağırıdığ,
Qəlbimizdə "yox-yox!" - dedik.

Toz-torpağı yel sovurar,
Dənəsi də yelə qalmaz.
Vallah, billah, belə qalmaz,
Belə qalmaz!

1974.

QATİLİNƏ "PƏNAHİM" - DEYİR

Bu gün bayram edir qırğız çölləri.
Yadın noxtasını taxandan bəri
"Ağ günə çıxıbdır..."
Buna bax, buna!
Sevinir,
fəxr edir qul olduğuna.
Bayrammı?
Kül olsun gözünə, millət!
Zar-zar ağlayan sən bu gün.
Yüz il bundan əvvəl başın kəsildi.
Öldüyün gündür bu gün, öldüyün!..
Ölür,
Qatiline "pənahım" deyir,
Öldüyü gününü bayram eyləyir.

2 noyabr, 1963.

Tapdamaq olarmı haqqı bu qədər?
Yüz əlli ildir ki, soyurlar bizi.
Bu heç,
Bizə bayram elətdirirlər
Tarixdə ən böyük faciəmizi.

Vətəni satmışıq... Buna yanıram.
Ağır bir qədərle üzbəüz olduq.
Ona yanıram ki, o gün, bu bədnam
Alverin dəllalı özümüz olduq.

20 fevral, 1964

Torpağın altında yatır yerlilər,
Üstündə gəlmələr kefdə, damaqda.
Yerlinin dərdini yersiz nə bilər?
Yerlinin haqqını o, tapdamaqda.
Gəlmə haqlı bilir, özünü haqlı!
Yerlinin yurduna yolları bağlı...

Bilmirəm Kırımın öz sahibləri,
Bu torpaq altında necə dincəlik?
Millət bu diyardan gedəndən bəri.
Ruhlar öz yurdunu ziyarət üçün
Sibirəmi gedir, buramı gəlir?

Tatar məzarları... əl açıb göyə
Torpağı qaldırıb niyə qabarmır?
Ölülər yer altıda görəsən niyə
Haqq deyə qışqırıb fəryad qoparmır?
Kırmı götürüb çiynlərinə
Millət olan yerə niyə aparmır?

Məzarlar bu yurdun öz sahibləri,
Niyə bu millətin bağrını sökmür?
Torpağın üstündə sahibkar kimi
Gəzən gəlmələri dənizə tökmür?

5 may, 1966
Kırım-Yalta.

ALUŞTADA ƏMƏTXAN SULTANIN HƏYKƏLİ

Müharibə illərində Kırım tatarlarını Krimdən sürgün etmiş, amma həmin illərdə böyük qəhrəmanlıq göstərüb, iki dəfə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adını almış tatar oğlu Əmətxan Sultana mövcud qanuna əsasən dövlətdə Aluşta şəhərində heykəl qoymuşlar. Paradoksa baxın! Millətin qovulduğu yerdə həmin millətin oğluna heykəl!

Əmətxan Sultan,
De, hardadır indi sənın ana yurdun?
Sən cəbhədə Rusiyanı qoruyurdun.
Həmənlə ölkə Vətəninədən sürgün etdi
millətini.
Tapdaladı namusunu, qeyrətini.
O, özünə gülə-gülə
Yaxşılığın əvəzini çıxıdı belə!
Eşitmişəm, bu təhqirdən
Sənən oldu oyuq-oyuq.
Sənın ana torpağından özünə yox,
Təkcə sənın heykəlinə yer verdilər.
Sənə sənın qan bahanı göstərdilər.
Dəyərinə diqqət elə
Alçaldılan şərəf, şanın!
Vətəninə ucaltdılar
Heykəlini qəhrəmanın.
Dedilər ki, biz sevirik Əmətxanı.
Demədilər: Bu igidi yetişdirən
millət hanı?
O, göydenmi düşdü yerə?
Atası kim, anası kim? Milləti nə?

O igidin sədaqəti bəs nə imiş
Vətəninədən qovduğunuz millətine?
Düşünə cüt ulduz taxıb dedilər ki,
"Öz millətin sənə yaddır,
Atan da biz, anan da biz".
Dedilər ki, "Sən yaxşısan,
Atan da pis, anan da pis!".

Heykələ bax!
Qəzəb yağır baxışından.
Sən dostunla düşməni
Seçəmmədin, ey Əmətxan!
Sən qəzəblə nə baxırsan Qərbə sarı?
Döndər, döndər sən şimala
O qəzəbli baxışları.
Qərbdə deyil, qardaş, sənın
Şimaldadır öz düşməni!
O düşməni ki, torpağına sahib olub
səni dandı.
"Ayı dağda" ayılandı.

Necə deyim qəhrəmansan
mən də sənə? —
Dostu ilə düşməni seçməyəne?
Sənın iti nəzərin var.
Yaxşı vuran,
Ancaq niyə vurduğunu
Düşünməyən bir ovçuya bənzerin var.
Atəşinə öz ürəyin hədəf oldu.
Şərəfsizlik indi dönüb şərəf oldu.
Heykələ bax! Dayanıbdır əzəmətlə,
Ləyaqətlə
millətinin şərəfini

1. Krimda dağ adıdır

qoruyan bir igid kimi.
Döşündəki o ulduzlar
Əldən çıxan torpağının əvəzimi?

Əmət Sultan!
Sənə haram elədilər halalını.
Yan-yana qoy heykəldəki qürurunla
Həyatdakı bu halını.
Vallah, billah, yaraşmayır qürur sənə.
Qanan hər kəs gülür sənə!
Kimdir sənin o dünənki qürurunu
Bir quruşa bu gün alan?
Ey Vətəndə daşa dönüb yalnız qalan!
Sən döyüsdün
Düşmənin düşməniylə nahaq yerə.
Döşündəki nişanlardan
Bu gün gerek Vətən boyda
Dərd göyərə, qəm göyərə!

6 - 7 aprel, 1980
Kırım - Aluşta.

SƏMƏD MƏNSURA

*Hüquq, hüquq, nə gözəl şey, yetişməz isə əlim
Mən ölmüş olsam unutma hüquqa həsrətimi.*

S. MƏNSUR.

"Oğlum Ə. Tofiqə" şerindən.

Mənsur kimi haqdan yapışib haqq dedi Mənsur,
Həsret qalıb öz haqqına çox göynədi Mənsur.

Hər mətləbin öz məğzini, öz rəngini gördü,
Ardında küduret dayanan "eşqə" tüpürdü.

Aldanmadı üzlərdəki kirşanlara Mənsur,
Göz oxşayan, iman çalan "imanlara" Mənsur.

Xalqın o, böyük dərdinə Sabir kimi yandı,
Bir gün doğacaq ulduza qəlbilə inandı.

Ey namusu şerində mücəssəm olan insan,
Namusuna, vicdanına, imanına qurban!

Öz xislətin olmuş sənə şerində təxəllüs,
Mənsur kimi sən dara çəkilsən də sözün söz!

Mərdlik məqamından kişi tək enmədi ruhun,
Çirkinlərə çirkin dedi, çirklənmədi ruhun.

"Rəngdir" - dedin hər məqsədə qoyduqsa da bir ad,
Öz amalın ancaq bizə rəng olmadı ustad.

Aldanmadı dost çöhrəli bic düşməne Mənsur,
Rəhmət sənə, rəhmət sənə, rəhmət sənə, Mənsur.

Dekabr, 1973

XX ƏSRİN ADAMI

Gözüm şüşə, dişim qoyma,
qıçım taxta.
Arzuları vurdu şaxta.
Qanım qara, laxta-laxta!
Kişilikdən bir əsər yox,
Özüm axta,
Sözüm saxta.

Yalanlara əl çalırım,
Alçaldıqca ucalıram
Sözüm iki,
Üzüm iki.
Mən əyriyə düz deyirəm,
Gecəyə gündüz deyirəm
İndi bizə ağıl gerek
Yuxa ürək
Kimə gerek?!

Mən atmışam!
Yerinə daş bağlatmışam.
Mən ağılının hökmü ilə yol gedirəm
Yoldaş deyib,
Yoldaşımın yoluna daş gillədirəm.
Əməlsiz də keçib gedər,
Gerek bollu sözün olsun.
Ağ yalanı qıp-qırmızı
Demək üçün üzün olsun.
Əməl deyil, söz oğluyam,
Mən əsrimin öz oğluyum!

Fevral, 1966.

PAMBIQ

Adına min lənət, özün bir yana
Gəlmişik əlindən zinhara pambiq.
Rəngin ağdırsa da yazıq kəndlinin
Elədin gününü sən qara, pambiq.

Havaya sovrulur əlimin rənci,
Qocaya döndərdin cahılı, gənci,
Yazı əkinçiyik, qışı dilənçi,
Düşmüşük əlindən azara, pambiq.

Sən mənim xalqıma kəsildin qənim,
Çox da ki, bahadır qiymətin sənin.
Millet lüt-üryandır, amma özgənin
Əynində dönürsən paltara, pambiq.

Anamın, bacımın yeyib ətini,
Gözündə qoyursan hər niyyətini.
Çəkirsən kəndlinin heysiyyətini,
Hərrac malı kimi bazara, pambiq.

Hər zülmə, cəfaya sinə gərmişik,
Xeyiri, qazancı yelə vermişik.
Səni biz əkmışik, biz becərmişik.
Yüklənib gedirsən bəs hara, pambiq?

30 oktyabr, 1956. Şamaxor

MUSAVAT

Dan ulduzu tək şər dağıdıb doğduğu gündən,
Qəlblərdə azadlıq odu yandırdı Musavat.
Ulduz və hilal eylə ki, üç rəngə qovuşdu,
Boz qurdu könüllərdə oyandırdı Musavat.

Meydan oxudu qan çiləyən dövrəyə qarşı,
Bayraq elədi sülhü, o, çıxdı qana qarşı.
Hər zalimə, hər zülmə və hər böhtana qarşı
Qanmazlara öz həddini qandırdı Musavat.

Rəhbər dedi, istiqlal üçün dağ aşalım biz,
Bir türk kimi islamlaşa, çağdaşlaşalım biz,
İstiqlala, istiqbala daim qoşalım biz.
Amalına bir xalqı inandırdı Musavat.

Haqdan yaranıb, məqsədi aydın, üzü ağdır,
Böhtandan azad, qəsdi təmiz, şərddən uzaqdır.
Daim bizə, yüksəl, -- deyər millət yapacaqdır,
Milletdən olan hər kəsi, hər fərdi Musavat.

Haqdan göyərüb, daima çarpışdı yalanla,
Torpaqdan alıb qüdrəti kökləndi zamanla.
Cənnət edəcək amala dönmüş bir imanla
Ünvanı Azərbaycan olan yurdu Musavat.

fevral, 1977.

İY VƏKİLİ

Yüz yerə parçalandım,
Görmədilər tam məni.
Mən dünyadan incidim,
Qınadı aləm məni.

Asılmışam dözümdən,
Dərddir axan gözümdən.
Mən qaçmışdım özümdən,
Hardan tapdı qəm məni?

Mən kiməm? Qərazim nə?
Qarşı durdum zillətə.
Bilmirəm bu millətə,
Vəkil etdi kim məni?

Bu zülmün, bu zillətin,
Sonunu görmək çətin!
Vəkil etdi millətin
Çəkdiyi sitəm məni.

Oktyabr, 1968

NAĞİL - HƏYAT

Anam olsan belə, ay anam, xeyli
Səndən gileyliyəm, səndən gileyli...
Sən duymaq, düşünmək öyrətdin mənə,
Duyub - düşünməkdən azad olaydım.
Danışmaq öyrətdin sən öz körpənə,
Nola mən anadan lal doğulaydım.

Dilini bir ilə öyrəndim... nahaq!
Öz dilim özümə kəsilib yağı.
Bütün ömrüm boyu çalışdım, ancaq
Öyrənə bilmədim danışmamağı...
Başıma bələldir mənim öz dilim,
Dənizəm, üzümə durub sahilim.

Yerimək öyrətdin tutub əlimdən,
Dolaşdım aranı, dolaşdım dağı.
Balana yerimək öyrədincə sən
Gərək öyrədəydin yıxılmamağı.

Fikirlər yığılır beynimdə qat-qat,
Cavablar qorxulu, suallar - yasaq.
Həyatı qanana ögeydir həyat,
Onu qanmayana doğmadır ancaq.

Məni incidirlər bə'zən qəsd ilə,
Ertəsi hər şeyi unuduram mən.
Girəvə düşəndə zalimə belə
Zülm edib kam almaq gəlmir əlimdən.

Ana, quduzlaşır həyat ilbəil,
Dalayır puç olan ümidlərimi.

Niyə isti deyil, mehriban deyil
Bu amansız həyat qucağın kimi?..

Hardasan, ay ana, bir gəl, mən yenə
Bələli başımı qoyum dizinə.
Mənə nağıl danış dayansın anlar,
Görüm, nağıldakı o qəhrəmanlar
Cütbaşlı divləri nə təhər yıxır,
Nə təhər gizlənib tilsimdən çıxır.

Bir danış, hardadır görüm səadət?
Bizim yurdumuza o niyə gəlməz?
Danış, danış görüm, Məlik Məhəmməd
Zülmətdən işığa necə çıxdı bəs?

Danışma, ay anam, danışma, kiri,
Beynimə batmayır bu əfsanələr.
Divlər görmüşəm ki, nağıl divləri
Onların yanında toyuğa bənzər.

Nadanlar görmüşəm, öz yolundakı
Dikə eniş deyir, düzə dik deyir.
Tülkülər görmüşəm öz qolundakı
Dəmir zincirlərə bilərlik deyir.

Atasını söyən yada baş əyən
Rəhbərlər görmüşəm, qəddar, amansız.
Tikana gül deyən, gülə kol deyən
Qarılar görmüşəm, dinsiz, imansız.

Quldurlar görmüşəm, vallah il bə il,
Xalqı talayıb günaha batmış.
Tacirlər görmüşəm, qızıla deyil,
"Malades" sözünə vətəni satmış.

Dünyanı biləndən, duyandan bəri
Mənim gözlerimdən düşüb həyat da.
Nağılda gördüyüm qorxunc şeyləri
Həyatda görmüşəm, anam, həyatda.

Yanvar, 1964-may, 1965

HÖRÜMÇƏK TOR BAĞLADI

Tariximiz danıldı.
Uydurma tarix ilə kimliyimiz anıldı-
Öz kökünü bilməyən gözü küllü bu millət
Zamanın yollarında hər addımda yanıldı.
Uydurma tarix bizi anamızdan ayırıb,
Yad anadan alınmış bələkdə qundaqladı.
Özülümüz laxladı.
Bu xalqın tarixini düz bildirən, düz yazan
Tarix kitablarında hörümçək tor bağladı.

Kimə deyək dərdini bu devranın, bu günün?
Vəzifəyə sümsünən,
Vəzifə kürsüsünün
Birinci pilləsində mərkəzdən noxtalandı.
Kişiliyi vardısı, bu anda axtalandı...

Ürəkdeki cəsarət,
mərdənəlik,
dəyanət

talandı,
tapdalandı.

Məğrur keçmişimizdən üzüldü əllərimiz,
Şərəf bildik özgəyə qul olmağı yoxsa biz?
Her cürə zülmü udduq.
Köləliyi qazanıb, kişiliyi unudduq.
Vicdan, düzlük Həqiqət sürgün oldu bu yerdən.
Yaltaqlıq və xəyanət silahını yağladı.
Cəsarət qılıncının ağzı düşdü kəsərdən,
Qəbzəsində, qınında hörümçək tor bağladı.

Dilimiz yasaq oldu.
Ruhumuz qəlbimizdə əbədi dustaq oldu.
Ruhsuz yaşadığıca biz

Vicdanımız, eşqimiz
üzümüzə ağ oldu.

Biz beləcə yaşadığ, yaşamadıq, süründük,
Əməlimizdə deyil, sözümüzə göründük.
Ruhumuz qan ağladı,
Məscid qapılarında hörümçək tor bağladı.

Həqiqət dilə gəldi,
Dildə ilişdi, qaldı.
Həqiqətin üstünə yalanlar kölgə saldı.
Vuruşmadıq, barışdıq
Biz "azadlıq" adlanan bir uydurma nağılla.
Ötən düşüncələrə qəlbimiz yas saxladı.
Həqiqəti deməkdən elə qorxduq...

Ağılla

Həqiqət arasında hörümçək tor bağladı.

10 oktyabr, 1968

GÜNAH ƏSRİN ÖZÜNDƏDİR

*Altmışında alma əsa,
Yetmişində batma yasa.
Hər kəs yüzü yaşamasa,
Günah onun özündədir.
O. SARIVƏLLİ*

Sən arıfsən, Osman qağa,
Gör bir insan nə gündədir.
Hər muradın, hər istəyin
Hələ sənin gözündədir.

Küyə getmə sən bu qədər,
Yelə vermə ömrü hədə.
Kimə gerek yalan sözlər?
Sözün gücü düzündədir.

Zaman ilə ver səs - səsə
Heç olmasa bu sındəsə...
Dürr dənizin dibində, sə,
Çör-çöp suyun üzündədir.

Dedim : "düz yaz", dedin: "Yavaş!"
Basdı səni qorxu təlaş.
Bilirsən ki, "böyük qardaş"
Hər sözünün izindədir.

Aç gözünü, Osman dədə,
Yüz "niyə" var hər "niyə"də.
Ömür çatmır əlliye də,
Günah əsrin özündədir.

21 noyabr, 1995.

POEMALAR

Oz ayi **POEMALAR**
 Qaldı qonun, Ayaq qonun
 Gəlini qaldırdı, Gül
 Ancaq dəm bədənə Gül
 Keçdilər səni, Ayaq qonun Gül

GÜLÜSTAN

*Azərbaycanın birliyi və istiqlaliyyəti uğrun-
da çarpışan Səttar xan, Şeyx Məhəmməd
Xiyabani və Pişəvərinin əziz xatirəsinə*

İpək yaylığıyla o, asta-asta
Silib eynəyini gözüne taxdı.
Əyilib yavaşca masanın üstə
Bir möhürə baxdı, bir qola baxdı.

Kağıza həvəslə o da qol atdı,
Dodağı altından gülümseyərək.
Bir qələm əsrlik hicran yaratdı,
Bir xalqı yarıya böldü qılınc tək.

Öz sivri ucuyla bu lələk qələm,
Dəldi sinəsini Azərbaycanın.
Başını qaldırdı,
Ancaq dəmbədəm
Kəsdilər səsini Azərbaycanın.

O güldü kağıza qol çəkən zaman,
Qıydı urəklərin hicran səsinə.
O güldü haqq üçün daim çarpışan
Bir xalqın tarixi faciəsinə.

Əyləşib kənarda topsaqqal ağa,
Hərden müərcimə suallar verir.
Çevrilir gah sola, baxır gah sağa,
Başını yellədi təsbeh çevirir.

Qoyulan şərtlərə razıyıq deyə,
Tərəflər qol çəkdi müahidəyə...
Tərəflər kim idi?

Hər ikisi yad!
Yadlarını edəcək bu xalqa imdad?!

Qoy qalxsın ayağa ruhu Tomrisin.
Babəkin qılıncı parlasın yenə.
Onlar bu şərtlərə sözünü desin,
Zənciri kim vurdu şir biləyinə?

Hanı bu ellərin mərd oğulları,
Açın bərələri, açın yolları.
Bəs hanı bu əsrin öz Koroğlu -
Qılınc Koroğlu, söz Koroğlu?

Babaların şeni, şərəfi əlbət,
Bizə əmanətdir, böyük əmanət...
Yoxmu qanımızda xalqın qeyrəti?
Belə saxlayarlar bəs əmanəti?

Qoy ildırım çaxsın, titrəsin cahan!
Ürəklər qəzəbdən coşsun, partlasın.
Daim haqq yolunda qılınc qaldıran
İgid babaların goru çatlasın!

Qoy əysin başını vuqarlı dağlar,
Matəmi başlandı böyük bir elin.
Mərsiyə söyləsin axar bulaqlar,
Ağılar çağırınsın bu gün qız, gəlin!...

Tərəflər sakitdir, qəzəbli deyil,
Məhv olan qoy olsun, onlara nə var.
İmzalar atılır bir-bir, elə bil,
Sevgi məktubuna qol çəkir onlar.

Atıb imzasını hər kəs varağa
Əyləşir sakitcə keçib yerinə.

Eynəkli cənabla, təsbehli ağa,
Qalxıb əl də verir biri-birinə.

Onların birləşən bu əllərilə
Ayrılır ikiyə bir el, bir Vətən.
Axıdıb gözündən yaş gilə-gilə,
Bu dəhşətli hala nə deyir Vətən?

Bir deyən olmadı, durun ağalar!
Axı bu ölkənin öz sahibi var.
Siz nə yazırsınız, bayaqdan bəri, -
Bəs hanı bu yurdun öz sahibləri?

Bəs hanı həqiqət, bəs hanı qanun?
Qocadır bu yurdun tarixi, yaşı.
Bəs hanı köksünə sərhəd qoyduğun,
Bir vahid ölkənin iki qardaşı?

Görək bu hicrana, bu müsibətə,
Onların sözü nə, qərəzi nədir?
Bu xalq əzəl gündən düşüb zillətə,
Öz doğma yurdunda yoxsa kölədir?

Necə ayırdınız dirnağı ətdən -
Ürəyi bədəndən, canı cəsəddən?
Axı kim bu haqqı vermişdir Sizə,
Sizi kim çağırmış, Vətənimizə?

Necə vaxt səngərdə hey ulaşıdılar,
Gülüstan kəndində sövdalaşdılar
Bir ölkə ikiyə
Ayrılırsın deyə!..

Göy də guruldamış deyirlər o gün,
Çölləri, düzləri buludlar sarmış.

O göy gurultusu oğuz xaqanın
Ruhumuş, hönkürüb fəryad qoparmış.

Gülüstan kəndinin gül-çiçəkləri
Bir günün içində soldu, saraldı.
"Gülüstan" bağlandı, o gündən bəri,
Bu kəndin alnında bir ləkə qaldı.

Bağrı köz-köz oldu "Yanıq Kərəm"ın
Tellər inildədi, yandı, nə yandı.

Aşığın sazında daha bir həzin,
Daha bir yanıqlı pərdə yarandı.

Həmin gün ölkəni apardı sel, su,
Tutuldu çöhrəsi günün, ayın da.
Qoca Nəbatinin eşqi, arzusu,
O gün batmadımı Arpa çayında?

Ağlayıb dağlardan əsən küləklər,
Bu məşum xəbəri aləmə yaydı.
Sanki dilə gəldi güllər, çiçəklər:
"Bu işə qol qoyan qollar sınaydı".

Arazın suları qəzəbli, daşqın,
Şirin nəğmələri ahdır, haraydır,
Vətən quşa bənzər, qanadlarının
Biri bu taydırsa, biri o taydır.

Quş iki qanadla uçar, yüksələr,
Mən necə yüksəlim tək qanadımla?
Ürəklər bu dərddən tuğyana gələr,
Axaq gözümüzədən yaş damla-damla.

Cənablar, bir anlıq düşündünüzümü?
Verdiyiniz hökmün ağırlığını?

Bu hökmün dəhşəti əllimi, yüzümü?
Biz necə götürək bu göz dağıyı?..

Başı kəsildəndə bu məğrur elin
Könül fəryadını hiss etdinizmi -
Qoca Fizulinin, igid Babəkin
Etiraz səsinə eşitdinizmi?
Cənablar, bir damcı mürəkkəblə siz
Düşünün, nələrə qol çəkmişsiniz?

Bir damcı mürəkkəb bir vətəndaşı
Qanına bulayıb ikiyə böldü.
Bir damcı mürəkkəb olub göz yaş
İllərlə gözlərdən axdı, töküldü.

Min ləkə vurdular şərəfimizə
Verdik, sahibimiz yenə "ver" - dedi.
Lap yaxşı eləyib doğrudan, bizə
Biri "baran" - dedi, biri "xər" - dedi.
Bizi həm yedilər, həm də mindilər,
Amma arxamızca gileyləndilər.

Hökmü gör nə qədər böyükmüş anın.
Möhür də basdılar varağa təkrar.
Yox, varağın deyil, Azərbaycanın
Göksünə dağ boyda dağ basdı onlar.

İmzalı, möhürlü ey cansız varaq,
Nə qədər böyükmüş qüvvətin, gücün.
Əsrlər böyünca vuruşduq, ancaq
Sarsıda bilmədik hökmünü bir gün.

Ey kağız parçası, əvvəl heç ikən,
Yazılıb, qullanıb yoxdan var oldun.

Böyük bir millətin başını kəsən,
Qolunu bağlayan hökmdar oldun.

Bir eli ikiye paraladın sən
Özün kağız ikən paralanmadın,
Köksünə yazılan qəlb atəşindən,
Niye alışmadın, niye yanmadın?

Araz sərhəd oldu, əsdi küləklər,
Sular yatağında qalxdı, köpürdü.
Üstü dama-dama taxda dirəklər,
Çayın kənarında səf çəkib durdu.

Sular, sizdən təmiz, nə var dünyada?
Ləkədən xalidir axı qəlbimiz.
Bağrınız alışıb niyə yanmadı
Bu çirkin əmələ qol qoyanda siz?

Ey Araz, səpirsən, göz yaşı sən də
Keçdikcə üstündən çölün, çəmənini.
Səni arzulara sədd eyləyəndə,
Niye qurumadı suların sənin?

Dayanıb Arazın bu tayında mən
"Can qardaş" deyirəm, o da "can" deyir.
Ey zaman, sorğuma cavab ver, nədən
Səsim, yetən yerə əlim yetməyir...

Qarışıb gözümdə, qarışıb aləm,
Dərd-dərdi doğrayır, qəm-qəmdən keçir.
Arazın üstündən keçə bilmirəm,
Araz dərdim olub, sinəmdən keçir.

Taxta dirəkləri torpağa deyil,
Qoydular Fizuli divanı üstə.

Yarıya bölündü yüz, yüz əlli il
Gəraylı, bayatı, muğam, şikəstə.

Dəmir çəpərləri eşqim, diləyim
Tarixim, ənənəm üstə qoydular.
Yarıya bölündü canım, ürəyim,
Yarıya bölündü Arazda sular.

Taxda dirəkləri qoydular, ax, ax!..
Qəlbimin, ruhumun dilimin üstə,
Biz güldük, ağladığ, yenə də ancaq
Bir sazın, bir telin, bir simin üstə.

Ürəkdən ürəyə körpü? Bir dayan!
Dərdimiz dinirsə bir sazın üstə.
Şəhriyar yaralı misralardan,
Körpü salmadımı Arazın üstə?!

Bu taydan o taya axışdı sel tək
Gözə görünməyən könül telləri.

Bu selin önünü nə çay, nə dirək,
Kəsə bilməmişdir yüz ildən bəri.

Ağalar bilmədi birdir bu torpaq
Təbriz də, Bakı da Azərbaycandır,
Bir elin ruhunu, dilini ancaq
Kağızlar üstündə bölmək asandır.

Böl, kağız üstündə, böl, gecə-gündüz,
Torpağın üstünə dirəklər də düz,
Gücünü, özmini tök də meydana,
Qoşundan silahdan sədd çək hər yana.
Torpağarı ikiye bölərsən, ancaq
Çətindir bədəni candan ayırmaq!

Ayırmay kimsəyə gəlməsin asan,
Bir xalqın bir olan dərdi-sərini.
O taydan bu taya Mustafa Payan
Oxuyur Vahidin qəzəllərini.

Dolandı zəmanə, döndü qərinə,
Şairlər od tökdü yenə dilindən.
Vurğunun o həsrət nəğmələrinə
Şəhriyar səs verdi Təbriz elindən:

"Heydər baba, göylər qara dumandı.
Günlərimiz bir-birindən yamandı.
Bir-birizdən ayrılmayın, amandı,
Yaxşılığı əlimizdən aldılar,
Yaxşı bizi yaman günə saldılar.

Bir uçaydım bu çırpınan yelinən,
Qovuşaydım dağdan aşan selinən,
Ağlaşaydım uzaq düşən elinən,
Bir görəydim ayrılığı kim saldı,
Ölkəmizdə kim qırıldı, kim qaldı".

1959

"AĞLAR GÜLƏYƏN"
M. Ə. Sabirə həsr olunmuş
poemadan parçalar

Azadlıq - səhərimdir;
Eşqimdir, ilhamımdır.
O, dənizim, yelkənim,
Əsil haqqımdır mənim!
Neçə ümman yaradar
Ahımdan göyə qalxan
Yalnız bircə buludum?!
Niyə mənə haqqımı
Versinlər udum-udum?

Xəyalım azad olsun,
Düşüncəm azad olsun.
Urəyimin sözünü
Mən yazmaq istəyirəm,
Qoy qələm azad olsun.

Mən görmək istəyirəm,
Gözlərim azad olsun.
Danışmaq istəyirəm.
Sözlərim azad olsun,
Qışqırmaq istəyirəm,
Qoy dilim azad olsun,
Dodağım azad olsun.
Eşitmək istəyirəm,
Qulağım azad olsun.

Əsarət zəncirini
Mən qırmaq istəyirəm,
Qollarım azad olsun.
Gəzib bütün dünyanı

Arzumu qulaqlara
Bağırmaq istəyirəm,
Yollarım azad olsun!

İstəyirəm azadlıq
Məni yerdən götürən
Möhkəm bir qanad olsun.
İstəmirəm azadlıq
Quruca bir ad olsun!

Ələmlər bəstəsiyəm,
Mən arzusun səsiyəm,
Mənə dərman neyləsin,
Mən arzu xəstəsiyəm.

İçib-içib doyunca
Azadlıq çəşməsindən,
Söndürəydim odumu .
Çəşmələr təşnəsinə
Özün söylə, neyləyər
Suyun birçə udumu?..

...Dan yeri ağaranda,
O, qalxıb yatağından
Açdı pəncərəsini.
Dinləməyə başladı
Bağçada "hop-hop" deyən
Şinəbubun səsinə.
Bu səhərə, bu səşə,
O niyə səcdə qıldı?
Açdığı o pəncərə
Bağçaya açılmadı
Şərimizə açıldı.

Qələm nalə qopartdı,

Kağıza dəyən kimi
Bu səs kağız üstünə
Dağ basdı, od çilədi.
Bu səs əsrlər boyu
Yatan babamı belə
Yuxudan silkələdi.

"Yox, mən çığırmalıyam,
Yox, mən bağırmalıyam!
Köməyimə, dadıma
Göyü çağırmalıyam,
Yeri çağırmalıyam!
Mən bütün qaydaları,
Qanunları, sədləri
Dağıdıb qırmalıyam!

Hansı qanunda var ki,
Öz sərvətin, öz varın
Özünə qənim olsun?
Dünənün yetim olsun,
Bu günün yetim olsun.

Hansı qanunda var ki,
Öz elindən olasan,
Öz dilindən olasan,
Hədəf də sən olasan,
Güllə də sən olasan?

Hansı qanunda var ki
Bir xalqın ana dili
Dilim-dilim kəsilə
Od içində yanasan,
Sənə yasaq edələr
"Yandım" deməyi belə?..

Xalqların cərgəsində
"Mən də varam" deyirəm.
Bu dünyadan özümə
Ədalət istəyirəm,
Həqiqət istəyirəm.
Mən "hümmət istəyirəm,
Mən qeyrət istəyirəm.."
Min ildir sirdaşımız
Ələm oldu, qəm oldu.
Niyə, niyə bəs bizim
Qeyrətimiz kəm oldu?

Yarım bu tayda qaldı,
Yarım o tayda qaldı.
Toyum burda çalındı,
Yarım o tayda qaldı.
Daha bu əzablara
Canımda bir tabım yox.
Mən təpədən-dırnağa
Sualam.. Cavabım yox...

Bilmirəm öz əlimdən
Mən hara, hara çıxım?
Bir əlim qanlım oldu.
Bir əlimsə harayçım!

Bizi xəlbirə qoyub,
Sovurdular havaya!
Biz toz olub ələndik.
Min ildir anamızdan
Süd yerinə qəm əmdik.

İnlədikcə azalmır,
Dərdlərimiz daha da
Ürəkdə köz-köz olur.

Bu haqdır, ağladıqca
Kişi qeyrətsiz olur.

Bizdən sonra oyanan
Ala bildi haqqını,
Biz hələ ağlayırıq,
Tarixin təkərinə
Hey ümid bağlayırıq.
Yox, mən bağırımalıyam,
Yox, mən çığırmalıyam!.."

yanvar-fevral, 1962

"YOLLAR OĞULLAR"
poemasından parçalar

1950-ci illərin sonunda fransuz işqalına qarşı Əlcəzair xalqının qaldırdığı milli azadlıq hərəkatına həsr olunmuş "Yollar-oğullar" poemasında milyonçu Ben-Osmanın faciəsindən bəhs olunur. Beləki Ben-Osman ərəb qızı Zəhranı boşayıb fransuz nazirinin başısı Nana ilə evlənir. Zaman keçir, Ben-Osman ərəb qızından olan oğlu Mustafa ilə görüşməli olur.

Keçdi bir neçə gün bu əhvalatdan,
Ata Mustafanı evə çağırıdı.
Bir xeyli oğlunu süzdü Ben-Osman,
Bu görüş, ilk görüş necə ağırdı!
Ben-Osman gördü ki, böyüyüb oğlu,
Boyu da deyəsən lap ona çatır.
Ben-Osman gördü ki, Etyen deyil bu,
Ürəyində gizli bir aləm yatır.

"Dibçək çiyyəinə bənzəyir Etyen,
Busa dağda bitən palıda bənzər.
Bədəni gör necə bərkiyib onun,
Əsdikcə başından qarlı küləklər.
Həyatın tumarı incəldib onu,
Yumruğu bərkidib ərəb oğlunu..."

Atam da beləydi.. özüdür ki, var..
Deyə qarşısındakı divara baxdı.
Deydi gözələrinə ağappaq divar,
Elə bil başında ildırım çaxdı.

"Atamın şəklini götürüb Nana,
O, məni bu evdə qulmu sanıbdır?"-

Ben-Osman bilmədi, şəkil bir yana,
Onun soyadı da oğurlanıbdır...

O, bir söz demədi... Uddu sözünü,
Güzgünün önündə gəlib dayandı.
Təpədən-dırnağa süzdü özünü,
Görən nə düşündü, görən nə andı?

Gözündə təəccüb, ürəyində qəm,
Gah özünə baxdı, gah da güzgülə.
"Necə dəyişmişəm..."

Elə bil bu dəm,
O özünə baxmır, baxır özgəyə.

"Necə incəlmişəm .. Ben-Osman deyil,
Ayrı bir adamdır gördüyüm tamam...
Hanı o bədənim?"

Vallah elə bil,
Mən şərqli deyiləm, avropalıyam..."
Bu güzgülə önündə tumarlananda
Zahirinə baxmış o, zaman-zaman.
Bu günə ilk dəfə oğul yanında,
Güzgüdə qəlbinə gördü Ben-Osman.

O, döndü, bir daha baxdı oğluna,
Oğul da diqqətlə baxırdı ona.
"Yaşına uymayan qurur var onda..."
Ben-Osman baxdıqca köks otürürdü.
Oğlunun mənalı baxışlarında
O, nələr görürdü, nələr görürdü.
Bir həsrət,
Bir hörmət,
Bir də ... məzəmmət.
"Direktor, direktor, atana rəhmət!.."

Sən doğma balamı qaytardın mənə...
 Qaytardı?
 Bəlkə də, səhvim var, yenə!"
 Mustafa danışır... Susur Ben-Osman,
 Baş açmır oğlunun danışığından.
 Baxdıqca üzünə doğma oğlunun
 Qərribə duyğular oyanır onda.
 "İlahi, xalı da var imiş bunun
 Eynəm mənimkitək sol yanağında..."
 Bu zaman Etyen də girdi qapıdan,
 Bir ona, bir buna baxdı Ben-Osman.
 Bayaqdan ərəbcə danışdılar,
 Söhbəti kəsdilər, sözü qırdılar.
 Ben-Osman bir anda Simona döndü,
 Gah ona çevrildi, gah buna döndü.
 Firəngcə Etyenə dedi: -Yaxın gəl,
 Tanış ol, ay oğul, sən əvvəl-əvvəl, -
 Qardaşın Mustafa!
 Etyen dinmədi,
 Bu "qardaş" sözünə heç sevinmədi,
 Dərhal ürəyindən keçdi bir fikir:
 "Yoxsa... milyonlara bu da göz dikir?.."
 Onlar yaxınlaşıb əl verən zaman,
 Ata oğulları süzdü yaxından:
 Baxdı neçə dəfə o, dönə-dönə
 "Bir bax ədasına, sir-sifətinə,
 Rəngi ağ, gözü göy,
 saçı sapsarı.
 Heç mənə yox imiş bunun oxşarı...
 Eynən dayısıdır... Bəs bu? Yaxşı bax,
 Atama bənzəyir, atama ancaq!..
 Dəhşətdir!.. Od qalxır sanki başından,
 O, gah Simon olun, gah da Ben-Osman.
 Etyen siqarını tüstüləndirir...

Sanki Mustafaya o, acıq verir.
 Ben-Osman gözücü baxıb Etyenə,
 Düşünür, düşünür, düşünür yenə:
 "Görən Mustafa da çəkirmi siqar?
 Barmağı saralıb, özüddür ki, var.
 Çəkəndir, bəlkə də bayaqdan bəri,
 Yanır siqar üçün yanır ciyəri
 Çəkməyir, çəkməyir yanımda ancaq,
 Bizim Qoca Şerqin adətinə bax!
 Pismidir? bir pislik görməyirəm mən,
 Əgər pis deyilsə, bəs onda nədən,
 Bu gözəl adətlər tez unudulsun?
 Böyüyə ehtiram niyə pis olsun?
 Atam da beləydi... O günlər hanı?
 Sınamaq qəsdilə o, Mustafanı
 Siqar qutusunu çıxartdı bu dəm:
 - Yəqin ki, çəkirsən?
 - Xeyr, çəkmirəm.
 Etyen siqarını tüstüləndirir...
 Elə bil bu tüstü ona can verir.
 Aşırıb qıçını qıçının üstə,
 O, fıstırıq çalır rok-n-roll üstə.
 Çoxdan öyrənmişdi Ben-Osman buna,
 Bəs niyə hirsələndi bu gün oğluna?
 - De bəsdirl!
 _ Nə olub?
 - Dedim ki, bəsdirl!
 _ Axı bu nə qəzəb, nə kəşəkəsdir? -
 Deyə atasına qəzəblə baxdı.
 Getdi, arxasınca qapını çaxdı.
 Ben-Osman tutuldu,
 Dinmədi, ancaq
 Hirsindən sifəti doldu ağappaq
 Çay gəldi, bir qurtum götürdü içdi,

Sonra yavaş-yavaş mətləbə keçdi:

- Niyə dalaşmısan müəllimlə sən?

Şagirdcün qanundur müəllim deyən.

- Ancaq qanunlar da dəyişir tez-tez.

- Anla ki, borcludur bizim ölkəmiz

O böyük, mədəni Firəngistana,

Parijdən yayılır işıq hər yana.

- Köhnə bayatıdır, yoxmu təzəsi?!

Qırıldı içində Simonun səsi.

Nə desin?

- Tarixi gəl, varaqlayaraq.

Dünya heyran olmuş bir vaxt ölkəmə.

Olub keçənləri gəl bir-bir sayaq.

Kim kimə borcludur, görək kim kimə?!

Bir zaman Avropa məmləkətləri

Yamanca təklədi Firəngistanı,

O düşdü həlqəyə... illərdən bəri,

Axdı sellər kimi firəngin qanı.*

Asmaq istədilər bir xalqı dardan

Günahsız körpələr qırıldı min-min.

Yalnız mənim xalqım uzaq diyardan

Gəldi göməyinə o vaxt firəngin.

Ona çörək verdi, ona pul verdi,

Axırı nə oldu?

Keçdi bir qədər,

Fransa silahı bizə çevirdi,

Xeyirxah yurdumu əsir etdilər.

İnsanlığ, ədalət bəs harda qaldı?

Mənim yaxşılığım unuduldumu?

* 1797-ci ildə Fransız inqilabı zamanı bütün Avropa Fransa əleyhinə müharibə aparırdı. O zaman yalnız Əlcəzair Fransanın köməyinə gəlmiş, fransızları çörək və pulla təmin etmişdir.

Zəngin torpağına cənginə saldı,

Verdiyim çörəyin əvəzi bumu?

Dəmir zindanlara saldılar bizi,

Parijə daşıyıb sərvətimizi,

Bizə qucaq-qucaq söz gətirdilər;

Koka-kol, rok-n-rol, caz gətirdilər,

Getdi əlimizdən namus, ar, ismət,

Bunamı deyirsən sən mədəniyyət?!

Gəlib evimizdə bizi soydular;

Ancaq adımızı vəhşi qoydular;

Bir soruşan yoxdur bu gəlmələrdən,

Bu vəhşi dediyin sənsən, yoxsa mən?

Adət, ənənə də məhv olur artıq,

Biz talan olmuşuq öz evimizdə

Bu mahir oğurluq,

bu talançılıq

Bəlkə mədəniyyət sayılır sizdə?

Dağ olub üstümə qat-qat qalınca

Məndən uca dağlar kölgə salınca,

Daş olub dağlardan uzaq olaydım.

Ay olub nurumu gündən alınca,

Bir evi nurladan çıraq olaydım.

- Kəs, yetər!

Dəhşətə gəldi Ben-Osman,

Qalxıb tez qapadı pəncərələri.

- Mustafa, Mustafa, nə danışırısan.

Sənəmi qalıbdır elin dərdləri?

Ağlama, sızlama, gəl için-için

El üçün ağlayan kor olur əbəs.

- Bir göz ki, ağlamır bədbəxt el üçün
 O, elə əvvəldən kor deyilmi bəs?
 Görsəydi ağları o da mənimtək,
 Görən göz, duyan qəlb ağlasın gerek.
 Ben-Osman çox dedi,
 O eşitmədi.
 - Bizim yollarımız ayırır, _ dedi.

Elə ki, Mustafa çıxdı qapıdan,
 Dərin xəyallara getdi Ben-Osman:
 - "Görən kim haqlıdır? Balamı, mənmi?
 Özünü sevenmi, xalqı sevenmi?
 Yox! O nə anlayır, hələ uşaqdır,
 Həyatı sonradan anlayacaandır.
 Nə vətən, nə millət? Deynən insana
 Bu boş fikirlərdən varmı bir xeyir?
 Qarın ac olanda millət bir yana,
 Heç doğma bala da yada düşməyir.
 Yox! Onu bu yoldan döndərim gerek,
 Bu il də kolleci qurtarır demək.
 Gələn il Parijə göndərsəm onu,
 Parij adam eylər ərəb oğlunu..."

1964

"TƏZADLAR" poemasından parçalar.

VYETNAMDA MÜHARİBƏ
 Vyetnam, bu əzmi sən hardan aldın?
 Bu əzmə, qüdrətə heyrandır cahan,
 Dünyaya səs salan bir əjdahanın
 Önündə dağ kimi necə durmusan?

Pentaqon düşündü vuruşdan əvvəl
 Yüz ölçdü, bir biçdi hər şeyi təkrar.
 Sənin qüdrətini, sənin əzmini
 Dəqiq məşinlərlə hesabladılar.

Pentaqon düşündü döyüşdən qabaq:
 On min neyləyəcək neçə yüz minə?
 Maşın ömür kəsdi altı ay ancaq
 Sənin iradəyə, sənin əzminə.

Ağalar, maşına qəzəblənməyin,
 Cansız rəqəmlərin nə günahı var;
 Əzmi, iradəni, özünüz deyin,
 Necə hesablasın cansız maşınlar?

Maşın vara bilməz bu incəyiye
 Maşın zoru ölçər,
 Gücü hesablar.
 Maşın nə bilsin ki, "mən haqqam" -deyə,
 Coşan ürəklərdə nə boyda güc var...

Deməyin günahkar maşınlar oldu,
 Artıq sizin üçün işləmir zaman.
 Maşın nə bilsin ki, bir ürək odu
 Min qat qüdrətlidir yüz-yüz bombadan.

Haqqını dərk edən özünü anlar,
Bunu məndən yaxşı Pentaqon bilir.
Haqqın gözləriylə güllə atanlar
Nə qüvvət tanıyır, nə qanun bilir.

Dananq cəngəlliği...

Gecə tən yarı...

Qoca bir qarı

Hərbi bazalara gedən yolları

Dolanır bərbəbir, gəzir bərbəbir.

Cızıb sinəsini xəritə çəkir...

Köksə köçürülür cığırılar, yollar.

(Burda yada düşür qədim nağıllar)

Özünü yetirir o, cəngəlliğe.

Mən də bu cığazı bacardım – deyə

Bir xəritə kimi açır köksünü.

Qoca bir qarıda bu qədər belə,

Şücaət, iradə bəs hardan oldu?

Deyərdim, ən aciz adamlar belə,

İnamın gücünə qəhrəman oldu.

Vyetnam təcədir, düşmən isə dağ.

Dəməyin bu qüdrət ona bəs hardan?

İnamdır,

imandır,

imandır ancaq

Onu döyüşlərdən qalib çıxardan.

Vyetnam, qüvvət də, haqq da səndədir

Sənin bütün gücün əqidəndədir.

Güclənən min dəfə öz düşməninə

Çünki o haqsızdır, haqsan amma sən.

Korun duyğusu da ona göz olar,

Əgər eşqi varsa, inamı varsa.
Gücsüzün bir gücü dönüb yüz olar
Özünə, haqqına o inanırsa.

Səhhətin qədrini yataqda bimar
qalandan soruş.

Azad yaşamağın qədrini ancaq
zindəda dustaq
olandan soruş.

Azadlıq!

Azadlıq əldən getdimi

Dünya xəyala da darısqal gələr;

İnsan azadlığı itirən kimi

Bütün fəlakətlər dalbadal gələr.

Gədər ağızlardan dad da, ləzzət də,

Ağıl da, ürək də gülər arzuya.

Azadlıq olmayan bir məmləkətdə

Həqiqət riyadır, ədalət boya!

İnsan üreyində kin də, nifrət də,

Əbədi köz bağlar, bir anlıq olmaz.

Azadlıq olmayan bir məmləkətdə

Adamlar yaşayar, insanlıq olmaz.

Düşünən beyinlər sönrə zülmətdə -

Yalanla həqiqət üzbəüz olar.

Azadlıq olmayan bir məmləkətdə

Düz əyri adlanır, əyri düz olar.

İdrak da boğular, söz də, sənət də,

Ağıl kilidlənər dildə, dodaqda;

Azadlıq olmayan bir məmləkətdə

Nadan başda gəzər, aqıl ayaqda.

Bunları apaçıq sən bildiyindən
Azadlıq yolunda döyüşə girdin.
Axı, azadlığın ləzzətini sən
Qədim tarixindən yaxşı bilirdin.

Ricu:

Filin ayağına hələ körpəykən
Zəncirli, qıfıllı, qandal vurdular.
Niyə?
Çünki filin gələcəyindən,
Axır zərbəsindən çox qorxurdular.

Günlər aya döndü,
aylar il oldu.
Böyüdü, bala fil yekə fil oldu.

O, elə bildi ki, elə sandı ki,
Bəzəkdir, zinətdir qandallar filə.
Fil elə bildi ki, elə qandı ki,
Dədə-babası da yaşamış belə.

Onu incitmədi bu dustaq halı,
"Yəqin ki, bu mənim haqqımdır" - dedi.
Fil öz ayağında gördü qandalı,
Məhbus olduğunu qana bilmədi...

Zərərsiz heyvandır gördülər bu fil,
Azad elədilər onu zəncirdən.
Ancaq... elə bil ki, o, heç fil deyil,
Bir addım atmadı durduğu yerdən.

"Yeri! Yeri!-dəyə vurdular onu.
Qalxmadı,
Qamçıya başını əydi.

Axı, azadlığın nə olduğunu
Fil hardan biləydi, fil nə biləydi.

Vyetnam, sökülür üfüqlərdə dan,
Sənə arxa durur solun, sağın da.
Həmişə sən azad yaşadığından
Bilirsən qədrini azadlığın da.

İşığın qədrini sinəsi dağ-dağ,
Gözləri sonradan tutulan bilər.
Azad yaşamağın qədrini ancaq
Həbsdə sinəsi köz olan bilər.

*
*
*

Baş açıq,
Əl yalın,
Ayaqlar yalın,
Amerika əskəri qaçdı cəbhədən.
Dedi:- Vətəninə qoruyanlarını
Qanını tökməkdə haqlıyam mı mən?

Dedi - Vyetnama gəldiyim ilk gün
Vidcanım təmizdi,
Alnım açıqdı.
Demə, aldadıblar bizi büsbütün,
Həqiqət burada qarşıma çıxdı.

Belə anlatmışdı zabitlərimiz:
Ədalət, azadlıq əskəriyik biz.
Qədim Vyetnama gedirik bu gün
Onların haqqını qorumaq üçün.
Kimdən?

Çox düşündüm bu sualı mən.
Sonra başa düşdüm:
Öz-özlərindən!

Millət bir,
Vətən bir,
Hava bir,
Su bir,
Yol iki,
söz iki,
təriqət iki.

Qardaşı qardaşa düşmən edibdir
Bir ana torpağın iki məsləki.

Bir böyük məmləkət qanammıram mən
Caxta kağızlara necə büküldü?
Qara siyasəti ağ evin, dünən
Bir xalqı, bir yurdu ikiye böldü.

İnsan bəd ayaqda hər şeyi anlar,
Qılınc kəsə bilir bəzən qında da.
Mən burda ilk dəfə gördüm
yalanlar
Olurmuş həqiqət paltarında da.
Ah, rəngli cümlələr, boyalı sözlər.
Abırılı,
ismətli,
həyalı sözlər.

Mən görə bilmədim o zaman neçin,
Arxanızda duran o haqsızlığı?
Bircə mənası var dedim hər sözün
Mən seçə bilmədim qaradan ağı.

Mən indi bilirəm, bilirəm artıq
Nədir əsil həyat.
Əsil azadlıq!
Biz ağ yalanlara çox uymuşuq, çox,
Deməyin dərisi qalına vay, vay!

Deyin, həqiqətin paltarını yox,
Özünü görəninin halına vay, vay!

Sözün bəzəyini, saxta zərini
Mən indi görürəm, təcrübəm ki var.
Böyük cənabların dediklərini
Tərsinə çevirsən həqiqət olar.
Onlar "silahları ləğv edək"-deyir
Onlar silahlanır gizlində ancaq.
Heç kəs bir-birinə könül verməyir,
Söz alıb, söz verir hey qucaq-qucaq.

İnamlar naminə söz yığın-yığın.
Bağlanır birbəbir müqavilələr.
Deyirəm, əslində inamsızlığın
Ən böyük rəmzidir müqavilələr...

Cənablar "silahlar məhv olsun" deyə,
Bir-bir imza atır müqaviləyə.
Danışib gülürlər lap şirin-şirin,
Gülüşlər dalında işlər gizləlib.
Qalxıb görüşürlər ...
bu görüşlərin
Dalında qıcanan dişlər gizləlib.
Ah, niyə, ah, niyə bunları bildim?
Mən diri ölüydüm,
bilib dirildim.

Bildim...
Ah, bu yükü götürmür ürək.
Bildim...
Nədən ötrü?
De kimdən ötrü?
Əgər bilməsəydim...
başqalarıtək,

Mən də yaşayardım bir insan ömrü...
Yalana, böhtana biz çox uymuşuq,
Deməyin dərisi qalına vay, vay!
Deyin həqiqətin paltarını yox,
Özünü görənin halına vay, vay!

Hər gün bir ölkədə qopur vəlvələ,
Zalimlər, zülümlər gəldi gedərdi.
Bəşərin tarixi-qədimdən hələ
Azadlıq yolunda çəkismələrdi.
Azadlıq alınar, yaddan umulmaz,
Azadlıq verilməz erməğan təkin.
Verilən azadlıq azadlıq olmaz,
Başqa bir rəngdir o, əsarətin.

Şərəfdir ölmək də azadlıq üçün.
Bu amal-deyməzmi bütün dinlərə?
Deyirəm, eşq olsun dünən və bu gün
Azadlıq yolunda can verənlərə.

Azadlıq - həyatın ən parlaq gözü.
Azadlıq - ən uca, ən şanlı bayraq.
Azadlıq arzusu, azadlıq sözü
Dünyanın ən böyük dinidir ancaq.

Azadlıq - cəsarət, azadlıq - hünər.
Azadlıq əskəri heç əyilərmə?!
Bütün xalqlar üçün azadlıq qədr
Böyük bir saadət ola bilərmə?

Məzlumun yurdunda bostan əkibdir
Zülmü öz içində qocaldan ölkə.
Bu gün azadlığa qılinc çəkibdir
Azadlıq adından danışan ölkə.

Bəs o necə danır axan qanları?
Bu saxta rənglərdən də, nə götürdük?
Daim həqiqətdən dəm vuranları
Həmişə biz belə yalançı gördük.

Mən "hayıf" demərem tutub əlini
Azadlıq yolunda axan qanlara.
Alqış! Azadlığın tunc heykəlini,
Qəlbində yaşıdan mərd insanlara!

1966-1967

TARİX

1941-45 illərdə baş verən II-cahan müharibəsində Mozdokdan Berlina qədər döyüş yolu keçmiş azərbaycan Türklərindən ibarət olan 416-cı diviziya haşr olunmuş poemadan parçalar:

Tarixə baş vuraq... Bu ağ, bu qara.
Mərdlik bazarında mən ki, sərrafam.
Haqqını göstərib çox haqsızlara
Ancaq düşməninə mərd olub babam.

Mərdlik şərəf oldu tariximizə,
Çox baha oturdu bu, ancaq bizə.
Gətir xatirinə səfəvileri,
Bəs niyə o zaman başda tac olduq?
Tacı duyğulara satandan bəri
Ağıllı bir başa biz möhtac olduq.

Bə'zən özümüzü bəyənmədik biz,
Dedik filankəsə gerek oxşayaq.
Yandı öz bağımız... fikir çeşməmiz
Özgə bağlarını suladı ancaq.

Heç kəs inciməsin, dedik qoy bizdən,
Yandıq yad evində biz çıraq kimi.
"Buyur" deyə-deyə, hörmətimizdən
Qonağı elədik evin sahibi.

Bizim böyük-böyük ustadlarımız
"Xəmsələr" bağladı özge dilində.

Yadın malı oldu bizim varımız,
Babam talan oldu öz mənzilində.

Yada abidələr ucaldıb dedik:
Fəhləlik bizimdir, ustalıq sənin.
Çox zaman özgeyə qulluq elədik
Beyin bizim oldu, əsər özgeyin.

Nadir də, Qacar da ölkələr aldı,
Vətən ucalmadı, özü ucaldı.
Öz doğma yurdunu ayağa saldı,
Şahlar bizim oldu, zəfər özgeyin.

Saldıq özümüzü özümüz gözdən,
Kül ilə oynadıq əl çəkib közdən;
Ölkələr nur aldı şəfaqimizdən,
Günəş bizim oldu, səhər özgeyin.

Mənim sərvətimə cahan göz tikdi,
Sərvətim, dövlətim ona gerekdi.
Babam yer şumladı, babam yer ekdi,
Əmək bizim oldu, bəhər özgeyin.

Açdı sinəsini bizə bu torpaq,
Aləmi bəzəyib lüt olduq ancaq.
Cıdırda çapsaq da hamıdan qabaq,
Hünər bizim oldu, nəmə özgeyin.
Qızıl bizim oldu, kəmə özgeyin.

1937
(«416» poemasından parça)

Bu parçada «Buhenvald» salındı otuz yeddide» misrası ağıllı oxucunun eyni ildə Sovetlər İttifaqının Sibirde saldıği ölüm düşgəlerini xatırlayacağına və hər iki rejimin eyni totalitar rejim olduğu qənaətinə gələcəyinə əmin idim.*

Buhenvald salındı otuz yeddide
Fikir zəncirləndi, vicdan boğuldu.
Tarixin ləkəsi, bu ağır ildə
İnsan ahı üstə il, təhvil oldu.

Elə bil vaxt özü özünü dandı.
Köklədi sazını zaman qəm üstə
Günlər düşün düşdü, tarix utandı
Höknürüb ağladı bu rəqəm üstə.

Dərin düşüncələr oda qalandı,
Əsrin venasında qan laxtalandı...
Söküldü dirəklər, uçuldu damlar,
Müsibət yağışı yağdı dünyaya.
Adamlar, adamlar, yazıq adamlar,
Qorxu çəşməyiylə baxdı dünyaya.

Zülmələr danışdı qorxu-hürküsüz
Zəhmi yaman idi dəmir məhbəsin.
Ötəri br nida, ötəri bir söz
Oldu can bahası düşünən kəsin.

Dəyişib haqq oldu nahaqqın adı
Qırıldı qanadı hər xəyalın da.

* Buhenvald - 1937-ci ildə Almaniyada salınmış ölüm düşgəələrindən biri.

Əsarət əl çaldı, zülüm oynadı
Ədalət höknürdü qapı dalında.

Qaranı ağ kimi dürtüdlər gözə,
Həqiqət boğuldu, haqq iflic oldu.
Fikirlər, əməllər durdu üz-üzə
Zaman yoldan çıxdı, vaxt iflic oldu.
Təzə «din», yaradıb, o köhnə dini
«Mayn Kamp»* - Bəşərin adına satdı.
Allahın göydeki cəhənnəmini
İnsan, insan üçün yerdə yaratdı.

«Mənim mübarizəm!» - nə deyir bizə?
Nəyin uğrındadır bu mübarizə?
Bir qansız cəlladın hökmü, qayəsi
Oldu bir ölkənin məramnaməsi.

Bu qanlı kitabın hər cümləsinin
Mübtədasi nifrət, xəbəri «öldür!»
Onlar cümlə deyil, yaxşı bax,
min-min,
Şəhərlər üstünə yağan ölümdür.

Hər nidadə qəzəb, hər sözdə bir kin,
Hər qara şiriftdən qan iyi gəlir.
Bütün millətlərin, bütün irqlərin
Sümüyü üstündə bir xalq yüksəlir.
Deyirəm, ikinci cahan hərbinin
Yolu bu kitabdan başlanır yeqin...

* İtərin «Mənim mübarizəm» əsərinin almanca adı

MƏRZİYƏ

proloq

Sən doğuldun qeyrətindən
Cürətindən,

Mərziyəcan.

Aldım sənin sorağını

Ölümündən

Çox sonra mən,

Mərziyəcan.

Sən vuruşdun, əlindəki silahla yox,

Qəlbindəki inamınla, imanınla.

Həkk elədin öz adını

sən tarixə öz qanınla.

Min il keçsə qalacaqsan

İyirdi yeddi yaşında sən,

Tarixin yaddaşında sən.

Tələbəlik illərində

Sən sinifdən sinifə yox,

Addımladın axtarışdan axtarışa.

Bir tapıntı yazılıbdır

Alındakı hər qırıqşa.

Nəyi tapdın?

Beynindəki sualların cavabını.

Bu dünyada sənin sevinc

qismətini kor eyləyən

Bir ömürlük əzabını.

Sən gənc idin,

Neyləyirdin bu dərdləri, bu qəmləri?

Niyə gəlib seni tapdı

Bu dünyanın sitəmləri?

Düz demədim.

Onlar deyil,

Sən onları tapan oldun.

Beynindəki sualların
Arxasınca çapan oldun.

Kimi gəlir, bu dünyada

Bu dünyanı unutmağa.

Kimi gəlir, dünyaya yox,

Öz qəlbinə züly tutmağa.

Kimi gəlir, bu dünyanın

Nəşəsini yaşamağa,

Kimi gəlir, bu dünyanın

Dərdlərini daşımağa

Kimi gəlir, bu dünyadan

Umduğunu götürməyə,

Kimi gəlir, bu dünyaya

Öz odundan nur verməyə.

Kimi gəlir, bu dünyada

olanlara daş atmağa.

Kimi gəlir, bu dünyada

olmayı yaratmağa.

Haqq istədin,

Dedin niyə, adı varın özü yoxdur?

Dedin niyə bu dünyanın

Əyrisi var, düzü yoxdur?

İ F Ə S İ L

- Haqq hardadır?

Bu sualın cavabını

Tarix boyu aradılar.

Duyğuları çözdilər,

Fikirləri daradılar.

O kitaba, bu kitaba baş vurdular.

Xəyalların, arzuların qanadında

Nağılları uydurdular.

Nağıl dedi:
 - Haqq axtaran,
 Geyib dəmir çarıqları,
 Gərək düşə, Ağ babanın ağ yoluna.
 Həqiqəti tilsimləyib,
 Tullayıblar dağ dalına.
 Öz ağına,
 öz gücünə,
 qüdrətinə,
 söz gücünə
 güvənənlər
 yola çıxsın.
 Ümidlə qol-qola çıxsın!..

Ayaqlarda dəmir çarığ, əldə çomaq,
 Ər babalar,
 Nər babalar yola çıxdı,
 o dağ-bu dağ,
 soraq-soraq...
 Az getdilər, üz getdilər,
 Dərə-təpə düz getdilər.
 Min bulaqdan su içdilər,
 Dağ aşdılar, düz keçdilər.
 Bu dünyanın sirlərini
 Oxudular varaq-varaq.
 Ayaqlarda dəmir çarığ,
 əldə çomaq!
 Bu dünyanı dolaşdılar
 qarış-qarış.
 Nəsillərdən nəsillərə
 Davam etdi bu axtarış.
 Ata bezdi,
 döndü geri.
 oğul geydi,

nəvə geydi,
 Ataların, babaların
 çıxartdığı çarıqları.

Çox gəzdilər, çox getdilər.
 Bu yollarda
 Neçə-neçə çomaqları dəyişdirib,
 Çarıqları əritdilər.
 Həqiqəti "Öz gözümlə gördüm" - deyən
 Heç olmadı.
 Haq ağladı ürəklərdə,
 Dünyadasa tapılmadı.
 Səhənd dedi: - həqiqətdir
 Çarıqların, çomaqların
 Dağ yolunda əriməsi.
 Ayaqların qabarıdır,
 ürəklərin nisgilidir
 Nağıllara aldanmağın cəriməsi.
 ...Qızım, sən də bu gerçəyi bilən gündən
 Umdun ancaq el gücündən,
 sel gücündən.
 Dedin: - Mənə qulaq asın
 ey həqiqət qurbanları;
 Həqiqətdir,
 zülm əliylə
 Məzlumların axıdılan al qanları.
 Həqiqətdir
 həqiqətin müc olması.
 Həqiqətdir
 dərimizin soyulması.
 Həqiqətdir
 ağ yalanın haqq adından
 danışması.
 Həqiqətdir

haqq bağırən ürəklərin
 ağ yalanla barışması.
 Həqiqətdir
 tonqallarda yanmağımız.
 Həqiqətdir
 ölüm hökmü qabağında
 həqiqəti danmağımız.
 "Həqiqət var" yalanına -
 bu riyakar nağıllara
 ömrümüzü satan olduq.
 Xəyalların xumarında
 yatan olduq.
 Ayaqlarda dəmir çarığ,
 əldə çomaq
 Siz bunumu gəzirdiniz
 Bu dünyanı qarış-qarış
 dolaşaraq
 Aradınız, axtardınız
 Yalan sizə dayaq oldu.
 Atalardan oğullara
 Babalardan nəvələrə
 Qalan yalnız çarığ oldu,
 çomaq oldu,
 Biz də geydik o çarığı.
 Əgər uysaq nağıllara,
 Balamız da geyəcəkdir,
 Nəvəmiz də geyəcəkdir.
 "Dağ dalında həqiqət var" -
 deyəcəkdir.
 Babalardan miras qalan bu yalanı
 Həqiqətin əvəzinə
 yeyəcəkdir,
 yeyəcəkdir.
 Gəlin indi biz uymayaq nağıllara,

Biz güvənək sərt əllərə, tunc qollara.
 Bu əllərlə, bu qollarla
 Olmayanı yaradaq biz.
 Budur bizim bu dünyada
 Ən müqəddəs vəzifəmiz!
 O, "Xatirat dəftəri" nə köçürdü çoxdan bəri
 qəlbindəki ağırları,
 Beynindəki fikirləri:

MƏRZİYƏNİN "XATIRAT DƏFTƏRİ"ndən

Düşünürəm,
 demək varam.
 Haqqımı da, borcumu da anlayıram
 Düşünürəm,
 Mən özümü dərk edirəm.
 Düşünürəm,
 Mən qanıram,
 Mən görürəm,
 Eşidirəm.
 Düşünürəm...
 Demək artıq qul deyiləm.
 Düşüncədə yetişmişəm,
 kal deyiləm.
 Düşünürəm... Fikirlərim qanadımdır.
 Mən uçuram,
 ehkamların o tayına!
 Bu yerişlə çatammazsan
 hey çığıran,
 haqq bağırən,
 Sərhədləri yaran, qıran
 harayıma!
 Haqsızlığın başı üstə mən yumruğam,
 Mən hədəyəm.

Hər gün təzə cəbhədayəm.
 Bir yaxşı bax sən özünə,
 söylə nəsen?
 Mütəlaqiyyət, sən qocasan, sən köhnəsən!
 Köhnə, çürük bayatını
 Hər gün ötən
 bir boşboğaz,
 bir gevəzə!
 Sözüm yeni, dinim təzə!
 Düz 2500 ildir
 Yol gəlirsən;
 amma yenə
 yerindəsen,
 ehkamları özünə zidd
 bir dindəsen!
 Zülm edirsən
 Açıqların silahıdır
 Zülüm! Ölüm!
 Mən zülümə sığışmaram!
 Bir ölümə qorxuzduğun yetər mən!
 Bir həyata sığışmadım
 yüz ölümə sığışmaram!
 * * *
 Elə ki, Üsküdə müəllim oldu,
 Bu yandan boşalıb, o yandan doldu.
 Arzusu, ümidi çəkildi dara,
 Ümid zirvəsindən baxıb hər şeye.
 Məktəbdə dərs verib balacalara,
 Həyat dərsi alır kənddən Mərziyə.
 Könlündə qışqıran dəli bir səse
 o, qulaq kəsildi,
 yaşadı yalqız.
 Əlifba öyrətdi,
 əvəzində

Həyatı öyrəndi həyatdan bu qız.

23 ordibehişt 1348 şəmsi (1969)

Ümidim, diləyim əlimdə bayraq,
 Mən onu qaldırdım özümdən uca.
 Ümidlə yaşadım bu ömrü ancaq
 Möcüzə gözlədim ömrüm boyunca.
 Xəyalımda gülən ümidlərimi
 Daddım arzumdakı azadlıq kimi.

Gəlmir möcüzə də,
 Gülmür dilek də.
 Ümidi həyata calaq etdik,
 Amalı qorxuda, sözü ürekdə,
 Cürəti dözümdə dustaq etdik.

Nə ilə ölçdülər zülmün həddini?
 Bilmirəm, bu dünya bizi nə bilmiş?
 Bu həyat, dözümlün ən son həddini
 Bilməyə sınaqmış, həyat deyilmiş!
 Ümidin başını buludlar alıb,
 Boran tuğyan edər, yarpaq titrəşər.
 Ümidin saplağı yaman incəlib,
 Amandı, toxunma, qırılıb düşər.

Ağrısı, acısı boşalsın deyə
 Köçürür dərini şərə Mərziyə.
 Başından keçəni bərbəbir yazır.
 Gah xatirə yazır, gah şer yazır.
 Ümidi mühitin qaranlığında
 Söndümü, özünü o, bir heç sanır.
 Arzusu ümidə qahmar çıxanda
 Qəlbində inamdan çıraqqlar yanır.

Hazır olmalıyıq biz qurbanlara,
Yalnız istək ilə kar aşmaz-deyir.
Xeyrini, şərini anlayanlara
Taleyi gözləmək yaraşmaz-deyir.

Zamanın odunda fikri qarsalır,
Qəlbi qanad taxır əsrin səsindən.
Bu günün gözüylə baxıb dərs alır
Dünənki Firdövs "Şahnamə"sindən.
Görür ki, dəyişən adlardır ancaq
Gavə o Gavədir, Zöhhak - o Zöhhak.

Hər bir əfsanədə bir həqiqət var,
Ən böyük məktəbdir onlar bizimçün.
Zöhhakin çiyində bitən ilanlar
Yeyir cavanların beynini hər gün.
Bu, bir əfsanədir,
Yoxsa, həqiqət?
Bəzəyi əfsanə,
Özəyi ibrət!
Zöhhak ilanının qidası nədən
İnsan beyni imiş?

Düşündünmü sən?
Zülm yaxşı bilir, zülmkar kimi
Ağıldır, beyindir onun qənim.

Tarixdən məlumdur, bu ki, hər kəsə
Həmişə izləmiş yalan doğrunu.
Zülüm beyinləri yeyə bilməsə,
Beyinlər, ağıllar yeyəcək onu.
Bunu bildiyindən zülm, hər zaman
Qorxub həqiqətdən, bir də ağıldan.
Ağıldır anlayan,
Ağıldır görən
Boyalar dalında yaşınan zülmü.

Azadlıq adına bir məmləkətdən
Başqa məmləkətə daşınan zülmü.

Əgər qorxmasaydı zülm ağıldan,
Öncə beyinləri yeməzdi zalim.
Yalanla qorxunun izdivacından
Törəyib,
zatından mələzdi zalim.

Dünyaya mənim sorğu-sualım da tükənməz,
Min il yaşasam, cəngi-cidalım da tükənməz.

Eşqim, diləyim düşsə də zindana o susmaz,
Eşqim, diləyim, dərdü-mələlimdə tükənməz.

Xislətdə dözümlü, ruhda təvəkkül nə qədər var,
Məzlum baş əyər zülmə və zalım da tükənməz.

Zülmünlə qolum bağlı, əlim bağlı, dilim lal
Azadlığım eşqimdə, xəyalımda tükənməz.

II FƏSİL

Telefonlar səsləndi: - Axı kimdir Mərziyə?

Cavab gəldi: Təbrizdən:

- Üskü qəsəbəsində müəllimdir Mərziyə.

- Kimdir ona dil verən?

Süküt...

Cavab gəlmədi.

Məgər bilmədilərm?

Ancaq öz ürəyidir hər bir kəsə dil verən
Tapındığı gerçəyin nəğməsinə dönəcək
gerçəyə könül verən.

Yox, Bunu bilmədilər...

Öz yoluyla yerişən ən böyük həqiqətə

"Yoldan azıb" - dedilər...

Niyə belə olmalı?

Axı, niyə həqiqət yalana yozulmalı?

Niyə haqqın taxtına nahaqı mindirdilər,

Yalanlara həqiqət vəsiqəsi verdilər?

İndi bir zaman gəlib:

sual vermək yasaqdır.

Bu "niyələr" nahaqdır.

Yalan həqiqət olub dünyanın yaddaşında.

Özülü yalan olan cəmiyyətin başında

Bomba kimi səslənir hər "nə üçün", hər "niyə"

Üskü qəsəbəsində müəllimdir Mərziyə.

Bəs o, Üsküdən əvvəl hardaydı?

- Bilmirsiniz?

Sizdən soruşuruq biz.

- O, Sipahidaneşdə oxuyurdu bir zaman.

Onun çığışlarından

Alovlandı ölkədə tələbə tətiləri,

Unuda bilməzsiz, axı, siz o illəri.

...Görən nəymiş Savakı belə qəzəbləndirən?

Şahın tulalarını cin atına mindirən?

Bu çəlimsiz, bu zəif, üzdən fağır qızcıqaz,

Qeyrəti çəkisindən yüz qat ağır qızcıqaz

Hədələrə, qorxuya niyə təslim olmadı?

Onun iradəsi də niyə sındırılmadı?

- Zindandan çıxan kimi tamam unutduq onu,

Dəyişdirdi Üsküdə mübarizə yolunu.

Nə imiş təzə yolu?

Çox düşündü Mərziyə.

Müəllimlik!

Yolundan yoxsa döndü Mərziyə?

Azərbaycan elində

Elin balalarına el dilini danaraq,

"Zəbani-madəri"ni öyrətməli!

Dərdə bax!

Yaşamadı dərd kimi

O, qəlbində bu dərdi,

O, dərdi dilləndirib əlacına çevirdi.

Vətən balalarına

Doğma ana dilində şər əzbərlədərdi:

"Ala-bula boz keçi,

Ay qoşa buynuz keçi,

Yalnız gəzib dolanma,

Dağa-daşa dırmanma.

Bir qurd çıxsə qarşına,

Sən nə edərsən ona?"

Şəri burda saxlayıb, bir də təkrar edərdi

sonuncu misraları.

Uşaqların qəlbində

Naxışlanıb durardı "qurdun" ayrı çaları:

Bir qurd çıxsə qarşına,

Sən nə edərsən ona?

Burda şəri qırdı

Başqa cür qurtarardı:

"Var gücümü toplaram,

Buynuzumu o qurdun

Sinəsinə saplaram".

Sonuncu misraları bir də təkrar edərdi.

Uşaqlara beləcə cəsarət öyrədərdi.

O, çox gözəl bilir ki,

Qorxu bizə nə verər, qorxu bizdən nə alar,

Qorxu adlı o iblis doğar kölə balalar.

Kölə balalar isə mütiliyi balalar.

Bir xalq üçün səfalet,

Ya aclıq, ya fəlakət

Bir elə zillət deyil.

Amma millət qul olsa,

Ayaqlara çul olsa,

Fikirçə yoxsul olsa,

O, hələ millət deyil.
Millətin millətliyi yaşar ləyaqətində -
eşqində, qeyrətində,
Şərəfində, adında
Bir də ... azadlığında.

Axı o, öz xalqını kölə deyil, qul deyil,
Azad görmək istəyir.

Xalqın küreyindəki köləlik damğasını
O götürmək istəyir.

Ən adicə haqqıdır azadlıq hər millətin,
Birinci övladıdır ləyaqət - hüriyyətin.
Əsir xalqın dünyada nə yeri var, nə səsi.
Əsir xalqın yerinə qanan da özgəsidir,
Görən də özgəsidir, danışan da özgəsi!
Xalqın azadlığıdır -
Xalqların cərgəsində mötəbər vəsiqəsi!

Bir xalqın ki, yerinə düşünülər, qanırlar,
O xalqı nə sanırlar?

Hanı, hanı bəs onun özünün ləyaqəti?
Millət saymaq olarmı əsir olan milləti?
Hanı, hanı bəs onun öz kəmalı, öz dili?
Kim seçdi yad milləti başqasının vəkili?

Bu fikirlər içində ovxalanır Mərziyə.
Qandığıyçın alışıb yanır, yanır Mərziyə.
Vətən məhəbbətini
O, çevirib özünün yaratdığı bir dinə,
Yanğısını göçürür uşaqların qəlbinə.

Meydan oxuyuram bütün dinlərə,
Ancaq öz qayəmdə bir dinçiyəm mən.
Xam torpaq misallı saf beyinlərə
İndi toxumsəpən əkinçiyəm mən.

Əminəm səpdiyim hər bir toxumdan
Meyvəli ağaclar boy atacaqdır.
Rüzgarlar önündə kişi tək duran
Keçilməz meşələr yaranacaqdır.

Özüm olmasam da
ağaclar kimi,
Sonsuz arzularım bitəcək mənim.
O günə yetişən nəğmələrimi
Saldığım meşələr ötəcək mənim.

Bir gün müdir çağırdı yanına Mərziyəni,
Dedi: - Bu nə deməkdir? Anlamıram mən səni.
- Nə olub?

- Nə olacaq... Budur valideynlər
Səndən şikayət yazıb yuxarıya...

Deyirlər:

Özbaşnalıq edirsən.

Hərdən ana dilində şər əzbərlədirsən.

- Deyin görək ay müdir,

Mənim tədris etdiyim fənnin adı bəs nədir?

"Zəbani-madəri"mi? Bu sözləri indi biz
Fars dilindən çevirsek,

olar "Ana dilimiz".

Mən də şagirdlərimin öz doğmaca elində

Şər əzbərlətməmişəm onlara öz dilində...

Budur mənim günahım?

Söylə, hansı ölkədə,

Xalqın öz ana dili ona yasaq edilmiş?

Bəs sən necə? De görək,

Bu vətənin oğlutaq

Necə dözə bilirsən dilimizdən asılan

bu qıfıla, kilidə

Sürgün etmək olarmı bir ölkədən dili də?
 Müdirin üz-gözünü od qarşıtdı elə bil
 Bu qızın sözlərindən.
 Dedi: - Bala, bir düşün dediyini dərinəndən.
 Sən hələ bilməmişən deyəsən öz yerini.
 Kim bizə haqq verib ki, dilimizə çevirək
 "Zəbani-madəri"ni?
 Atma öz əllərinlə gəl özünü oda sən.
 Bu boş düşüncələrlə vermə bizi bada sən.
 - Bəs öz ana dilini bilməsinmi uşaqlar?
 - Axı ana dilinin kimə nə faydası var?
 - Qeyrətin də kimsəyə
 faydası yoxdur-deyə
 Qeyrətsizmi olaq biz?
 Axı qeyrətimizdir bizim ana dilimiz
 - Yox, sənə aydın deyil, hələ sənin etdiyin.
 Bir də... ana dilində şər əzbərlətdiyin
 Həmin o şagirdlərin ataları deyilmi
 Səndən şikayət yazan?
 Bəli valideynlər
 İstəmir ki...
 - Bəllidir... Oğurlanmış beyinlər
 Hardan bilə, nə bilə öz xeyrini, şərini.
 - Düşün dediklərini!
 Deyə bayaqdan bəri bir kənarda əsnəyən,
 Susub kəlmə kəsməyən
 Kişi qalxdı ayağa.
 Dedi: - Sən kimsən, nəsen
 Bu millətə xeyrini, şərini göstərəsən?
 Mən çox gözəl bilirəm, xeyrim nədir, şərim
 nə?
 Ata kimi qanıram,
 Balam möhtac deyildir bu gün ana dilinə.
 Sabah gerek olarsa, o dili də öyrənər.
 - Buqələmunsan məgər?

- Başdan-başa nağıldır, əfsanədir sözlərin.
 Bunlar bu gün dünyadan, vaxtdan
 xəbərsizlərin
 Nəhəngə hürməsidir.
 - Sənin dediklərinse...azman, nəhəng olanın
 Qorxusundan özünü balaca görməsidir.
 ...Mübahisə uzandı...
 Həməni kişi heç demə
 Savakın adamıymış, sonra bildi Mərziyə.
 * *
 Ertəsi Mərziyə işdən qovuldu.
 Müdir əməlinə peşiman oldu.
 Gəldi o, biri gün
 Mərziyəgilə
 Bir az vicdanını ovutmaq üçün.
 Dedi:-Məramın
 Mənə bəllidir.
 Vətən balasına ana dilini
 Sevdirmək səninçün bir təsəllidir.
 Amma neyləyəsən bu da yasaqdır.
 Bir də ki...əsində kəsilmiş başın
 Saçına ağlamaq mənə nahaqdır.
 - Onda neyləməli? Susub oturmaq?
 - Bizim əlimizdən bu gələr ancaq.
 Filin nə vecinə, ayağı altı
 Onlarca, yüzlərlə ölə qarışsa.
 Atılıb-düşməkdən axı nə fayda,
 Neyləyə bilər ki, filə qarışsa?
 Şahın Savakı var əjdaha təkin,
 Ona diş batmaz, axı,heç kəsin.
 - Biz bu bayatını vallah, çox ötdük,
 Alıb çiynimizə onu böyütdük.
 Onun qüdrəti də bəllidir bizə,
 Biz sənin fikrincə, yəni heç nəyik?

O, böyük görünür gözlərimizə,
Çünki biz hələlik diz üstündəyik.
Kiçildik, biz ona "böyük" dedikcə,
Yətar bu səcdələr, bu dizçökmələr.
Biz onun önündə iməklədikcə,
Əzdi başımızı nallı çəkmələr.
Duraq ayaq üstə,

Axi, ərik biz,
Qalxsaq, o kiçilər, böyüyərək biz.
- Sən mənə tanıtma gəl bu milləti,
Onun zatandır öz ətaləti.
Sən onun yolunda candan keçərsən,
Bu mərdlik, bu qeyrət heç ona çatmaz.
Sən onun yolunda odda bişərsən,
"Uf" deyib o, sənə əl də uzatmaz
Belə bir xalq üçün indi sən niyə...
...Müdirin sözünü kəsdi Mərziyə.

"XATİRAT DƏFTƏRİ"ndən

Mən "çal" - dedim,
"Ucal" - dedim,
Mən "Vur" dedim
"Qaldır" - dedim.
Söz - hücumdur, söz - həmlədir,
Bircə kəlmə bir cümlədir.
Sən dildəki qüdrətə bax,
Cürətə bax!
Bir cümləni bir kəlməyə süğışdirən
Kəlmədəki barıt bax!
Yüz illərin ələyindən arıdılmış
arıt bax!
Dədələrim
Bu sözlərin alovunu geyinibdir.
Ürəkləri

Bu sözlərin vurğusuyla döyünübdür.
Qalxan taxıb "Qalx" səsinə,
Vuruşubdur "Vur" səsinə,
Axı niyə dəyişdirək
Bizim Qorqud atamızın
Yaratdığı kəlmələri

Başqasının kəlməsinə?

Niyə mənim anam "madə",
Niyə atam "pədən" olsun?
Bu dolaşır ticarətdə
Niyə mənim doğmalarım
Özgeşinin tapdağında hədəd olsun?
Niyə yadın bəhməzinə "bal" deməli?
Öz aşım "yal" deməli?
Niyə mənim ana dilim
Gəlmə dilin qabağında
titim-titim titrəməli?

Niyə doğmam yad olmalı,
Öz sözlərim öz dilimdən qovulmalı?
Heç gördünmü torağayı
Qarğa kimi "qa-qa" deyər?
Heç gördünmü sığırçını
Sərçə kimi cükküldəyər?
Sözlərin də millət kimi
Öz əzəli sifəti var.
Hər kəlmənin öz cövhəri, fitrəti var.
Dəyişəndə yad sözünə

öz sözünü, öz ləhcəni,

Sifətini dəyişirsən
Tanımıram onda səni.
Anlamıram fitrətin nə, sifətin nə?
Göyşəyəndə sən özgeşin sözlərini,
Sifət taxdın sifətinə ...
Sən tüpürdün öz babanın ocağına.
Anan səni bu ocağa övlad doğub,

Sənsə girdin özgəsinin qucağına.
Hər ulusun
Ən qiymətli sərvətidir ana dili.
Övladları yer üzünə səpələnsə,
Pərən-pərən düşənlərin
Vəhdətidir ana dili.
Bu dünyanın
Hansı uzaq bucağında səslənərsə,
O bucağı mənim üçün
əzizlədən ana dilim,
Qürbəti də Vətən edən ana dilim!
Sözlərinin nəğməsində
ruhumuzu cingildədən ana dilim!
Məni ana Vətənimin
Bütün oğul-qızlarıyla
qohum edən ana dilim!
Sən gözlərə görünməyən
Bir təlsən ki,
Yol açmışan keçmişimdən gələcəyə.
Ana yurdun öz ruhunu
Keçirirsən-
Bu nəsilədən o nəsilə,
Bu ürəkdən o ürəyə.
Öz dərdimi, sevincimi
Dodağımda çağladanım,
Məni ana vətənimə,
Bu günümü
Sabahıma, dünənimə
bağladanım.
Ey səsimə səs verənim,
Sən ey mənim varlığını
Yer üzünə göstərənəm.
Ey şərəfim, ey bayrağım,
Ey "Anamın kitabı"nda adı qalan
Doğma ikən ögey olan

sinə dağım.
Xətəinin qılıncında,
Fizulinin qəzəlində
Bülövlənib ovxarlanan söz kəsərim.
Dağlarımdan
Damcı-damcı sızıb gələn öz əsərim.
Ey bu günü dilim-dilim,
Parçalanan ana dilim.
Sinəsində od qalanan ana dilim.
Qapıların arxasında
Boynu bükük qalan dilim.
Var ikən yox olan dilim.
Ayaqlarda kilim, dilim,
Vuruşlarda bir qəhrəman,
Barışlarda həlim dilim!

Yadın fitvasıyla, öz gülləmlə
Özgənin dilinə ov olan dilim.
Möhürlü, hüquqlu idarələrdən
Daxmalar küncünə qovulan dilim.

Ali təbəqələr səni dandılar,
Sən bir ümman ikən dayaz sandılar.
Özgənin dilində xoruzlandılar,
Sən ey öz sacında qovrulan dilim.

Xətəi taxtında sən fərman oldun.
Dillərə hökm edən qəhrəman oldun,
Bəs niyə sən bu gün pərişan oldun,
Bilkə qılıncından od alan dilim?!

Tarixin yolunu keçdin uğurlu,
Sənə batamması bir qolu zorlu,
Dünəni möhtəşəm, sabahı nurlu
İndisi tapdanıb ovulan dilim.

Analı-atalı, a yetim dilim!
Şərəfim, şöhrətim, qeyrətim dilim.

III FƏSİL

Yığıldı başına dostları bir gün
Namazi, Səncəri, Novruzi, Həsən.
Bir gün doğulacaq səhərlər üçün
Nəqşələr qurdular gecə sübhəcən...

On iki nəfərlik gizli dərnəyin
O gecə qoyuldu ilk təməl daşı,
Ürəklərdə gülən bir gələcəyin
Uğrunda başlandı haqqın savaşı

Mərziyə dedi ki, bu qara, bu ağ,
Gəlin biz hər şeyi başdan başlayaq.
Hələ qapalıdır bu xalqın gözü,
Hələ seçə bilmir əyridən düzü.

Bir yandan məscidin təvəkkül səsi,-
Şükür fəlsəfəsi,
"Döz" səfsəfəsi.
O biri yandan da mütləqiyyətin
Qorxusu canında yaşar millətin.

Hələ azadlığı hiss edir bu xalq
Şirin arzu kimi, xoş niyyət kimi.
Hələ azadlığı dərk etmir ancaq
Bir ehtiyac kimi, zərurət kimi.

Elə danışırıq... bəs əməl hanı?
Sözlər ürəkdəki dağı əritməz.
Zərurət bilməsə azadlığını,
Xalq onun yolunda ölümə getməz.

Budur ilk borcumuz, ilk vəzifəmiz:
Demişəm, qardaşlar, deyirəm yenə,
Xalqın nəzərində azadlığı biz
Qaldıraq zərurət səviyyəsinə,

- Doğrudur.
- Doğrudur.
Səslər ucaldı.
Sözlərdən əmələ bir körpü saldı.

Zülmə haqqın naminə biz beh verilmişlərdənək,
Haqqa can vermək üçün dünyaya gəlmişlərdənək.

Biz əsarət məktəbində imtahandan çıxmış,ıq,
Ömür üçün azadlığı bir qayə bilmişlərdənək.

Zərbələr yetməzmi? Dur onsuz da kökdən düşmərək,
Biz çalınmağqın müdam simtək gərilmışlərdənək.

Haqqa qurban getmişəm, yoxdur ölüm, bəsdir zülüm,
Biz ölümdən ömür alıb, haqdan dirilmişlərdənək.

IV FƏSİL

Çerik hərəkəti* başlanan zaman
Şahın bağirtısı qopdu saraydan:
"Şübhəli adamlar damlansın gərək.
Calandı dalbadal fərman fərmana.
Bu zaman peşəkar inqilabçitək
Qəsdən Mərziyə də gəldi Tehrana.

Yazdı "Dalğa"*sını, dalğalar dindi,
Vaxt bizi gözləmir, məqamdır indi

* Partizan hərəkəti. 1972 ildə Tehrandə başlanmışdır

* Mərziyyənin şerinin adı

Yeter daldalanmaq,
Dalğalanmalı!
Hər iki tərəfdə səngər düzəldi,
Dalğa-dalğa ilə üz-üzə gəldi.

Mərziyə, ölkəyə vəlvələ saldın.
Keçirdin ömrünü fırtınalardan.
Bu gücü, qüdrəti sən hardan aldın?
Bu cılız vücutda bu atəş hardan?

Vətən qeyrətini daşdığından,
Yaşamaq səninçün çox çətin oldu.
Gərdək əvəzinə qaranlıq zindan
Sənin evin oldu, qismətin oldu,

Bir öpüş görməyən dodaqlarında
Dərdi dilə gəldi Azərbaycanın.
Manikür yeninə dırnaqlarında
Alışdı öz qanın, yandı öz qanın.

Körpə əvəzinə o şümşad qollar,
O şirmayı əllər tufəng götürdü.
Səngər yoldaşların - igid oğullar,
Səni qız görmədi, bir əsgər gördü.

Xalqın iztirabı, dərdi, yarası,
Sənin ürəyində şişdi, dağ oldu.
Gözünün sürməsi barıt qarası,
Üzünün kirşanı toz-torpaq oldu.

Qandal da vurdular biləklərinə,
Yox imiş qolbağın, ya bilərziyin?
Medalyon yerinə, mərcan yerinə
Güllələr gülləndi döşündə sənin.

Bu güllə tarixin tərkindən gələn
Zülmün qəhqəhəsi deyil, bəs nədir?
Dünən Səttarxanın, Xiyabaninin
Köksündən keçən də həmin güllədir.

Beləcə güllələr keçirir sapa
Zamandan zamana qəhrəmanları.
Yenidən göyərək atılır oda
Vətən qurbanları, haqq qurbanları.

Anamız torpağı biz zaman-zaman
Qızıl qanımızla suvaran olduq.
Arzu göyermədi torpağımızdan,
Qırıla-qırıla yenə doğulduq.

Yenə də gözləyir bizi ölüm, qan,
Demə ki, son məqsəd bizdən uzaqdır.
Tökülən qanların qızartısından
Vətənin dan yeri qızaracaqdır.

Bir kəs ki, onun qibləsi yalnız Vətən oldu,
Alçaqda itib min uca yerdən bitən oldu.

Qəlbindəki qeyrət damarından asılanlar
Hər dövrdə el naminə qurban gedən oldu.

Min-min silahın atəşi yetməzdi, qəzəbdən,
Bir qəlbin odu zülm evini tərpedən oldu.

Tarix boyu al qırmızı qan içdi bu torpaq,
Otlarda, ağaclarla yaşıllıq nədən oldu.

1984.

İKİ QORXU

Poema

*Mərhum bəstəkarımız Qəmbər
Hüseynlinin xatirəsinə.*

Mənim dostum idi, mahnılarından
Torpaq ətri gələn bəstəkar Qəmbər.
Dillərdə gezərdi bizim bir zaman
Qoşa yazdığımız şirin nəğmələr.

Xoşuna gələndə yazdığım şe'r,
Sözün alovuna bürünərdi o.
Bir anın içində tamam dəyişər,
Başqa bir sifətdə görünərdi o.

Şe'ri dönə-dönə o, oxuyardı,
Sözün nəğməsinə dalar, uyardı.
Sonra dindirərdi astadan tarı,
Muğam naxışları, muğam xalları
Süzülüb axardı barmaqlarından;
Külçə götürərdi söz dağlarından.
Alardı ilhamı sözdən, şe'rdən
Sənət meydanında çapan bəstəkar;
Muğamdan nəğməyə keçərdi birdən
Şe'rin nəğməsinə tapan bəstəkar.

Amma həmişə
Ala gözlərində bir kədər vardı.
Bilirdim zamanla gəlmiş döş-döşə:
Odur ki, hər yerdə az danışardı.

Özü deməmişdi, bilirdim,
onu,

Neçə il qabaq
Həbs eləmişlər.
Günahı nə imiş, bilmirdim, ancaq
Nə mən soruşardım,
Nə o deyərdi.
Söhbət bu mətləbə yaxınlaşanda
Sözü təzələyib dəyişdirərdi.

Açıqca görürdüm, gizli dərdi var,
Adamlar içində çox zaman susar,
Xatalı söhbətdən yan keçərdi o,
Yüz ölçüb, min ölçüb,
Bir biçərdi o.

Neçə il zindanda əzab çəkəli
Dolandı həmişə o, səksəkəli.
Məgər yalnız omu?
Xeyr, hamımız.
Qaldı gözümüzdə bütün kamımız.

Qorxu qayda oldu, adicə qayda,
Qorxudan don biçdi əyninə illər.
Bu məmləkət boyda həbsxanada
Dustaqlıq olmadıq mı hamımız məgər?

Gülmədi bir dəfə üzünə illər,
Kiçik bir daxmada yaşadı Qəmbər.
İçində dəfn etdi dərdi-sərinə,
O bildi, yox imiş yazıya pozu.
Tar üstə yaratdı nəğmələrini,
Nə royalı vardı, nə pianosu.

Əlçatmaz zirvəyə daim can atdı,
Ucalıq eşqinə yazdı, yaratdı.

Amma neyləyəsen, bəyənmədilər,
"Qəmbər tar üstündə yazır" - dedilər.

Guya saz avazı, guya tar səsi,
Ulu dədələrin ulu nəğməsi
Uyuşmur zamanın öz ahənginə,
Əsrimiz sığışmaz saz ahənginə.
Ruhumuz qovuldu musiqimizdən,
Uyduq uzun illər caz ahənginə.

Bir soran olmadı, ay qardaş, nədən
Axı, baş yerinə ayaq tərpadən,
Bizi səmalardan yerə endirən,
Özgə qapısında veyilləndirən
Dayaz rok-en-rollar göyə ucalsın,
Üzeyir məktəbi yetimmi qalsın?
Hara çəkirsiniz musiqimizi,
Nadanmı sandınız bu qədər bizi?

Amma o sa+tqınlar çatdı şərəfə,
Qəmbər bir dəfə
Mənə gileyləndi güzaranımdan,
Ürəyim sıxıldı...
Soruşdum ondan:
- Bəs səni nə üstə həbs etmişdilər?
Birdən barıt kimi açıldı Qəmbər:
- Bilmişən? Dünyanı lə'nətləmişdim
"Ellər atasına" (düşməni demişdim.
Bu boyda ölkəni saldı nə günə.
O qəddar, o zalim, müdhiş zülmünə
Bir dəfə demədi, həvəsdi, bədsi,
Düşünən kəslərin başını kəsdi.

O, nəse andı,
Birdən dayandı...

Anladım onu, -
Mən başa düşdüm
Niyə birdən-birə tutulduğunu.
O dözə bilmədi, birdən danışdı,
Sonra dediyinə peşmanlanmışdı.

O susub dinməmiş, susarkən hələ
Onun əsiriydi qəlbinin sözü.
Dözmədi, partladı,
öz əsirinə
Dönüb əsir oldu indi o, özü.

Qorxuya düşmüşdü dediklərindən,
O, birdən dayandı, o birdən susdu.
Yəqin ki, çəkindi, o qorxdı məndən,
Düşündü "Bu şair bəlkə casusdu".

Sənə tanış deyil bu hal, ey cavan,
Qorxardıq doğmaca qardaşımızdan.
Dədəsini satan az olmamışdı,
Yalnız yaşlılara bu hal tanışdı.
Rütbə sata-sata, yer sata-sata,
Çoxları hörmət də qazandı bol-bol.
O vaxt şübhəliydə oğuldan ata,
Gəlindən qaynana, atadan oğul.
O vaxt susardılar xeyirdə, şərdə.
İdrakı, vicdanı əzərdi şübhə.
O zaman evlərdə, idarələrdə
Qara kabus kimi gəzərdi şübhə.
Yaman yeyin idi şübhənin atı,
Hamımız qul idik, o, bəydi ancaq.
Birin birinə münasibəti
Şübhəydi,
şübhəydi,
şübhəydi ancaq!

Odur ki, qorxardıq bir-birimizdən,
Qorxu saçılardı gözlərimizdən.
Düzlüyü, mərdliyi döşlədi qorxu,
Bir əsər qalmadı vüqarımızdan.
Elə canımıza işlədi qorxu,
Axdı qan yerinə damarımızdan.

Səhrada göyərən bir qanqal tək
Bizim içimizdə kök atdı qorxu.
Yalanla həqiqət arasındakı
Halal sərhədləri dağıtdı qorxu.

Boğub həqiqəti yalan öyündü,
Əsl mə'nasını itirdi söz də.
Yalan üzümüzə gülüşə döndü,
Həqiqət ağladı üreyimizdə.

Yalanın hökmünə düz əylincə
Əyri pərvazlandı, əyri dağ aşdı.
Həqiqət ürəkdən dilə gəlincə
Yolda yetmiş dəfə mayallaq aşdı.

Yəqin ki, düşündün bu dəm, ey cavan,
Bəs qanun, bəs qayda yoxmuş o zaman?
Cəllad nə istəsə edə bilərmiş,
Ona hansı qanun, bu hökmü vermiş?

Necə cavab verim sənə mən indi?
İnsan zülümlərə, vallah, dözəndi.
Qanundan qorxmazdıq o illərdə biz,
Adamdan qorxardıq, adamdan, yalnız.
Mütləq-hakim idi o vaxt birçə baş,
Onun iradəsi hər şeydi, ancaq
Adamlar qanuna deyil, a qardaş,
Qanun bir adama tabeydi ancaq.

- Bağışla, qızıışdım, - söylədi
birdən,-
Özümü, sözümü bilmirəm hərdən.
Bir yazıqlıq duydum onun səsinə,
Qəmbər də haqlıydı öz şübhəsində.

Onun şübhəsini dağıdım - deyə
Dedişi sözləri dəstəklədim mən:
- O qənim kəsilib, - dedim, - ölkəyə,
Cavidlər(sürülüb öz Vətənindən.

...Daha danışmadı, dinmədi Qəmbər.
Anladım, dedişi o doğru sözlər
Daş kimi asılıb çiynlərindən,
O yazıq qorxurdu, qorxurdu məndən.

II

Qəmbərgildən dönüncə fikir məni
apardı,
Qorxu, təlaş içində bir fırtına
qopardı.
Yada düşdü o söhbət -
O giley, o şikayət.
Birdən-birə tutuldum,
Elə bil iflic oldum.
İttihamçı gözüylə mənə baxan
divarlar
Gördüm gəlir üstümə,
Durub mənim qəsdimə
Əli qanlı o cəllad.
Söydüm özüm-özümü,
Dedim, ay evi bərbad,
Niyə dəsmal bağladın

ağramayan başına?
 Niyə soyuq su qatdın sən isticə aşına?
 Axı, o nə söz idi çıxdı sənin dilindən?
 Cəlladın ünvanına Gəmbərin o sözləri
 Qəsdən demədiyini nə bilirsen axı sən?
 Min-min günahsızları dünən suçlu gördülər.
 Neçə min günahsız Vətəninəndən sürdülər.
 Ölkənin başçısını düşmənlər adlandıranı
 Azad edirlərmi heç?
 Bəs, burda məntiq hanı?
 İnanmıram mən buna-
 Onun lə'nətlərinin səmimi olduğuna.
 Güzarandan, zamandan qəsdən söhbət salırmış,
 O, məndən söz alırmış.
 Mən maymaq da söylədim, ürəyimdən keçəni.
 Qıvrıldım yatağımda, yatmadım o gecəni.
 Yumşaq yorğan-döşəkdən min-min tikan batırdı
 Bədənimə elə bil.
 Bu, adi tikan deyil,
 Qorxu tikanlarıdır bədənimə dağılayan.
 Mənim gələcəyimdür ürəyimdə bu gecə
 Mənim qurub ağlayan.
 Dedim, hardan bilirəm,
 Bəlkə elə bu gecə tutacaqlar məni də?
 Üç ay əvvəl gecəyənkən məgər tutmadılar mı
 İsmixanı, Azəri, bizim Gülhüseyni də?
 Mən onlardan artıqam? Yox, mən də onlar kimi
 Saxlamadım dilimi.
 Dağ başında süzürdüm, birdən çamurə düşdüm.
 Dilimdən torə düşdüm.
 Yox-yox! Bu ola bilməz.
 Qəmbər məni alçaldıb özü ucala bilməz.
 O, özünü bu qədər yerə endirərmə heç?
 Sənətkar sənətkarı güdazə verərmə heç?
 Tfu! Bu nə söz idi mən danışdım?

Dünyadan
 xəbərsiz naşı kimi?
 Məgər, otuz yeddiddə güdazə vermədimi
 Qələm yoldaşlarını
 öz qələm yoldaşları?
 Hələ lə'nət oxları,
 hələ tə'nə daşları
 Atılmayıb onlara-
 Özgəsinin yerinə
 Sənət zirvələrinə
 qalxıb ucalanlara?
 İndi də bax, bu Qəmbər...
 O, məgər
 Qələm yoldaşlarını gələcək şöhrətinə
 Qurban verib ucalan,
 Satqınlardan öc alan
 kəslərdən artıqdımı?
 Namərdlərlə döyüşdən
 Yoxsa qalib çıxdımı?
 İnsan çiy süd əmibdir,
 Xeyri də var, şəri də;
 Mən ki, bundan həliyəm;
 Bu ikili insana niyə inanmalıyam?

* * *

Mən bu düşüncələrdə beləcə qovrularkən -
 Boşalırkən, dolurkən
 Qapımızın önündə bir maşın durdu, allah.
 Kimsə düşüb maşından ünvanı sordu, allah.
 Ev başıma dolandı,
 Dünya bir an içində
 Kameraya çevrilib, necə balacalandı.
 Soyuq tər basdı məni.
 Dedim, dar ağacından öz dilim asdı məni.

Motor səsi eşitdim,
Maşının qapıları örtüldü taraq-taraq.
Maşın guruldayaraq
Getdi...
Şükür allaha!
Bu xatadan sovuşsam, çarmıxa çöksələr də
Ağzımı kilidlərəm, danışmaram bir daha.

III

Keçdi üreyimdən bu dəm ah, nələr:
...Məni aparmağa nə vaxt gəlsələr,
Yəqin arxivimə baş vuracaqlar,
Yazımı, pozumu axtaracaqlar.

Düşündüm, nəyim var, qaradan, ağdan!
Baxdım öz içimə bir an yad kimi -
Gecənin yarısı qalxıb yataqdan,
Tökdüm qabağıma şe'rlərimi.

Gördüm ki, ilahi, çapa getməyən
Nə qədər şe'rim var, yazı-pozum var.
Başqa bir göz ilə oxuyanda mən
Gördüm, hər sətirdə neçə yozum var.

Düşündüm, bunları yazırkən görən,
Hansı duyğularla yaşamışam mən?
Ürək sıxılarkən, göydə və yerdə
Necə qanadlanıb xəyalım mənim!
Aşib hüdudları bu şe'rlərdə
Həqiqət axtaran amalım mənim.

Axi, kim yaratdı bu sərhədləri?
Kim saldı qəlibə fikri, xəyalı?
İdrak cığırına düşəndən bəri
Çərçivə tanımır insan kamalı.

Yazmaya bilməzdim yəgin bunları,
Könlümü sarsıdan burulğanları
Yazıya köçürüb dincəlmişəm mən.
Neyləyim, bu gəlib mənim əlimdən.

Çapa vermədiyim şe'rlərimə
Mufəttiş gözüylə baxıb titrədim.
- Bunlar ələ keçsə, mənim dərimə
Vallah, saman təpər o cəllad,-dedim.

Alışıb yandığım illərdən bəri
Duyub düşündüyüm bu şe'rləri
İndi öz əlimlə yandırımı mən?
Onda dönmərəmmi həqiqətimdən?

Söylə, həqiqətin nə imiş sənin?
Kimdir həqiqətə baxan, ay yazıq?
Sən indi çalış ki, o qan içənin
Əlinə keçməsin yaxan, ay yazıq?

- Onda yandırımı? - Əlacım nədir,
Axi, həyatına kim biganədir?
Kim istər dünyada bir gün görməmiş
Arzular naminə ömür sürməmiş
Zindanlar küncündə yanıb qovrula,
Uzaq sürgünlərdə ömrü qəhr ola?

Verdim qərarımı!
Aman, ələman!
Dünyadan həqiqət, ədalət uman
Şe'rlərimdən
Tonqal çatmalıyam, tonqal çatmalı!
Fikrimi, hissimi, duyğularımı
Ömrümə, günümə müftə satmalı!

...Yanır haqsızlığa qarşı yüksələn,
Əqidəm, məsləkim, xeyirim-şərim;
Yanır rəzaletlə döş-döşə gələn
Qorxmaz sətirlərim, kişi sözlərim.

Yanır gileylərim, şikayətlərim,
Yanır, zamanəyə üsyanım yanır.
Yanır arzularım, xoş niyyətlərim,
Düşüncəm, xəyalım, vicdanım yanır.

Yanır bu dünyada ayaq izlərim,
Yanır arzuların qışqırıqları.
Yanır o həqiqi, doğru sözlərim,
Yanır üreyimin hiçqırıqları.

Yanır hədəfini düzgün bəlləyən
Açıq məhəbbətim, açıq nifrətim.
Yanır oxucuya həqiqət deyən
Riyasız, boyasız sözüm, söhbətim.

Yanır, yanğısıyla məni yandırır;
Qəlbimdən süzülüb axan hər şe'rim,
Bir anlıq zülməti işıqlandırır
Yanan duyğularım, düşüncələrim.

Gördüm öz-özümü bu işıqda mən,
Gördüm ayrılışam öz fitrətimdən
Gördüm, sığınmışam dözümə, yarəb,
Qənim kəsilmişəm özümə, yarəb.

Qorxmadım, yandırdım bir qatil kimi
Mən öz gerçəyimi, həqiqətimi.
Çünki əmindim,
Həqiqət yansa da məhv ola bilməz,
Sap kimi uzanar, qırıla bilməz.

İnanıram mən,
Həmin o həqiqət vaxt gələcəkdir,
Başqa birisinin dililə hökmən
Deyiləcəkdir.

Yanan şe'rlərin od-alovundan
Bədənim üşüdü, üreyim əsdi.
Bir neçə şe'rimə qıymadım ancaq
Dedim, kifayətli,
Dedim, ta... bəsdli.

Bir neçə şe'rimə qıymadım o gün,
Saralmış vərəqlər durur bu gün də.
Həmin şe'rləri gələcək üçün
Gizlətdim anamın protezində(.

Ağır qəm yüküdür bunlar bir ömrün,
Açılsın, tökülsün deyirəm bu gün
Duyan ürəklərin gizli sirləri.
Ey cavan oxucum,
bu şe'rləri
Gizlədib mən bu gün çatdırdım sənə,
İndi də verirəm müzakirənə.
İstərəm biləsən, ürəklərimiz
Susmadı...
Kölgədə yatan olmadıq.
O vaxtlar qəhrəman olmasaq da biz
Hay-küyə aldanan nadan olmadıq!

DAMCI - DAMCI

Bulaq oldum, çağladım,
Susuz qalan çöllərin
Halına qan ağladım
Çəmənlərə çiləndim,

Axdıqca nəğmələndim.
Tez yolumu kəsdilər,
Ağızıma taş basdılar.
Elə güman etdilər,
Gah mıxa, gah da nala
Döyən amalsızmışam.
Amma əsl budur ki,
Gur axa bilməsəm də
Damcı-damcı sızmışam.

Dəniz deyil, göl oldum,
Axıb çuxura doldum,
Öz dərdimlə doluydum,
Dibimi oydu, oydu,
Yer altında daşları,
Qayaları döşlədim,
Eninə bacarmadım,
Dərininə işlədim.

Dalğa pıçılısında
Dibdə yatan daşların,
Mətləbinə varan yox.
En görünür hər gözə,
Dərinliyi gören yox.
Dedilər dayazmışam.
Bir çuxurdan baş alıb,
Öz yolumu azmışam.

Mən yolumu azmadım,
Mənə "Az!" - deyənlərin
Fikrini azdırmışam.
Onun öz məramını
Qəsdinə yozdurmuşam.
Qanım Qorqud qanıdır,
Mən əvvəlki damaram.

Damcı damcı damaram.
Damcını saxlamaram.
Damcı damar, göl olar,
Cığır dönüb yol olar.

Bir yanıqlı sazam mən,
Hələ çağlamazam mən
Asta-asta dinmişəm,
Arzuma köklənmişəm.
Səsləri bu kök üstə
Səslədən avazmışam.

Dərd qaynaqlı ələmə,
Kağız üstə qələmə.
Nifrətimi deməyə
İmkanım olmayanda
Mən sevgimi yazmışam.

SOĞAN

Soğan qabığına baxdı, düşündü.
Başını buladı.
O, mənə döndü.
Dedi: - Sərt olacaq qış, bu il yaman
Dedim: - Nədən bildin?
Dedi: - Qabıqdan.
Qalındır,
deməli,
Sərt keçəcək qış.
Təbiət əzəldən müdrik yaranmış.
O ki, nəğməsidir qaydanın, yönün,
Dağı yaratmamış ona yol seçir.
Soğanı soyuqdan qorumaq üçün
Onun paltarını o, qalın biçir.

Əhsən bu paltara, dona, təbiət,
Sən bu səxavətdə nəsən, nəsənmiş!
Ey ana təbiət,
ana təbiət,
Bilmirdim,
necə də rəhimlisənmiş!
Acı soğan kimi, bəs, axı, mən də
Övladinam sənin,
balanam sənin.
Mən də üşüyürəm, mənə gələndə
Rəhmin harda qaldı, ay anam, sənin?

Ələm çovğununda, qəm tufanında
Soyuqdan əsirəm, axı, mən yetim.
Soğana qıymadın, sənin yanında
Bir soğan qədər də yoxmuş qiymətim?
Nədir bu fikirlər, bu üzüntülər?
Ürəyi bir verdin, əzabı min-min.
Nolardı, mənə də dözüüm qədər
İztirab verəydin, əzab verəydin.

YOX

Ömrüm başdan-başa ahu-nalədir,
Çox da ki, dilimin ahu-zarı yox.
Hər il bahar gəlir çölə, çəmənə,
Nə olsun, könlümün öz baharı yox.

Düşündüm dünyanı, düşündüm dərin,
Önündə acizəm mən bu sirlərin.
Könlümdə bəslənən cəvahirlərin
Kolxoz bazarında xiridarı yox.

Dar gəlir könlümə hər şey büsbütün,
Dünya da kiçilir yoxsa günbəgün?

Yaralı könlümün, yazıq könlümün
Nə göydə, nə yerdə bir qərarı yox.

Alçaldım yerə də, qalxdım göyə də,
Başımın üstündə gördüm min hədə.
Dinməyə qoymurlar,
düşünməyə də
Axı, mən yazığın ixtiyarı yox.

IV

Sən vaxtın, zamanın hökmünə bir bax,
Zamandır hər fikrə yön verən, ancaq.
İnsan zaman ilə gəlir döş-döşə,
İnsanı yetirən vaxtdır həmişə.
Zaman var, xəyalı çəkir zirvəyə,
Zaman var, məhv edir, eşqi, niyyəti.
Zaman var, insanı qaldırır göyə,
Zaman var, öldürür insaniyyəti.

Zaman var, köksünə gül taxır yerin,
Zaman var, düşünən, duyan kəslərin
Ağzına daş basır, qəlbi susdurur;
Zaman var, uçurur, zaman var, qurur.
Zaman var, yalana həqiqət deyir,
Zaman var, tanrı tək haqqa baş əyir.

Bir də görürsən ki, dünənki dağlar
Təpəyə əl açıb dilənir bu gün.
Yalanlar, gerçəklər, haqlar, nahaqlar
Vaxtın ələyində elənir bu gün.

Dünən düzlüyündən üzə çıxmayan,
Özünü zamanda günahkar sayan
Mənim üzüqara bu şe'rlərim,

Bu gün üz ağlığım, haqq sözüm oldu,
Üzə çıxmağı da bir lüzum oldu.

V

Bütün dövrlərdə müstəbid, qəddar
Ağıldan, kamaldan, fikirdən qorxar.
Çünki o bilir ki, fikir, düşüncə
Nə hüdud tanıyar, nə sərhəd bilər.
Odur ki, müstəbid hər şeydən öncə
Fikrə, düşüncəyə qənim kəsilər.

Fikir adamları onun qənimi!
O yaxşı bilir ki, fikir gün kimi
Yanıb qaranlığa birdən nur çilər,
Boyalı sözlərlə üstü örtülən,
Ağlarkən gülən,
Həqiqətləri
Görməyən gözə də göstərə bilər.

Müstəbid bilir ki, kamalın, fikrin,
Gözə görünməyən qanadları var.
İdrakın yolunu kəsmək çox çətin,
İqlimdən-iqlimə o uçar, uçar.
Fikir sığa bilməz hüduda, həddə,
O, zora baş əyməz gücə əyilməz.
Fikir azad olan bir məmləkətdə
Zülm öz atını səyirdə bilməz.

Sönmədi qəlbinin qəzəbi, odu,
Müstəbid qılıncı qoymadı qına.
Azadlıq adına meydan oxudu,
Fikrin, düşüncənin azadlığına.

Susduq... bəxtimizə asi deyildik,
Bəli, dərd budur ki, biz elə bildik

Belədir qayda.
Bizdən bəxtəver yoxdur dünyada.

Mahnı da oxuduq: "Bəxtəverik biz,
Gül kimi açılıb diləklərimiz".
"El azaddır,
Tel azaddır.
Azad vətəndə
Dil azaddır."

Hansı dərdimizi demişdik ki, biz,
Üstəlik, azaddır - dedik dilimiz!
Qaldı kitablarda gerçəyin adı,
Nə özü göründü, nə ayaq izi.
Yalan danışmaqdan üz qızarmadı,
Alqışdan qızartdıq əllərimizi.

Bədbəxtlik gölündə biz üzə-üzə,
İnandığ bəxtəver olduğumuza.
O qansız cəllada bunlar gərəkdə,
Onun yalanları axdı hər yerə.
Yalnız sərhədləri deyil, o çəkdi
Dəmir pərdələri düşüncələrə.

Pərdədən o yanı görə bilmədik,
Dondur düşüncəmiz, dondu fikrimiz.
Dəmir pərdələri yara bilmədik,
Çevrildik fikirsiz müqəvvaya biz.
Cəlladın əlində alətə döndük,
O necə düşündü, elə düşündük.

Müstəbid zülmünü doğrultmaq üçün
Ehkamlar yaratdı, bütələr yaratdı.
"Ellərin atası" olub o, bir gün
Özünü millətə çox təhaşatdı.

Apardı dalınca şüarlar bizi;
Kütləşdi beynimiz, hissimiz tamam.
Aldı əlimizdən düşüncəmizi
Zülmün, istibdadın maskası - ehkam!

Müstəbid dəyişdi tariximizi,
Biz gah midiyalı, gah filan olduq.
Silindi tarixdən gerçəyin izi,
Bilmədik biz hansı atadan olduq.

Yadlar sahib çıxdı sərvətimizə,
Sahib çıxmadılar bizə bəs nədən?
Yetim evi oldu bu dünya bizə,
Ata axtarıq indi özgədən.

De, hara sığışar, hara , ey zaman,
Bu boyda təhqirə xalqın dözməsi -
Dədə Qorqud kimi dədəsi olan
Millətin özünə dədə gəzməsi.

Gör nə günə saldı müstəbid bizi,
Ay anam, hardasan, ağla bu dərdə.
Elə dolaşdırıb tariximizi
Başını itirib tarixçilər də.

Başımız üstündə həmişə yumruq,
Halal adımızı deməyə qorxduq.
Damğa da vurdular hələ bu ada,
Dandıq qorxumuzdan öz babamızı.
Kifayət deyilmiş bu da cəllada.
Dəyişdi min illik əlifbamızı.

Yenə soyumadı cəlladın kini,
O, elə düşündü, elə bildi ki,
Latına keçməklə biz yeniləşdik.
O, buna dözmədi... on il keçməmiş
Cəlladın əmrilə Kirilə* keçdik.

Beləcə qaraldı mənliyin şamı,
Bulandı dilimin büllur çeşməsi.
Bir deyən olmadı, əlifbadamı
Qocaman millətin yeniləşməsi?!
Əgər belədirsə, ədalət hanı?
Niyə dəyişmədin öz əlifbanı?

Sənin sədiq qulun, - mənim soydaşım.
O yerli rəhbərim, cahil kütbaşım** ,
Susdu, danışmadı, yumdu ağzını.
Çünki o görmədi, görə bilməzdi
Sənin məqsədinin əsl məğzini.

Sən qanıb, düşünüb keçdin bu qəsdə,
O gün dünənimdən intiqam aldın.
Mənim min-min illik tarixim üstə
"Şalako" *** oynadın, məndən kam aldın.

Bir qənim kəsildin mənə o ki, var,
Min illik ruhumun tutdun yasını.
On ildə neçə yol dəyişmək olar,
Bir xalqın minillik əlifbasını?

E'tiraz olmadı?
Oldu: Bir nəfər;
Ona hər tərəfdən göz bəzəldilər.
- Rəhbər deyən sözə nə müzakirə?
Ona canımızı qurban verərik.
Əlifba nədir ki, lazım gələrsə,
Ana dilimizi dəyişdirərik.

Niyə dəyişməsin axı, bu satqın -
Ata dili varkən, ana dilini!
Beləsi turp əkdə başında xalqın,
Satdı Vətəninini, satdı elini.
Bunu deyən oğul, həmin o anda

Rəhbər atasından rütbə diləndi;
Bir həftə keçməmiş, o rütbələndi.

Bəs e'tiraz edən? Onun taleyi?
Atdı hər şeyi.
Bir müddət Bakıdan köçünü çəkdi,
Yoxsa, Müşfiq kimi sürüncəkdi.

Əlifba dəyişdi,
Buna öyündük.
Bilmədik, rişəsiz budağa döndük.
Qabağı görmədik öz yaşıımızdan,
Nəsillər arası qırıldı bağlar;
Qovulub silindi yaddaşıımızdan
Qurulan çadırlar, yanan ocaqlar.

Vətəndən qovuldu ana dilimiz,
"Ana dili" - dedik gəlmə, yad dilə.
Ərəbcə danışdıq ölürlərlə biz,
Rusca qırıldıtdıq dirilər ilə.
Öz ana dilimiz "lallığıımızdan"
Ölüyə küfr oldu, diriyə nöqsan.

Hanı Banu Çiçək? Hanı Qazan xan?
Biz ki, ruhu əsil, qanı əsildik.
Qorqud qanı axdı damarımızdan,
Özümüz Qorquda düşməni kəsildik.

Doğudan Batıya at çapan babam,
Mənim oğuz babam, mənim xan babam
Təzə kitablarda mənə yad oldu,
Soy soya qarışdı, kök unuduldu.

Ələmə bilmədik, qaldıq ələkdə,
Gör, necə kökündən laxladı millət.
Yapıx daxmalarda, kənddə-kəsəkdə,
Yenə də milləti saxladı millət.

Varaq-varaq çevirdim düşüncəmi, fikrimi:
"Səhər açılan kimi
Gedəcəyəm yanına.
And verib vicdanına
Deyəcəyəm, amandır,
Dünən dediklərimiz başdan-başa yalandır.
Bir diş bilsin, bir dodaq.
Səni dəstəkləməkçün elə dedim mən ancaq.
Əslində çox sevərəm mən o dahi rəhbəri.
Odur bizə bəxş edən bu bəxtəvər günləri.
O bizim bu dünyada tək güman yerimizdir,
Düşünən beynimizdir, gören gözlərimizdir".
"Mən nə qələt elədim" - deyə səhərə kimi
Öz-özümə deyindim.
Səhər açılan kimi qalxıb dərhal geyindim.
Birdən qapı döyüldü...
Bizə kim gələ bilər səhərin bu çağında?
Aynanın qabağında
Gördüm, əsir bədənəm.
Qapını açmağa da heç təqətim yox mənim.
"Yəqin, o satmış məni,
elə dünən gecədən.
Aparmağa gəlirlər, hara qaçım indi mən?"

Qapı bir də döyüldü.
Bir də, bir də döyüldü.
Gələn kimsə, görünür, məqsədinə çatmamış
Burdan gedən deyildi...
- Kimsən?
- Mənəm, a qardaş.
Bu, Qəmbərin səsiydi.
Bu da mənə bəs idi.
Yəqin şahid tək gəlib üzümə durmaq üçün

Məni susdurmaq üçün.

Əsə-əsə əllərim mən qapını açınca
O, üstümə atılıb boynumu qucaqladı,
Hönlür-hönlür ağladı.
Boylandı mə'lul-mə'lul
O bir sola, bir sağa.
Dünənki söhbətini başladı tez-tələsik
Ayrı səmtə yozmağa:
- Zarafatla demişdim dünən mən o sözləri;
Əslində çox sevirəm, mən o dahi rəhbəri.
O, bizim bu dünyada tək güman yerimizdir.
Düşünən beynimizdir, görən gözlərimizdir.

Başə düşdüm mən onu.
Susdum... Bu yozumların ağ yalan olduğunu
Anlayırkən, qanırkən.
Bir gün sonra o və mən sözüümüzü danırkən
Riyakara döndərdi vaxt həm onu, həm məni,-
O da yata bilməyib, demə bütün gecəni.

Avqust, 1988

ŞƏHİDLƏR

PROLOQ

Şəhidlər bu torpağa, xalqa səcdə qıldılar,
Haqsızlığın üstündən haqqa körpü saldılar.
Vətəni sevmək üstə günahkar sayıldılar,
Vətəni sevmək niyə günah olmuş, ay allah?

Özüm qaldım çıraqsız, min çırağa yağ ikən,
Təpələre əl açdım, özüm uca dağ ikən.
Əlacım öz-özümdən köməyi ummaq ikən,
Neçin bizə özgəsi pənah olmuş, ay allah?

Ona ümid, mənə zor, amma demir kimə haqq?
Əl-ayaq zəncirdədir, baş qapazlı, sinə dağ.
Yüz yetmiş il bu saziş, bu birlik, bu ittifaq
Bir tərəfli, talağsız nikah olmuş, ay allah.

Çəliyə möhtac ikən, mən özgəyə çəliyəm,
Min gülləyə tuş olan bir ceyranam, əliyəm.
Özgə nə əmr eyləsə mən boyun əyməliyəm,
Neçin mənə özgəsi "allah" olmuş, ay allah!

Bu gün qula dönmüşəm, dünən mən bir şah ikən,
Yoxmuş məni bir doğan, yoxmuş məni bir əkən.
Bu torpağa düşmüşəm haradansa mən dünən,
Min-min illik tarixim unudulmuş, ay allah!

Özgənin əlindədir xeyirimiz, şerimiz,
Sərvətimiz daşındı, hey soyuldu dərimiz.
Gözümüz üfüqdədir, açılmır səhərimiz,
Bizə düşən səmada gün tutulmuş, ay allah!

İllərlə məhkumluğun keşiyində dayandıq,
Özümüzə biz bunu yoxsa şərəfmi sandıq?

Xoşbəxt olduğumuza inandığ, çox inandığ,
Düz yalana, haqq zora demə qulmuş, ay allah!

Gözümüzde qalsa da muradımız, kamımız,
Görünənə deyil, yox, bir nəfər tək hamımız
Deyilənə inandığ... Bizim bil inamımız,
Demə qul olmamıza kəsə yolmuş, ay allah!

Bir qırıq işıq görüb zülməti yamanladığ,
Sübhün açıldığını zənn edib gümanladığ.
Biz də dönüb Sabirə bircə ağız banladığ,
Bizim banlamağımız günah olmuş, ay allah!
Neçin mənə özgeşi "allah" olmuş, ay allah?

NƏ İSTƏYİR BU MİLLƏT?

İstəkləri gözündə, tələbləri dilində,
Millət dənizə döndü dənizin sahilində.
Dalğalandı bu millət
Alışıb öz oduna, yandı, yandı bu millət.
Dilsiz, sağır göylərə dirək oldu haqq səsi,
Başlandı bu ölkənin meydan mübarizəsi.
Nə istəyir camaat? Bəlkə bezib canından?
Şikayətə çıxıbdır bəlkə güzəranından?
Bəlkə boş dükənləri dolu görmək istəyir?
Bəlkə qazandığından çox götürmək istəyir?
Bəlkə maaş davası?
Bəlkə mənzil davası?
Nədir bu xalq davası, nədir bu el davası -
Bir soruşan oldumu?
Amma yeri istilər
Bu xalq burulğanının qabağını kəsdilər.
Ekranlara çıxdılar.
"Ekstremist" - deyə ona qara yaxdılar.

Xalqa öyüd verdilər.
Yenə də məhkumluğu
Yeganə bir yol kimi bu xalqa göstərdilər.
Bir soruşan olmadı nədir sənin bu davan?
Bəlkə çatışmır suyun, bəlkə çatışmır havan?
Yaşasa da bu millət lap dilənçi kökündə,
Yoxsul güzəranından danışmadı bu gün də.
Daxmalarda yaşadı, özünü sındırmadı,
Meydanda "mənzil" - deyə bir dəfə qışqırmadı.
Qara qızıl çıxartdı yerin yeddi qatından.
"Nədir bunun qiyməti?" - sormadılar heç ondan,
Onun qızıl neftini qızıla da satdılar.
Qızılın sahibini söz ilə aldatdılar.
Bu millətin sərvəti özünə düşmən oldu.
Becərdiyi pambığı əyninə kəfən oldu.
O, yenə də dinmədi.
Dözdü, heç deyilmədi.
Nə istəyir bəs bu xalq?
O, istəyir sərvəti manat olub özgeşin
Xəznəsinə dolsa da,
Dərisi soyulsa da
Onun ləyaqətinə,
Namus və qeyrətinə

Bir daha qiymasınlar,
Min illik torpağını hərəcə qoymasınlar.
Qəzet sütunlarından millətə öyüd verən,
Söz ilə yol göstərən,
İndi özün də görək,
Qəbahətmi bu istək?

TƏZADLAR İÇİNDƏ

Yalana, riyaya nə qədər uyduq,
Biz Qızıl Orduya abidə qoyduq,
Ona ad da verdik: "Xilaskar ordu".

Adını doğrultdu: El xilas oldu
Yenice tapdığı azadlığından,
"Ölüyə azadlıq, diriye zindan".

Yaxşı tanıyırdı çoxdan biz onu
Adı bir olsa da min bir üzü var.
Kasıb gizlətməkçün yoxsulluğunu,
İtinin adını "Gümüş" çağırar.

Həmin abidənin həndəvərində,
Həmin qızıl ordu günün birində
Bizim qanımızı tökdü...

ya xuda!

Ölənlər kim idi?

Həmin orduda

Dünən əsgər olan bizim cavanlar.
Ağıl dərk etməyən bu bədxahlığın,
Əsl mə'nasını xalq indi anlar...

Yetmiş il "irəli!" - deyib yüyürdük,
Hamıdan geridə qalan bizmişik.
Döydük döşümüzə...

ayılıb gördük

Dünya aslan imiş, amma biz pişik!

Xalqa neçə dəfə tələ qurdular
Başımız tilova keçəndən bəri.
Qəsdən, bilə-bilə adlandırıdılar
Xalqın dostlarını, "xalq düşmənləri".
"Bizdədir dünyanın dövləti, varı", -
Dedik...

Səs-küyümüz göyə dirəndi.
"Dünyanın ən xoşbəxt, şən adamları",
Talonla qaxsımış et yeyir indi.

Qəribə təzadlar içindəyik biz,
İndi anlamışıq; kimik, nəyik biz.
Bəlkə kor taleyin hökmüdür bu da?
...Dünən bizimkilər həmənlə orduda
Ruslara bir arxa, bir qardaş kimi,
Onun düşməniylə döyüşmədimi?
Aradan nə keçdi?
Nə oldu ona?

Dünənki yaxşılıq unuduldumu?
Dünən arxasında dağ olduğuna,
Bu gün birdən-birə düşmənlə oldumu?

Gerçəyin önünə keçdi o dəmdə,
Yalanlar, böhtanlar...

nə deyək buna?

Qatil bizimlə bir o gecə həm də,
Haqqı, həqiqəti tutdu qurşuna.

Hansı göstərişlə gəlibmiş görən,
Silahsız kütləni bu qıran ordu?
Vallah, bu vəhşəti törədə bilməz
Ən qəddar, qudurğan, çıldıran ordu.
Bəs hanı savaşı qədimdən bəri,
Hər kəsin bildiyi mərdlik şərtləri?

Şər üçün nə qayda,

nə şərt, nə qanun?

Bu imiş "haqq işi" Qızıl Ordunun...
Kimdi bəs ölənler?

İnanmaq çətin!

Dünən Rusiya üçün can verənlər,
Şəhid düşənlərin şəhid övladı!
Əfsus! Eyni olur şəhidin adı!
O şəhid, bu şəhid!

Sən bir işə bax!

O, nəyin uğrunda, bu nəyin, ancaq!
O şənbə gecəsi, o məl'un gecə.
Birdən üzə çıxdı bu fərq gör necə?!
Bir soldat bağırdı: - Belədir qayda
Əvəz ödəməkdə hər oğlu ərəm.
Atan şəhid oldu mənim yolumda,
Mən sənin özünü şəhid eyləyəm!

Ədalət də, gerçək də,
Vallah yoxdu o gecə.
Zülm, zalim əlilə
Haqqı boğdu o gecə.

Tunc zirehli ilanlar,
Haqqımızı nə anlar!
Həqiqəti yalanlar
Küncə sıxdı o gecə!

Kimə deyim dərdimi?
Qəsbkar namərdəmi?
Yetmiş ilin dərd-qəmi
Gözdən axdı o gecə.

Analar amanından
Sinələr oldu şan-şan.
Şəhidlərin qanından,
Şimşək çaxdı o gecə.

Qara geydi bu Vətən,
Yox hayına bir yetən.
Həyata hamiləyken,
Ölüm doğdu o gecə.

Nə deyək bu vəhşətə,
Bu zülmə, bu dəhşətə.

Allah bu müsibətə
Necə baxdı o gecə?

Ertəsi... Bakının küçələrindən
Yudular millətin qızıl qanını.
Yuya biləcəkmə o cəllad görən,
Qanla ləkələnmiş öz vicdanını?

Gecənin yarısı... hər yan qan-qada,
Qırmızı güllələr uçur havada.
Özünü itirmir adamlar yenə,
Yetirir özünü haya-haraya.
Maşınlar bir yana,

çiyinlərdə də
Yaralı daşınır xəstəxanaya.

Gülle viyılıtsı... Bu acı səsdən,
Titrəyir,

lərzəyə gəlir bina da.
Amansız soldatlar keçirir qəsdən,
Bütün çıraqları xəstəxanada.

Gör necə böyükmüş bizə qəzəb, kin,
Burda da göründü, qalmadı qında.
Çarəsiz həkimlər indi neyləsin? -
Əməliyyat gedir şam işığında.

Səhər açılınca adamlar bir-bir
Yığılıb gəlir.
Qan vermək istəyir yaralılara.
Amma insaf hara, qan tökən hara?

Soldatlar töküldü hey axın-axın,
Döyüke-döyüke baxdı dörd yana.

Tutuldu bir anda xəstəxananın
Həyəti, bacası gülləbarana.

Heç kəs bu sifətdə görməyib şəri,
Hələ bəs deyilmiş tökülən qanlar?
Xəstəyə qan vermək istəyənləri
Bir anın içində dağıtdı onlar.

Yazovun əmriymiş... Qızgın başlara,
Zalimlik adicə bir adət imiş.
Bizim bu günahsız yaralılara,
Heç demə yardım da cinayət imiş.

Ertəsi... Bakının küçələrindən,
Yudular millətin qızıl qanını.
Yuya biləcəkmə o cəllad görə
Qanla ləkələnmiş öz vicdanını?

**

Üzümü tuturam sizə mən bu gün,
Əsilli, nəsilli rus ziyalısı,
Ulu Tolstoyun, böyük Puşkinin,
Fikir davamçısı, məslək varisi.
Onların irsini yaşatmaq bu gün,
Hünərdir, şərəfdir yeni nəsilçün.

Bu gün uluların o haqq səsinə,
Təkrar edirsiniz qəzetdə, sözdə.
Onların eşqini, əqidəsini,
Amma heç görmürük əməlinizdə.

Yüksək kürsülərdə qol-qanad açmış,
Sizin dilinizdə "həqiqət" sözü.
Deyin, qəlbinizdən bəs hara qaçmış
Ədalət, fəzilət, həqiqət özü?

Təpədən-dırnağa silahlı ordu
Sizdən haqq istəyə bir xalqı qırdı.
Bunu görmədiniz?

Yaxşı gördünüz!
Amma həqiqətə siz түpürdünüz.

Bir xalqın bağrına çəkilən bu dağ,
Ləkə gətirmədi şərəfinizə?
Dünyanın önündə bunu ağartmaq,
Sərfəli deyildi deyəsən sizə.

Zorun qarşısında susdunuz... Deyin,
Varislik borcunuz unuduldumu?
Ulu Tolstoyun, böyük Puşkinin
Sizə irs qoyduğu həqiqət bumu?

Nədir bizə qarşı bu qəzəb, bu kin?
...Qəlbim həqiqəti gör kimdən umdu?
Dağ-daşın dərdinə qalan Rasputin
Bir xalqın dərdinə niyə göz yumdu?

Heç zaman ziyalı sayıla bilməz
Özgənin dərdini yaşamayan kəs.
Sizdən soruşuram: Bu rəzalətə
Siz necə baxdınız bir insan kimi?
Tolstoy bu zülmə, bu müsibətə
E'tiraz səsinə yüksəltməzdimi?

EŞQ OLSUN SİZƏ

Bə'zən için-için düşünürəm mən:
Nahaq şəhid oldu bizim cavanlar.
Ömrü ucuz verdi...

bir iş görmədən
Boş yerə ölməyin nə mə'nası var?!

Ağıla söykənsin dedim qüvvəmiz,
Anlayan olmadı bu sözdən məni.
Ağıla güvənək bu məqamda biz,
Qüvvə daşı əzər, ağıl qüvvəni.

Sonra düşünürəm: Onlar qorxmadan,
Cumdular ölümün üstünə belə.
Bir iş görmədilər yaşayan zaman,
Qəhrəman oldular ölümləriylə.

Bizim əlimizdən çoxdan alınmış,
Haqqı bu dünyaya bildirdi onlar.
Millətin qəlbinə qəsdən salınmış
Qorxu iblisini öldürdü onlar.

O gecə dağlardan enən sel təki,
Qəzəbdən köpürüb daşdı millətim.
O şənbə gecəsi ürəyindəki
Qorxu hasarını aşdı millətim.

Bizim qazancımız bu oldu ancaq,
Qorxu xəndəyindən biz körpü atdıq.
Bu da bir imtahan, bu da bir sınaq.
Şübhədən qurtarıb imana çatdıq.

Bu hücum, bu qırğın dərs olsun bizə,
Deməyək boş yerə candan keçdilər.
Onlar şəhid olub millətimizə,
Cəsarət dərslərini təlim keçdilər.

Gəlin ölçə bilək xeyri, ziyanı,
Bə'zən əvəzidir on qış, bir yazın.
Bizim şəhidlərin müqəddəs qanı,
Bəlkə də behidir sabahımızın.

Yaman dözümlüdür, oda kül atır,
Hər zülmə, cəfaya dayanır millət.
Soyula-soyula o, susur, yatır,
Qurban verə-verə oyanır millət.

Xəyal bir çiçək də bitirə bilməz,
Bu gündən sabaha körpü salmasa.
Azadlıq ağacı bar verə bilməz
Şəhidlər qanıyla suvarılmasa.

Onlar sübut etdi hər qara zülmün
Əli uzunsa da ömrü gödəkdir.
Xalqın azadlığı sabah, birigün,
Şəhid yarasından geyəcəkdir.

Şənbə gecəsində gecikdi səhər,
Zaman itirmişdi o gün sağ-solu.
Ömürdən keçərək, keçdi şəhidlər
Bir qanlı gecədə min illik yolu.

Şan-şərəf tac oldu, başlara qondu,
O qətl gecəsi xalqın min illik
Şücaət tarixi təkrar olundu:
... Son iki əsrdə Babək, Cavad xan,
Hərdən təəssüflə qalxır məzardan.
Bəsirət gözüylə seyr edir bizi,
Taniya bilməyir millətimizi.
Görülər dağ düzə, göy yerə enmiş,
Onlardan kölələr, qullar törənmiş.
Onlar inanmadı, biz də bir ərik,
O qoç igidlərdən törənənlik.

" –Bizim zamanədə xan idi millət,
Niyə qula dönüb, - dedilər - indi?
Nədir bu itaət, nədir bu zillət?" –

Deyə qəzəb ilə onlar deyindi.

O şənbə gecəsi yel qalxdı birdən,
Közün üstündəki külü üfürdü.

Babək fərəh ilə qalxdı qəbirdən,

Hər igid gözündə özünü gördü.

O şəndə gecəsi bir şimşək təki,

Gözlər parıldadı...

sinələrdəki,

Gözlə görünməyən dağlar göründü.

Hünər məqamında bir qoça döndü

Ələ öyrədilən hər körpə quzu.

Babəkin varisi olduğumuzu

Göstərdi dünyaya...

Eşq olsun sizə!

Siz layiq oldunuz öz irsinizə.

Gəldi ürəkdəki arzular dilə.

Silahı məhəbbət, son sözü Vətən.

Şəhidlər göstərdi ölümləriylə,

Ölüm aşağıdır Vətən eşqindən.

Dünya o dünyadır, bir həqiqəti

Çarmıxa çəksə də min böhtan, rıya!

O gecə basanda zülm ədaləti,

Haqqın nələsindən diksindi dünya.

Adımız dolaşdı bütün dünyanı,

Çox da ki, ağımız qara yozuldu.

Bizim şəhidlərin tökülən qanı,

Haqqın kitabında imzamız oldu.

Baxıb sinələrdən axan al qana,

Buludlar kişnədi, göy qan ağladı.

O şənbə gecəsi Vətən başına

Elə Vətən boyda qara bağladı.

Dözdü böhtana da, dözdü şərə də,

Götürdü çiyinə hər dərdi xalqım.

Azadlıq yolunda ölümlərə də,

Hazır olduğunu göstərdi xalqım.

Azadlıq verilmir, alınır,

dayan!

Onun elçisidir, ölüm, qan-qada.

Ölümə, cəfaya hazır olmayan,

Millət hazır deyil azadlığa da.

Yalın əllər ilə tanklar üstünə,

Atılan cavanlar, eşq olsun sizə!

Siz təsdiq etdiniz azadlığın da

Halal olduğunu millətimizə!

Şəhid rütbəsinə qalxan cavanlar,

Sinəsi hər zülmə qalxan cavanlar.

Böyük Nəsiminin, ulu Babəkin,

Xeyir-duasını aldı o gecə.

Zamandan irəli sıçrayıb yəqin,

Tarixdə tarix tək qaldı o gecə.

Qəlbimi boşaltmır çəkdiyim ah da,

Nəğmədə hər xalın kökü var yəqin.

Şəhid fəryadından ulu segahda

Təzə bir guşə də açılar yəqin.

Həmin o guşədə ana nələsi,

Analar hönkürər, gəlinlər ağlar.

Həmin o guşədə qəm şələləri, adnə
Axib qəlbimizdən haqqı soraqlar.

Həmin o guşədə güllə səsləri,
Tarın pərdəsində qəm nəfəsləri,
Həmin o guşədə zülmün tüğyanı,
Haqqın, həqiqətin zülmə üsyanı.

Ramiz, bas bağına sən qoca tarı,
Bu təzə guşədə çal, sənə qurban.
Şəhidlər qanına boyanan səsi,
Zabul segahına sal, sənə qurban!

Pərdələr qoy təzə güllər bitirsin,
Şəhid anasına təsəlli versin.
Haqqın fəryadını dilə gətirsin,
Təzə yaratdığı xal, sənə qurban!

Xəzər pəncələşdi öz sahiliylə,
Danış dərdimizi səsin ziliylə.
O təzə guşənin atəş diliylə,
Zülümdən qisası al, sənə qurban!

Təzə guşədəki ah-amanların,
Qorxuram, hər xalı yağrula qandan.
Qorxuram çanağı partlaya tarın,
Bu təzə guşənin hay-harayından.

Asta çal, qardaşım, asta çal tarı,
Pərdələr bu aha, amana dözməz.
Təzə guşədəki səs burumları,
Günahsız tökülən bu qana dözməz.
Həm də uydurulan böhtana dözməz,
Partladar tarı!

MATƏM MƏRASİMİ

Qəzəb şimşəyindən hər baxış nida!
Hər üzde, hər gözdə bir sual ağlar.
İnsan dənizinin dalgalarında,
Üzür asta-asta tabut-qayıqlar.

Xalq dözə bilsə də zülmün şərinə,
Yanır gözlərində kini, nifrəti.
Alıb tabutları ciyinlərinə,
Allaha göstərir bu cinayəti.

Deyir, nələr gördük, ey adil allah,
Budurmu göylərin haqq-ədələti?
Deyir, biz götürdük, ey adil allah,
Sən necə götürdün bu xəyanəti?
Millətin ahıdır ərşə dayanan,
Dilsiz baxışlarda üsyandır-yanan!

Gəmilər fit verir... qara buluddan
Göylər bu matəmə bayraq endirir.
Bu səs qəlbimizdə alışan oddan,
Qəzəb vulkanını ləpələndirir.

Fit səsi... bu fəryad külə бүкүlmüş,
İçin-için yanan köz səsidirmi?
Bu fəryad, bu nalə balası ölmüş,
Yetim anaların naləsidiirmi?

Fit səsi...həyəcan, tələş nəğməsi,
Bilirik, nə deyir bu gizli üsyan.
Anlaya bilmirəm bu mö'cüz səsi,
Necə yağurdular göz yaşlarından?

Gəmilər fit verir... bu sirli səsdən,
Küçələr, binalar zür-zükə gəlir.

Qərib iniltidən elə bil, qəsdən,
Təhlükə dalınca təhlükə qəlir.

Qarşıda şeyximiz, arxada millət,
Axır insan seli başlar aşağı.
Bərqərar olsa da sabah ədalət,
Getməz qəlbimizdən bu şəhid dağı.

Axır yanaqlara göz yaşı dən-dən,
Bəs necə? Millətin bağı sökülmüş.
Bu el matəmindən, el kədərindən,
Cavan şeyximizin beli bükülmüş.

Yaşaya bilmədik bir insan tək,
Qarışdı haqqımız, borcumuz bizim.
Bu gün tabut deyil, çiynlərindəki
Dərd adlı yüküdür millətimizin.

Boğaq içimizdə kədərimizi,
Amandır, əyməsin qoy bu yük bizi.

Yeriyir izdiham hey ağır-ağır,
Yeriyir meydandan Dağüstü parka.
Qəlbimiz sabaha indidən baxır,
Enişdən yoxuşa biz qalxa-qalxa.

Bura park idimi bir zaman? Xeyr!
İndi də yaşayır xatirələrdə;
On səkkizinci ill

Şəhid düşənlər
Haqqa tapşırıldı o vaxt bu yerdə.

O zaman qonşular bizdən kam alıb,
Bizi arxamızdan yaman vurdular.
Erməni əliylə burda park salıb,
Bizə şəhidləri unutdurdular.

Qızıl qərənfillər əllərdə min-min,
Şəhidlər önündə bir an dondular.
Fədakar oğullar Rəsulzadənin,
Bayrağı altında dəfn olundular.

Durun, ağlamayın! Vallah, qəm-kədər,
Heç vaxt sığışmamış qeyrətimizə.
Bu bayraq altında yaşamaq qədər,
Torpağa getmək də şərəfdir bizə.

Daldı bir anlığa sükuta göy, yer,
Millət üreyini sükuttan asdı.
On səkkizdə ölən köhnə şəhidlər
Təzə şəhidləri bağına basdı.

Şəhər aşağıda... Bir baxın, onlar,
Bizdən yuxarıda dəfn olundular.

AXI BİZ NEYLƏMİŞDİK?

Şəhidlər xiyabanı...

Dilə gəlir məzarlar:

– Axı biz neyləmişdik?

Məzarları seyr edən solğun üzlər, nəzərlər:

– Axı biz neyləmişdik?

Bu ittiham, bu sual

Şəhidlərin birləşən hər yasında səslənir.

Fərizənin, İlhamın

Çırağı söndürülmüş komasında səslənir:

– Axı biz neyləmişdik?

Ağsaqqal babaların, ağbırçək nənələrin

Duasında səslənir:

– Axı biz neyləmişdik?

Bu ittiham, bu sual

Məktəbli Larisanın qara lentə tutulmuş

Partasında səslənir:

– Axı biz neyləmişdik?

Günahsız qurbanların başdaşında səslənir.
Onların yetim qalan körpə balalarının
Dünyadan haqq istəyən göz yaşında səslənir:

– Axı biz neyləmişdik?

Bu ittiham, bu sual
Bağrına dağ çəkilən qocaman bir millətin
Dodağında səslənir.
Sərvəti talan olmuş,
Düz sözü yalan olmuş,
Böyük bir məmləkətin Göy gölündə səslənir,
Şah dağında səslənir:

– Axı biz neyləmişdik?

Bu ittiham, bu sual gəzdi bütün dünyanı,
Qəzetlərə yazdılar,
Min bir yerə yozdular.
Qaynaqdan bulandıran elə bulandırdı ki,
Suyumuz durulmadı.
Cavab verən olmadı:

– Axı biz neyləmişdik?

Bu ittiham, bu sual

"Qırın!" əmri verənin qulağında dinmədi.
Bizə "vaxtı bildiren" o qocaman Kremlin
Zəngində səslənmədi.
Boğdular bir millətin "Axı biz neyləmişdik?" –
Deyən o haqq səsinə.
Şəhidlərin qanıyla yazdılar bir qatılə*
Marşal vəsiqəsini.

Biri əmr elədi, o biri qırdı,
Qansızlar bu nahaq qanı batırdı.
Silahsız adamlar günahsız yerə
Yerdə ulduz kimi yanıb söndülər.
Cəza istəyirdik biz qatillərə,

Amma ikisi də rütbələndilər.

Batdı, həqiqətin batdı haqq səsi,
Haqqı tapılmadı onlardan soran.
Qırana verdilər marşal rütbəsi,
Prezident taxtına çıxdı qırdıran.**

MƏNİM GÜNAHLARIM

– Mən sənə həmişə "Buyur" – demişdim,
Mən səndən haqqımı istəməmişdim.
Bir işıq görünce üfəqdə birdən,
Səndən iynə gözü haqq istədim mən.
Sən dedin: – De görək haqq nə deməkdir?
Mənə bol pambığın, neftin gərəkdir.

Dedin: – Tələbinlə buz kimi donmuş
Köhnə yaraları gizlədirsən.
"Gülüstən" paktında məhkum olunmuş
Haqqını sən indi tələb edirsən?

Sormuşam, qanını çəkmişəm sənə,
Minnətdar olmusan sorulduğuna,
İndi də qanını tökmüşəm sənə,
Haray qoparırsan de nəçin buna?

Dedim: – Günahımı başa sal mənə,
Dedin: – Anlamadın məni sən yenə.
Bilmədin, günahın bir deyil, mindir,
Amma ən böyüyü gözəlliyindir.

İstədin daşınan bol sərvətdən,
Bir ovuc, bir qırıq sənə pay düşə.
Sən bezib, usanıb əsarətdən,

İstədin, bu dünya bir az dəyiş.

Budur günahın!

Məndən icazəsiz axı çox şeyi,

Sən qanmaq istədin, duymaq istədin.

Sən öz ayağını mənim çəkdiyim

Cızıqdan kənara qoymaq istədin.

Budur günahın!

Sən öz torpağında qul olduğunu,

Bağırmaq istədin, budur günahın.

Zülmün girdabında boğulduğunu,

Çığırmaq istədin, budur günahın.

O*, torpaq istədi səndən bir qarış.

Niyə tələbkərin xətrinə dəydin?

Onun istəyiylə dedim, sən barış,

Sənsə tərəzinin gözünü əydin.

Budur günahın!

Bu qanlı çəkişmə düşəndən bəri,

Bir dəm ayağını qoymadın geri.

Sən də neçəsinin qanını tökdün

Erməni qıranda sizinkiləri.

Budur günahın!

Mən sənin qanını tökdüyüm zaman,

Baxdın nifrət ilə... Budur günahın!

Sən mənim tankıma çırtma vurmusan,

Hansı cür'ət ilə?— Budur günahın!

...Belə tale düşüb qismətimizə,

İlahi, sən yenə dözümlü ver bizə.

Haqqın dərgahında unudulmuşuq,

Biz necə götürək bu töhmətləri?

Min dəfə haqlıykən haqsız olmuşuq,

Biz bu müsibətə düşəndən bəri.

Qulaqlar batırır böhtan harayı,
Buğdadın qiymətli olub darı da.

Necə bulandırır keçdi bu çayı?

Keçdi aşağıda, qurd yuxarıda!

Mərkəz dəyişdirir gündə rəngini,

Mərkəz məni görür, heç onu görmür.

Bizdən yığışdırıb quş tufəngini,

Amma erməninin topunu görmür.

Dilimizdə olub düşündüyümüz,

Əməldən öndədir bizim küyümüz.

Qəlbimiz o qədər təmiz olub ki,

Göz görə düşməni dost sanmışıq biz.

Gözümüz o qədər qorxudulub ki,

Hələ çay gəlməmiş çırmamışığıq biz.

Biz nə hiylə bildik, nə qərəz, nə kin,

Quyuya düşənin əlindən tutduq.

Bizə tələ quran, kələk gələnin,

Dünənki qəsdini bu gün unutduq.

Özgə torpağından qovulanlara,

Biz torpaq da verdik torpağımızdan.

Onun əvəzində indi onlara,

Borclu da çıxmışığıq öz bağımızdan.

Qonaq dünənini salmayıb yada,

Yerliyə "qaç"— dedi, şər yolu tutdu.

Dünən dədəsinin mənim qapımda,

Boyun büküldüyünü bu gün unutdu.

Evimdə başımı kəsir erməni,

Qışqırıram...

Mərkəz danlayır məni.

Deyir: – Nə çabala, nə danış, nə din,
Qoy sənin başını rahatca kəssin,
Kişinin gül kimi işinə qəsdən
Niyə pəl qatırsan?

İnciyərəm mən!

Demək o haqlıdır məni qıranda,
Haqsızam, dözməyib mən qışqıranda.
Məəttəl qalmayım necə mən buna—
Yenidənqurmanın haqq olduğuna?

Mərkəz dəyişdirir gündə rəngini,
Mərkəz məni görür, heç onu görmür.
Bizdən yığışdırıb quş tufəngini,
Amma erməninin topunu görmür.

Anladıq, xalqların bərabərliyi,
Kağız üzərində bir quru sözmüş.
Bu qətdən sonra bildik çox şeyi,
Bizim günahımız türklüyümüzmüş!

Millətlər dostluğu! Astar üz imiş,
Bunun nəyi varmış sözündən özgə?
Atatürk düz demiş, vallah, düz demiş:
"Yoxdur türkün dostu özündən özgə".

Türkdilli xalqların doğma yerindən
Didərgin düşməsi kimə gerekmiş?
İyirminci yüz ilin əvvəllərindən,
"Türkəm"— deyənlərin başı nə çəkmiş?!

Türk öz mənliliyini biləndən bəri,
İblis də gələcək qəsdini bildi.

Qaraçay, Axalsiq, Krım türkləri,
Malkarlar, mesxetlər sürgün edildi.

İki yanağı var, amma bir üzü,
Türk öz anasından belə doğulmuş,
Anlaya bilmirəm, niyə "türk" sözü
Kiminə başına düşən daş olmuş.

Türkəsaya olduq... hər şey apaydın,
İçimiz göründü gözlərimizdən.
Qərezkər oxudu axşamımız
Uzaq məqsədini dan yerimizdən.

Belədir... Biz hələ addım atmamış,
Bildilər düşəcək mənzilimizi.
Hələ bir məqsədə gedib çatmamış,
Yolun əvvəlində tutdular bizi.

* * *

Çadırlar quruldu kənddə, şəhərdə,
Bəlkə məlhəm idi matəm, bu dərddə?
Döndü yas evinə bütün məmləkət,
Kasıb ocaqda da qazan asıldı.
Yası, matəmilə çarəsiz millət
Elə bil qatildən intiqam aldı.

Gücsüzün aldığı intiqama bax!
Zorun qarşısında susduq hamımız.
Qırx gün yas saxlamaq, işə çıxmamaq,
Oldu üsyanımız, intiqamımız!

Bizim ən fərəhli, şad günümüzdə—
Hər bir toyumuzda, düyünümüzdə
Qərənfil ellərdə çıraq olardı.

Sevincə, şadlığa ortaq olardı.
Biz hardan biləydik, doxsanıncı il,
Şadlıq yaraşığı qızıl qərənfil,
Şəhidlər qəbrini qucaqlayacaq.
Bizim dərdimizə yas saxlayacaq.
Canlı da, cansız da ağlayır bu gün.
Matəm içindədir ölkə büsbütün.
Qızıl qərənfillə qara bayraqlar
Xalqın kədərinə birgə qan ağlar.

* * *

Qorxar ilan vuran ala çatıdan,
Bizim gözümüzü püləyib fələk.
Qorxuruq...
Qorxudub bizi bu dövrən.
Stalin ölməyib, yaşayır demək!

Bizdən üz döndərib sanki fələk də,
Yalan cövlan edir, bəs hanı gerçək?
Susuruq...
Sözümüz qalır ürəkdə,
Stalin ölməyib, yaşayır demək.

Xeyrimiz, şərimiz bilirik nədir?
Onları kimdənsə soruşmaq gerek.
Hələ də haqqımız yad əllərdədir,
Stalin ölməyib, yaşayır demək.

Bizə qürbət olub öz diyarımız,
Bu boyda dünyada tək qalmış, tək!
Zindana salındı Xəlil Rzamız,
Stalin ölməyib, yaşayır demək.

Diləyimiz harda, özümüz harda?
Doğranıb töküldük biz çilik-çilik.

Stalin ölsə də
yuxarılarda
Hələ də yaşayır stalinçilik.

İndi də zindənda yaradır Xəlil,
Sözünü deməkdən usanan deyil.
"Moabit dəftəri" yaranır belə
Faşizm ölməyib, yaşayır hələ.

XƏCALƏT

Şəhidlərin məzarı islandı göz yaşından,
Qurudu leysan təkən qərənfil yağışından.
Yaman nalə təpərdik gülçülərin əlindən,
Deyərdik, bu gülçülər bazarlarda pul qırır,
"Qərənfil gözəlindən".
Rusiya bazarında,
Yaman rüsvay edirlər, – deyərdik onlar bizi.
"Alverçi" damğasıyla, vallah, ləkələyirlər
Bizim şərəfimizi.
Həmin o alverçilər, bu gün isə əvəzsiz,
Təmənnasız, qərəzsiz
Şəhid məzarlarını gül topuna tutdular.
Uzaq bazarlardakı qazancı unuttular.
Güllə yaralarını gül ilə soyutdular.

Vətənsəver kim imiş bu məqamda de görək?
Mənim tək, ya sənin tək
Bol qonorar eşqinə
Xalqa dərs vermək üçün ekranlara cumanlar,
Yoxsa şəhid eşqinə xeyrinə göz yumanlar?

Şəhidlərin hamısı bənzəyir bir-birinə.
Bir bax, qəbirlərinə!

Hamısı qıpqırmızı qərənfilə bələnmiş,
Hamısı bir biçimdə, bir boyda cərgələnmiş.
Səbəb birdir, əməl bir,

hədə birdir,

hədə bir.

Onları bu dünyadan aparan güllə də bir.
Tüstüsü təpəsindən çıxaxıxa hönkürən,
Bu məhzun qəbirlərə baxa-baxa hönkürən
Adamlar da bir olmuş...

Ağlar budaqlarından qara bayraq sallanan
Göy şamlar da bir olmuş.

Hamınıdır bu matəm,

Millətindir bu dərd, qəm.

Hamı qoyub özünü o birinin yerinə,

Hamı birinə deyil, hamı biri-birinə

"Başın sağ olsun", - deyir.

"Bulanıq axan sular bir gün durulsun" - deyir.

Bir amala bağladı bu gün dərdi, milləti,

Dərdin, qəmin birliyi birləşdirdi milləti.

Bu el faciəsinə dözmək çətin, çox çətin!

Beli yaman büküldü qocaman bir millətin.

Fitrətindən, soyundan ər doğulan bu xalqı

Tarix boyu mərd olan, məğrur olan bu xalqı

Necə təhqir etdilər, gör necə alçaltıldılar.

Mənliliyini, əzmini bir "sağ ol"a satdılar.

Sənin adın haqq ikən

Ey allahım, niyə sən

Bizə qıydın bu dərdi?

Onsuz da bu millətə min-min dərdi yetərdi.

Bu təhqirə, bu qəsdə dözmək çətin, çox çətin!

Ürəyinə dərd hopub balası ölənlərin.

İçdikləri zəherdir, yedikləri dərd, aman!

Bütün millət keyləşib dərdin ağırlığından.

Hamı ayaq üstündə yuxuludur elə bil.

Bu dərd dərdli dünyada çəkiləsi dərd deyil!

Ömründə qonşusunun damına daş atmayan,
Kimsənin bostanına əlini uzatmayan,
Qərəzinin, kininin dalınca sürünməyən
Dünən verdiyi sözdən bu gün geri dönməyən,
Heç vaxt döyüb döşünə

"mənam-mənam" - deməyən,

Heç kəsin bəd gününü, şərinə istəməyən,

Mənim ali millətim, haqlıyken birdən-birə,

Layiqmiydi, ey allah, bu qəsdə, bu təhqirə?

Hansı günahımızın əvəziydi bu təhqir?

Haqsız oldu günahsız, haqlı oldu müqəssir!

Bu dərd bütün millətin ürəyində göyərdi,

Heç kəs bilmir nə təhər, necə udsun bu dərdi.

Bu gün xəcalət çəkir, hamı gücsüzlüyündən,

Heç kəs boylana bilmir gələcəyə bu gündən.

Çəkilməzdir, çəkilməz bu ağrının siqləti-

Əlacsız gücsüzlüyün töhmətsiz xəcaləti!

Həm dünən, həm bu gün də

Biz günahkar olmuşuq günahkarın önündə.

Hanı o qüdrətimiz-

Günahsız qurbanların töhmətinə dözək biz?

Qahmarımız olmadı nə arxada, nə öndə,

Hamı xəcalət çəkir

Qanları batırılmış şəhidlərin önündə.

Ah, necə də ağırdır

Zaman axa su kimi, amma qabın dolmaya,

Günahkarın, qatilin cəzasını verməyə

Sənin gücün olmaya...

Çünki bu məhkəmədə biz haqlı olsaq belə,

Qısaldılıb dilimiz

Çünki hakimizlə eynidir qatilimiz!

İLHAM-FƏRİZƏ

Dözməyib qatilin kəşakəsinə,
İlham çölə çıxdı güllə səsine,
Gördü qırhaqırdı, gördü vurhavur,
Tanklar adamların üstünə cumur.
Bağırdı:– Soldatlar, neyləyirsiniz,
Axi, bunlar ilə siz də birsiniz.
Axi, bu adamlar silahsızdılar.
Soldatlar daha da coşub qızdılar.
...Bu sözlər İlhamın son sözü oldu,
Ona da bir güllə... o da vuruldu.

O gecə yatmadı bir an Fərizə,
İlhamı gözlədi,
İlham gəlmədi.
Dönük taleyilə durdu üz-üzə.
Qalıb küçə ilə ev arasında,
Gecəni sübhədək o dincəlmədi...
Ertəsi... qapqara xəbəri gəldi,
Ölümün həyata zəfəri gəldi.

Çatmadı əvvəlcə bu xəbər ona,
İnana bilmədi qulaqlarına.
Elə ki, inandı... o, lal kəsildi.
Heykələ döndü.
Anladı, bildi:
Qapısı bağlandı, ocağı söndü.

İKİ GÜN SONRA

Qalınca evində dərddə təkbətek,
Özünə qəsd etdi bu təzə gəlin.
Hansı tərəzilə, daş ilə ölçək
Eşqini, qəsdini biz bu gözəlin?

Nə deyim, Fərizə, nə deyim sənə,
Axi, nə ad verim bu faciənə?

Hələ səadətdən soraq gəlməmiş,
Yoxsul komanı da sevdin, bəyəndin.
Gəlinlik paltarın heç köhnəlməmiş,
Sən nə tez əyninə kəfən geyindin?

Sənin ləyaqətin lal etmiş bizi,
Zaman aşağıdır dəyanətindən.
Ey vəfa timsalı, sədaqət rəmzi,
Sənin bu qəsdinə nə ad verim mən?

Səsin ərimədi əsrin səsində,
Nəcəbət kökündə həmişə varsan!
Türk qızı, xəyanət zamanəsində
Bu eşqi, vəfanı sən bacararsan.

Belə yaşamışdır dünən və bu gün
Bizim keçmişimiz– oğuzlar, hunlar.
Ərin namusunu qorumaq üçün
Keçər balasından Burla xatunlar.

Belə ömür sürmüş nənələr, belə
Sən də bu çeşmədən su içdin, qızım,
Ərinin yolunda

sədaqət ilə
Cavanca canından sən keçdin, qızım.

Qurban getdi o, Vətənə, sən ona,
Bu necə görüşdü, necə yarışdı?
Anlaya bilmirəm, bu dar komana,
O boyda ürəyin necə sığışdı?

Sizin evinizin həndəvərində,

Bir "Leyla" ünvanlı mağar quruldu.
Həmə "Leyla" adlı şadlıq evində,
Birinci toy– sizin toyunuz oldu.

"Leyla"da Leylinin qəm macərası,
Sən onu öncədən duymadın yaqın.
Sən hardan biləydin, Leyli vəfası
Ünvanın olacaq bir zaman sənin.

Sevgi kitabında iri bir nida
Sənin məhəbbətin, sənin qiymətin!
Məcnunun Leylisi haqq dünyasında,
Sənin pişvazına çıxacaq yaqın!

Nə tez qışa döndü sənin baharın,
Bakı bu matəmə qara bağlamış.
Sənin damarında nənən Nigarın,
Həcərin, Leylinin qanı çağlamış.

Od tutub alışdı sözlər dilimdə
Bu qəsd, nə qəsd idi, ey məğrur qadın?
Sən təkçə özünə qıymadın, həm də
Bətnində göyərən körpənə qıydın.

O anda sarmaşib məhəbbətinlə
Allahdan sən nəyi dilədin, qızım?
Sən axı ərinə sədaqətinlə
Körpənə xəyanət elədin, qızım.

Sinayar bəndəni allah, çətinlə
Batdın bir günahda iki günahə.
Xəyanət işlədin sədaqətinlə
Körpəyə qıymaqla qıydın sabahə.

Bəlkə... açılmamış solan o gözlər
Ulu zirvələrə qol açacaqdı.
Bəlkə o gözlərdən doğacaq səhər,
Zülmet dünyamıza yol açacaqdı.

Ey mənim yurduğun vəfadar qızı,
Vəfan cəfa oldu... gör sən neylədin?
Sən öz bətnindəki o günahsız
Hələ doğulmamış şəhid eylədin.

Təzə şəhidliklə zaman üz-üzə
Əridə bilmədi bu faciəni...
Həm də çox çətindir danlamaq səni.
Sən həm fədakarsan, həm də günahkar
Bu cür şəhidliyin başqa rəngi var.
Zaman hər hökmündə "hakiməm"—deyib
Belə şəhidliyi amma görməyib.

Bilmirəm nə deyək bunun adına?
Bütün hüduqları aşan şəhidlik
İki qat, ya üç qat?

Ərdən qadına,
Anadan balaya düşən şəhidlik.

LARİSA

On üç yaşlı körpə bala
Yazıq anan necə dözsün
Bu kədərə, bu mələlə?
Məzarının baş ucunda kuklan da var.
Bu gün layla çalmalıyken sən kuklana
Kuklan sənə laylay çalar.
Sən özün də kukla idin.
Bu dünyanın əvvəlini, axırını

Heç bilmədin.
Kim kuklaya güllə atar?
Atan oldu.
İnsanlığı, mərhəməti,
Ədaləti, həqiqəti
Bir qərəzə satan oldu.

Anan asmış dərs çantanı,
Məzarının başdaşına.
Axı, niyə hay vermirsən,
Səni dərsə haraylayan yoldaşına?
Sənin adın dostlarının dil əzbəri.
Qızım, axı səni gözlər çoxdan bəri
Açmadığın kitabların, dəftərlərin,
Səni gözlər partandakı o boş yerin.

Nə bərk oldu yuxun sənin?
Ataların ah-naləsi,
Anaların şivən səsi
Sığmır göyə, sığmır yerə.
Söylə, niyə oyanmadın
Bu haraya, bu həşirə?
Övladıydın iki xalqın,
Bu dostluğa mən də uydum, sən də uydun.
Sən dostluğun simvoluydun.
Bunudamı bu gün bizə çox gördülər?
Elə bil ki, səninlə bir
Bu dostluğu öldürdülər.

SÜRƏYYA LƏTİF QIZI

Tanklar keçir küçədən, tanklar, zirehli tanklar.
Tankların üstündəki soldatların gözündə
Bizə nifrət odu var.
Onlar vicdanı atıb, insafı da danıblar.

Təkcə silahla deyil, onlar bizə qəzəblə,
Kinlə siləhləniblər.
Bu şəhərdə hər şeyə onlar sahibdir bu gün
İstədiyi eyvana, pəncərəyə, qapıya
atır, ölən qoy ölsün!

Mətbəxdə çay süzürdü Təranənin nənəsi,
Birdən bir güllə səsi!
Yetmiş yeddi yaşında Sürəyya nənəmizi
Pəncərədən atdılar.
Bir günahsız qarını

Qanına boyatdılar.

BABA MÜƏLLİM

Pəncərənin önündə kimsə inildəyirdi,
- Kömək edin, ölürəm, kömək edin, - deyirdi.
Açdı Baba müəllim pəncərəni bir anda,
Gördü biri yığılıb qapının kənarında.
Dərhal atdı özünü telefonun üstünə,
O, təcili yardıma zəng çalıb
dönə-dönə

Ünvanı başa saldı,
Evdən sarıq götürdü.

Yaralının yanına yetişincə nə gördü?
Qan aparıb yazığı... yara dərin yaradı,
O, yaralı sarıdı.
Gördü ki, qonşular da yığılıb ətrafına.
O, gah ona, gah buna,
Baxıb dedi: – Neyləyək?

Axı bu əldən gedir,
Biz təcili yardımı yenədəmi gözləyək?
Tez yığışdı cavanlar... köməkləşib birtəhər,
Yaxın xəstəxanaya xəstəni yetirdilər.

Dönür Baba müəllim yorğun-arğın evinə,
Şütüsə də güllələr onun dörd dövrəsindən.
Fikir vermir o, yenə.
Diksinmir taraq-taraq güllələrin səsinə.
Birdən ona nə oldu evin həndəvərində?
O, dayandı, döyükdü,

Səndələdi yerində.

Yıxıldı... düşündə qan.
Elə bu vaxt, bu zaman
Bir aypara maşını tin başında göründü.
Maşının işığında ətraf nura büründü.
Bu tə'cili yardımın axtardığı kim idi?
Bu maşın, ah bu maşın,
Bayaq onun özünün zəng vurub çağırdığı
Tə'cili yardım idi.
Başqasına çağırırdı, qismət oldu özünə,
Belə bir təsadüfün qərəzi nə, özü nə?
Tə'cili yardım üçün zəng çalanda o bayaq,
Nə biləydi,
ay allah,
Bu tə'cili yardıma özü qismət olacaq!
Həkimlərin yardımı amma faydasız oldu.
Səhər yası tutuldu.

ALEKSANDR MARXEVKA

Yaralılar bələnib üzü üstə torpağa,
Necə dözsün analar bu sitəmə, bu dağa?
Leş-leş üstə qalanıb,
Təkərlərin altında gör necə xırpalanıb.
Həkim Aleksandrın genden səsi yüksəlir:
–Yol verin, hey yol verin,
tə'cili yardım gəlir.
Soldat bunu görünce avtomatı tuşladı

Ayparalı maşına.
O, istəmir, istəmir
Can verən yaralılar xilas üçün daşına.
Həkim öz işindədir.

Yaralının nəbzini yoxlayırken...

düşündən

Həkimə də vurdular.
Yardıma gəldiyini ona unutturdular.
Allah, sən bizi saxla Əhrimənin şerindən.
Allah, dünya çıxıbdır yoxsa öz məhvərindən?
Ay allah, insan oğlu iblisəmi qul oldu?
Yoxsa insan binədən elə iblis doğuldu?
Adamlar niyə satdı namusunu, arını?
Allah, hansı ölkədə gülləbaran ediblər
Yardım maşınlarını?
Axı, vuruşların da,
Qanlı savaşların da

Müqəddəs qaydası var:

Düşmənsə də, dostsa da, yaralıya hər zaman,
şəfqət əli uzanar.

Ey insan haqlarını kürsüden alqışlayan,
Başqa məmləkətləri ədalət yoxluğundan
Gecə-gündüz daşlayan,
Budurmu haqq dediyin?

Bəs verdiyin və'd hanı?

Vallah, ələ salmısan sən bu boyda dünyanı.
"Tə'cili yardım"ların üstünə dörd tərəfdən
Od ələmək haqımıdır?
Yara sarıyanları güllələmək haqımıdır?

HİDAYƏT

Gücsüzlükdən özünü hamı günahkar bilir,
Bu təhqirə dözməyi xalq özünə ar bilir:

Uzaq Qardabanidə
Bakı müsibətini eşidincə Hidayət,
Höknür-höknür ağladı.
Eşikdəki ağaca qara bayraq bağladı.
Gürcüstanda yaşayan bizim ellər, obalar,
Neçə gün yas saxladı.
"Yardım" – deyə dalbadal uzaq, yaxın kəndlərə
Zəng elədi Hidayət.
Qardabani, Borçalı
Bütün eli, mahalı

Xəbər tuta bilmədim o dəhşətli gecədən?
Ağac olub, o anda onların cərgəsində
Niyə göyərmədim mən?
O qızıl güllələrə köksümü gərmədim mən?
Xələti alışı ürəyinin səsinə.
Gücsüzlük əzabının boğuldu pəncəsində.

Seyr edə dan yerini.
Hələ sübh açılmamış bu nankor dünyamıza
Qapadı gözlerini.
Qoymadı Hidayəti
Yaşamağa qeyrəti.
Onu şəhid eylədi
Millətinin önündə gücsüzlük xəcaləti.
Ölümlərin içində
Ən şərəfli, ən uca mərtəbədir şəhidlik.
Başqa-başqa şəkildə davam edir şəhidlik.

AĞABƏY

*Bağışlayın, əzizlərim, Azərbaycanın azadlığı
uğrunda mübarizə aparmağa gücüm və iradəm
çatmadı. Yaşasın azad Azərbaycan!*

Ağabəy.

Şənbə gecəsinin qətləminə,
Ağabəy dözmədi, hey qan ağladı.
Şəhid cavanların batan qanına,
Qəlbində yas tutub matəm saxladı.

O yandı, göstərmək istədi hər gün,
Yaralı Vətənə sədaqətini.
Amma bacarmadı,

gücsüzlüyünün

Çəkdi ağrısını, xəcalətini.
Düşündü, sonu var axı şərin də
Boğdu üreynin üsyan səsinə.
O, beş ay gözlədi

zülm üzərində

Haqqın, ədalətin qələbəsinə.

Onun gözlədiyi o gün gəlmədi,
Qəlbinə çarmıxa çəkdi xəcalət.
Bircə an usanıb o, dincəlmədi,
Özünə qəsd etdi bir gün, nəhayət.

Çatdı onun gücü ancaq özünə,
O, bildi dərdinə son əlac bunu.
Verdi ölümüylə sanki Vətənə,
Vətən qarşısında o, öz borcunu.

Ağabəy bu yurda bir qurban kimi,
Qəlbində neçə yol "mücahid" oldu.
Nəhayət, bu qətlə bir üsyan kimi,
Şəhidlər naminə o, şəhid oldu.

Görünür, şəhidlik bitməyib hələ,
Gözümüz önündə o, davam edir.
Ağabəy beləcə öz ölümüylə
Ölü diriləri ittiham edir.

...Dözməyib Vətənin ağır gününə,
Sən vətən naminə özünə qıydın.
Oğul, arxaya yox, sən baxıb önə
Elə Vətən üçün yaşamalıydın.

Vətən qeyrətini sənin tək çəkən,
Oğullar gərəkdir indi Vətənə.
Sənsə heyatına qəsd edib nədən,
Ömrü müftə verdin!..
Nə deyim sənə?

Çoxları gözünü zülmə yumurkən,
Sənin üreynə dindi qeyrətin.
Xalqın qatilinə cəza umurkən,
Sənin qatilinə döndü qeyrətin.

Bu fitrət, bu tiynət də sənə hardan
Qəlbində qaynayan hansı diləkdir?
Xəcil yaşamağa səni qoymayan,
Qeyrətin önündə səcdə gərəkdir!

Sənin qeyrətinin bircə zərrəsi,
Min bir qeyrətsizə bəs eləyərdi.
Sənin ürəyinin bir üsyan səsi,
Ərzi təmələndən silkələyərdi.

Qeyrətin əlilə bu Vətən üçün
Özünü qurbanmı kəsdin sən özün?
Ay oğul, budurmu dərdin əlacı?
Hər dərdin başqa cür min əlacı var.
Vətənin qurbana ne ehtiyacı?
Vətənin əsgərə ehtiyacı var.
...Görünür, şəhidlik bitməyib hələ,
Gözümüz önündə o, davam edir.
Agabəy beləcə öz ölümüylə,
Ölü diriləri ittiham edir.

Georgi Rantikoviç
... Erməni Georgi - "Həqiqət" - dedi.
Ayırdı həmişə yaxşıdan pisi.
Zorun tüğyanına dözə bilmədi,
O gerçək carçısı, haqq fədaisi!

- Həqiqət önündə təsliməm, - dedi.
Qoydu öz yerinə xeyiri, şəri.
Xalqının xətrinə haqdan keçmədi,
Aşdı, vurub keçdi milli hədləri.

Araya ədavət düşdüyü gündən
Güldü Yerevanın boş niyyətinə.

Sıyrılıb öz milli təəssübündən
Ucaldı insanlıq səltənətinə...

O, solun haqqını vermədi sağa,
Duzlüyə çağırırdı bütün dünyanı.
Georgi dözmədi bu haqsızlığa,
Özünə qəsd oldu onun üsyanı.

Bir yerdə otlayar quzu qurd ilə
İnsan ədaləti haqq bilən zaman—
Ən böyük məqsədlər, istəklər belə
Həqiqət önündə əyilən zaman.

Sıyrılıb nifrətdən, qərəzdən, kindən
Alqış həqiqəti haqq bilənlərə—
Ədalət naminə milliliyindən
İnsanlıq qatına yüksələnlərə!

Yenə sayımmı? Yox-yox!

Çəkmək olmaz bu dərdi?
Bunların faciəsi bir-birindən bətərdi.
Bu saydığım kəslərin nə günahı var idi?
Bunlar şəhidlər deyil,
Günahını bilməyən bədbəxt qurbanlar idi.
Bəs şəhidlər kim idi?
Silahlı ilə silahsız! Kim kimə təslim idi?
Bu silahsız bəndələr bircə güllə atdımı
Bir günaha batdımı?
Qırıb tökdü kim kimi?
Silahlı ilə silahsız döyüşə bilərdimi?
Tankların qabağına onlar belə çıxdılar.
Polad sinələrini lülələrin ağzına,
Sərhəd kimi sıxdılar.

Onlar güman etmədi zalim belə çıldıra,
Silahsızın üstünə silahlı əl qaldıra.
Bizim bu şəhidlərin sadələvh gümanlığı
Oldu qəhrəmanlığı!

Qan tökən öz tökdüyü qana cavab vermədi,
Cavab vermək bir yana, "Yox, mən haqlıyam", – dedi.
Adamların başına od ələmək haqqı imiş?

Səksən yaşlı qarını, on üç yaşlı uşağı
gülləmək haqqı imiş?

Olmayan bir günahı qan ilə yumaq üçün,
Bizim hüququmuzu bizdən qorumaq üçün
Qanımızın günahsız tökülməsi haqqı imiş?

Zorlunun əllərlə haqlının qollarının

Bükülməsi haqqı imiş?

Məntiqə bax, ay allah!

Qanımızı tökənə bundan sonra yenə də

Biz inanaq, ay allah?

Budurmu yaratdığı təzə hüquqi dövlət?

Budurmu və'd etdiyi müstəqillik, səadət?

Bəs bu qanunsuzluğun harası qanun oldu?

Son dönüb əvvəl oldu, əvvəl dönüb son oldu?

Bu, hüquqi dövlətin bizə bəxş elədiyi,

hüququymuş, bilmədik.

Hüquqi dövlətdəki hüquq buymuş, bilmədik.

ŞƏHİDLƏR

Qatil gülləsinə qurban gedərkən,

Gözünü sabaha dikdi şəhidlər.

Üç rəngli bayrağı öz qanlarıyla

Vətən torpağına çəkdi şəhidlər.

Zalim öyünməsin zülmələriylə,
Min-bir böhtanıyla, min-bir şəriylə.
Həqiqət uğrunda ölümləriylə
Ölümü kamına çəkdi şəhidlər.

O şənbə gecəsi, o qətl günü, –
Mümkünə döndərdik çox namümkünü.
Xalqın qəlbindəki qorxu mülkünü,
O gecə dağıdıb sökdü şəhidlər.

Onlar susdurulan haqqı dindirər,
Qaraca torpağı qiymətləndirər.
Donan vicdanları qeyrətləndirər,
Axı, el qeyrəti çəkdi şəhidlər.

İnsan insan olur öz hünəriylə,
Millet millet olur xeyri, şəriylə.
Torpağın bağrına cəsədləriylə,
Azadlıq tumunu əkdı şəhidlər.

SON

On doqquz yanvarda doğum evləri
Ölümdən, qırğından xəbərsiz idi.
O gün Bakımızda axşamdan bəri,
Ölüm ilə həyat üzbeüz idi.

Güllə səslərini çağa səsləri,
Batırdı o gecə, şükür allaha!
Doldu şəhidlərin boşalan yeri,
Naşükür olmayaq vallah, bir daha!

Gedən oğulların, axan qanların,
Əvəzi su səpdi yanan qəlbimə.

O şənbə gecəsi doğulanların,
Onundan doqquzu oğlanmış demə.

Zalimin zəfəri başdan qələtdir,
Zamanın səsinə biz də dinlərik.
Dünya gücümüzə yaxşı bələddir,
Hələ biçilməmiş əkilənlik!

Mart, iyun 1990
Bakı-Şəki

MÜNDƏRİCAT

Həsən Həsənov — Azərbaycanın Bəxtiyarı yaxud
"Gülüstandan" "Şəhidlərə" gedən yol 3
Müəllifdən 48

İSTİQLAL UĞRUND A

İstiqlal	73
Ana dili	74
Neo	76
Vətəndən-Vətənə	82
Vətəndaş	83
1960-1970	
Təyyarələr	84
Bakı	85
Tarix kitabı	86
Qağayı kimi	91
Riyakar	93
Anamın kitabı	95
Mənə nə var?	98
Sərbəst şər	100
Oğrular	101
Qarğa bülbül	104
1970-1980	
Ehtiyat	105
Dan yeri	107
Qoruq	111
Kölgələr	114
Sevdim, bildim ki...	115
Üçün	116
Şəhid məzarları	117
Külək-ot	119
Şan-yan deyir	122
1980-1990	
Vətən var	124
Cavab	125
Qeyrət	128
O qədər qorxmuşam	130
Qeyrətmə, ağılmı?	131

Köhnə dərdlə mən	133
On yeddi dekabr	134
Düsdüyümüz oyuna bax	136
Çöldən işıq düşmür	137
Yazıq	138
Vay halına	139
Mən belə dünyaya nə deyim indi	140
Olmamaz	141
Hırıldə dönüm gözüne	142
Hun səsləri	143
Yasəmən üçün	144
Görən hara gedir?	146
Yalan hakim olub	147
Yollar əydi bizi	148
Qanmaq istəməz	149
Kişi kimdir, qadın kim	151
Xalq deputatlarına açıq məktub	152
Kədərimin zirvəsində	154
1990-1999	
M. Ə. Rəsulzadənin xatirəsinə	155
Tac olur	157
Oyada bilərmi	158
Vətən	159
Azərbaycan	160
Dədəsinin malı kimi	161
İman təməli	162
Unutqanlıq	164
Yuxarı	167
Təzədən yaratsın yaradan bizi	168
Azərbaycan əsgəri	171
Ümüdə heykəl qoyun	172
Qəm şadlıq	174
Vətən olmaz	175
Haqqı yox	176
Nisbilik	177
İlahi	178
Körpü caydan uzaq düşüb	179
Əgər qorunmazsa istiqlalımız	180
Həm oğul, həm ata	183
Hələ günahkarıq	186
Özümdən özümə şikayət	188

İki qəbahət	191
Qalx ayağa	193
Müxalif	195
"Gəldi bic əyyamı..."	197
O, özü gəlməz	199
Didərgin	200
İçimdən keçən yol	201
Dünən bu gün	202
Zülmət əriyərsə	205
Söz alağı	206
Azadlıq	209
Əvəz edə bilməz	212
Qeyrət aşısı	213
Mən aldanmaq istəyirəm	214
Oxuma bülbul	215
Yalandan özge	217
Gözel əsarət	218
Əgər gücün varsa	219
Köhnə məraz	221
Yurd yad əlində	223
Qisas böyütsün səni	225
Mən türkəm	226
Günahdan günahdır	227
İçdim ağladım	228
Ad günün mübarək	230
Yevtuşenkoya məktub	232
İkibaşlı qartal	234
Haqq-zülm	236
Yol azmışam mən	237
Utanıram	240
Biri-birimizə atdığımız daş	244
Qədirin səsi	246
Ucuz	248
Bu aləm məni	249
Vaydır əkdiyimiz	250
"Balta zərbəsindən meşə qan ağlar..."	252
Gerçək günahkardır	253
Yalan hakim olub	254
Ya rəbbim	255
Fəxriyyə	257
Özüm olmalıyam	260

Əsarət-azadlıq	261
Səngər-masa	262
Aprelin biri	263
Dünyamız dəyişsin	264
Hansı bir ürkə	265
Danışmaq yasaqkən	266
Necə düz keçim?	269
Falçı	270
Bu gün	271
Necə çəkim?	272
Dua	273
Bazarda	275
Məddah	277
Səbr haqqında iki şer	279
Vaxt aldanmadı	282
Bayraq	283
Söz güləşməsi	284
Güman qalib Allaha	286
Yalan bazarı	288
Küsübdür	289
Qapılar	290
Millətim	291
Mənim fərqi var mı heç!	293
İntihar	294
Yazıq Vətən	295
Qul bazarı	298
Haqqı	301
Yol ki, belə gedir	302
Qürbət - Vətən	303
Dükandar - müəllim	304
İbadət	306

«SƏYAHƏT DƏFTƏRİ»NDƏN
SEÇMƏLƏR

Ehramların önündə	313
Özünə yalvarsana	314
Taqi-kəsrə önündə	315
Ələddinin çırağı	318
Aclardan toxlara	321
Baba gur-gur	322

Pompey xərabeləri önündə	324
Açıq şəhər	325
Latın dili	327
Hayd park	330

«SANDIQDAN SƏSLƏR» SİLSİLƏSİNDƏN
SEÇMƏLƏR

Başqasının yasında	335
Azəroğluna	336
Sahirə cavab	337
Bu da bir üsuldur	338
Kimin əlilə	339
Yuxularım	340
Gəlmələr	342
Lal-kar	343
Kal oldum	344
Belə qalmaz	345
Qatilinə pənahım deyir	347
150 il	348
Niyyət	349
Aluştada Əmət Xan Sultanın heykəli	350
Səməd Mənsura	353
XX əsrin adamı	354
Pambıq	355
Musavat	356
Vəkil	357
Nağıl-həyat	358
Hörümçək tor bağladı	361
Günah əsrin özündədir	363

POEMALAR

Gülüstan	373
Ağlar-güləyən	381
Yollar oğullar	386
Təzadlar	393
«416» poemasından	396
1937 «416» poemasından parça	398
Məziyə	402
İki qorxu	426
Şəhidlər	447

Bəxtiyar Vahabzadə
İstiqlal

Yığılmağa verilmiş: 03.02.1999. Çapa
imzalanmış: 05.04.1999. Kağız formatı: 60x84 1/16.
Ofset kağızı. Fiziki ç.v. 31. Sifariş 727.
Tirajı 1000. Qiyməti müqavilə ilə.

Azərbaycan Respublikası
Mətbuat və informasiya nazirliyi.
"Gənclik" nəşriyyatı. Bakı, H.Hacıyev küçəsi, 4.

"Əbilov, Zeynalov və oğulları"
kompaniyasının mətbəəsi.
Bakı, M.Qorki küçəsi, 43.

116

V-27